

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์

โครงการ ศึกษาประเพณีฮักสิบสองกองสิบสี่เพื่อสร้างความสามัคคีประชาชน
หมู่ 12 ตำบลนาตุ อำเภอนาตุ จังหวัดกาฬสินธุ์

โดย
นายทวีศักดิ์ เยี่ยมเจริญ และคณะ

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

กรม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
เลขที่รับ 1407
วันที่ - 8 ก.ย. 2553

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์

โครงการ ศึกษาประเพณีฮิลิบตองกองสิบสี่เพื่อสร้างความสามัคคีประชาชน
หมู่ 12 ตำบลนาถ อำเภอนาถ จังหวัดกาฬสินธุ์

โดย
นายทวีศักดิ์ เยี่ยมเจริญ และคณะ

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์
โครงการ ศึกษาประเพณีฮิดติบสองกองสิบสี่เพื่อสร้างความสามัคคีประชาชนหมู่ 12
ตำบลนาถ อำเภอนาถ จังหวัดกาฬสินธุ์

คณะผู้วิจัย

1. นายทวีศักดิ์ เยี่ยมเจริญ
2. นางไพรวรรณ มูลสาระ
3. นางสาวสุภาพ สิริมาตร
4. นางมา ศรีหอม
5. นางยนต์ อ่อนใส
6. นางอนงค์ รังหอม
7. นางสุวัน คำงาม
8. นายทองมา เวินทุม
9. นายจันทร์ สีลา

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

บทคัดย่อ

โครงการวิจัย “ศึกษาประเพณีฮีสตีสองคองสิบสี่เพื่อสร้างความสามัคคีประชาชนหมู่ 12 ตำบลนาคู อำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์ วัตถุประสงค์เพื่อ 1. เพื่อศึกษาวิถีชีวิตและประเพณีฮีสตีสองคองสิบสี่ของชนนาคูตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน 2. เพื่อศึกษาคุณค่า ความหมาย และระบบความสัมพันธ์ของประเพณีฮีสตีสองคองสิบสี่กับวิถีชีวิตของชนนาคู 3. เพื่อค้นหาแนวทางการฟื้นฟูประเพณีเพื่อสร้างความสามัคคีของประชาชน เป็นการศึกษาที่ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน วิธีการศึกษาการสัมภาษณ์เชิงลึก สัมภาษณ์กลุ่ม สังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมและจัดเวทีโดยกระบวนการกลุ่ม ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน เยาวชน ประชาชน พระ ในพื้นที่หมู่ 12 ตำบลนาคู อำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์

ผลการศึกษา 1. วิถีชีวิตและประเพณีฮีสตีสองคองสิบสี่ของชนนาคูตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ชวนาคูเมื่อ 160 ปี ก่อนได้ตั้งถิ่นฐานครั้งแรกที่บ้านกุดนาคูภายใต้การปกครองของขุนวิสิทธิ์และเหล่าผู้อาวุโสที่อพยพร่วมกันมาชุมชนรักใคร่ปรองดองดำรงชีวิตโดยพึ่งพาธรรมชาติเป็นหลักทั้งยังสร้างภูมิปัญญาสร้างบ้านเรือน เครื่องใช้ด้วยตนเอง มีวัดเป็นศูนย์กลางร่วมกิจกรรมฮีสตีสองคองสิบสี่ทุกเดือนอยู่กันอย่างผาสุกร่วม 30 ปี จึงมีเหตุ เกิดโรคภัยไข้เจ็บ บ้านเมืองฮีสตีสองคองสิบสี่จึงพาพี่น้องอพยพมาตั้งหมู่บ้านใหม่ด้านทิศตะวันออกชื่อว่า “เหล่านาคู” มีการปกครองภายใต้การนำของขุนวิสิทธิ์และผู้ใหญ่สุเกศ ที่ดูแลแบบพ่อปกครองลูก เมื่อท่านว่ากล่าวประการใดทุกคนเชื่อฟังเมื่อมีเหตุขัดแย้งมีการว่าความชำระคดีทุกคนจึงอยู่กันอย่างสงบสุขวิถีชีวิตพึ่งพาธรรมชาติเป็นหลักทั้ง อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ยึดถือในสิ่งเหนือธรรมชาติในการคุ้มครองป้องกัน และการประกอบอาชีพ จนนำมาสู่ยุคของประเพณีฮีสตีสองคองสิบสี่ที่รุ่งเรืองประชาชนยึดถือฮีสตีสองคองสิบสี่เป็นธรรมเนียมของครอบครัวและชุมชน กล่าวในบาปบุญชุมชนจึงมีความสามัคคีและร่มเย็น

ในปี พ.ศ. 2482 เปลี่ยนการปกครองเป็นตำบลนาคู จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ส่งหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ (นคพ.) มาตั้งศูนย์ปฏิบัติการที่นาคู นำความเจริญทางวัตถุและความเจริญด้านการค้าขายมาพัฒนาชุมชน และกองอำนาจการกลางรักษาความปลอดภัยแห่งชาติ (กรป. กลาง) เข้ามาส่งเสริมแนวความคิดการพัฒนาชาติเพื่อต่อต้านระบบคอมมิวนิสต์ การปกครองจึงมีทั้งผู้ใหญ่บ้านและทหารดูแลชุมชนร่วมกันชุมชนครึ่งครึ่ง ทั้งยังมีการดำรงรัฐบาลจากแนวร่วมคอมมิวนิสต์ที่แฝงตัวในชุมชนประชาชนขาดความไว้วางใจใจกันและกันการทำมาหากินอยู่แบบตัวใครตัวมันขาดการร่วมกลุ่มกันภูมิปัญญาขาดหายส่งผลให้ประเพณีฮีสตีสองคองสิบสี่หายไป

ปัจจุบันทรัพยากรธรรมชาติลดน้อยลง วิถีชีวิตหันพึ่งพาสิ่งอำนวยความสะดวกเทคโนโลยี ความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติหายไปการเมืองการปกครองเข้าถึงประชาชนหลายหน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทำให้ประชาชน อยู่ภายใต้การแบ่งกลุ่มด้าน

ความคิดที่ชัดเจนการรวมกลุ่มทำกิจกรรมร่วมกันทำได้ยากทั้งเศรษฐกิจรัดตัวอยู่กันแบบคั่นร่น
แก่งแย่งเห็นแก่ตัวไม่สนใจกันและกัน

ความเชื่อในประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่เป็นระเบียบทางสังคมของชุมชนดั้งเดิม วิถีชีวิต
รอบหนึ่งปีมีพิธีกรรมทุกเดือน เพื่อแสดงออกถึงความเชื่อและความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในสังคม
ระหว่างคนกับธรรมชาติ และระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ฮีตคองเปรียบเหมือนธรรมเนียม
ชีวิตที่นำมาซึ่งความสุข สงบ ร่มเย็นในสังคม ปัจจุบันประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ที่ยังอยู่มีแต่
รูปแบบขาดคุณค่าแก่นสารของฮีตคองที่แท้จริง

2. ความสัมพันธ์ของประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่กับวิถีชีวิตของคนนาเกลือ มีความสัมพันธ์
กับธรรมชาติ พึ่งพาอาศัยธรรมชาติแทบทุกด้าน รู้คุณธรรมชาติที่ให้ชีวิตแก่ตน มีงานบุญพิธีที่
เกี่ยวกับน้ำ ข้าว ป่าเขา รวมถึงสัตว์ เช่น มีพิธีสู่ขวัญข้าว สู่ขวัญควาย พิธีแฮกนา เลี้ยงผีคาแฮก เลี้ยง
ผีปูด บุญสงน้ำ บุญชาชะ เป็นต้น

ความสัมพันธ์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ มีความผูกพันในการประกอบอาชีพ ทำให้เกิดงานบุญ
เพื่อบูชาผี เช่น บุญบุญบังไฟ บุญคุณลาน พิธีปลงข้าว สู่ขวัญข้าว เดือนเก้าทำบุญข้าวประดับดิน
เดือนสิบบุญข้าวสาก ทั้งลูกหลานต้องยึดมั่นในคัมภีร์พบุรุษมีกิจกรรมใดต้องบอกกล่าว ไม่ต้องมีกฎ
ระเบียบ ข้อบังคับ หรือกฎหมายที่เป็นลายลักษณ์อักษร

ทางสังคมมีศูนย์กลางอยู่ที่วัด พระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตใจ เป็นโรงเรียนและหอประชุมเพื่อ
กิจกรรม ที่รวมผู้มีความรู้และภูมิปัญญา เกิดความเคารพและศรัทธาร่วมจิตร่วมใจกันจัดงานบุญ
ประเพณี เช่น บุญเข้ากรรม บุญข้าวจี บุญชะเหวด บุญบวชบุญฮุด บุญเข้าพรรษา บุญออก
พรรษา และบุญกฐิน

วิถีความเป็นอยู่ความเจริญของบ้านเมือง เทคโนโลยีทันสมัย เหตุการณ์ทางบ้านเมือง
ระบบการปกครอง ความเจริญด้านพุทธศาสนา ทรัพยากรธรรมชาติที่น้อยลงห่างเหินจากสิ่งเหนือ
ธรรมชาติ ประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ของชาวนาเกลือคุณค่าและความหมายของตัวประเพณีเอง
ลงทำให้ความสามัคคีและระบบเครือญาติลดคุณค่ามากขึ้น

3. แนวทางการฟื้นฟูประเพณีเพื่อสร้างความสามัคคีของประชาชน จากสถานการณ์
ปัจจุบันในอนาคตชาวนาเกลือจะมีสังคม เห็นแก่ตัว ไม่มีความเกรงกลัวบาปบุญความสัมพันธ์ฉันท์พี่
น้องหายไปแก่งแย่งชิงดีกัน ขาดความไว้วางใจกันและกันในชุมชน สังคมจะกลับคืนสู่ความ
สามัคคีสู่ชุมชนได้ดำเนินกิจกรรม ได้แก่ 1. การติดตามระบบเครือญาติทั้งหมดของชาวนาเกลือเพื่อ
ฟื้นความสัมพันธ์เชื่อมโยงในระบบเครือญาติความเป็นพี่น้องให้กลับมาและฟื้นฟูระบบผีเชื้อเข้า
มาร่วมสนับสนุนแนวคิด 2. ฟื้นฟูระบบความอาวุโส ระบบสังคม เพื่อแก้ปัญหาและความขัดแย้ง
ในชุมชน 3. ใช้ระบบคำสั่งสอนตามระบบคองสิบสี่ เพื่อสร้างความไว้วางใจในครอบครัวและ
ชุมชนและเคารพในผู้อาวุโส ความเป็นผู้นำชุมชน 4. จัดกิจกรรมงานบุญเดือนสิบบุญบวชบุญฮุด
เพื่อให้ชุมชนร่วมสร้างศรัทธาความสามัคคีในชุมชน

สารบัญ

บทคัดย่อ	ก
คำนำ	ง
สารบัญ	จ
สารบัญรูปภาพ	ช
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 ความเป็นมา ความสำคัญของปัญหา	1
1.2 คำถามหลักของการวิจัย	2
1.3 วัตถุประสงค์ของงานวิจัย	2
1.4 ประโยชน์ที่จะได้รับการวิจัย	2
1.5 ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย	2
1.6 งบประมาณที่ใช้ในการวิจัย	2
1.7 กรอบแนวคิดในการวิจัย	2
1.8 นิยามศัพท์เฉพาะในการวิจัย	3
บทที่ 2 บริบทชุมชน	
2.1 บริบทชุมชน	4
2.2 สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม	8
2.3 ทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการ และระบบกรรมสิทธิ์	13
2.4 สภาพทางเศรษฐกิจ	14
2.5 สภาพปัญหาของชุมชน/สังคม	15
บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย	
3.1 ขอบเขตการศึกษา	16
3.2 สถานที่ดำเนินการวิจัย	16
3.3 กลุ่มคนเป้าหมายและทีมวิจัย	16
3.4 แหล่งข้อมูลและวิธีการเก็บข้อมูล	17
3.6 การวิเคราะห์และประมวลผลข้อมูล	29
บทที่ 4 ผลการศึกษา	
4.1 วิธีชีวิตชุมชนชาวบ้านนาคูคิตถึงปัจจุบัน	
4.1.1 การทำมาหากิน	30

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
4.1.2 การประเพณี / วัฒนธรรม	31
4.1.3 ทางสังคม / ระบบสัมพันธ์	33
4.2 ประเพณีฮีดลิบสองกองสิบสี่ชวานากู	
4.2.1 ความเป็นมาของประเพณีฮีดลิบสองกองสิบสี่	36
4.2.2 ประเพณีฮีดลิบสองกองสิบสี่ชวานากู	37
4.2.3 การนับถือประเพณีฮีดลิบสองกองสิบสี่ในปัจจุบัน	103
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย	
5.1 บทสรุป	121
5.2. ผลที่เกิดขึ้นจากงานวิจัย	123
5.3 บทเรียนที่ได้รับจากการทำวิจัย	124
5.4 ปัญหาและอุปสรรคในการวิจัย	125
5.5 อภิปรายผล	125
ภาคผนวก	
ประวัติทีมวิจัย	
ตารางสรุปการดำเนินกิจกรรม	
รูปภาพดำเนินกิจกรรม	

สารบัญรูปภาพ

รูปภาพ	หน้า
ภาพที่ 1 แผนที่โดยสังเขป บ้านกุดนาถูในอดีต	4
ภาพที่ 2 แผนที่โดยสังเขป บ้านเหล่านาถู	5
ภาพที่ 3 แผนที่โดยสังเขป บ้านนาถู	6
ภาพที่ 4 แผนที่เทศบาลตำบลนาถู	6
ภาพที่ 5 แผนที่หมู่ 12	7
ภาพที่ 6 เวทีชุมชนเสนอทีมวิจัยในท้องถิ่น	18
ภาพที่ 7 กำหนดโจทย์ร่วมกับชุมชน	18
ภาพที่ 8 เวทีเตรียมเครื่องมือ	20
ภาพที่ 9 การเก็บข้อมูลกลุ่มย่อยโดยทีมวิจัย	21
ภาพที่ 10 การเก็บข้อมูลวิจัยในชุมชน	22
ภาพที่ 11 ประชาชนชุมชนร่วมกันแสดงความคิดเห็น	23
ภาพที่ 12 บรรยากาศเวทีประชุมกลุ่ม ชี้แจง แจ่มใส	24
ภาพที่ 13 นำเสนอวิถีทัศน์การวิจัยสู่ชุมชน	25
ภาพที่ 14 นำเสนอและวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน	26
ภาพที่ 15 นำเสนอข้อมูลสู่ชุมชน	27
ภาพที่ 16 ทีมวิจัยสรุปผล	29

บทที่ 1 บทนำ

1.1 ความเป็นมาความสำคัญของปัญหา

บ้านนาถพัฒนา หมู่ที่ 12 ตำบลนาถ อำเภอนาถ จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นชุมชนขนาดกลาง พื้นที่อยู่ในเขตเทศบาลตำบลนาถมีจำนวนครัวเรือน 102 ครอบครัวยุคนานาชาติ 466 คน แยกเป็นชาย 233 คน หญิง 233 คน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตรและรับจ้างรายวัน ชุมชนนาถเป็นกลุ่มพันธุ์ลาวและภูไท ซึ่งในอดีตชุมชนแห่งนี้มีวิถีชีวิตที่พึ่งพาธรรมชาติ มีประเพณีวัฒนธรรมที่สืบตามฮีตสิบสองคองสิบสี่ ชุมชนสมัครสมานสามัคคีช่วยเหลือซึ่งกันและกัน งานประเพณีจึงเป็นงานที่ทุกคนในชุมชนเฝ้ารอคอยทุกเดือนเป็นสิ่งที่ทุกคนหวงแหนพร้อมได้ทำกิจกรรมร่วมกัน ประชาชนได้แสดงความสามารถในเชิงวัฒนธรรม แม่บ้านได้แสดงฝีมือการทำอาหารพื้นบ้าน กลุ่มผู้ชายใช้แรงงานฝีมือประดิษฐ์จักสาน แกะสลัก ก่อสร้าง เด็กเยาวชนได้ซึมซับและเรียนรู้วัฒนธรรม ทุกสิ่งเป็นนวัตกรรมความดีงามที่สังคมพึงให้เกิดร่วมกัน ปัญหาด้านสังคมในอดีตจึงน้อยเนื่องจากมีความเคารพยำเกรงในประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ศาสนาและความนับถือผู้ที่อาวุโส

ปัจจุบันสังคมก้าวเข้าสู่ยุคเทคโนโลยีที่ทันสมัยมากขึ้น ทำให้วิถีชีวิตการทำมาหากินตลอดจนภาวะทางเศรษฐกิจ สังคม การปกครองเปลี่ยนแปลง ภาวะดังกล่าวส่งผลให้คนในชุมชนมีวิถีชีวิตที่ต่างคนต่างอยู่ จากครอบครัวใหญ่อยู่ร่วมกันกลายเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น ภาวะรีบเร่งทำให้คนไม่ค่อยได้พูดคุย ต่างคนต่างทำมาหากิน เด็กและผู้ใหญ่ไม่ค่อยได้อยู่ด้วยกัน สังคมเอาเงินนำหน้า ทุกอย่างทุกกิจกรรมในสังคมจึงเป็นเรื่องเงินและการแข่งขัน มีใครขายสาวได้สาวเอา ความสามัคคีจึงลดน้อยถอยลง นอกจากนั้นการแข่งขันยังส่งผลให้ชาวบ้านแยกส่วนถึงแม้ว่าจะเป็นญาติพี่น้องกันก็ตาม บางครั้งทะเลาะวิวาทเรื่องการได้เปรียบเสียเปรียบจากเรื่องเล็กน้อยกลายเป็นเรื่องใหญ่ไม่พูดคุยซึ่งกันและกัน มีคนใจร้อนมากขึ้นและห่างเหินกัน ซึ่งแตกต่างจากสมัยอดีตที่มีความเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกันและผู้คนในชุมชนมีความสามัคคีกัน จุดหนึ่งที่สังเกตได้คือ ชุมชนยังมีวัฒนธรรมประเพณีที่เหนียวแน่นและผู้คนยังยึดถือปฏิบัติกันอย่างเคร่งครัด จุดนี้ก็นักวิจัยและชาวบ้านจึงเห็นความสำคัญที่จะฟื้นฟู อีกประการหนึ่งชาวบ้านยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะเยาวชนเอง ไม่เข้าใจความหมายและคุณค่าของประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ ถึงแม้ว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะมีการฟื้นฟูก็ตาม แต่ได้เฉพาะรูปแบบคุณค่าและความหมายหายไปทำให้ผู้คนที่เข้าร่วมไม่ได้รู้สึกและตระหนักต่อประเพณีดังกล่าว ทำให้ขาดการมีส่วนร่วมและขาดพลังที่จะทำให้ผู้คนเกิดความสามัคคีร่วมกัน จึงมีแค่ความสนุกสนานขาดความถ่องแท้ในแก่นสารของวัฒนธรรม สิ่งตามาคือชุมชนเกิดความห่างเหินมากขึ้น ครอบครัว เด็กเยาวชนมีปัญหา การทำงานด้านการพัฒนาในชุมชนลดลง

ดังนั้นการศึกษานักวิจัยนี้มุ่งเน้นจะศึกษาประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่หมู่ 12 โดยการค้นหาคุณค่าและความหมายของประเพณีทั้งสิบสองเดือน เพื่อนำมาฟื้นฟูความสามัคคีของชุมชนซึ่งจะ

นำไปสู่การพัฒนาชุมชนจึงเป็นเรื่องที่ชุมชนให้ความสนใจอีกทั้งเป็นการอนุรักษ์ประเพณีฮีตคองที่
บางอย่างกำลังเลือนหายโดยเฉพาะคองสิบสี่ที่หายาก

1.2 คำถามหลักของการวิจัย

แนวทางในการฟื้นฟูประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่เพื่อสร้างความสามัคคีแก่ประชาชนบ้าน
นาคูอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิถีชีวิตและประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ของคนนาคูตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาคุณค่า ความหมาย และระบบความสัมพันธ์ของประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่
กับวิถีชีวิตของคนนาคู
3. เพื่อค้นหาแนวทางการฟื้นฟูประเพณีเพื่อสร้างความสามัคคีของประชาชน

1.4 ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย

1. ได้องค์ความรู้วิถีชีวิตและประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ของคนนาคูตั้งแต่อดีตจนถึง
ปัจจุบัน
2. ได้ข้อมูลคุณค่า ความหมาย และระบบความสัมพันธ์ของประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่
กับวิถีชีวิตคนนาคู
3. ได้แนวทางการฟื้นฟูประเพณีเพื่อสร้างความสามัคคีประชาชน

1.5 ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย

6 เดือน ระหว่างวันที่ 1 กันยายน 2552 ถึง 28 กุมภาพันธ์ 2553

1.6 งบประมาณที่ใช้ในการวิจัย

งบประมาณรวม 89,830 บาท แยกเป็นหมวดได้ดังนี้

ค่าตอบแทน	25,000	บาท
ค่าใช้สอย	60,830	บาท
ค่าวัสดุ	4,000	บาท
รวมทั้งสิ้น	89,830	บาท

1.7 กรอบแนวคิดในการวิจัย

1. วิถีชีวิตและประเพณีของชาวนาคู
2. คุณค่า ความหมาย และระบบความสัมพันธ์ของประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่กับวิถีชีวิต
ของคนนาคู
3. แนวทางการฟื้นฟูประเพณีเพื่อสร้างความสามัคคีของประชาชน

1.8 นิยามศัพท์เฉพาะในการวิจัย

อีตสิบสอง แปลว่า ธรรมเนียม แบบแผนความประพฤติ ที่ดำรงปฏิบัติสืบต่อกันมาจนกลายเป็นประเพณี ฮีคนันมี ๑๒ ประการ เท่ากับ ๑๒ เดือน

คองสิบสี่ หมายถึง แนวทางที่ประชาชนทั่วไป พึ่งปฏิบัติมีทั้งหมด สิบสี่ข้อเป็นจารีตประเพณีทำนองคลองธรรมอันดีงามของท้องถิ่นช่อกติกาของสังคม ๑๔ ประการที่ยึดถือปฏิบัติต่อกันเพื่อความสงบเรียบร้อยของสังคม

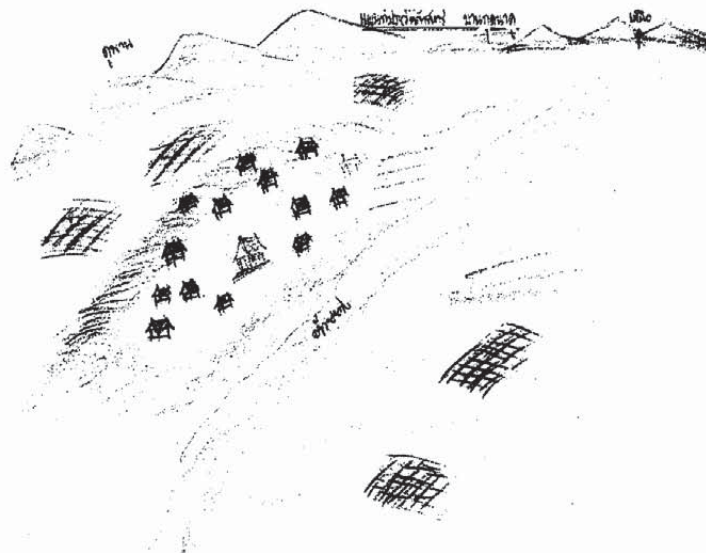
บทที่ 2 บริบทชุมชน

2.1 บริบทชุมชน

2.1.1 ประวัติศาสตร์ชาวนากู

หากศึกษาความเป็นมาของชาวนากู ชาวนากูในอดีตเริ่มอพยพ เมื่อปีมะแม สัปตศก จุลศักราช 1200 พ.ศ. 2384 โดยพระยามหาสงครามแม่ทัพไทยได้กวาดต้อนประชาชนมาจากบ้านบก เมืองวัง ประเทศลาว ผังขวา

ตะวันออกของสยามประเทศ
ประชาชนเหล่านั้นพร้อมกันข้าม
ลำน้ำโขงอพยพข้ามมายังฝั่งสยาม
ประเทศโดยประชาชนได้แบ่งแยก
หลายกลุ่มหลายเหล่าสาขาหนึ่ง
อพยพลงสู่พื้นที่ด้านใต้ของภาค
อีสานเป็นพี่น้องชาวจังหวัดศรีษ
เกษในปัจจุบัน (ประวัติศาสตร์
ท้องถิ่นเมืองนาฏและสืบสาน
ฮิตคอง ถวิล นาครินทร์ 2547)

ภาพที่ 1 แผนที่โดยสังเขป บ้านกูดนาฏในอดีต

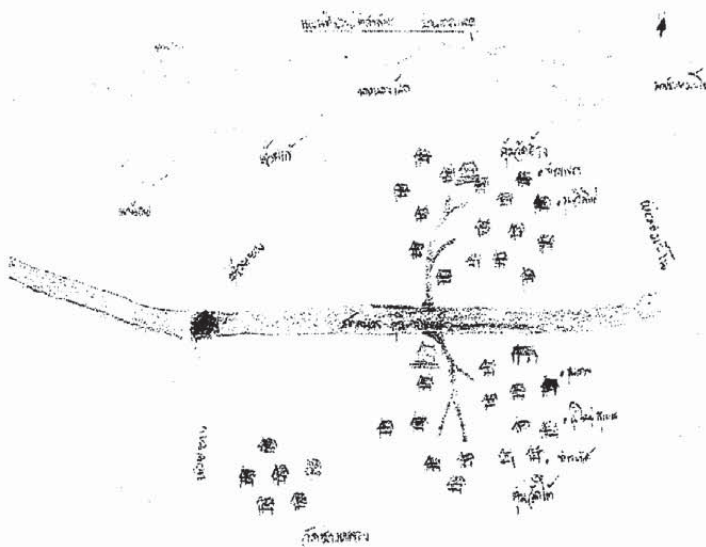
สาขาหนึ่งอพยพเคลื่อนย้ายเรื่อยมาถึงเทือกเขาภูพานฝั่งตะวันตกโดยมีอุปฮาด ขุนเทพ และ ขุนวิสิทธิ์เป็นผู้นำ (อุปฮาด ขุนเทพ ขุนวิสิทธิ์ ไม่มีหลักฐานหรือเอกสารใดยืนยันว่าเป็นใครและ ตำแหน่งใครเป็นผู้แต่งตั้งเป็นเพียงเรื่องเล่าที่สืบทอดต่อกันมารุ่นต่อรุ่นเท่านั้น) ทั้งหมดเริ่มตั้งถิ่นฐานร่วมกันบริเวณบ้าน โคนนาขาม พออยู่มาหลายปี ท่านขุนเทพมีความประสงค์ขออพยพ ประชาชนส่วนหนึ่งมาตั้งถิ่นฐานใหม่ที่เมืองภูแล่นช้างและตั้งคนเป็นหัวหน้าชุมชนปกครองบ้านภูแล่นช้าง ส่วนท่านขุนวิสิทธิ์ได้ชักชวนประชาชนส่วนหนึ่งเดินทางขึ้นทางตอนเหนือเพื่อหาแหล่งสร้างเมืองใหม่โดยอพยพเรื่อยมาจนพบที่แห่งหนึ่งเป็นสันคูเนินดินสูงเหมาะแก่การตั้งบ้านเรือนยิ่งนักทั้งยังมีหนองกุดน้ำใหญ่ใกล้หมู่บ้านใช้เป็นแหล่งเพาะปลูกและใช้ประโยชน์ จึงได้ลงหลักปักฐาน ณ แหล่งสันคูเนินดินนั้น พร้อมขนานหมู่บ้านใหม่นามว่า “กูดนาฏ” (ปัจจุบัน อยู่ด้านทิศตะวันตกของหมู่ 9 ตำบลนาฏ อำเภอนาฏ จังหวัดกาฬสินธุ์ประมาณ 1 กม. พบหลักฐานเป็นใบเสมาธรรมจักรและซากอิฐอุโบสถ ส่วนคันดินและเนินคูชาวบ้านได้ทำไร่นาหายหมดแล้ว) พร้อมแต่งตั้งขุนวิสิทธิ์เป็นผู้ปกครองบ้าน

ชาวกูดนาฏตั้งรกรากทำมาหากินกันมาประมาณ 20-30 ปี มีเหตุที่ต้องย้ายหมู่บ้านเกิดจากประชาชนในหมู่บ้านเกิดโรคภัยไข้เจ็บกันมากมาย บ้านเมืองฮั่น (ห่าลงเมือง) เกิดอาภภัย แผ่นดินแยกขาดออกจากกันน้ำไหลลงตลอดทั้งปีไม่เต็ม เป็นเหตุให้ผู้ที่อาศัยอยู่มากมายเกิดความกลัวจึงพร้อมใจกันนิมนต์พระสงฆ์มาสุครซัระบ้าน (บุญกลางบ้าน) และให้ชาวบ้านรักษาศีล เจริญ

ภาวนา แม่เมตตาให้แก่สรรพสัตว์ทั้งหลายเพื่อบรรเทาทุกข์ภัยที่เกิดขึ้น พี่น้องชาวภูคณาได้ช่วยกันจนสุดความสามารถแต่ก็ไม่ดีขึ้นเมื่ออาภัพภัยดังกล่าวไม่เบาบางลง ขุนวิสุทธิหัวหน้านบ้านจึงได้ประชุมหารือราษฎรในหมู่บ้านเห็นสมควรอพยพบ้านเรือนไปตั้งหลักแหล่งยังแหล่งอื่น จึงพร้อมใจกันอพยพมาตั้งถิ่นฐานแห่งใหม่ด้านทิศตะวันออกของหมู่บ้านเดิม ที่ซึ่งเดิมที่เคยเป็นที่ทำสวนฝ้ายสวนพริก และปลูกพืชผลชนิดอื่นๆของชาวภูคณาแต่หยุดทำไปหลายปี จึงมีสวนป่าเกิดขึ้นเรียกว่าเหล่าหรือสวนร้าง แต่เมื่ออพยพมาอาศัยตั้งบ้านเรือนอยู่ใหม่จึงขนานนามหมู่บ้านใหม่นี้ว่า “เหล่านา” (มา พจนานุกรม 2553 : สัมภาษณ์)

บ้านเหล่านา (ปัจจุบันอยู่บริเวณหมู่ที่ 10, 2, 12 ตำบลนาอู อำเภอนาอู จังหวัดกาฬสินธุ์) หมู่บ้านเหล่านาแยกคุ่มออกเป็น 3 คุ่ม แก่ คุ่มวัดฮ้าง (หมู่ที่ 12 บ้านนาอูพัฒนา ต.นาอู อ.นาอู จังหวัดกาฬสินธุ์) , คุ่มวัดไค้ (หมู่ที่ 2 บ้านนาอูต.นาอู อ.นาอู จังหวัดกาฬสินธุ์) , คุ่มช่างหลวง (หมู่ที่ 10 บ้านนาอู ต.นาอู อ.นาอู จังหวัดกาฬสินธุ์) โดยการปกครองภายใต้ท่านขุนวิสุทธิแต่ผู้เดียว (มา กลัดกันแสง 2553

: สัมภาษณ์) ต่อมาการปกครองประเทศได้พัฒนาขึ้นการปกครองในช่วงบ้านเหล่านาจึงขึ้นกับตำบลภูคณีสิม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดมหาสารคาม การปกครองบ้านเมืองมี ผู้ใหญ่สุเกษ ผู้ใหญ่หัต ปกครองตามลำดับ โดยมีท่านขุนวิสุทธิเป็นผู้หลักผู้ใหญ่ในชุมชนให้คำปรึกษาราชการ

ภาพที่ 2 แผนที่โดยสังเขป บ้านเหล่านา

พ.ศ. 2428 ตั้งวัดนาอูไค้

วันที่ 16 กรกฎาคม พ.ศ. 2465 ตั้งโรงเรียนประชาบาลวัดบ้านนาอู (ปัจจุบันเป็นโรงเรียนบ้านนาอู)

พ.ศ. 2469 ตั้งวัดนาอูเหนือ (เดิมเป็นป่าช้าเจียบสังข์)

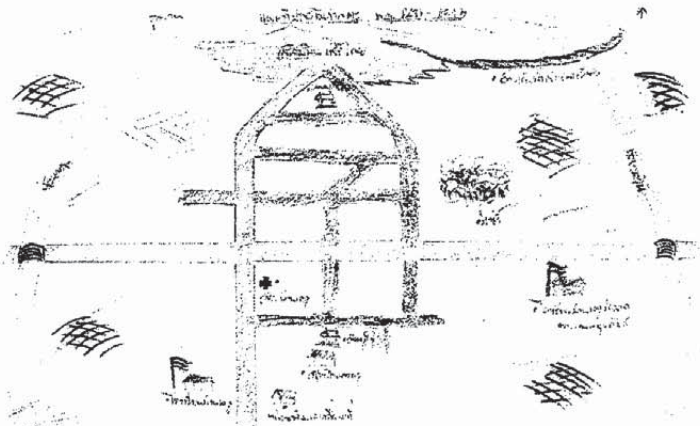
พ.ศ. 2482 ได้ตั้งบ้านเหล่านาเป็นตำบลนาอูตัดคำว่าเหล่าออกเนื่องจากมีคำว่าเหล่าหลายหมู่บ้านจึงให้คงเหลือแต่คำว่า นาอู แทน จึงได้ชื่อว่าบ้านนาอูหรือตำบลนาอู มี 13 หมู่บ้าน ขึ้นกับอำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดมหาสารคาม กำนันคนแรกคือนายดวง พจนาน

พ.ศ. 2488 รัฐบาลปรับปรุงสนามบินเสรีไทยมีการใช้แรงงานจากคนและสัตว์

พ.ศ. 2501 จัดทำเอกสารสิทธินามบินบ้านนาอู มีเนื้อที่ทั้งสิ้น

พ.ศ. 2505 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรี มอบให้พลตรีเจริญ พงษ์พานิช เป็น
ผบ. ศูนย์ฯ นำหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ (นคพ.) มาตั้งศูนย์ปฏิบัติการที่นาฏ เพื่อปรับปรุงสนามบิน
และพัฒนาถนนทั้งนอกและใน

ชุมชนสายสำคัญ เช่น นาฏ —
สกลนคร , นาฏ-ห้วยผึ้ง ทั้งยัง
สร้างโรงไฟฟ้า ตลาดสด
ประปา ศูนย์แพทย์ ทั้งยังสอน
วิธีการซื้อ ขาย การเกษตร เป็น
ต้นบ้านนาฏเริ่มพัฒนาเปิดรับ
วิวัฒนาการความทันสมัยเข้าสู่
ชุมชนเปลี่ยนวิถีชีวิตส่วนหนึ่ง
ค้าขายตามถนนสายหลัก

ภาพที่ 3 แผนที่โดยสังเขป บ้านนาฏ

วันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2506 พระธรรมธีรราชมหามุนี วัดพระศรีมหาธาตุ และพันเอกปิ่น
มุกทนต์ อธิบดีกรมการศาสนา เป็นผู้นำคันศรมหาโพธิ์ จากประเทศอินเดียมาปลูกที่วัดได้

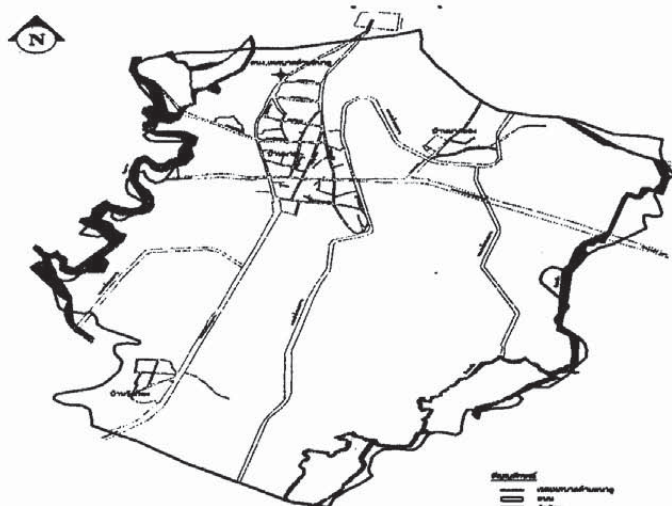
พ.ศ. 2506 ตั้งสถานีอนามัยบ้านนาฏ

พ.ศ. 2507 กองอำนวยการกลางรักษาความปลอดภัยแห่งชาติ (กรป. กลาง) ได้เข้ามา
พัฒนาหมู่บ้านในเขตตำบลนาฏ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ในช่วงดังกล่าวต้องปรับเปลี่ยนวิถีความเป็นอยู่
จากแบบพื้นบ้านทำไร่ทำนาเข้าสู่สังคมที่แตกต่างทางความคิดด้านการเมือง และการพัฒนาชุมชนจึง
ทำมาหากินแบบประเพณีระว่าง ไม่ไว้ใจกันและกัน

พ.ศ. 2508 แยกบ้านนาฏเป็น 2 หมู่บ้าน คือหมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 15 (คุ้มใต้) นายกลม
ละราสี เป็นผู้ใหญ่บ้าน และต่อมาได้เปลี่ยนหมู่ 15 เป็นหมู่ 2

พ.ศ. 2512 สร้างอ่างเก็บน้ำห้วยมะโน

ปี พ.ศ. 2514 ประชาชนชาวนาฏเข้าร่วมขบวนการคอมมิวนิสต์มากขึ้นเข้าป่าแสวงหา
อุดมการณ์และเข้ามาชักชวนพี่น้องเข้าร่วมส่งผลให้ชาวนาฏส่วนหนึ่งเป็นสายข่าวในหมู่บ้านคอย
ส่งเสบียงอาหารชาวบ้าน ขบวนการ
คอมมิวนิสต์ใช้กำลังจู่โจมเข้า
ประหารประหารเอาชีวิตผู้ที่กล่าว
เป็นแนวร่วมทหารและเข้าโจมตีค่าย
ทหาร บางคนถูกหมายหัวเอาชีวิต
จากความเข้าใจผิดต้องหนีไปอยู่หัว
ไร่ปลายนา ชาวบ้านไม่กล้าพูดคุย
กับเจ้าหน้าที่บ้านเมือง ทุกคนหวงโย

ภาพที่ 4 แผนที่โดยสังเขป เทศบาลตำบลนาฏ

ในสวัสดิภาพชีวิตของตนเองเป็นหลักสถานการณ์เป็นอย่างนี้เรื่อยมาจนถึงปี พ.ศ. 2524 เหตุการณ์จึงสงบ

วันที่ 17 พฤษภาคม พ.ศ. 2515 ตั้งโรงเรียนมัธยมนาคว ชาวบ้านเรียกโรงเรียนพัฒนา

วันที่ 11 พฤษภาคม พ.ศ. 2516 กระทรวงศึกษาธิการ ได้ประกาศเปิดโรงเรียนเป็นทางการชื่อว่า โรงเรียนบ้านนาควพัฒนา กรป กลางอุปถัมภ์

พ.ศ. 2525 แยกบ้านนาคว เป็นหมู่ 7 นายสิมมา บุญแสนเป็นผู้ใหญ่บ้าน

พ.ศ. 2527 แยกบ้านนาคว เป็นหมู่ 9 นายบุญทอง ประครองสุข เป็นผู้ใหญ่บ้าน

พ.ศ. 2528 ตั้งบ้านนาควเป็นสุขาภิบาลนาคว

วันที่ 28 เมษายน 2535 แยกบ้านนาคว เป็นหมู่ 12 มีนายบัญญัติ ดอกทองหอม เป็นผู้ใหญ่บ้าน

พ.ศ. 2538 เป็นกิ่งอำเภอนาคว

วันที่ 25 พฤษภาคม พ.ศ. 2542 เป็นเทศบาลตำบลนาคว ปกครอง 8 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1 , หมู่ 2 หมู่ที่ 6 , หมู่ที่ 7 , หมู่ที่ 9 , หมู่ที่ 10 , หมู่ที่ 11 , หมู่ที่ 12

หมู่ที่ 12 บ้านนาควพัฒนา ตำบลนาคว

อำเภอนาคว จังหวัดกาฬสินธุ์เดิม มีนายบัญญัติ ดอกทองหอมเป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก นายสมาน รสดี และนายทองมา เวินชุม เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน นายบัญญัติ ดอกทองหอม ได้เสียชีวิต เมื่อปี พ.ศ. 2547

ในวันที่ 19 เมษายน พ.ศ. 2547

เลือกตั้งใหม่ นายทองมา เวินชุม ได้รับการรับเลือกให้ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านจนถึงปัจจุบัน โดยมีนายทน แสนพันธ์ นายจันทร์ สีลา เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ปกครองหมู่ 12 บ้านนาคว

พัฒนา ตำบลนาคว อำเภอนาคว จังหวัดกาฬสินธุ์ ด้วยความยุติธรรมความเอื้อเฟื้อ เคารพนับถือกัน ส่งผลให้บ้านเมืองเจริญรุ่งเรือง

2.1.2 ที่ตั้ง – อาณาเขต

หมู่ที่ 12 ตำบลนาคว อำเภอนาคว จังหวัดกาฬสินธุ์ ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่เขตเทศบาลตำบลนาคว ตำบลนาคว อำเภอนาคว จังหวัดกาฬสินธุ์

ทิศเหนือ	ติดต่อกับหมู่ 11 ตำบลนาคว อำเภอนาคว จังหวัดกาฬสินธุ์
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับหมู่ 7 ตำบลนาคว อำเภอนาคว จังหวัดกาฬสินธุ์
ทิศใต้	ติดต่อกับหมู่ 2 ตำบลนาคว อำเภอนาคว จังหวัดกาฬสินธุ์

ภาพที่ 5 แผนที่โดยสังเขป หมู่ 12

ทิศตะวันตก ติดต่อกับหมู่ 1 ตำบลนาตุ อำเภอนาตุ จังหวัดกาฬสินธุ์

2.1.3 ลักษณะทางภูมิศาสตร์

สภาพพื้นที่โดยทั่วไป เป็นที่ราบลุ่มอุดมสมบูรณ์ ส่วนหนึ่งเป็นที่โคกป่าเต็งรังแต่มีน้อย เนื่องจากถากถางทำเป็นไร่นาจนหมด ชาวบ้านส่วนใหญ่ทำนาเป็นอาชีพหลักในพื้นที่ดังกล่าว เนื่องจากในช่วงแล้งขาดน้ำสำหรับการเกษตร มีสนามบินเสรีไทยเป็นที่ดินถูกรังเป็นโคกกว้างใหญ่ใช้ในการเลี้ยงสัตว์

สภาพภูมิอากาศ อากาศแบ่งได้เป็น 3 ฤดูกาล คือฤดูหนาว ตั้งแต่เดือน กันยายนถึงเดือนกุมภาพันธ์ อากาศหนาวลมแรง ฤดูร้อน เดือนมีนาคมถึงเดือนพฤษภาคม มีอากาศร้อนอบอ้าว ฤดูฝนปลายเดือนพฤษภาคมถึงต้นเดือนกันยายน มีฝนตกน้ำไม่มากนักเหมาะกับการทำนา

2.1.4 ประชากร/ครัวเรือน

หมู่ที่ 12 บ้านนาตุพัฒนา มีประชากรรวมจำนวน 510 คนแยกเป็น ชาย 261 คน หญิง 249 คนมีครัวเรือนทั้งหมด จำนวน 121 ครัวเรือน (ข้อมูลจากสำนักทะเบียนเทศบาลตำบลนาตุ) ประชากรส่วนใหญ่เป็นวัยทำงาน รองลงมาเป็นผู้สูงอายุ และวัยรุ่นซึ่งภาระในการทำมาหากินมาจนเกือบรอบครัวจึงอยู่ที่พ่อแม่วัยทำงาน ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนาเป็นหลัก ส่วนหนึ่งค้าขายสินค้าและธุรกิจส่วนตัวประมาณ 4 หลังคาเรือน และครัวเรือนของข้าราชการเป็นบางส่วน นอกจากทำนาแล้วมีอาชีพเสริมได้แก่ ทำนาปรัง ไร่ข้าวโพด ถั่วลิสง ดำข้าวเม่า ประกอบอาหารพื้นบ้านขาย รับจ้างทั่วไป ทอผ้า จักสาน ส่วนหนึ่งอพยพทำงานรับจ้างต่างจังหวัด โดยเมื่อถึงเทศกาลสงกรานต์ แห่เทียนพรรษา ลอยกระทงจะกลับมาเยี่ยมบ้านหรือเข้าสู่ฤดูกาลทำนาจะกลับมาทำนาหมุนเวียนอย่างนี้ไปแต่ละปีส่วนกลุ่มหนึ่งปักหลักทำงานจนมีครอบครัวหรืออายุมากขึ้นจึงจะกลับมาอยู่บ้าน

แต่ก่อนหมู่ 12 บ้านนาตุพัฒนารวมตัวกับหมู่ที่ 1 บ้านนาตุ หลังจากมีการแต่งงานและย้ายถิ่นเข้ามาอาศัยในพื้นที่มากขึ้นจึงมีการขยายพื้นที่มากขึ้นและมีการขอแยกหมู่บ้านเพื่อแบ่งการปกครองเอง ในวันที่ 28 เมษายน 2535 ชุมชนเริ่มต้นมีประมาณ 100 หลังคาเรือนและขยายตัวมากขึ้นเรื่อยๆมีการแยกบ้านมากขึ้นจนปัจจุบันกลายเป็นชุมชนแออัดมีการสร้างบ้านหลังโตมที่สร้างกำแพงตามฐานนะของแต่ละคนทำให้เกิดความห่างเหินกันในชุมชนต่างคนต่างอยู่เกิดปัญหาการมั่วสุมของวัยรุ่นที่จับกลุ่มกัน การจัดแย้งกันในความคิดด้านการปกครอง

2.2 สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม

2.2.1 การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน

การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชุมชนหมู่ 12 ส่วนใหญ่เป็นบ้านไม้สองชั้นชั้นล่างค่อเดิมด้วยอิฐ ปูน จะใช้เป็นที่อาศัยหรือบางบ้านใช้สำหรับเป็นร้านค้าขายสินค้าบริโภคในชุมชนและบ้านไม้สองชั้นชั้นล่างโล่งชั้นล่างโล่ง จะใช้เป็นที่ประกอบกิจกรรมในครอบครัว ได้แก่ ทอผ้า ทาน

ข้าว ครัว เล้าข้าว ส่วนใหญ่ตั้งบ้านเรือนติดถนนสายหลักถนนชุมชนอื่น อีกส่วนหนึ่งตั้งตามถนนสายรองบ้านเรือนติดกันแบบชุมชนเป็นกลุ่มพี่น้องเครือญาติ บ้านแต่ละหลังติดกันแออัดบางหลังถมดินขึ้นสูงบางหลังอยู่ต่ำเกิดปัญหาน้ำท่วมขังในช่วงหน้าฝน วางระบายน้ำตามข้างถนนสายหลักชุมชนอื่นและสายรองขึ้นเงินส่งปัญหาเรื่องขุด และแมลงสาป ไม่มีที่หน้าบ้านหรือสวนสำหรับทำกิจกรรมอื่นแต่ละหลังใช้พื้นที่ในการสร้างบ้านเต็มพื้นที่ แต่ถ้าครอบครัวไหนมีเนื้อที่เหลือนมากจะแบ่งเนื้อที่สำหรับสร้างเล้าข้าว หรือคอกสัตว์เลี้ยงจำพวก เป็ด ไก่

2.2.2 เส้นทางคมนาคม , การติดต่อภายนอก

หมู่ 12 ตำบลนาคู อำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์ ห่างจากอำเภอนาคู 500 เมตร ห่างจากจังหวัดกาฬสินธุ์ ประมาณ 90 กิโลเมตร การเดินทางจากกาฬสินธุ์เข้าทางถนนทางหลวงจังหวัดหมายเลข 2291 (สกลนคร) เลี้ยวซ้ายผ่านถนนถนนชุมชนอื่น หรือเข้าทางถนนสายพงษ์พานิชผ่านสถานีตำรวจภูธรเลี้ยวขวาตามถนนสายชุมชนอื่น ไปมาสะดวก เดินทางได้ทั้งรถยนต์ รถจักรยานยนต์ เดินเท้า ถนนชุมชนอื่นตัดผ่านหมู่บ้านสามารถเดินทางติดต่อหมู่บ้านใกล้เคียงได้แก่

ทิศเหนือ เชื่อมต่อกับถนนพงษ์พานิช เดินทางสู่หมู่ 11 , เทศบาลตำบลนาคู , สถานีตำรวจภูธรนาคู ตำบลนาคู อำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์

ทิศตะวันออก ติดต่อกับคลองส่งน้ำชลประทานห้วยสาขนาเวียง อำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์

ทิศใต้ ติดต่อกับถนนเผ่าบุญเสริมและทางหลวงจังหวัดหมายเลข 2291 (สกลนคร) เดินทางไปหมู่ 2 หมู่ 10 สถานีอนามัยบ้านนาคู ตำบลนาคู อำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์

ทิศตะวันตก เชื่อมติดต่อกับถนนบึงขาคูปติดต่อกับหมู่ 1 , ศูนย์เรียนรู้เทศบาลตำบลนาคู ตำบลนาคู อำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์

ถนนภายในชุมชนมีไฟฟ้าส่องสว่าง ชุมชนใช้น้ำจากน้ำประปาเทศบาลตำบลนาคู การสื่อสารใช้โทรศัพท์มือถือ มีถนนคอนกรีตรอบหมู่บ้านไปมาสะดวก

2.2.3 การศึกษา

1. การศึกษาในระบบ

- ระดับอนุบาลศึกษาที่โรงเรียนอนุบาลพรบิศา / โรงเรียนบึงขาคูปศึกษา/ โรงเรียนบ้านนาคู อำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์
- ระดับประถมศึกษาที่โรงเรียนบ้านนาคู อำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์
- ระดับมัธยมศึกษา ที่โรงเรียนนาคูพัฒนา กรป กลางอุบลรัตน์ อำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์
- ระดับอาชีวศึกษาศึกษาที่ วิทยาลัยการอาชีพห้วยผึ้ง / เทคนิคกาฬสินธุ์

ระดับการศึกษา

ก่อนวัยเรียน จำนวน 30 คน

ประถมศึกษา จำนวน 145 คน
 มัธยมศึกษา จำนวน 100 คน
 อาชีวศึกษา จำนวน 50 คน
 มหาวิทยาลัย จำนวน 30 คน
 กศน. จำนวน 13 คน

2. การศึกษานอกระบบ

ส่วนใหญ่เกิดจากการเรียนรู้ในชีวิตประจำวัน หรือวิถีชีวิตเป็นสำคัญ ได้แก่ การศึกษาภูมิปัญญาการจักสานในชุมชนจำพวกเครื่องมือจับสัตว์ เบ็ด สวิง หรือเครื่องใช้ในครัวเรือน การเย็บปักถักร้อย การทำบายศรีจากใบตอง การทอผ้า การประกอบอาหารหรือการทำขนม โดยการสืบทอดจากผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนสู่ลูกหลานแบบครุพักตร์จำไม่มีการเขียนหรือบันทึกเป็นตัวอักษร ภูมิปัญญาในการทำไร่สืบทอดจากรุ่นพ่อสู่รุ่นลูก วัฒนธรรมประเพณีฮีดตีสองคองสืบทอดจากผู้เฒ่าผู้แก่สู่ลูกหลานที่สนใจแต่ปัจจุบันขาดผู้สืบทอดและการเผยแพร่ความรู้เนื่องจากการศึกษาต้องอาศัยความอดทนในการติดตามช่วยเหลือปราชญ์เป็นเวลายาวนานการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรไม่มี ดังนั้นปัจจุบันภูมิปัญญาความรู้จึงหยุดอยู่แค่ช่วงวัยทำงานพ่อแม่บ้านที่สนใจ (35-45) แต่รุ่นลูกหลานขาดความรู้ที่กล่าวมาข้างต้นมุ่งแต่การศึกษาหรือเรียนแบบตามสื่อโทรทัศน์และวิดีโอ หรือความรู้จากอินเทอร์เน็ต เอาอย่างคาราหรือศิลปินที่ชื่นชอบมองข้ามปราชญ์และคำสอนของพ่อแม่

2.2.4 การสาธารณสุข

ด้านสาธารณสุขหมู่ 12 อยู่ใกล้กับสถานีอนามัยบ้านนาคู ซึ่งอยู่ในตำบลนาคู ประมาณ 300 เมตร แต่ห่างไกลจากโรงพยาบาล ประมาณ 12 กิโลเมตร แต่ชุมชนมีระบบรถ หน่วยกู้ชีพการรับส่งผู้ป่วย ซึ่งทำให้รักษาพยาบาลรวดเร็วและทั่วถึงส่วนในด้านการส่งเสริมสุขภาพและการป้องกันโรคในพื้นที่หมู่ 12 มีหน่วยงานที่ให้บริการดังนี้

1) ศูนย์สาธารณสุขประจำชุมชน (สุขศาลา) การให้บริการจันทร์-ศุกร์ เวลา 08.30 – 16.00 น. ให้บริการตรวจรักษาเบื้องต้น ปฐมพยาบาลเบื้องต้น การจ่ายยาสามัญประจำบ้าน เจาะตัวน้ำตาลและความดันโลหิต การนวดแผนไทย อบสมุนไพร ซึ่งเป็นด่านแรกในการให้บริการเชิงรุกของชุมชน โดยอสม. ในชุมชนเป็นผู้ให้บริการซึ่งผ่านการอบรมจากสถานีอนามัยบ้านนาคู

2) อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านปฏิบัติงานเชิงรุกในชุมชน การส่งเสริมสุขภาพ ได้แก่ ออกกำลังกาย , ชั่งน้ำหนักเด็ก 0-5 ปี , มะเร็งเต้านมด้วยตนเอง เป็นต้น ป้องกันและควบคุมโรคติดต่อ ได้แก่ ไข้เลือดออก , โรคฉี่หนู , โรคไข้หวัดนก เป็นต้น การให้คำปรึกษาความรู้ด้านสุขภาพในชุมชน งบประมาณได้รับการสนับสนุนจากเทศบาลตำบลนาคู ปีละ 22,000 บาท ซึ่งเป็นกำลังหลักในด้านสุขภาพและเป็นทีมสุขภาพที่ทำงานด้านประเพณีและวัฒนธรรมในชุมชน

3) กองทุนสุขภาพ ชุมชนมีคณะกรรมการกองทุนสุขภาพ ได้แก่ กองทุนหลักประกันสุขภาพเทศบาลตำบลนาตู , กองทุนส่งเสริมสุขภาพเทศบาลตำบลนาตู ซึ่งคณะกรรมการดังกล่าวจะมีส่วนในการค้นหาปัญหาด้านสาธารณสุขในพื้นที่และดำเนินกิจกรรมด้านสาธารณสุขที่ได้รับสนับสนุนด้านงบประมาณจากกองทุนสุขภาพปีละประมาณ 30,000 บาท ซึ่งสามารถทำให้ประชาชนได้รับการดูแลสุขภาพอย่างถูกต้อง ประสงค์ความต้องการและเข้าถึงบริการด้านการส่งเสริมสุขภาพ ป้องกัน รักษาฟื้นฟูจากสถานบริการอย่างมีประสิทธิภาพ

4.) ภูมิปัญญาท้องถิ่น ชุมชนมีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ผสมผสานกับการแพทย์แผนปัจจุบัน ได้แก่ การนวดสมุนไพร การเป่าลมกระดูก เหย้า หมอธรรม เป็นต้น ชุมชนยังเชื่อในวิถีของภูมิปัญญาโบราณแต่ก็รับในวิถีของการรักษาแผนปัจจุบันซึ่งเป็นของดีของชุมชนส่วนหนึ่ง

2.2.5 นวัตกรรม/ความเชื่อ

ชาวนาภูมิวัดที่เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ 2 วัด คือ วัดนาตูเหนือ และวัดนาตูใต้ และทำกิจกรรมด้านศาสนาทั้งสองวัดอยู่ประจำ เช่น เวียนเทียน , แห่ดอกข้าว , สงกรานต์ เป็นต้น มีชาวนาไปวัดฟังธรรมอย่างสม่ำเสมอทั้งยังมีกลุ่มคำวัดคอยอุปถัมภ์คำฐพระสงฆ์มีได้ขาดส่วนด้วยการทำนุบำรุงชาวนาก็สนับสนุนช่วยเหลือก่อสร้างศาลา โบสถ์ร่วมกันมีได้ขาด

ส่วนในเรื่องความเชื่อนั้นชาวนาภูมิมีการรวมกลุ่มเป็นกลุ่มก้อนเนื่องจากมีแนวคิดและความเชื่อด้านประเพณีและพิธีกรรมที่ยึดเหนี่ยวร่วมกัน ได้แก่ ความเชื่อเรื่องผีปูด ชาวนาจะมีการเลี้ยงผีปูดในช่วงเดือนหกของทุกปีโดยทำการเลี้ยงผีปูดเหนือ และผีปูดใต้ ก่อนจะลงสู่ฤดูกาลทำนา เพื่อให้ผีปูดกลับตาลให้ฟ้าฝนมาก มีความสมบูรณ์ในการทำนา เทศบาลจัดงานฉลองเจ้าปู่ตาทุกเสาร์แรกของเดือนพฤษภาคม เพื่อให้ปู่ตาพอใจในมหรสพแสดงความเคารพต่อผีปูดผู้ปกปักรักษาชาวเมืองนาตูและลูกหลานมีโอกาสดำเนินการเจ้าปู่ตาพร้อมกันผีปูดยังเป็นที่ยึดเหนี่ยวด้านจิตใจที่สำคัญถ้าลูกหลานจะเดินทางไกลหรือย้ายทำงานที่อื่นจะกราบไหว้บนบานให้ปู่ตาปกปักรักษาให้แคล้วคลาดจากภัยและอันตรายต่างๆหรือบนบานให้สอบผ่านสอบเป็นข้าราชการทำงานบริษัทเมื่อสมดังประสงค์จะมีการเลี้ยงโดยเชิญเจ้าจำเป็นตัวแทนในการดำเนินพิธีกรรม เป็นอย่างนี้เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน แสดงถึงความเป็นเชื้อสายเดียวกันของชาวนา

ผีเชื้อ หรือผีบรรพบุรุษ คือผีของ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ที่เสียชีวิตไปแล้วมีการตั้งหิ้งไว้ที่มุมฝาบ้านเพื่อเคารพ และบอกกล่าวเมื่อมีกิจกรรม เกิดขึ้นในครอบครัวเช่น แต่งงาน ผูกแขนบายศรี และเลี้ยงเมื่อมีการดำเนินกิจกรรมทางผีในงานบ้าน เช่น เมื่อเจ็บป่วย แสดงถึงความกตัญญูเคารพในผู้เฒ่าผู้แก่แม้ท่านจะเสียชีวิตแล้วและเป็นการสานสัมพันธ์เชื้อสายตระกูลที่แน่นแฟ้นอีกวิธีการหนึ่งสร้างความสามัคคีในชุมชน ปัจจุบันความเชื่อเรื่องผีเชื่อน้อยลงเนื่องจากการถ่ายทอดค่านิยมและความเชื่อเรื่องผีน้อยลงในชุมชนและเมื่อไม่มีเหตุการณ์เกิดขึ้นเช่นป่วยกะทันหัน หมอส่งว่าต้องแก้ผีเชื้อแล้วหายป่วย ก็จะไม่เชื่อถือกันทั้งพิธีกรรมในการรักษาผีเชืู่ลูกหลานไม่เคารพยำเกรงและขาดความเข้าใจผีเชื้อจึงลดบทบาทลงเรื่อยๆ

ผิวดาแฮกเป็นผิปกปักษ์รักษาที่นาให้ข้าวนาอุดมสมบูรณ์ไม่มีเพศภัยมาทำร้ายข้าวในนาการทำนาสะดวกสบาย ดังขอให้สิ่งสถิตย์ประจำที่นาก่อนจะทำการนาก็มีการเลี้ยง โดยจัดเครื่องเช่น ไหว้ ขาว ปลา ขาสุบ หมากพุด หรือบอกล่าว รวมทั้งบนบานให้ข้าวดีอุดมสมบูรณ์ พอเก็บข้าวเสร็จก็จะแบ่งข้าวให้กับผิวดาแฮก สิบเกวียน (ข้าวเปลือก 5 ก้า) เป็นการแสดงถึงความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันที่ผิวดาแฮกและครอบครัวที่ร่วมทำนาร่วมกันสร้างนิสับทความเคารพยำเกรงให้แก่คนในครอบครัวและสังคม ปัจจุบันผิวดาแฮกหายไปพร้อมกับกาการถากถางป่าไถดัดแปลงแปลงนาเป็นแปลงที่ใหญ่ขึ้นเพื่อผลิตผลที่มากขึ้นผิวดาแฮกจึงไม่มีที่อยู่ความเชื่อจึงหายไปมุ่งเชื่อแต่วิวัฒนาการสมัยใหม่ที่จะช่วยให้นาข้าวอุดมสมบูรณ์หรือได้ผลมาก

พิธีกรรมประเพณีของชาวนาอุบลยังคงยึดมั่นถือมั่นในฮีตสิบสองคองสิบสี่แต่เป็นฮีตสิบสองคองสิบสี่ตามแบบฉบับของคนรุ่นใหม่ ได้แก่ บุญพระเวศที่มุ่งเน้นความยิ่งใหญ่ของขบวนแห่และความสนุกสนาน บุญข้าวจี๋ที่จัดงานกาแสดงยิ่งใหญ่บนเวทีมุ่งกาแสดงอาหารพื้นเมือง ขาดกาการทำบุญ บุญสงกรานต์ที่กินเหล้าสาคน้ำกันทั้งวันและคืน บุญเดือนหกที่มีแต่ขบวนแห่เทียนเข้าพรรษา บุญกฐินที่นิยมจัดที่บ้านตนเองตามกำลังทรัพย์ตามหน้าตาทางสังคม ยังเหลือก็แต่ บุญข้าวประดับดินและบุญข้าวสากที่ผู้คนยังรู้ซึ่งและเข้าใจความกตัญญูที่มีต่อพ่อแม่ที่เสียชีวิตไปแล้วให้ได้รับส่วนบุญกุศลจากลูกหลานที่มอบถวายให้

2.2.6 การปกครองส่วนท้องถิ่นและภาวะผู้นำ

ในสมัยก่อน การปกครองมีกำนันผู้ใหญ่บ้านดูแลชุมชนผู้คนเชื่อฟังผู้อาวุโสผู้นำทางสังคม เมื่อมีเหตุทะเลาะวิวาทมีการว่าความในชุมชน มีพ่อล้าแม่ล้า ผู้เฒ่าผู้แก่คอยตัดสินถูกผิด ผู้ปกครองว่ากล่าวคำใดศักดิ์สิทธิ์ยิ่งนัก แต่ปัจจุบันชุมชนมีการพัฒนาขึ้น มีที่ว่าการอำเภอ มีสถานีตำรวจ มีโรงเรียน มีข้าราชการ คนมีการศึกษาในพื้นที่ ทั้งยังเปลี่ยนการปกครองเป็นรูปแบบการปกครองส่วนท้องถิ่น โดยมีเทศบาลเข้ามาร่วมในการพัฒนาชุมชน ชุมชนจึงหวังพึ่งพิงความช่วยเหลือจากนักการเมืองท้องถิ่น หวังพึ่งพิงข้าราชการประจำในหน่วยงาน เช่น การทะเลาะวิวาทจะพึ่งตำรวจในการไกล่เกลี่ยถ้าหนักก็ถึงโรงศาลเพื่อตัดสินขาดกาการไกล่เกลี่ยแบบชุมชนอ้างแต่กฎหมายในการตัดสิน

การปกครองที่คล่อมซ้อนกันระหว่างการปกครองของผู้ใหญ่บ้านและนักการเมืองจากเทศบาลเป็นสิ่งที่ส่งผลต่อความสามัคคีเนื่องจากนโยบายที่บางครั้งต่างกันและการเลือกฝ่ายในการสนับสนุนการดำเนินงานทางการเมืองทำให้ชุมชนอยู่บนความเห็นแก่ตัวและพวกพ้องเป็นหลักดำเนินกิจกรรมภายใต้เงินทุนและงบประมาณเป็นหลักขาดกาการเอื้อเฟื้อและช่วยเหลืออย่างแท้จริง

ผู้นำทางธรรมชาติ ผู้สูงอายุ ลดบทบาทลงมากเนื่องจากคนในชุมชนมีการศึกษาที่สูงขึ้นมีความเชื่อมั่นในแนวคิดของตนเองการปรึกษาขอคำแนะนำด้านการปกครองการพัฒนาจึงเกิดขึ้นน้อยมากในชุมชน

2.2.7 ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนและกลุ่มชุมชน

หมู่ 12 ตำบลนาถ อำเภอนาถ จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นชุมชนขนาดกลาง มีครอบครัว 121 ครัวเรือนเป็นหมู่บ้านที่แยกมาจากหมู่ที่ 1 บ้านนาถ ตำบลนาถ อำเภอนาถ จังหวัดกาฬสินธุ์ตระกูลเก่าแก่ที่สำคัญได้แก่ตระกูล ละครากี , ดอกทองหอม , สีระมาตร , กลัดกันแสง , รั้งระริน ผ่านไปหลายปีขยายชุมชนบ้านเรือนให้มีขนาดใหญ่ขึ้นมีการแต่งงานออกเรือนมีเชื้อสายสกุลเข้ามาในชุมชนมากขึ้น ได้แก่ รั้งหอม , กลีบรัง , รั้งกลิ่น , เวินชุม เป็นต้น ความสัมพันธ์ของตระกูลจึงน้อยลงจะเกิดขึ้นก็ในยามใดมีกิจธุระหรืองานบุญแม้ว่าจะแยกเรือนอยู่ต่างถิ่นก็ตาม

การเป็นอยู่ในแต่ละครอบครัวจะเป็นในลักษณะแต่งเอาเขมาอยู่บ้านทำไร่ทำนา เลี้ยงพ่อตาแม่ยาย และเนื่องจากพื้นที่จำกัดครอบครัวหมู่ 12 จึงเป็นบ้านครอบครัวใหญ่ส่วนครอบครัวที่แยกบ้านมักจะสร้างบ้านในหมู่บ้านหรือถิ่นอื่นมากกว่า การดำเนินกิจกรรมร่วมกันของคนในชุมชนมักเกิดจากการจัดงานบุญหรืองานแต่ง งานรื่นเริงต่างๆซึ่งชุมชนจะช่วยเหลือกันฉันท์พี่น้อง แต่ส่วนมากจะเกิดขึ้นในลักษณะการช่วยของหรือกำลังทรัพย์มากกว่าและเจ้าภาพเองจะใช้กำลังทรัพย์ซื้อความสะดวกมากขึ้นเอาง่ายเข้าว่า เช่น จ้างแม่ครัวทำอาหาร , เหมมาโต๊ะจีน , อุปกรณ์สำเร็จรูป เป็นต้น มากกว่าจะใช้กำลังคนกำลังใจในการช่วยเหลือการทำงาน

การรวมกลุ่มในชุมชนส่วนใหญ่เกิดจากการได้ทุนมาแล้วสร้างกลุ่มหรือกลุ่มสร้างขึ้นตามแนวคิดหรือนโยบายของรัฐบาล เช่น กลุ่มเงินล้าน , กลุ่มทองคำ , กลุ่มสตรี เป็นต้นซึ่งกลุ่มดังกล่าวจะหายไปเมื่อทุนดังกล่าวลดลงหรือนโยบายหมดไป ส่วนกิจกรรมในชุมชนที่เข้มแข็งและได้ผลสำเร็จ ได้แก่ กลุ่มอสม. , กลุ่มผลิตปุ๋ยชีวภาพ , กลุ่มสมุนไพร เป็นต้น ส่วนกิจกรรมของกลุ่มเยาวชนยังมีน้อยและเป็นกลายเป็นปัญหาของชุมชนในบางครั้ง ซึ่งการรวมกลุ่มดังกล่าวเกิดจากสภาพสังคมที่ก้าวเข้าสู่ยุคของสังคมเมือง มีการพึ่งพาสิ่งอำนวยความสะดวกมากขึ้น ภาระหน้าที่ของแต่ละคนสูงขึ้นความต้องการทุนกำไรจากกลุ่มมีมากจึงทำให้ความเป็นกลุ่มก้อนที่แท้จริงลดลงการพบปะหรือถกเถียงแนวคิดน้อยลง

2.3 ทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการ และระบบกรรมสิทธิ์

2.3.1 ทรัพยากรที่ดิน

สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มอุดมสมบูรณ์ไม่แห้งแล้งและไม่น้ำท่วมในช่วงฤดูฝนส่งผลให้ผลผลิตได้ผลทั้งปีปัจจุบันมีการหันมาใช้วิธีการไถกลบหน้าดินหลังจากเก็บเกี่ยวเสร็จและใช้ปุ๋ยชีวภาพที่ผลิตเองในชุมชนหมู่ 12 มากขึ้นเหตุเนื่องจากเล็งเห็นปัญหาดินเสื่อมสภาพจากการใช้ปุ๋ยเคมีที่ผ่านมา ส่วนในบางพื้นที่ที่เป็นโคกชุมชนใช้เป็นทำเลเลี้ยงสัตว์และสระเลี้ยงปลาตามทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวง ในบางพื้นที่สามารถใช้น้ำจากอ่างเก็บน้ำห้วยมะโนทำไร่ข้าวโพด และถั่วลิสง หลังจากเสร็จสิ้นทำการไถกลบกลายเป็นปุ๋ยอินทรีย์บำรุงดินอีกทางหนึ่ง

2.3.2 ทรัพยากรพื้นน้ำ

แหล่งน้ำที่ใช้ในการเกษตรและทำมาหากินของชาวนากู ได้แก่ ลำห้วยยาง เป็นลำห้วยขนาดใหญ่ทอดผ่านพื้นที่ตำบลนาตู ตำบลบ่อแก้ว ตำบลสายนาวัง อยู่ด้านทิศตะวันตก เป็นลำห้วยสายหลักที่ใช้ในการเกษตรและการทำมาหากินในช่วงหน้าแล้งบางส่วนของลำห้วยยังมีน้ำเหลือใช้ในการจับสัตว์น้ำและเพาะปลูกในพื้นที่ หนองแซ่ เป็นสาขาของลำห้วยยางอยู่ด้านทิศตะวันตกใช้น้ำในการเกษตรทำนาและหาสัตว์น้ำ ห้วยหนองต่าง เป็นสาขาของลำห้วยยางอยู่ด้านตะวันตก ใช้ในการเกษตรช่วงฤดูฝนส่วนในหน้าแล้งน้ำแห้ง ลำห้วยมะโน เป็นลำห้วยใหญ่ทอดผ่านพื้นที่ ตำบลสายนาวัง ตำบลนาตู ตำบลสระพังทอง อยู่ด้านทิศเหนือของหมู่บ้านเป็นแม่น้ำสำคัญในการเกษตรและทำมาหากินสัตว์น้ำ หนองเป็ด เป็นสาขาของห้วยมะโนอยู่ด้านทิศเหนือหมู่บ้านใช้ในการเกษตรและหาจับสัตว์น้ำ แหล่งน้ำที่สร้างขึ้นที่สำคัญได้แก่อ่างเก็บน้ำห้วยมะโน ซึ่งชุมชนมีระบบการจัดการน้ำที่ดีมีการแบ่งปันใช้ในการเกษตรทำนาปี และปลูกพืชจำพวก ข้าวโพด ยาสูบ ถั่วลิสง และนาข้าวนอกฤดู และมีการผันน้ำจากอ่างเก็บน้ำห้วยมะโนมาผลิตเป็นน้ำประปาใช้สอยในเขตเทศบาลตำบลนาตูทั้งยังเป็นแหล่งน้ำอุปโภคของประชาชนทั้งหมดในอำเภอนาตู ในที่นาปัจจุบันมีการขุดสระน้ำเพื่อใช้ในการเกษตรตามแนวทางพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อทำการเกษตรในครอบครัวของตนเองเพิ่มรายได้

2.3.3 ป่าไม้และป่าชุมชน

ในอดีตป่าไม้ในชุมชนมากได้แก่ ป่าเป่า ป่าโคกสนามบิน ป่าช้า เป็นต้น ชุมชนมีความสัมพันธ์กับป่าเคารพและศรัทธาในเจ้าป่าเจ้าเขามีความกลัวในการตัดไม้ทำลายป่าจะตัดต้นไม้หรือหาของในป่าต้องขอมากับเจ้าป่าเจ้าเขาก่อนทั้งการตัดไม้ต้องเลือกเฉพาะไม้ที่เป็นมงคลและใช้ประโยชน์ได้เต็มที่เท่านั้น แต่ปัจจุบันได้ทำการตัดมาสร้างบ้านและสิ่งปลูกสร้างอย่างอื่นหมดไม่เลือกไม้ใหญ่หรือเล็ก ที่ว่างหันมาปลูกไม้เศรษฐกิจ ไม้ยูคาลิปตัส ต้นยางพารา ส่วนที่หัวไร่ปลายนาได้ปรับปรุงพื้นที่เป็นแปลงนาหมด ไม่เหลือป่าไม้ที่จะเป็นแหล่งให้หาอาหารป่าได้ คงเหลือแต่โคกบางแห่งที่เป็นป่าละเมาะสำหรับเลี้ยงวัวควายเท่านั้น ป่าชุมชนเช่นคอนปู่ดาก็พัฒนาภูมิทัศน์ คงเหลือพื้นที่ปู่ด่าเพียงน้อยนิดสำหรับทำกิจกรรมเลี้ยงปู่ด่า ป่าช้าก็ถากถางกลายเป็นพื้นที่โล่งและสร้างเมรุเพื่อทำกิจกรรมแทน ป่าไม้ป่าชุมชนจึงไม่มีในชุมชน

2.4. สภาพทางเศรษฐกิจ

ในอดีตชาวนากูพึ่งพาตนเอง พึ่งพาธรรมชาติ และพึ่งพาสังกันและกัน ไม่มีการใช้เงิน ต้องการสิ่งใดก็ประดิษฐ์ขึ้นเองด้วยภูมิปัญญาหรือมีการแลกเปลี่ยนกันและกัน เช่น เสื้อผ้า เครื่องจักสาน เครื่องปั้นดินเผา การทำไร่ทำนาอาศัยวัวควายช่วยเป็นกำลังหลัก ชุมชนช่วยเหลือออกแรงกันในการก่อสร้าง ทำงานร่วมกัน อยู่กันอย่างเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แต่ในปัจจุบันชุมชนหมู่ 12 เจริญขึ้นรับวิวัฒนาการความทันสมัยมากขึ้น สังคมมีสิ่งอำนวยความสะดวกมากขึ้นต้องพึ่งพาเงินในการซื้อสิ่ง

อำนวยความสะดวกเหล่านั้น แต่ในสังคมหมู่ 12 ส่วนใหญ่ยังประกอบอาชีพทำนาเพื่อขายเหลือไว้พอกินแต่ละปี รองลงมาเป็นสวนข้าวโพด ถั่วลิสง และรับจ้างทั่วไป รายได้เฉลี่ยปีละ 25,000 – 30,000 บาท การหาอยู่หากินอย่างเช่นในอดีตตามหัวไร่ปลายนาไม่มีให้เห็นชุมชนพึ่งพาอาหารจากตลาดสดมากขึ้นลูกหลานกิน กบ เขียดไม่เป็น ส่วนหนึ่งเดินทางไปทำงานต่างถิ่นแล้วส่งเงินกลับมาบ้าน ส่วนหนึ่งรับจ้างทำงานทั่วไปในชุมชนหลังจากว่างเว้นการทำงาน เงินรายได้ที่หาได้สูญเสียไปกับเครื่องใช้อุปโภคบริโภคตามยุคสมัย ได้แก่ สมาร์ทโฟน เครื่องครัว ค่าน้ำมัน เสื้อผ้า ค่าเล่าเรียน เป็นต้น ชุมชนหมู่ที่ 12 จึงเป็นชุมชนที่มีเศรษฐกิจในขั้นปานกลางมีใช้แต่ไม่มีเหลือเก็บแต่ปัจจุบันชุมชนเริ่มหันมาใช้แนวความคิดเศรษฐกิจพอเพียงปลูกผักกินเองหรือทำไร่นาสวนผสมเพื่อลดรายจ่ายในครอบครัว

2.5 สภาพปัญหาของชุมชน / สังคม

ชาวนาปัจจุบันมีการใช้เทคโนโลยีมากขึ้นในการทำเกษตร เช่น ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง รถไถนา เป็นต้น การใช้สิ่งอำนวยความสะดวกมาใช้ในครอบครัวเช่น โทรศัพท์ พัดลม ตู้เย็น โทรทัศน์ รถจักรยานยนต์ รถยนต์ เป็นต้น ค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาของบุตรทั้งระดับมัธยมศึกษา ปวส.ปริญญาตรี การดำเนินชีวิตทำมาหากินต้องแข่งขันกับเวลาในการหาเงินมาใช้จ่ายเมื่อเงินที่หามาได้ไม่พอใช้จ่าย ประชาชนในชุมชนต้องยืมหนี้ทั้งในและนอกระบบเพื่อนำเงินมาใช้ในการลงทุนหรือใช้จ่ายในครอบครัว เช่น หนี้รกส. ,หนี้เงินล้าน , หนี้กลุ่มแม่บ้าน , หนี้กลุ่มอาชีพที่สังกัด เป็นต้น เพื่อเพิ่มรายได้ชาวนาหาอาชีพเสริมในช่วงว่างจากการทำนา ทำงานรับจ้างรายวันในชุมชนค้าขายในครอบครัวและตลาดสดวันอังคารและเสาร์ หรืออพยพไปทำงานต่างจังหวัดแล้วฝากเงินกลับมาให้ครอบครัว

จากการคืนรณหารายได้เพื่อจุนเจือครอบครัวส่งผลให้เวลาในการอยู่ร่วมกันของคนในครอบครัวน้อยเยาวชนไม่มีเวลาคุยกับพ่อแม่ มีโทรศัพท์มือถือเป็นเพื่อนมีปัญหาหันหาเพื่อนในการแก้ปัญหาซึ่งไม่รู้ว่าจะถูกหรือผิด ยิ่งคนที่อพยพทำงานต่างจังหวัดฝากลูกให้ผู้เฒ่าผู้แก่หรือญาติช่วยเลี้ยงส่งเงินกลับมาให้ลูกเพื่อใช้จ่ายในครอบครัวลูกขาดความอบอุ่น ปัญหาที่ตามมาเด็กเหล่านี้หันมารวมกลุ่มมั่วสุมเกิดปัญหาในสังคม สร้างจุดเด่นให้ตัวเองสูบบุหรี่ กินเหล้า ฟังเพลงเสียงดัง หรือทะเลาะวิวาทในงานบุญเทศกาลชุมชน เป็นปัญหาของสังคมในภาพรวม เช่น การจัดงานประเพณีแต่ละครั้งต้องคอยระวังเหล่าวัยรุ่นก่อเรื่อง , ชู้สาว , หนีเรียน เป็นต้น

ในด้านของสังคมเมื่อทุกคนคืนรณในการทำมาหากินการสืบถอดทางวัฒนธรรมไม่มี ชาติผู้ที่สนใจที่จะสืบถอดไม่มีเวลาในการศึกษาการดำเนินกิจกรรมไม่มีการสละเวลาร่วมกิจกรรมส่วนใหญ่กิจกรรมจึงเป็นความสนุกสนานมากกว่าสร้างให้เข้าใจแก่นสารของประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ความสามัคคีที่แฝงอยู่ในคุณค่าของประเพณีจึงไม่มีชุมชนจึงไม่มีความสามัคคีที่แท้จริง

บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย

3.1. ขอบเขตการศึกษา

การศึกษาวิจัยเรื่อง ประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่เพื่อสร้างความสามัคคีประชาชนหมู่ 12 ตำบลนาคู อำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยใช้การมีส่วนร่วมของชุมชนโดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาดังนี้

1. วิถีชีวิตและประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ของคณาตุตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
2. คุณค่า ความหมาย และระบบความสัมพันธ์ของประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่กับวิถีชีวิต

ของคณาตุ

3. แนวทางการฟื้นฟูประเพณีเพื่อสร้างความสามัคคีของประชาชน

3.2. สถานที่ดำเนินการวิจัย

สถานที่ดำเนินกิจกรรม หมู่ 12 บ้านนาคูพัฒนา ตำบลนาคู อำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์จำนวนครัวเรือน 102 ครอบครั้ว จำนวนประชากร 466 คน

3.3. กลุ่มคนเป้าหมายและทีมวิจัย

3.3.1 นักวิจัยและทีมวิจัย

1. นายทวีศักดิ์ เขียมเจริญ	นักวิชาการส่งเสริมสุขภาพ หัวหน้าทีมวิจัย
2. นางไพรวรรณ มูลสาระ	หัวหน้าสถานีอนามัยบ้านนาคู
3. นางสาวสุภาพ สิริมาตร	อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน
4. นางมา ศรีหอม	อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน
5. นางชนัด อ่อนใส	อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน
6. นางอนงค์ รังหอม	อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน
7. นางสุวัน คำงาม	อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน
8. นายทองมา เวินชุม	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 12
9. นายจันทร์ สีลา	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ 12

นอกจากทีมวิจัยแล้วมีกลุ่มคนที่ร่วมดำเนินการชาวบ้านหมู่ที่ 12 จำนวน 100 คน ที่สำคัญมุ่งเน้นที่ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ ชาวชน ปราชญ์ชุมชน ทุกคนมีส่วนร่วมในกระบวนการทำให้ข้อมูลและค้นหาข้อมูล สัมภาษณ์ ร่วมสืบค้นข้อมูลความรู้ย้อนหลัง การประชุมประชาคม เวทีระดมความคิดค้นหาความสัมพันธ์ การวางแผนและแนวทางการฟื้นฟูประเพณีฮีตสิบสอง คองสิบสี่

คณะวิทยากรหรือผู้มีส่วนร่วมในการเสริมสร้างความรู้ประสบการณ์ประกอบด้วยพี่เลี้ยงและที่ปรึกษาโครงการ คุณปาริชาติ หาญไชยชนะ, คุณปรียาวรรณ การวิทย์, คุณสมเจตน์ ไชยลาภ เป็นผู้ให้คำแนะนำและสนับสนุนกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ปราชญ์ชุมชนจากชุมชนใกล้เคียง เช่น คุณดาพรหมมา บุญแสน, คุณดาแดง สิมสาร, คุณดาเกณท์ สอนถึง ผู้ให้ข้อมูลใน

ด้านวัฒนธรรม ทั้งเจ้าหน้าที่สถานีอนามัยบ้านนาคร่วมให้ข้อคิดและแนวคิดในการดำเนินงานวิจัย เพื่อท้องถิ่น

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สนับสนุนทุนในการวิจัยครั้งนี้ และมีหน่วยงานราชการและองค์กรในพื้นที่ ได้แก่ เทศบาลตำบลนาคร , สถานีอนามัยบ้านนาคร , สุขศาลาหมู่ 12 เอื้อเฟื้อสถานที่ในการจัดกิจกรรม

3.4 แหล่งข้อมูลและวิธีการเก็บข้อมูล

3.4.1 ประเภทของข้อมูล

1. การสำรวจ ศึกษาชุมชนในการสำรวจชุมชนผู้ศึกษามีขั้นตอนในการเลือกพื้นที่เป้าหมายในการทำงานโดยมองเห็นถึงความเข้มแข็งของหน่วยงานภายในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งโดยเริ่มจากการสำรวจลักษณะทางกายภาพ และแหล่งทรัพยากรต่าง ๆ ภายในชุมชน ศึกษาข้อมูลพื้นฐานด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมและการเมือง ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสังเกต ศึกษาข้อมูลเอกสารจากเทศบาลตำบลนาคร อำเภอนาคร จังหวัดกาฬสินธุ์

2. การรวบรวมข้อมูลจากหนังสือและเอกสารที่เกี่ยวข้องการทำงานในครั้งนี้ทีมวิจัยได้ทำการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องมากที่สุด เพราะข้อมูลที่ได้จากเอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ สามารถให้ความรู้ในด้านข้อเท็จจริงของเหตุการณ์ ข้อสรุปเกี่ยวกับเหตุการณ์ และให้ทัศนะเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาต่าง ๆ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องทำความเข้าใจกับเอกสารและหลักฐานดังกล่าว เพื่อป้องกันมิให้เกิดความคลาดเคลื่อน ได้แก่ เอกสารแจกในงานผูกพันธสีมา “ไทนาคร”, หนังสือประวัติชาวนาคร , ภาพถ่ายในอดีต เป็นต้น

3. การรวบรวมข้อมูลจากตัวบุคคลการทำงานในครั้งนี้ทีมวิจัยได้ทำการรวบรวมข้อมูลในอดีตจากตัวบุคคลที่มีชีวิตอยู่ในช่วงสมัยอายุระหว่าง 50- 80 ปี ข้อมูลปัจจุบันจากผู้นำชุมชน พระยาชน เพื่อประกอบรายละเอียดการศึกษาวิจัย

3.4.2 วิธีเก็บข้อมูล

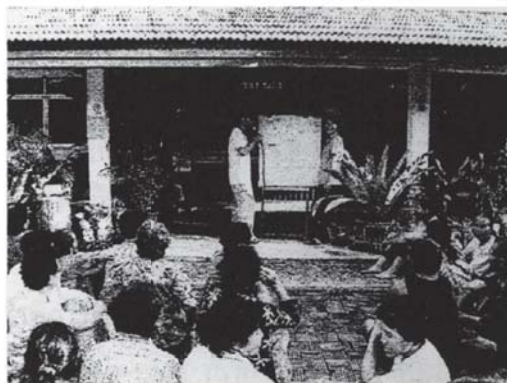
เนื่องจากทีมวิจัยมีความต้องการที่จะแสดงให้เห็นถึงกระบวนการทำงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory actionresearch : PAR) ในการดำเนินการวิจัยภายในชุมชน ส่วนเครื่องมือที่นำมาใช้ในการทำงานวิจัยส่วนใหญ่ คือการจัดเวทีเพื่อการสนทนากลุ่ม (focus group discussion) แผนที่ทางความคิด(mind map) และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (depth interview) ซึ่งกระบวนการทำงานเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชน ประชาชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมทุกขั้นตอนเป็นผู้ให้ข้อมูล ผู้เก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์เนื้อหา ดังต่อไปนี้

1. กระบวนการค้นหาปัญหาและทีมวิจัยภายในท้องถิ่น

ให้ชุมชนทั้งหมดร่วมกันค้นหาปัญหาของชุมชนและสิ่งที่ตนเองต้องการซึ่งชุมชนพบว่าการที่จะแก้ปัญหาชุมชน/สังคมอย่างอื่น ได้สมควรเริ่มจากการสร้างความสามัคคีก่อนเพื่อให้ชุมชน

เกิดความเข้มแข็งซึ่งในอดีตความเข้มแข็งส่วนหนึ่งเกิดจากการเคารพและศรัทธาในฮีตและคองที่มี
เคร่งครัดชุมชนจึงต้องการศึกษาฮีตคองดังกล่าว

การจะดำเนินงานวิจัยใดค่านั้นต้องมีทีมที่ดีจึงมีการสรรหาทีมวิจัยซึ่งได้ทีมวิจัยเข้าร่วมการ
ดำเนินกิจกรรมในพื้นที่ จำนวน 9 คน ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน , กลุ่มแม่บ้าน , อสม. , หัวหน้า
สถานีอนามัยบ้านนาคู , นักวิชาการส่งเสริมสุขภาพ
ซึ่งทีมทั้งหมดเป็นทีมที่เคยร่วมดำเนินกิจกรรมด้าน
การพัฒนาสุขภาพในชุมชนมาก่อนจึงมีความสนิท
สนมและเข้าใจจิตใจกันดีทั้งยังได้ชักชวนพร้อมทั้ง
ได้เยาวชนมาร่วมเป็นผู้ช่วยนักวิจัยอีก 7 คนเพื่อเติม
เต็มในส่วนของการจดบันทึกรายละเอียดและเป็น
การสืบทอดสู่เยาวชนอีกทางหนึ่ง

ภาพที่ 6 เวทีชุมชนเสนอทีมวิจัยในท้องถิ่น

2. กำหนดโจทย์วิจัยร่วมกับชุมชน

ประชุมแกนนำชุมชนประชาชนกำหนดแนวทาง วิธีการดำเนินกิจกรรม แนวคิดกับ
ประชาชนหมู่ 12 เพื่อความเข้าใจที่ตรงกัน ภายได้
กรอบแนวคิดทางการวิจัย ได้แก่ 1. วิถีชีวิตและ
ประเพณีของชาวนาคู 2. คุณค่า ความหมาย และ
ระบบความสัมพันธ์ของประเพณีฮีตสิบสองคองสิบ
สี่กับวิถีชีวิตของคณาญาติ 3. แนวทางการฟื้นฟู
ประเพณีเพื่อสร้างความสามัคคีของประชาชน
จากนั้นอธิบายให้ทราบถึงกิจกรรมที่จะดำเนินการ

ภาพที่ 7 กำหนดโจทย์ร่วมกับชุมชน

ในชุมชน เช่น การเตรียมทีมวิจัย , การเก็บข้อมูล การสัมภาษณ์เดี่ยว , การสัมภาษณ์กลุ่ม , การจัด
เวทีคืนข้อมูล เป็นต้น เป็นกระบวนการสร้างความจริงใจต่อชุมชนก่อนที่จะดำเนินกิจกรรมใน
ชุมชนซึ่งที่ประชุมยินดีมากที่จะมีการศึกษาวิจัยในชุมชน ทั้งยังยินดีที่จะเข้าร่วมกิจกรรมของการ
วิจัย

3. การประชุมวางแผนทีมวิจัย

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้ทีมวิจัยเข้าใจวัตถุประสงค์การจัด โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น
2. เพื่อให้ทีมวิจัยมีแนวคิดในเรื่องการทำวิจัยเพื่อท้องถิ่น
3. เพื่อให้ทีมวิจัยเข้าใจขั้นตอนการวิจัย
4. เพื่อให้ทีมวิจัยเข้าใจบทบาทของตนเอง

กลุ่มเป้าหมาย ทีมวิจัย 9 คน

สถานที่ สุขลา หมู่ 12 ตำบลนาญ อำเภอนาญ จังหวัดกาฬสินธุ์
ช่วงเวลา 08.30 – 16.30 น.

วิธีการดำเนินการกิจกรรม

ประสานนัดทีมวิจัย จำนวน 9 คนเตรียมเอกสารเพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์โครงการ / งบประมาณ / ขั้นตอน / เป้าหมาย / แนวทางการดำเนินการที่เลี้ยงทีมวิจัยระดับพื้นที่ชี้แจงรายละเอียดของโครงการ ทีมวิจัยซักถามความเข้าใจหลังการพูดคุยเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันซึ่งนักวิจัยแต่ละท่านได้แนวคิด การวิจัยเป็นการศึกษาชุมชนโดยทีมงานของชุมชนเองและนำข้อมูลที่ได้จากการวิจัยนำมาเพื่อพัฒนาชุมชนของตนเอง

จากการประชุมเวทีประชุมได้พิจารณาแบ่งหน้าที่การทำงานตามความถนัดของแต่ละคน ได้แก่ การเงิน , ปฏิคม เลขานุการ วิชาการ, พร้อมทั้งวางกำหนดระยะเวลาการทำงานสอดคล้องกับชุมชน และทำความเข้าใจเครื่องมือการนำมาใช้เป็นการใช้หลักการ AIC PAR ซึ่งเป็นการประชุมแบบมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ที่ระดมสมองและแลกเปลี่ยนเรียนรู้แนวคิดซึ่งกันและกันเพื่อปูพื้นฐานด้านความคิดให้เหมือนกัน

ปัญหาและอุปสรรค ทีมวิจัยไม่มีประสบการณ์และวิธีการคิดหรือแนวทางการทำวิจัยมาก่อน การจะสร้างความเข้าใจในแนวทางแนวคิดหรือขั้นตอนการวิจัยต้องอาศัยเวลาและการปฏิบัติ
ผลที่ได้รับ

1. ทีมวิจัยเข้าใจวัตถุประสงค์การจัด โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น
2. ทีมมีแนวคิดในเรื่องการทำวิจัยเพื่อท้องถิ่น
3. ทีมวิจัยเข้าใจขั้นตอนการวิจัย
4. ทีมวิจัยเข้าใจบทบาทของตนเอง

บทเรียนที่ได้รับ

1. การแลกเปลี่ยนกันทำให้ทราบแนวคิดในงานวิจัยที่หลายมุมมอง
2. จากการพูดคุยทราบศักยภาพความถนัดของแต่ละคน
3. ทีมวิจัยมีความกระตือรือร้นในการพัฒนาชุมชนตนเอง

4. เวทีเตรียมเครื่องมือและสร้างความเข้าใจ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสร้างกรอบคำถามงานวิจัย
2. เพื่อสร้างแบบสอบถามหรือแบบสัมภาษณ์งานวิจัย
3. เพื่อให้ทีมวิจัยเข้าใจเครื่องมือและวิธีการเก็บข้อมูล

กลุ่มเป้าหมาย ทีมวิจัย 9 คน

สถานที่ สุขศาลา หมู่ 12 ตำบลนาคว อำเภอนาคว จังหวัดกาฬสินธุ์

ช่วงเวลา 08.30 – 16.30 น. จำนวน 2 วัน

วิธีการดำเนินกิจกรรม

ประสานทีมวิจัย จำนวน 9 คนเตรียมเอกสารเพื่ออธิบายการสร้างเครื่องมือและการเก็บข้อมูลว่ามีอะไรบ้างทั้งสอบถามทีมวิจัยถึงกรอบแนวคิดที่ต้องการทราบ/ วัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษา เพื่อนำมาตอบคำถามวิจัยให้ได้ โดยได้ประเด็นคำถามดังนี้

1. ประวัติความเป็นมาของหมู่ 12 ตำบลนาคว จากอดีตจนถึงปัจจุบัน
2. วิถีชีวิตความเป็นมาของชาวนาควถึงชาวนาควหมู่ 12 ตำบลนาคว อำเภอนาคว ปัจจุบัน
3. ประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ของชาวนาควหมู่ 12 ตำบลนาคว อำเภอนาคว จังหวัดกาฬสินธุ์ จากอดีตถึงปัจจุบัน
4. คุณค่า ความหมาย ความสัมพันธ์ของประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ กับชาวนาควหมู่ 12 ตำบลนาคว อำเภอนาคว จังหวัดกาฬสินธุ์

5. แนวทางการฟื้นฟูประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่

เมื่อได้หัวข้อคำถามหรือเครื่องมือการวิจัยแล้วทีมวิจัยทดสอบถามตอบในกลุ่มทีมวิจัยด้วยกันเองเพื่อให้เข้าใจและหาข้อบกพร่อง จากการช่วยกันตั้งคำถามการสร้างเครื่องมือทำให้ทีมวิจัยมีแนวคิดที่จะแยกเก็บข้อมูลจากข้อมูล 2 ประเภท คือ จากข้อมูลหนังสือ /เอกสารเก่าและ บุคคลที่ยังมีชีวิตอยู่ พร้อมทั้งแยกการศึกษาเป็นช่วงสมัย 3 ช่วง ได้แก่ ช่วงบ้านเหล่านาคว ช่วงตำบลนาคว ช่วงหมู่ 12 ตำบลนาคว เพื่อให้เห็นความแตกต่างด้านคุณค่า ความหมาย ความสัมพันธ์และสาเหตุที่หายไปของประเพณีที่ส่งผลต่อความสามัคคีของชาวนาคว

ภาพที่ 8 เวทีเตรียมเครื่องมือ

เครื่องมือการนำมาใช้เป็นการใช้หลักการ AIC เป็นเทคนิคการประชุมแบบมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ที่ระดมสมองหาแนวทางร่วมกัน

ปัญหาและอุปสรรค ทีมวิจัยต้องทำความเข้าใจในการสร้างเครื่องมือหรือการตั้งคำถามโดยแปลงจากภาษาพูดภาษาถิ่นเป็นภาษาที่เข้าใจง่ายและเป็นภาษาเขียนภาษากลาง ทำให้ขาดความคล่องตัวในการตั้งคำถาม และสร้างแบบสอบถาม

ผลที่ได้รับ

1. ได้กรอบคำถามงานวิจัย
2. แบบสอบถามหรือแบบสัมภาษณ์งานวิจัย

3.เข้าใจการใช้เครื่องมือการสัมภาษณ์รายบุคคล / สัมภาษณ์รายกลุ่มและการเก็บข้อมูลที่มีอยู่แล้ว

บทเรียนที่ได้รับ

1. การแลกเปลี่ยนกันถามและตอบคำถามทำให้ทีมวิจัยคุ้นเคยกับคำถาม
2. จากการพูดคุยทราบดีถึงสภาพการเก็บข้อมูลของแต่ละคน

5.การเก็บข้อมูล

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้ได้ข้อมูลตามกรอบคำถามงานวิจัย
2. เพื่อให้ทีมวิจัยมีประสบการณ์ในการใช้เครื่องมือการสัมภาษณ์รายบุคคล
3. เพื่อให้ทราบตัวบุคคลที่จะให้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์งานวิจัย

กลุ่มเป้าหมาย ทีมวิจัยและเยาวชน รวม 16 คน

สถานที่ พื้นที่หมู่ 12 ตำบลนาคู อำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์

วิธีการดำเนินการกิจกรรม

1. จัดทำเครื่องมือเก็บข้อมูล จำนวน 80 ชุด พร้อมทั้งคู่มือการเก็บ

ข้อมูลภาคสนามและเทคนิคการศึกษาชุมชนแบบมีส่วนร่วม จำนวน 20 ชุด และอุปกรณ์สำหรับการเก็บข้อมูล ได้แก่ สมุด ปากกา ลบคำผิด

2. คัดเลือกอาสาสมัครเยาวชนในการเก็บข้อมูลร่วมกับทีมวิจัยจำนวน 7 คน ร่วมกับทีมวิจัยโดยแบ่งหน้าที่ทีมเก็บข้อมูลเป็น 8 ชุด ๆ ละ 2-3 คน

ภาพที่ 9 การเก็บข้อมูลกลุ่มย่อยโดยทีมวิจัย

3. ทำการเก็บข้อมูลในรอบแรกใช้ระยะเวลา 3 วัน
4. ทำการเก็บข้อมูลอีกครั้งเพื่อเพิ่มเติมข้อมูลให้สมบูรณ์มากขึ้น โดยจัดทำเครื่องมือเก็บข้อมูล จำนวน 40 ชุด จำนวน 5 ครั้งโดยเลือกเก็บกับบุคคล 30 คน
5. การเก็บข้อมูลจากเอกสารที่มีอยู่แล้วในอดีต ได้แก่

- หนังสือที่พิมพ์ในงานผูกพันธสีมาวัดนาคูเหนือ ตำบลนาคู อำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์
- หนังสือขบวนการเสรีไทย
- เอกสารบันทึก

เครื่องมือและวิธีการที่นำมาใช้ในการเก็บข้อมูล ได้แก่

1. เครื่องมือหลักใช้การตั้งประเด็นคำถามเพื่อเป็นกรอบคำถามที่เจาะลึกงานวิจัย และเป็นแนวทางกับนักวิจัยไม่ให้ออกนอกกรอบคำถามวิจัย

2. การสัมภาษณ์เจาะลึกกรายบุคคลโดยจัดทีม 2 คน ทีมวิจัยร่วมกับทีมเยาวชนทีมวิจัยมีหน้าที่ถามด้วยภาษาถิ่นส่วนเยาวชนมีหน้าที่จดบันทึกในสมุดบันทึกประจำตัวของทีมโดยแปลภาษาถิ่นเป็นภาษาไทยกลาง ซึ่งมีเป็นการรับรู้และถ่ายทอดข้อมูลที่ดีอย่างหนึ่งเยาวชนให้ความสนใจและสนุกกับการบันทึกพร้อมทั้งได้ฟังนิทานประวัติศาสตร์และภาษาถิ่นที่ไม่เคยได้ยิน เช่น ปองเขี่ยม (หน้าค่าง) เกย (ชานบ้าน) เป็นต้น เป็นการพูดคุยซักถามระหว่างผู้ให้สัมภาษณ์และผู้สัมภาษณ์ เพื่อการถามเจาะลึกให้ได้คำตอบอย่างละเอียดครบถ้วนซึ่งนอกจากจะตรงตามประเด็นหัวข้อที่สร้างมาแล้วยังต้องถามถึงเหตุผลของคำตอบด้วยทั้งในประเด็นคำถามทำไมและอย่างไร

ภาพที่ 10 การเก็บข้อมูลวิจัยในชุมชน

3. การรวบรวมข้อมูลเอกสาร เป็นการค้นคว้าหาข้อมูลเอกสารที่มีในชุมชนเพื่อเป็นข้อมูลอ้างอิงร่วมกับข้อมูลที่ได้จากตัวบุคคล เพื่ออ้างอิงและยืนยันข้อเท็จจริงพร้อมทั้งใช้ข้อมูลทางอินเทอร์เน็ตช่วยยืนยันในประเด็นที่ผู้ให้สัมภาษณ์ให้ข้อมูลไม่ชัดเจน เช่น ประวัติความเป็นมาของประเพณีฮีตสิบสองในแต่ละเดือน แต่

การนำข้อมูลอินเทอร์เน็ตมาใช้อาศัยอยู่ภายใต้การยืนยันข้อมูลของผู้ให้สัมภาษณ์เท่านั้นว่าถูกต้องถ้าไม่เหมือนกับประวัติของชุมชนจะไม่นำมาใช้ ข้อมูลจากเทศบาลตำบลนาคูเพื่อยืนยันประวัติศาสตร์และประเพณีฮีตสิบสองในปัจจุบัน ซึ่งข้อมูลทั้งหมดทีมวิจัยพิจารณาร่วมกัน

4. เน้นการสังเกต การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ละเอียดลึกซึ้ง โดยการเปลี่ยนคำถามและตรวจสอบจากข้อมูลแหล่งอื่นประกอบเสมอ

5. เมื่อได้ข้อมูลกลับมาครบทุกทีมจะทำการประชุมนำข้อมูลทั้งหมดมาตรวจสอบร่วมกันและทำการจดบันทึกในสมุดบันทึกของแต่ละคนเพื่อเป็นฐานข้อมูลร่วมกันและเป็นการฝึกการจดบันทึกให้แก่ทีมวิจัยและเยาวชน

ปัญหาและอุปสรรค ทีมวิจัยและเยาวชนขาดทักษะในการตั้งคำถามและแปลคำถาม เครื่องมือให้เข้าใจง่ายเป็นภาษาถิ่น ขาดความมั่นใจในการทำงาน ทำให้ข้อมูลที่ได้รับไม่สมบูรณ์ต่อการเก็บซ้ำหลายรอบซึ่งเป็นการฝึกไปในตัว

ผลที่ได้รับ

1. ได้ข้อมูลตามกรอบคำถามงานวิจัย
2. ทีมวิจัยมีประสบการณ์ในการใช้เครื่องมือการสัมภาษณ์รายบุคคล

3. ทราบตัวบุคคลที่จะให้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์งานวิจัย

บทเรียนที่ได้รับ

1. จากการการเก็บข้อมูลทำให้ทีมวิจัยมีความสามารถในการสังเกตโดยสามารถอธิบายถึงอิริยาบถของผู้ให้สัมภาษณ์และคัดเลือกบุคคลเพื่อให้สัมภาษณ์ในครั้งที่สองได้อย่างดี

2. สรุปบทเรียนจากการเก็บข้อมูลพบว่าทีมวิจัยยังขาดทักษะในการใช้เครื่องมือที่เน้นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกรายบุคคลทำให้ข้อมูลที่ได้นั้นกะทัดรัด ขาดข้อมูลที่กว้างขวางและชัดเจนและข้อมูลเพิ่มเติมที่น่าจะได้จากผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งยังขาดประสบการณ์ในการจดบันทึกที่มีความยากลำบากในการแปลภาษาพูดเป็นภาษาเขียน แต่หลังจากทำการเก็บข้อมูลในรอบที่สองการจดบันทึกและข้อมูลที่ได้มีความละเอียดมากขึ้นแตกแยกรายละเอียดได้มากขึ้นซึ่งน่าจะมาจากทักษะการสอบถามที่ผ่านมา แต่สิ่งที่มีค่าคือเกิดความสัมพันธ์และสีสันความรู้สึกในอดีจากผู้เล่าเหตุการณ์ที่มีสีหน้าที่มีความสุขและความรู้ในเรื่องประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ที่สอดคล้องกับทีมวิจัยที่ได้รับ

3. เขาชนเกิดการเรียนรู้ร่วมกันกับทีมวิจัย ทั้งประวัติศาสตร์ , ประเพณีฮีตสิบสอง คองสิบสี่ , วิถีชีวิต , ภาษาถิ่น และฝึกการจดบันทึกและการใช้เครื่องมือวิจัย

6. การเก็บข้อมูลกลุ่ม

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้ได้แลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่าง ปราชญ์ชุมชนและทีมวิจัย
2. เพื่อให้ได้ข้อมูลและความชัดเจนของข้อมูลวิจัยที่ต้องการ
3. เพื่อให้ได้เห็นวิถีชีวิตที่แลกเปลี่ยนกันและกัน
4. เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูล

กลุ่มเป้าหมาย ปราชญ์ 30 คน

สถานที่ สุขศาลา หมู่ 12 ตำบลนาฏ อำเภอนาฏ จังหวัดกาฬสินธุ์

ช่วงเวลา 08.30 – 16.30 น. จำนวน 1 วัน

วิธีการดำเนินการ

ประสานทีมปราชญ์ จำนวน 30 คนที่คัดเลือกจากทีมวิจัยว่าเป็นผู้รู้ในชุมชน สัมภาษณ์

สัมภาษณ์ประเด็นคำถามเดิมเพื่อตรวจสอบข้อมูลและเพิ่มเติมข้อมูลเพื่อนำมาตอบคำถามวิจัยให้ได้ 1. ประวัติความเป็นมาของหมู่ 12 ตำบลนาฏ จากอดีตจนถึงปัจจุบัน 2. วิถีชีวิตความเป็นมาของชาวนาฏถึงชาวนาฏ หมู่ 12 ตำบลนาฏ อำเภอนาฏ ปัจจุบัน

ภาพที่ 11 ปราชญ์ชุมชนร่วมกันแสดงความคิดเห็น

3. ประเพณีฮัตสึบะสองคองสึบะของชาวนาอุหมุ่ 12 ตำบลนาอุ อำเภอนาอุ จังหวัดกาฬสินธุ์ จากอดีตถึงปัจจุบัน

4. คุณค่า ความหมาย ความสัมพันธ์ของประเพณีฮัตสึบะสองคองสึบะกับชาวนาอุหมุ่ 12 ตำบลนาอุ อำเภอนาอุ จังหวัดกาฬสินธุ์

5. แนวทางการฟื้นฟูประเพณีฮัตสึบะสองคองสึบะ

การสัมภาษณ์แบบกลุ่มเป็นครั้งแรกที่ชุมชนมีการจัดเวทีแบบกลุ่มที่ให้ร่วมแสดงความคิดเห็นภายใต้ประสบการณ์ของตนเองและข้อมูลที่ตนเองมีจึงเกิดข้อมูลที่หลากหลายในที่ประชุมวิทยากรต้องพยายามกระชับคำตอบให้อยู่ในกรอบคำถามและให้เกียรติผู้สูงอายุกว่าในการให้ข้อมูลแต่ละหัวข้อก่อนและเรียงลำดับมาตามยุคสมัยเมื่อเกิดการขัดแย้งให้แต่ละท่านเสนอข้อมูลอ้างอิงที่เป็นเอกสารหรือบุคคลและใช้ข้อมูลของทีมวิจัยที่ศึกษาประกอบจนกว่าจะได้ข้อสรุปไม่ค้างคาประเด็น การจัดเวทีมีผู้สนใจเข้าร่วมฟังจำนวน 10-15 คน และจากการสอบถามทราบว่าบรรยากาศเป็นเหมือนการเล่านิทานหรือแสดงความเห็นให้ลูกหลานฟังมากกว่าการถกเถียงหรือชักใช้ข้อมูล

ภาพที่ 12 บรรยากาศเวทีประชุมกลุ่ม อิ่มแยม แจ่มใส

เครื่องมือการนำมาใช้เป็นการใช้หลักการ AIC เป็นเทคนิคการประชุมแบบมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์และการสัมภาษณ์กลุ่ม

ปัญหาและอุปสรรค การสัมภาษณ์กลุ่มใหญ่ปราชญ์ชุมชนมีความเกรงใจกันทั้งบางคนแสดงความคิดเห็นมากเกินไปการแสดงความคิดเห็นจึงไม่ครบทุกคนทีมวิจัยเล็งเห็นความสำคัญเนื่องจากทราบว่าท่านใดจะแสดงความคิดเห็นเกินไปจึงต้องทำการวางตัวแบ่งหน้าที่ทีมวิจัยทั้ง 9 คน โดย 1 คนเป็นวิทยากรกลุ่ม , ถ่ายภาพ , และที่เหลือทำหน้าที่สังเกตกลุ่มกระตุ้นกลุ่มให้แสดงความคิดเห็นถ้าใครเงียบให้กระตุ้นโดยการกล่าวเสนอชื่อให้ร่วมคิดเห็นส่วนคนที่พูดมากเกินไปให้พูดยังโดยใช้คำที่สุภาพ และถ้าสังเกตกลุ่มเริ่มจะเบื่อให้ทำการหยุดพักแล้วเริ่มใหม่ หรือถ้าออกนอกประเด็นวิทยากรกลุ่มจะตัดบทด้วยคำสุภาพ การที่จะได้ข้อมูลที่ชัดเจนต้องทำการจี้รายตัวซึ่งเสียเวลาในการดำเนินกิจกรรม

ผลที่ได้รับ

1. ได้แลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่าง ปราชญ์ชุมชนและทีมวิจัย
2. ได้ข้อมูลและความชัดเจนของข้อมูลวิจัยที่ต้องการ

3. ได้ศึกษาชีวิตที่แลกเปลี่ยนกันและกัน

4. ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูล

บทเรียนที่ได้รับ

1. การแลกเปลี่ยนกันทำให้ได้บรรยากาศความหลังจากผู้ให้สัมภาษณ์
2. ผู้ให้สัมภาษณ์ไม่มีความเกร็งเก็บข้อมูลได้หลากหลาย
3. เวทีกลุ่มเริ่มรู้จักว่าการวิจัยร่วมกันคืออะไร
4. เห็นการเกรงใจและให้เกียรติกันในการแสดงความคิดเห็น

7. เวทีเรียนรู้ประเพณีร่วมกัน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ฮีตสิบสองคองสิบสี่ร่วมกัน
2. เพื่อให้ทราบแนวคิดของชุมชนต่อฮีตสิบสองคองสิบสี่

กลุ่มเป้าหมาย ประชาชน 60 คน

สถานที่ สุขศาลา หมู่ 12 ตำบลนาคู อำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์

ช่วงเวลา 15.30 – 21.30 น. จำนวน 1 วัน

วิธีการดำเนินกิจกรรม

ประสานประชาชนโดยมีบุคคลกลุ่มเยาวชน ผู้นำ ปราชญ์ พระ เริ่มจากภาค นำเสนอผลการศึกษาวิจัย ประมาณ 2 ชั่วโมงแบบเรื่องเล่าโดยการฉายวีดิทัศน์จากนั้นระดมความคิดข้อคิดเห็นกับประชาชนทำ โดยได้ประเด็นหลัก

1. ประวัติความเป็นมาของหมู่ 12 ตำบลนาคู จากอดีตจนถึงปัจจุบัน
2. วิถีชีวิตความเป็นมาของชาวนาคูถึงชาวนาคูหมู่ 12 ตำบลนาคูอำเภอนาคู ปัจจุบัน
3. ประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ของชาวนาคูหมู่ 12 ตำบลนาคู อำเภอนาคู จังหวัด

กาฬสินธุ์ จากอดีตถึงปัจจุบัน

เวทีเรียนรู้ประเพณีร่วมกัน เป็นการสร้างเวทีให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนแนวคิดกันทุกคนเพื่อเพิ่มเติมข้อมูลส่วนที่ขาดหรือบกพร่องของข้อมูลซึ่งทุกคนต่างเสนอข้อมูลให้ฟังทำให้เกิดข้อมูลใหม่และร่วมวิเคราะห์กันอย่างสนุกสนาน

ภาพที่ 13 นำเสนอวีดิทัศน์การวิจัยสู่ชุมชน

ปัญหาและอุปสรรค เวทีที่ประชุมทีมวิจัยไม่สามารถควบคุมประเด็นที่แตกย่อยจากการเสนอความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมได้ทำให้ต้องดำเนินกิจกรรมอย่างล่าช้าและค่อยเป็นค่อยไปและใช้เวลานาน

ผลที่ได้รับ

1. ได้แลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่าง เขาวชน ผู้นำ ปราชญ์ พระ
2. ได้ข้อมูลและความชัดเจนของข้อมูลวิจัยที่ต้องการ
3. ได้วิถีชีวิตที่แลกเปลี่ยนกันและกัน

บทเรียนที่ได้รับ

1. การแลกเปลี่ยนกันทำให้ได้บรรยากาศความหลังจากผู้ให้สัมภาษณ์
2. หลากหลายแนวความคิดความเห็นจากหลายกลุ่มอายุ
3. เวลาการจัดกิจกรรมไม่เพียงพอสำหรับความคิดที่หลากหลาย

8. รวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องตามกรอบแนวคิด
2. เพื่อให้ทีมวิจัยมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ข้อมูล

กลุ่มเป้าหมาย ประชาชน 20 คน

สถานที่ สถานีอนามัยบ้านนาถ ตำบลนาถ อำเภอนาถ จังหวัดกาฬสินธุ์
ช่วงเวลา 08.30 – 16.30 น. จำนวน 1 วัน

วิธีการดำเนินกิจกรรม

ประสานทีมวิจัย ปราชญ์ชุมชนโดยคัดเลือกบุคคลที่มีความรู้และข้อมูลมากที่สุด 20 คน

นำเสนอผลการศึกษาวิจัยทั้งหมดตั้งแต่เริ่มแรก

จนถึงปัจจุบันระดมความคิดเห็นและ

วิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน โดยได้ประเด็นหลัก

1. ประวัติความเป็นมาของหมู่ 12 ตำบลนาถ จากอดีตจนถึงปัจจุบัน
2. วิถีชีวิตความเป็นมาของชาวนาถถึงชาวนาถหมู่ 12 ตำบลนาถ อำเภอนาถปัจจุบัน

ภาพที่ 14 นำเสนอและวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน

3. ประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ของชาวนาถหมู่ 12 ตำบลนาถ อำเภอนาถ จังหวัด

กาฬสินธุ์ จากอดีตถึงปัจจุบัน

4. ความสัมพันธ์ของประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่และวิถีชีวิตชาวนาคู
5. แนวทางการฟื้นฟูประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ของชาวนาคู หมู่ 12

ผลที่ได้รับ

1. ได้แลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างทีมวิจัย ปราชญ์ชุมชน
2. ได้ข้อมูลและความชัดเจนของข้อมูลวิจัยที่ต้องการ

บทเรียนที่ได้รับ

1. หลากหลายแนวคิดความคิดเห็นจากทีมวิจัย
2. ควรมีการนำเสนอที่ชัดเจน เช่น รูปภาพ แผนที่ความคิด

9. นำเสนอข้อมูลสู่ชุมชนและวางแผนดำเนินงาน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้ชุมชนรับทราบข้อมูลชุมชนตนเอง
2. เพื่อสร้างแนวคิดการฟื้นฟูฮีตสิบสองคองสิบสี่

กลุ่มเป้าหมาย ประชาชน 120 คน

สถานที่ สุขศาลา หมู่ 12 ตำบลนาคู อำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์
ช่วงเวลา 08.30 – 16.30 น. จำนวน 3 วัน

วิธีการดำเนินกิจกรรม

ประสานประชาชนโดยมีบุคคลกลุ่ม เยาวชน ผู้นำ ปราชญ์ พระ พ่อบ้าน แม่บ้าน

นำเสนอผลการศึกษาวิจัย ประมาณ 2 ชั่วโมงระดมความคิดข้อคิดเห็นกับประชาชนโดยใช้

กระบวนการร่วมคิดแลกเปลี่ยนถามประเด็น
 คำถามกับกลุ่มที่เข้าร่วมโดยวางแผนทางกลุ่ม
 เป็น กลุ่มผู้สูงอายุเก่า กลุ่มวัยรุ่น กลุ่มปราชญ์,
 พระสงฆ์, เยาวชน โดยเน้นการแสดงความ
 คิดเห็นทุกกลุ่มอายุและทุกคนมีส่วนร่วม ถ้า
 เกิดการโต้เถียงปล่อยให้เวทีได้แสดงความคิด
 เต็มที่และให้เวทีทั้งหมดหาข้อยุติบนแนวทาง
 ของข้อมูลที่เป็นจริงและยอมรับ ประเด็นหลัก

ภาพที่ 15 นำเสนอข้อมูลสู่ชุมชน

1. ประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตความเป็นมาชาวนาคู
 2. เหตุที่เลือนหายของฮีตสิบสองคองสิบสี่และความรุ่งเรืองของวัฒนธรรมแต่ละยุคสมัย
- ได้แก่ กุดนาถ , เหล่านาคู , บ้านนาถ

3. สถานการณ์ประเพณีฮัตสึบะสองกองสปีในปัจจุบัน
4. แนวทางการฟื้นฟูประเพณีฮัตสึบะสองกองสปี

ผลที่ได้รับ

1. ได้แลกเปลี่ยนแนวคิดหลากหลายกลุ่มอายุ
2. ทราบเหตุที่เลือนหายของฮัตสึบะสองกองสปี
3. รู้แนวทางการฟื้นฟูประเพณีฮัตสึบะสองกองสปี

บทเรียนที่ได้รับ

1. หลากหลายแนวคิดความคิดเห็นจากหลายกลุ่มอายุ
2. ทีมวิจัยเข้าใจกระบวนการทำงานเป็นกลุ่มมากขึ้น รู้จักแบ่งหน้าที่และควบคุมเวลาที่ประชุมร่วมกัน

การปรับเปลี่ยนกิจกรรมรายละเอียด

1. ปรับทีมวิจัยโดยเพิ่มเยาวชนในการร่วมเก็บข้อมูลเพื่อให้เยาวชนมีบทบาทในการจดบันทึกและซึมซับความรู้และสืบทอดฮัตสึบะสองกองสปี
2. การเก็บข้อมูลเน้นคุณภาพ โดยการเก็บข้อมูลซ้ำหลายครั้งหากผู้ให้สัมภาษณ์เหนื่อยหรือมีภารกิจอื่นและทำการยืนยันข้อมูลอีกครั้งในการจัดสัมภาษณ์กลุ่ม
3. เครื่องมือการเก็บข้อมูลมีการปรับเปลี่ยนเพื่อให้เหมาะกับกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์และผู้สัมภาษณ์

บทเรียนจากการเก็บข้อมูล

1. ทีมเรียนรู้การทำงานเป็นทีม การรับฟังเพื่อนร่วมทีมที่เป็นเยาวชน การเสียสละตั้งใจความสนใจในหัวข้อการทำวิจัยนั้นทำที่บ้านและสอบถามเพื่อนทีมวิจัย
2. การวางแผนการดำเนินกิจกรรมให้เหมาะสมทั้งช่วงเวลาและระยะเวลา
3. ทีมมีทักษะในการเก็บข้อมูลแบบสัมภาษณ์รายบุคคลและสัมภาษณ์กลุ่ม
4. ทีมมีทักษะในการจดบันทึกการจับประเด็นจากการสอบถามผู้ให้สัมภาษณ์
5. ทีมมีทักษะในการสืบค้นข้อมูลซักถามสอบสวนเพื่อข้อมูลที่มีคุณภาพ
6. ทีมมีความรับผิดชอบในการเข้าร่วมกิจกรรมและบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย
7. ชุมชนเห็นคุณค่าของงานวิจัยและเล็งเห็นความมุ่งมั่นของทีมวิจัยที่มุ่งพัฒนางานวิจัยเพื่อ

ชุมชน

34.3 สรุปผลการวิจัย

ทีมวิจัยได้วิเคราะห์ความถูกต้องของข้อมูลจากการนำข้อมูลที่ทีมวิจัยเก็บได้ทั้งหมดจากตัวบุคคล , เอกสารที่เกี่ยวข้อง , Website มารวบรวมวิเคราะห์ร่วมกันในทีมวิจัยตรวจสอบความแม่นยำ

ข้อมูลโดยปราชญ์หรือผู้รู้ชุมชน 10 ท่านร่วมวิพากษ์และแสดงความคิดเห็นจนได้ข้อมูลที่ถูกต้องที่สุด ร่วมกันพิจารณาและหาข้อคิดหรือข้อมูลเพิ่มเติมร่วมกันซึ่งในเวทิดังกล่าวมีการถกเถียงจนได้ข้อสรุปในเนื้อหาที่ต้องการสำหรับชุมชน

นำข้อมูลทั้งหมดมาสรุปร่วมกันในทีมวิจัยและพี่เลี้ยงทีมวิจัยจากนั้นนำเสนอข้อมูลต่อ

ภาพที่ 16 ทีมวิจัยสรุปผล

ประชาชนทั้งชุมชนเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันและหาแนวทางการฟื้นฟูประเพณีฮีดติบสองคองติบส์ร่วมกันจากนั้นทีมวิจัยนำแนวคิดที่ได้มาเรียบเรียงลำดับความสำคัญในการดำเนินกิจกรรมก่อนหลังเพื่อสร้างคุณค่าในกิจกรรมให้มากที่สุด เสนอข้อมูลทั้งหมดให้พี่เลี้ยงวิจัยเพื่อตรวจสอบและให้คำแนะนำงานวิจัย

บทที่ 4 ผลการศึกษา

4.1 วิถีชีวิตชุมชนบ้านนาตุตั้งแต่อดีต – ปัจจุบัน

4.1.1 การทำมาหากิน

ชาวนาตุในอดีตมีความเป็นอยู่ที่พึ่งพาธรรมชาติเป็นหลัก ทรัพยากรป่าไม้ ดิน น้ำ มากมาย การทำมาหากินอุดมสมบูรณ์ ของกินอยู่ในป่าจำพวก ผัก เห็ด หน่อไม้ ลำสัตว์ นก หนู จากชายป่ามากมายไม่มีระบบการค้าแบบสมัยใหม่ไม่มีตลาด คนไปจับปลาลำสัตว์ เพื่อเป็น อาหารไปวันๆ ของใช้ในครัวเรือนเครื่องนุ่งห่มสร้างจากไม้ไผ่ ฝ้าย เส้นหวายในป่า ทำให้สอยตามความจำเป็นได้ แก่ กระบุง กระหย่ง กระต่า กระเปาะ ทอเสื่อ สบิง สะดุ้ง เป็นต้น ไม่ได้ทำเพื่อการค้า บ้านเรือนสร้างจากไม้ใหญ่ในป่า โดยไม่ตัดไม้อ่อน ทำให้ต้นไม้ในป่าขึ้นแทนต้นไม้ที่ถูกตัดไปได้ตลอดเวลา การรักษาโรคภัยได้จากกรากไม้ ใบไม้ สมุนไพร น้ำคั้นน้ำใช้จากห้วยหนองหรือขุดบ่อน้ำใช้เอง ชาวบ้านมีหลักเกณฑ์ในการใช้สิ่งของในธรรมชาติ ชาวบ้านยังไม่รู้จักสารเคมี ไม่ใช้ยาฆ่าแมลง ฆ่าหญ้า ฆ่าสัตว์ ไม่ใช้ปุ๋ยเคมี ใช้สิ่งของในธรรมชาติให้เกื้อกูลกัน ใช้มูลสัตว์ ใบไม้ใบหญ้าที่เน่าเปื่อยเป็นปุ๋ย ทำให้ดินอุดมสมบูรณ์ น้ำสะอาดและไม่เหือดแห้งนาไร้สวนอุดมสมบูรณ์ สิ่งของที่ได้จากธรรมชาติหรือการเพาะปลูกนำมาใช้ในครัวเรือนเหลือแบ่งปันเพื่อนบ้านคนในชุมชนหรือเก็บไว้ทำบุญถวายพระสงฆ์ ส่วนเนื้อสัตว์ใหญ่ เช่น วัว ควาย หมู จะได้กินในกรณีที่สัตว์เสียชีวิตแล้วชำแหละแบ่งพุด (แบ่งสันเนื้อเป็นกองตามจำนวนคน) แบ่งปันกันในชุมชน ไม่มีการซื้อขาย น้ำกินน้ำใช้ใช้น้ำจากบ่อน้ำกลางในแต่ละคุ้มหรือขุดบ่อใช้เองที่บ้านและเก็บกักน้ำฝนใช้เองในช่วงฤดูทำนาใช้น้ำจากห้วยหนองเป็นหลัก เนื่องจากมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติจึงมีความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ เชื่อในผู้ปกปักรักษาป่าไม้นับถือผีสางานางไม้เวลาจะนำสิ่งของจากป่ามาใช้ประโยชน์จะขอมาหรือไหว้ขอก่อนใช้ชีวิตแบบพอเพียง เคารพธรรมชาติ เชื่อว่ามีเทพเจ้าสถิตอยู่ในดิน น้ำ ป่า เขา สถานที่ทุกแห่ง จะทำอะไรต้องขออนุญาตและทำด้วยความเคารพ และพอคิพองามทรัพยากรจึงมีมากมาย

การประกอบอาชีพจะทำนาข้าวเป็นหลัก รองลงมาเป็นการทำสวนพริก สวนฝ้าย สวนคราม เลี้ยงวัว ควาย หมู เป็ด ไก่ การจับจองที่ดินแล้วแต่ความพอใจส่วนใหญ่จะเลือกใกล้ห้วยหนองที่สำคัญ ได้แก่ ห้วยยาง , ห้วยแซ่ , หนองเป็ด , ห้วยมะโน โดยมีการเสี่ยงทายไม้สั้นไม้ยาวก่อนจะทำการเลือกที่ดินทำกินเมื่อได้แล้วทำการแผ้วถางทำอาณาเขตโดยการกองดินไว้ 4 มุม ส่วนใหญ่มีพื้นที่คนละ 8-10 ไร่ ได้ข้าวปีละ 200 – 300 ถัง ทำนาทำแต่พอกินเหลือค่อยขายหรือแจกจ่ายทำบุญกุศลในชุมชน

วัฏจักรการทำมาหากินแรกเริ่มเมื่อถึงเดือนหก เข้าสู่ช่วงฤดูการทำนาชาวนาจะนำข้าวปลูกลงจากเส้นแม่น้ำเพื่อเตรียมหว่านกล้า ไถนาโดยใช้ควายเทียมแอกมีการลงแขกช่วยกันไถนา

พร้อมทั้งถากถางคันนาที่นาที่โคกเพื่อปลูกผัก ปลูกแดง ไว้กินช่วงทำนา ซ่อมแซมกระท่อมปลายนา เพื่อยู้อาศัย หว่านกล้า ย่างเข้าเดือนเจ็ดเดือนแปด ปักดำข้าว ทำสวนปลูกผักหากินในท้องนาจับกบ จับปลาหาเป็นอาหาร เดือนเก้าเดือนสิบข้าวเขียวเจริญงอกงามหมั่นดูแลน้ำในท้องนามิให้ขาด เดือนสิบเอ็ดเดือนสิบสองข้าวกั่มหน้าดั่งท้องดัดไม้ไผ่เหลาดอก ฝนเกี่ยวเตรียมใช้ในการเก็บเกี่ยว เดือนอ้ายเริ่มเกี่ยวข้าวคอกข้าวจั่น ลงแขกช่วยเหลือกันขนข้าวเข้าลาน เดือนยี่นวดข้าวขนอนฝ้ากอง ข้าวเล่นว่าวสนุกสนาน ทั้งหาปลาจับตามท้องนาช่วยกันลงแขกขนข้าวขึ้นเล้า เดือนสามเดือนสี่ เดือนห้า ถากถางปลูกฝ้ายทำสวนเลี้ยงวัวควายทั้งร่วมกันทำบุญประเพณีวัฏจักรชีวิตเป็นอย่างนี้เรื่อยมามีความสุขอยู่กันแบบพอเพียง (วัฏจักรการทำมาหากิน เริ่มจากเดือนหกเนื่องจากชุมชนจะเริ่มต้นวิถีชีวิตที่การทำนาเป็นหลัก)

ชาวนาฤดูทำสวนฝ้าย สวนครามกันเองตามหัวไร่ปลายนาเพื่อนำดอกฝ้ายมาแกะ มาคิด มาเงินเป็นเส้นฝ้ายข้อมด้วยน้ำแช่ข้าวนำมาทอเป็นผืน ข้อมสีด้วยสีธรรมชาติ นำมาดัดเย็บเป็นเสื้อผ้า ผ้าห่ม ผ้าขาวม้า เป็นต้นใช้ประโยชน์ในครอบครัว การแต่งกายส่วนใหญ่ผู้ชายตัดผมสั้น นุ่งกางเกง ขาสั้นเพียงปกเข่า หรือนุ่งผ้าโสร่ง เสื้อแขนสั้น แขนยาวตามถนัดข้อมด้วยคราม มีผ้าขาวม้าคาดเอว ชายหนุ่มนิยมสักน้ำหมึกไว้ตามตัว ขา และแขนเป็นริ้วยาวเป็นลวดลายต่างๆอย่างสวยงาม เพื่อแสดงถึงความอดทน ความเชื่อด้านไสยศาสตร์และใช้อวดสาว ส่วนผู้หญิงส่วนใหญ่นิยมไว้ผมเกล้ามวยรวบไว้ข้างหลัง หรือไว้ผมรวบยาว นุ่งผ้าชั้นสีดำ หมั่น หรือผ้าชั้นมีลายต่อตีน เสื้อสีดำ หมั่น ขลิบด้วยลายดอกสีแดง หรือร้อยด้วยเงินสแตนเลสเพื่อสร้างฐานะ เจาะหูมีต่างเงิน(ตุ้มหู)สอดใส่สวมกำไลแขนทองเหลืองและไม้ต่างๆเพื่อความสวยงาม หญิงสาวบางคนสักน้ำหมึกเป็นรูปดอกจันทน์ไว้ที่ข้อมือเพื่อความสวยงาม ส่วนผู้หญิงที่แต่งงานแล้วส่วนมากนิยมเกล้าผมสูงขึ้นบนศรีษะ เป็นสัญลักษณ์ว่ามีเจ้าของ สำหรับเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มทอเย็บตัดทำกันเองในครอบครัวดอกฝ้าย น้ำครามแบ่งปันกันและกันในชุมชน

วัฒนธรรมความเป็นอยู่การตั้งบ้านเรือน โดยมากจะปลูกบ้านไม้ชั้นเดียวเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ายกพื้นให้สูง ล้อมด้วยฝาไม้ไผ่ หลังคามุงด้วยหญ้าคา สร้างชายคาหรือเกยให้ยาวเพิ่มอีกหนึ่งห้องเพื่อประโยชน์ในการใช้สอย ทำเป็นห้องครัว และชานบ้าน ภายในตัวบ้านมีช่องหน้าต่างช่องเดียวเท่านั้นเรียกว่า “ป่องเขี่ยม” ใช้สำหรับส่องมองความเรียบร้อยนอกตัวบ้านและกิจกรรมอื่น หรือส่องมองหนุ่มที่มาจีบลูกสาวในบ้านตัวเอง ในตัวบ้านจะเป็นห้องโล่งแต่ถ้าคนในบ้านแต่งงานจะกันห้องเป็นสัดส่วนเพิ่มเติมเรียกว่า “ส้วม” แต่ถ้ามีคู่สามีภรรยาหลายคู่ผู้เป็นที่ชายหรือพี่สาวจะแยกครัวหรือสร้างบ้านหลังใหม่เรียกว่า “เรือนคู่” ตามประเพณีนิยมของชาวเหล่านาคูที่ให้ลูกสาวคนสุดท้ายท้องเลี้ยงดูพ่อแม่ แต่ถ้าคู่สามีภรรยาใดมีศักยภาพพออาจจะสร้างบ้านใหม่ตั้งแต่แต่งงานก็ได้ ส่วนการปลูกบ้านเรือนจะอยู่ใกล้กันเป็นกลุ่มตามเครือญาติ ส่วนพื้นที่สร้างบ้านจับจองกันเองตามความต้องการ โดยใช้การพินดั้นไม้เป็นสัญลักษณ์แนวเขตบ้านไม่มีการแบ่งพื้นที่เนื่องจากความความเป็นเครือญาติและพื้นที่ที่กว้างขวาง การสร้างบ้านจะตัดต้นไม้ในป่าโดยเลือกไม้ที่ต้นใหญ่

เหมาะกับการสร้างบ้านถ้าเลือกได้แล้วพื้นดิน ไม้เป็นสัญลักษณ์โดย ถือเคล็ดที่ว่า เลือกไม้ฮอยเต่าสี ห้ามตัดไม้ฮอยควายสี ห้ามตัดไม้ที่ล้มทับทางไม่เป็นสิริมงคล (เหตุที่เลือกถ้าเลือกฮอยเต่าจะตัด ต้นไม้ที่โตต่ำ ถ้าเลือกความสูงจะต้องตัดไม้สูงทำให้เสียประโยชน์จากไม้) การสร้างบ้านจะไหว้วาน ญาติพี่น้องในชุมชนช่วยกันสร้างตามความถนัดของช่างแต่ละคน เช่น ช่างเสาบ้าน ช่างมุงหลังคา เป็นต้น ไม่ต้องจ้างวานส่วนมากจะแล้วเสร็จในเวลา 1-2 วัน

วิถีชีวิตการทำมาหากินและความเป็นอยู่ชาววนาคูพึงพาอาศัยธรรมชาติเป็นหลักมีความผูกพันและเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติที่รักษาป่า น้ำ ดิน ดังนั้นชุมชนชุมชนจึงมีที่ทำมาหากินที่อุดมสมบูรณ์มีสิ่งของเครื่องใช้ที่มากมายจากป่า มีอาหารจากป่าที่เหลือกินเหลือใช้

4.1.2 ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับวิถีชาววนาคู

ชาววนาคูมีความเชื่อเรื่องผี อันเนื่องจากความผูกพันกับธรรมชาติและเชื่อว่าสิ่งลี้ลับลอบกันมาในอศิตจนทำให้เกิดประเพณีที่หลากหลาย

ผีปู่ตา ซึ่งชาววนาคูมีความเชื่อว่าผีปู่ตาจะเป็นผีที่ให้ความคุ้มครองชาวบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข ทั้งชาวบ้านที่อยู่ในหมู่บ้าน และชาวบ้านที่ออกไปทำงานนอกบ้านเป็นเวลานาน ๆ ผีปู่ตาเป็นผีของบรรพชนหรือวิญญาณของบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว แต่ยังคงมีความรักความผูกพันเป็นห่วงบุตรหลานอยู่ จึงยังอยู่คอยเฝ้าดูแล รักษาคุ้มครองป้องกันภัยร้ายทั้งปวงที่จะเกิดขึ้นแก่บุตรหลานในชุมชนของตนเอง ชาววนาคูจึงสร้างศาลปู่ตาเลือกทำเลเป็นที่คอน ร่มรื่น มีป่าไม้ สัตว์ป่าชุกชุมไว้ที่ป่าหัวบ้าน และท้ายบ้านไว้สำหรับให้ผีปู่ตาอาศัย ในปีหนึ่งชาววนาคูจะเลี้ยงผีปู่ตาสองครั้ง ราววันพุธของเดือน 6 และเดือน 12 หรือเดือนอ้าย เป็นได้เป็นการตอบแทนผีปู่ตาที่คอยปกป้องคุ้มครองตลอดมา ในการทำพิธีเลี้ยงผีปู่ตาแต่ละครั้ง เผ่าเจ้าจะทำการบวงสรวงติดต่อกับผีปู่ตาด้วยเครื่องเซ่นสังเวยต่างๆ เมื่อจบการบวงสรวง จะนำเครื่องเซ่นสังเวยแจกจ่ายกันไปกินเพื่อความเป็นสิริมงคล

ผีตาแฮก จากนั้นเมื่อเริ่มเข้าสู่เดือนหกจัดบุญบังไฟเพื่อบอกกล่าวพญาแถนให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล เมื่อจะเริ่มทำนาชาววนาคูจะทำพิธีพิธีแฮกนา หรือแรกนาคือผีเฝ้าไร่นา เมื่อชาวบ้านเข้าหักร้างนางพง เพื่อแปรสภาพที่ดินไปเป็น ที่นา พวกเขาจะทำพิธีเชิญผีตาแฮกคนหนึ่งมาเป็นผู้เฝ้ารักษาที่นาและข้าวกล้า เป็นผีประจำท้องไร่ท้องนา เป็นผีที่ปกป้องรักษาพืชสวนไร่นา และทำให้ข้าวกล้าเจริญงอกงาม อุดมสมบูรณ์ การทำนาจะได้ผลดี จึงมีการเซ่นไหว้ ผีตาแฮกทุกปี ปีละ 2 ครั้ง คือ ก่อนลงมือปักดำ และหลังการเก็บเกี่ยว แต่ละปีเจ้าของนา จะต้องทำพิธีเซ่นสังเวยก่อนลงไถนา และเมื่อเก็บเกี่ยวเสร็จแล้ว จะต้องแบ่งข้าว ให้แก่ผีตาแฮกด้วย ฉะนั้นในที่นาของแต่ละคนหรือปลายนาจะมีที่ ที่ให้ผีตาแฮกอยู่ ซึ่งบางคนอาจปลูกกระท่อมหลังเล็กๆ บางคนอาจปักเสาเป็นสัญลักษณ์ว่าที่ตรงนี้คือ ที่อยู่ของผีตาแฮก หรือบางแห่งอาจทำรั้วถั่ว ล้อมบริเวณใดบริเวณหนึ่งไว้ ซึ่งชาวบ้านจะทราบถึงที่อยู่ของผีตาแฮกนี้

นอกจากนี้ ผี ยังเกี่ยวข้องกับประเพณีประจำเดือนต่างๆ เช่น

- ประเพณี เดือนเจ็ดทำบุญชาชะปัดกวาดสิ่งจันไรผีร้ายไม่ดีให้หายไปจากชุมชน
- ประเพณีเดือนแปดชุมชนร่วมกันทำบุญเข้าพรรษา
- ประเพณีเดือนสิบเอ็ดบุญออกพรรษาเพื่อสร้างความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตและไร่นาให้อุดมสมบูรณ์ พอถึงฤดูเก็บเกี่ยวก็มีพิธีบุญคุณทาน พิธีปลงข้าว ถูขวัญข้าวเพื่อเป็นสิริมงคลมีข้าวได้พอกินตลอดปี ก่อนที่จะถึงฤดูกาลทำนาในปีต่อไป
- ประเพณีเดือนสิบสองทำบุญกฐินนำผลิตผลเกษตรกรรมเครื่องใช้จากการจักสานมารวมกันเพื่อทำบุญร่วมกันเพื่อความเป็นสิริมงคลในชีวิต

ผีบรรพบุรุษ (ผีเชื้อ) เป็นผีหรือวิญญาณของบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว เป็นผีประจำตระกูลที่มีการนับถืออยู่ในวงศ์ญาติเดียวกัน โดยจะมีบทบาทและหน้าที่เป็นตัวแทนความสัมพันธ์ในกลุ่มเครือญาติ ทำให้มีการแก้ไขปัญหาหรือยุติข้อขัดแย้งในหมู่เครือญาติได้ การนับถือผีบรรพบุรุษนั้นจะมีความสัมพันธ์อย่างยิ่งกับการสืบเชื้อสายและการนับถือเครือญาติ เรียกว่าเป็นกลุ่มผีเดียวกัน เชื่อกันว่าคติการนับถือผีบรรพบุรุษนั้นจะเป็นแบบแผนวัฒนธรรมของชาวนาคูตระกูลหรือญาติที่เป็นผีเดียวกันกลุ่มหนึ่ง จะมีหอตั้งผีอยู่ที่บ้านต้นตระกูลหรือบ้านเจ้าโคตรผิตั้งอยู่บริเวณหัวนอนหรือหิ้งที่ตั้งไว้ภายในบ้านโดยสูงจากพื้นบ้านประมาณสองเมตร ถือเป็นของสูง เด็กๆจะไปเล่นเกะกะใกล้ไม่ได้ ผู้อาวุโสหรือพ่อแม่เท่านั้นที่จะเกี่ยวข้องกับผีบรรพบุรุษได้ ในครอบครัวที่เคร่งครัดจะจัดสำรับกับข้าวด้วยอาหารคาวหวานอย่างละเล็กละน้อย พร้อมกับคนโทน้ำ เช่น ไห้วทุกวัน เพราะเชื่อว่าหากเลี้ยงไม่ดีเท่าที่ควรแล้ว ผีบรรพบุรุษอดอยาก อาจจะทำโทษให้ครอบครัวเดือดร้อนต่างนานา เป็นต้นว่าเด็กเล็กจะเจ็บป่วย แต่หากปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอจะช่วยคุ้มครองและคลุณบาลให้เกิดโชคลาภต่างๆ ได้ ผีบรรพบุรุษที่อยู่ในเรือนเหล่านี้นบางครั้งก็จะถูกเรียกว่าเป็น ผีเรือน หรือ ผีเฮือน เพราะช่วยให้ความคุ้มครองบ้านเรือนและลูกหลานที่อยู่ในเรือนด้วย หมายถึงผีหลายๆ ตัวที่อยู่ในเรือนและทำหน้าที่ต่างๆ กันซึ่งในจำนวนนี้มีผีพ่อของเจ้าของเรือนอยู่ด้วย โดยมีผีบรรพบุรุษหรือผีวงศ์ซึ่งเป็นผีประจำตระกูลเป็นหัวหน้าใหญ่สุดอยู่บนเรือน

ในด้านประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับผีบรรพบุรุษนั้นโดยทั่วไปแล้ว ผู้ที่นับถือผีผีบรรพบุรุษจะต้องมีการเซ่นไหว้หรือที่เรียกว่า เลี้ยงผี ในโอกาสต่างๆ เป็นประจำอย่างน้อยปีละหนึ่งครั้ง ทั้งนี้เนื่องมาจากความเชื่อที่ว่าผีบรรพบุรุษจะช่วยคุ้มครองลูกหลาน ไม่ว่าจะไปทำกิจกรรมใดๆ เช่น เดินทางไกล แต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ ค้าขาย มีคนมาพักในบ้าน เจ็บป่วยได้ใช้ ฯลฯ จะต้องบอกกล่าวให้ทราบ และบนบานขอร้องให้ช่วยคุ้มครอง ดังนั้นจึงต้องมีการเลี้ยงผีเพื่อเป็นการสักการะวิญญาณของบรรพบุรุษ เป็นการขอขมา แสดงความขอบคุณที่ได้ช่วยคุ้มครองปกป้องรักษา และอำนวยความสะดวกให้เกิดความสำเร็จในการทำมาหากินในช่วงเวลาที่ผ่านมา

นอกจากนั้น ความเชื่อเรื่องผียังเกี่ยวข้องกับ การเจ็บไข้และการรักษา ถ้าคนในบ้านหรือในชุมชนมีการเจ็บป่วย ที่ไม่สามารถจะรักษาหรือทราบสาเหตุ ชาวบ้านมักจะนิยม ใช้คนทรงผี หรือ หมอธรรม ให้ทำการทำนายทายทัก ว่าการเจ็บป่วยนั้นเกิดจากสาเหตุหรือมีอะไรมากระทำให้

เจ็บป่วยหรือไม่ ส่วนใหญ่หมอมักจะทายาเกิดจาก “ผี” กระทำ เช่น ผีเรือน ผีนา ผีป่า อันเนื่องจากคนเจ็บป่วยนั้นไปทำการบางอย่างที่ทำให้ผีไม่พอใจ ชาวบ้านเรียกว่า “ผิดผี” คนเจ็บป่วยและครอบครัวก็มักจะได้นำคำแนะนำจากหมอ ให้ทำพิธีแก้ เช่น ทำกระทง สามเหลี่ยม มีเครื่องควาว หวาน และสายสิญจ์ ดอกไม้ ธูปเทียน

4.1.3 ทางสังคม/ระบบความสัมพันธ์

การปกครองชุมชนมีผู้เฒ่าคนแก่ที่ชาวบ้านเคารพนับถือคัดเลือกบุคคลที่เป็นผู้นำปกครองชุมชน หน้าที่ของผู้เฒ่าไม่ใช่การ สั่ง เป็นผู้ให้คำแนะนำปรึกษา มีความแม่นยำในกฎระเบียบ ประเพณีการดำเนินชีวิต ตัดสินไต่ถามเกลี้ยหากเกิดความขัดแย้ง ช่วยกันแก้ไข ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น คำที่ว่า “เงินเต็มภา บ่ท่อผญาเต็มปุม” (ความรู้เป็นสิ่งที่สำคัญของผู้ปกครองมากกว่าทรัพย์สิน) คนในครอบครัว ญาติพี่น้อง เพื่อนบ้านในชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ดี มี หลักเกณฑ์ที่บรรพบุรุษได้สั่งสอนมาตามฮีตสิบสองคองสิบสี่ เช่น ลูก ควรปฏิบัติอย่างไรกับพ่อแม่ กับญาติพี่น้องกับผู้สูงอายุ คนเฒ่าคนแก่กับเพื่อนบ้าน พ่อแม่ควรเลี้ยงดูลูกอย่างไร ความเอื้ออาทรต่อกันและกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และสร้างกระบวนการทางสังคมเพื่อดูแลสังคมได้แก่

ระบบล่ำ คือบุคคลที่คู่แต่งงานนับถือเปรียบเสมือนพ่อ-แม่คนที่ สองของตนการสรรหาลำจะคัดเลือกบุคคลที่ตนนับถือในชุมชนและไต่ถามเจ้าตัวถึงความสมัครใจที่จะรับคู่แต่งงานเป็นลูกล่ำซึ่งจะคัดเลือกบุคคลที่เป็นผู้เฒ่าผู้แก่ที่มีความเป็นผู้นำตามธรรมชาติสูง เป็นตัวอย่างในการครองเรือนและศีลธรรม เป็นแบบอย่างกับคู่แต่งงาน ล่ำจะมีบทบาทในการไต่ถามเกลี้ยเรื่องราวของคู่แต่งงานความสัมพันธ์ระหว่างล่ำกับลูกล่ำเปรียบเสมือนลูกของคนคนหนึ่งเป็นต้นแบบในการดำเนินชีวิตและใช้ชีวิตในสังคมแก่ลูกล่ำ

ว่าความ คือการไต่ถามเกลี้ยข้อพิพาท การว่าความจะเกิดขึ้นในเหตุที่คู่กรณี ได้แก่ ฝ่ายเมียทะเลาะกัน , การด้อยดิกัน การทะเลาะกัน หรือทำร้ายร่างกายกัน เป็นต้น โดยว่าความกันที่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านหรือบ้านผู้เฒ่าผู้แก่ที่นับถือโดยเชิญเจ้าโคตร ผู้ใหญ่บ้านและผู้เฒ่าผู้แก่ของแต่ละฝ่ายมาเจรจาตัดสินในการว่าความเป็นที่พอใจและสิ้นสุดไม่มีการว่าลบล้างส่วนมากคู่กรณีหลังจากการว่าความจะสนิทสนมกันมากขึ้น ไม่มีการใช้กฎหมายทุกคนเชื่อมั่นและยอมรับในคำตัดสิน

ขอขมา คือการแสดงความเคารพต่อผู้ที่มีอายุชานามมากกว่า กรณีที่ผู้น้อยทำกิริยาหรือวาทะลบหลู่หรือดูหมิ่นเป็นการทำผิด เช่น ลูกเขยคำว่าแม่ยาย ลูกสะใภ้ดูคำแม่ผัว เป็นต้น ต้องทำการขอขมาโดยตั้งดอกไม้มัน 5 แล้วขอขมาเพื่อความเป็นสิริมงคลเป็นการขอโทษถือว่าผู้ที่มีอายุชานามกว่าเปรียบเสมือนพ่อแม่ผู้ให้ชีวิตหรือความรู้แก่เรา

การนับถือในปราชญ์ ปราชญ์มีหน้าที่ถ่ายทอดสอนลูกหลานให้มีวิชา บางคนเก่งทางการรักษาโรค บางคนทางการเพาะปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ คนตรี การละเล่น บางคนเก่งทางด้านพิธีกรรม คนเหล่านี้ต่างก็ใช้ความสามารถเพื่อประโยชน์ของชุมชนโดยไม่ถือเป็นอาชีพที่มีค่าตอบแทนอย่างมากก็มี "ค่าครู" แต่เพียงเล็กน้อยซึ่งปกติแล้วเงินจำนวนนั้นก็ใช้สำหรับเครื่องมือประกอบพิธีกรรม

หรือ เพื่อทำบุญที่วัดมากกว่าที่หมอยาหรือนุคคลผู้หนึ่งจะเก็บไว้ใช้เอง เพราะแท้ที่จริงแล้ว "วิชา" ที่ครูถ่ายทอดมาให้แก่ลูกศิษย์จะต้องนำไปใช้เพื่อประโยชน์แก่สังคมไม่ใช่เพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว การตอบแทนจึงไม่ใช่เงินหรือสิ่งของเสมอไป

ชุมชนมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันโดยวิธีการต่าง ๆ ชาวบ้านอยู่อย่างพึ่งพาอาศัยกัน ขามเจ็บไข้ได้ป่วย ขามเกิดอุบัติเหตุแพทย์ ขามที่โจร ขโมยวัวควายข้าวของ การช่วยเหลือกันทำงานที่เรียกกันว่า การลงแขก ทั้งแรงกายแรงใจ ที่มีอยู่ก็จะแบ่งปันช่วยเหลือเอื้ออาทรกัน การแลกเปลี่ยนสิ่งของ อาหารการกินและอื่น ๆ เก็บเกี่ยวข้าว สร้างบ้าน หรืองานอื่นที่ต้องการคนมาก ๆ เพื่อจะได้เสร็จโดยเร็วทั้งในการปลูกข้าวถ้าปีหนึ่งปลูกข้าวได้ผลดี ผลผลิตที่ได้จะ ใช้เพื่อการบริโภคในครอบครัว ทำบุญที่วัดเพื่อแผ้วถางพื้นที่นาที่ขาดแคลน แลกของ และเก็บไว้เผื่อว่าปีหน้าฝนอาจแล้งน้ำ อาจท่วมผลผลิตอาจไม่ดี

ชีวิตทางสังคมมีศูนย์กลางอยู่ที่วัด กิจกรรมของส่วนรวมจะทำกันที่วัด มีพระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตใจ รวมศรัทธาร่วมจิตร่วมใจกันเป็นที่ปรึกษาในการปกครองกิจการของชุมชนเป็นแบบอย่างของชุมชนในการปฏิบัติตัวตามศีลธรรมอันดี

ชุมชนชาวนาภูมิความเคารพและยึดมั่นในความเป็นต้นแบบของผู้นำและผู้สูงอายุทั้งยังศรัทธาในสิ่งเหนือธรรมชาติ ฮีตคองเดียวกันจึงทำให้ชุมชนอยู่กันอย่างสามัคคีพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันตามกฎหมายระเบียบกติกาของชุมชน

4.2 ประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่

4.2.1 ความเป็นมาของประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่

ชาวไทยอีสานนั้นมีความเจริญรุ่งเรืองมาแล้วแต่โบราณกาล หลายอย่างล้วนเป็นเอกลักษณ์ มีความเป็นตัวของตัวเองอันแสดงถึงความเป็นมาอย่างน่าภาคภูมิใจ เช่น มีภาษาพูดและภาษาเขียน ตัวอักษร เป็นของตนเอง มีศิลปะด้านต่าง ๆ เป็นของตนเอง มีวรรณคดี ศิลปวัฒนธรรมและจารีตประเพณีเป็นของตนเอง สิ่งที่มีการกล่าวถึงมากที่สุดในความเป็นเอกของชาวอีสาน คือ “ฮีตสิบสอง คองสิบสี่” ที่เป็นเอกลักษณ์ที่ภาคอื่นไม่มี เช่น บุญพระเวศหรือเอ็ด , บั้งไฟพญานาค , แห่เทียนอุบลราชธานี เป็นต้น

คำว่า “ฮีต” คงเป็นคำย่อของ “จารีต” เพราะอีสานใช้ “ฮ” แทน “ร” ฮีตสิบสองก็คือ จารีตที่ปฏิบัติกันในแต่ละเดือน ตรงกับทางภาคกลางว่าประเพณี 12 เดือนนั่นเอง ในสมัยโบราณเขาถือเอาเดือนอ้ายเป็นการเริ่มต้นปีใหม่ (เดือนเจียงก็เรียก) แล้ววนไปจนถึงเดือน 12 เป็นเดือนสุดท้าย ในแต่ละเดือนมีประเพณีประจำเดือน ประเพณีเหล่านั้นส่วนใหญ่เป็นเรื่องพุทธศาสนา แต่ถ้าเป็นเรื่องอื่นก็พยายามดึงเข้าพุทธ เพื่อให้ได้โอกาสทำบุญด้วยซึ่งมีทั้งหมด 12 ฮีตด้วยกัน

ส่วนคำว่า “คอง” ซึ่งชาวอีสานจะออกเป็น “คอง” จะเป็นเหมือนบทบังคับให้ทุกคนต้องปฏิบัติตามไม่ว่าจะเป็นบุคคลระดับใด คองจะมีความเข้มงวดมากกว่า “ฮีต” เพราะคองเปรียบเหมือนกฎหมายที่ทุกคนต้องปฏิบัติตาม หากไม่ปฏิบัติและละเว้นก็จะถูกสังคมลงโทษตามฐานะ

แห่งความผิคนั้น ๆ ด้วยเหตุนี้ชาวอีสานจึงมีความเป็นอยู่ที่สงบร่มเย็นมาโดยตลอด เพราะต่างยึดมั่นในฮีตสิบสองคองสิบสี่นั่นเอง ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าฮีตและคองเปรียบเหมือนธรรมเนียมบุญชีวิตของชาวอีสานที่นำมาซึ่งความสุข สงบ ร่มเย็น ครอบครองปัจจุบัน

ชาวนาความีตำนานการยึดถือฮีตสิบสองคองสิบสี่มาแต่ครั้งในอดีตคงจะเห็นได้จากการสืบทอดพิธีกรรมของปราชญ์ปัจจุบัน การบันทึกในโบราณของปราชญ์ที่ตกทอดกันมาหรือการบอกเล่าของผู้สูงอายุที่กล่าวถึงประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ที่มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตชาวนาควอย่างแน่นแฟ้นเกี่ยวกับฮีตสิบสองนั้นถือเป็นประเพณีเกี่ยวกับการทำบุญที่มีประจำเดือนของชาวนาควในอดีต เป็นการผสมผสานระหว่างแนวคิดของพุทธพราหมณ์ และผี เพราะรากฐานเดิมเชื่อในเรื่องภูติผีปีศาจ วิญญาณ เปรต เทวดาอารักษ์ต่าง ๆ ที่เชื่อกันว่ามีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของผู้คน เชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ภูติผีที่มองไม่เห็นตัวจะมีอิทธิพลต่อชีวิตตั้งแต่เกิดจนตายความอุดมสมบูรณ์ภาวะความแห้งแล้ง น้ำท่วม ความแปรปรวนทางสภาวะอากาศ ฤดูกาลต่าง ๆ นำเอาพิธีกรรมศาสนาพุทธเข้าไปผสมผสาน มีพระสงฆ์องค์เจ้าเข้าไปมีส่วนร่วม มีพระเป็นผู้นำในบางพิธีเพื่อความสมบูรณ์ของแนวคิดและพิธีการ

4.2.2 ประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ชาวนาคว

เดือนอ้ายบุญเข้ากรรม

“ฮีตหนึ่งนั้น เถิงเมื่อเดือนเจียงเข้ากลายมาแถมถ่าย

ฝูงหมู่มั่งมเจ้ากะเตรียมเข้าอยู่กรรม

มันหากกรรมนิยมนี้ถือมาตั้งแต่ก่อน

อย่าได้ละห้วงเว้นเชิญลือช้องแล่นนำ แท้แท้แล้ว”

ในสมัยพุทธกาล ในช่วงที่พระภิกษุสงฆ์จะเข้าปริวาสกรรม มีพระสงฆ์รูปหนึ่ง ล่องเรือไปตามแม่น้ำคงคา ได้เอามือไปจับใบตะไคร่น้ำขาดเพียงเล็กน้อย การทำลายชีวิตในครั้งนั้นเข้าใจว่าเป็นเพียงบาปเล็กน้อย เป็นอาบัติอย่างเบา จึงไม่แสดงอาบัติ แต่เหตุในครั้งนั้นก็ยังคงค้างคาอยู่ในใจของภิกษุรูปนั้นอยู่เสมอตลอดระยะเวลาในช่วงเวลาที่ปฏิบัติธรรมในป่าและคงอยู่เป็นเวลานาน แต่เมื่ออยากแสดงอาบัติในการทำใบตะไคร่น้ำขาดในครั้งนั้นก็ไม่มีภิกษุรูปใดรับฟัง เมื่อภิกษุรูปนี้ได้มรณภาพลง บาปกรรมก็ยังติดตัวไปยังภพใหม่ด้วย (นายแคลง สิมสาร 2552 : สัมภาษณ์)

บุญเข้ากรรมเป็นเดือนที่พระสงฆ์เข้ากรรม (ปริวาสกรรม) เพื่อให้พระสงฆ์ผู้กระทำความผิดได้สารภาพต่อหน้าคณะสงฆ์เป็นการฝึกจิตสำนึกถึงความบกพร่องของตนและมุ่งประพฤติดินให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัยต่อไป โดยให้พระภิกษุผู้ต้องอาบัติสังฆาทิเสส 13 ข้อ (อาบัติหนักรองจากปาราชิก) หรือปาราชิก นิยมทำกันในเดือนอ้ายหรือเดือนเจียง จะเป็นข้างขึ้นหรือข้างแรมก็ได้ ซึ่งเป็นฤดูหนาว เป็นระยะเวลา 9 วัน โดยแบ่งเป็น ปริวาสกรรม 3 วัน ปริวาสกรรม เป็นชื่อ

ของสังฆกรรมประเภทหนึ่งที่สงฆ์จะพึงกระทำ ซึ่งในปัจจุบันนี้เป็นที่รู้จักแพร่หลายในหมู่พระภิกษุสงฆ์ ซึ่งการอยู่ปริวาสเรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่า "การอยู่กรรม" จึงนิยมเรียกรวมกันว่า "ปริวาสกรรม" ปริวาส" นั้นโดยความหมายแปลได้ว่า "การอยู่ใช้" หรือ "การอยู่กรรม" หรือ "การอยู่รอบ" คือ อยู่ให้ครบกระบวนการสิ้นสุดกรรมวิธีทุกขั้นตอนของการอยู่ปริวาสกรรม ทั้งนี้ก็เพื่อให้ผู้อยู่ใช้กรรม หรือความผิดที่ได้ล่วงละเมิดพระวินัย ต้องอาบัติ(ต้องโทษ) "สังฆาติเสถ" ซึ่งอาจจะล่วงโดยความตั้งใจหรือไม่ได้ตั้งใจ หรืออาจล่วงโดยรู้ตัวหรือไม่รู้ตัวก็ตาม ได้พินมลทินหมดจดบริสุทธิ์ไม่มีเหลือความผิด เครื่องเศร้าหมองอันจะเป็นอุปสรรคในการประพฤติปฏิบัติบำเพ็ญ ในทางจิตของพระภิกษุสงฆ์ มานัต 6 วัน มานัต คือ ระเบียบปฏิบัติในการออกจากครุกาบัติ หมายถึง นับราตรี การนับราตรี การนับราตรี หรือ มานัต นั้น เป็นเงื่อนไขต่อการประพฤติปริวาสของภิกษุผู้อยู่กรรม เมื่ออยู่ปริวาส 3 ราตรี หรือตามที่คณะสงฆ์กำหนดแล้ว เมื่อคณะสงฆ์พิจารณาว่า ปริวาสที่ภิกษุประพฤตินั้นบริสุทธิ์ในการพิจารณาของสงฆ์แล้ว สงฆ์ก็จะเรียกผู้ประประพฤติปริวาสนั้นว่า "มานัตตารหิกษุ" แปลว่า "ภิกษุผู้ควรแก่มานัต" มานัต หรือการนับราตรีนั่น ได้แก่การ นับราตรี 6 ราตรีเป็นอย่างน้อย ซึ่งเกินกว่านี้ไม่เป็นไร แต่ถ้าน้อยกว่า 6 ราตรีไม่ได้ ซึ่งเป็นพระวินัยกำหนดไว้เช่นนั้น (นายพรหมมา บุญแสน 2552 : สัมภาษณ์)

สังฆาติเสถ 13 ข้อ

1. ภิกษุแก่งทำให้หน้าอุจจาระเคลื่อนต้องสังฆาติเสถ
2. ภิกษุมีความกำหนดอยู่จับต้องกายหญิง ต้องสังฆาติเสถ
3. ภิกษุมีความกำหนดอยู่พูดเกี่ยวข้องกับหญิงต้องสังฆาติเสถ
4. ภิกษุมีความกำหนดอยู่พูดล้อให้หญิงบำเรอตนด้วยกาม ต้องสังฆาติเสถ
5. ภิกษุชักส่อให้ชายหญิงเป็นคู่เมียกัน ต้องสังฆาติเสถ
6. ภิกษุสร้างกุฎีที่ต้องก่อและ โบกด้วยปูนหรือดินซึ่งไม่มีใครเป็นเจ้าของจำเพาะเป็นที่อยู่ของตน ต้องทำให้ได้ประมาณโดยยาวเพียง 12 คืบพระสุคตโดยกว้างเพียง 7 คืบ วดในร่วมในและต้องให้สงฆ์แสดงที่ไว้ก่อนถ้าไม่ให้สงฆ์แสดงที่ไว้ก็คิดทำให้เกินประมาณก็ตี ต้องสังฆาติเสถ
7. ถ้าที่อยู่ซึ่งจะสร้างขึ้นนั้น มีทายกเป็นเจ้าของ ทำให้เกินประมาณนั้นได้แต่ต้องให้สงฆ์แสดงที่ไว้ก่อนถ้าไม่ให้สงฆ์แสดงที่ไว้ก่อนต้องสังฆาติเสถ
8. ภิกษุโกรธเคืองแก่งโจทย์ภิกษุอื่นด้วยอาบัติปาราชิกไม่มีมูลต้องสังฆาติเสถ
9. ภิกษุโกรธเคืองแก่งหาเลศโจทย์ภิกษุอื่นด้วยอาบัติปาราชิกต้องสังฆาติเสถ
10. ภิกษุพากเพียรเพื่อจะทำลายสงฆ์ให้แตกกันภิกษุอื่นห้ามไม่ฟังสงฆ์สาวคกรรมเพื่อจะให้ละข้อที่ประพฤตินั้นถ้าไม่ละ ต้องสังฆาติเสถ
11. ภิกษุประพฤติดตามภิกษุผู้ทำลายสงฆ์นั้นภิกษุอื่นห้ามไม่ฟังสงฆ์สาวคกรรมเพื่อจะให้ละข้อที่ประพฤตินั้นถ้าไม่ละต้องสังฆาติเสถ
12. ภิกษุว่ายากสอนยากภิกษุอื่นห้ามไม่ฟังสงฆ์สาวคกรรมเพื่อจะให้ละข้อที่ประพฤตินั้นถ้า

ไม่ละ ต้องสังฆาภิเสก

13. ภิกษุประทุษร้ายตระกูล คือประจบคฤหบดี สงฆ์ได้เสียดจากวัดกลับมาเตือนสงฆ์ ภิกษุอื่นห้ามไม่ฟังสงฆ์สาวกกรรมเพื่อจะให้ละข้อที่ประพฤตินั้น ถ้าไม่ละต้องสังฆาภิเสก

ปาราชิก 4 ข้อ

1. เสพเมถุน แม้กับสัตว์เครื่องนุ่งห่ม (ร่วมสังวาสกับคนหรือสัตว์)
2. ถือนาครีฑ์ที่เจ้าของไม่ได้ให้มาเป็นของตนจากบ้านก็ดีจากป่าก็ดี (ขโมย)
3. พราศกายนมนุษย์จากชีวิต (ฆ่าคน) หรือแสวงหาศาสตราอันจะนำไปสู่ความตายแก่

ร่างกายมนุษย์

4. กล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรม อันเป็นความเห็นอย่างประเสริฐ อย่างสามารถ น้อมเข้าในตัวเอง ขำพเจ้ารู้อย่างนี้ ขำพเจ้าเห็นอย่างนี้ (ไม่รู้จริง แต่โอ้อวดความสามารถของตัวเอง)

ชวานาคูในประวัติศาสตร์ไม่มีการดำเนินการทำบุญเข้ากรรมในชุมชนตนเองเนื่องจากในอดีตยังไม่มีโบสถ์สำหรับดำเนินกิจกรรมสงฆ์ดังนั้นในช่วงบุญเดือนห้าหรือเดือนเจียงพระสงฆ์วัดนาาคูได้และวัดนาาคูเหนือจะได้รับการนิมนต์ให้เข้าร่วมพิธีบุญเข้ากรรม ณ วัดบ้านภูแล่นช้าง ซึ่งในอดีตเป็นวัดที่เจริญรุ่งเรืองด้านพุทธศาสนามีเกจิอาจารย์พระผู้ใหญ่จำวัดพระสงฆ์ส่วนใหญ่ของวัดนาาคูได้และวัดนาาคูเหนือเป็นสาธุศิษย์ของที่นี่ คุณตาพรหมมา บุญแสนได้ถ่ายทอดประสบการณ์การเข้ากรรมให้ฟังดังนี้

พิธีกรรม

1. กำหนดวันที่จะเริ่มบุญเข้ากรรมโดยให้ดำเนินกิจกรรมภายในเดือนห้าหรือเดือนเจียงแจ้งให้ผู้ใหญ่ทราบล่วงหน้าเพื่อส่งสลากถึงวัดนิมนต์พระสงฆ์เข้าร่วมพิธีบุญเข้ากรรม

2. จัดเตรียมสถานที่ที่สงบในบริเวณวัด ถางป่า คายหญ้าปิดกวาดให้สะอาด วงจุดที่จะสร้างคูบ (กระท่อม) ตามจำนวนพระสงฆ์เป็นวงกลมรอบพระอุโบสถ คูบสร้างเสาไม้ 4 ต้น กว้าง 3 เมตร ยาว 2 เมตร สูง 2 เมตร ประกอบเป็นโครงสี่เหลี่ยมผืนผ้าหน้าจั่ว ยกพื้นสูงพอประมาณผืนปูด้วยไม้กระดานหรือฟากไม้ไผ่ มุงด้วยหญ้าคา ฝาใช้ฟางข้าวหนีบเป็นแผ่นมัดให้แน่นหนาหรือใช้ใบตองสานกับไม้แทนก็ได้ระยะห่างคูบแต่ละหลังแล้วแต่ความเหมาะสมของจำนวนพระสงฆ์โดยให้คูบกระจายรอบพระอุโบสถ อุปกรณ์เครื่องใช้ประกอบด้วย น้ำเต้า , หมอน , เสื่อ เท่านั้นเพื่อให้พระสงฆ์มีความเป็นส่วนตัวมุ่งตัดขาดจากกิเลสทั้งปวงมุ่งแต่วินิจฉัยความผิดของตนและปฏิบัติในพระธรรมคำสอนของพุทธศาสนา

3. ชาวบ้านแบ่งหน้าที่ในการอุปถัมภ์ดูแลพระสงฆ์ระหว่างที่เข้ากรรม 9 วัน

ขั้นตอนพิธีกรรม

1. พระสงฆ์ที่เข้ากรรมทั้งหมดพร้อมกันที่พระอุโบสถพระสงฆ์แต่ละรูปปลัดกันสารภาพความผิดสังฆาภิเสกอย่างน้อย 1 ข้อต่อคณะสงฆ์ (พระสงฆ์ 4 รูปขึ้นไปจึงจะถือว่าคณะสงฆ์) และวินิจฉัยความผิดของตนเองว่าเกิดจากอะไร สาเหตุมาจากไหน จะแก้ไขอย่างไร หลังจากนั้นกล่าว

ขอปริวาสกรรม ภิกษุผู้จะขอปริวาส พึงเตรียมดอกไม้รูปเทียนให้พร้อม ห่มผ้าเหลืองบา (ห่มครองรัดอกแบบจีบจีวร) เข้าไปหาสงฆ์อย่างน้อย 4 รูป แล้วถวายเครื่องสักการะ ครั้นถวายสักการะแล้ว กราบสามครั้ง ถอยห่างจากหัตถบาตสงฆ์ (หัตถบาต ใช้เรียกการนั่งของพระสงฆ์ในเวลาทำสังฆกรรมเพื่อแสดงความสามัคคีความพร้อมเพรียง โดยนั่งเว้นระยะห่างกันตามพระวินัยกำหนดอยู่ในที่ประชุมโดยไม่นั่งแยกกันหรือลุกเดินไปทางโน้นทางนี้ เรียกว่า นั่งหัตถบาต) ในระยะพอสมควร แล้ว กล่าวคำขออุทสูทนต์ปริวาสต่อสงฆ์กล่าวคำสมาทานปริวาสและบอกปริวาสต่อสงฆ์

2. พระสงฆ์เข้ากรรมจำนวน 9 วันโดยพระสงฆ์แต่ละรูปจะมีพระสงฆ์ที่เลียงควบคุมดูแล ตักเตือนตลอดช่วงระยะเวลา ที่เข้ากรรม 1 รูปและมีคู่มือสำหรับปฏิบัติกิจกรรมสงฆ์ปฏิบัติกรรม 1 หลังพร้อมอุปกรณ์ของใช้ในคู่มือปฏิบัติกิจวัตรดังนี้

1. เช้าครู ตี 3 พระอาจารย์ผู้ใหญ่ผู้เป็นหัวหน้าการเข้ากรรมทั้งหมดปฏิบัติกรรมในพระอุโบสถให้สัญญา ให้สัญญา ตีระฆังเพื่อให้พระสงฆ์ได้ขึ้น

สัญญาครั้งที่ 1 ให้ลุกขึ้นครองผ้า

สัญญาครั้งที่ 2 ให้นั่งสมาธิ

สัญญาครั้งที่ 3 ให้ไปรวมกันที่พระอุโบสถ

ทุกครั้งที่ให้สัญญาพระสงฆ์ที่เลียงจะตระเวนควบคุมดูแลพระสงฆ์ที่ตนเองดูแล ตลอดเวลาให้ปฏิบัติตามสัญญาธรรมะซึ่งพระสงฆ์รวมกันที่หน้าพระอุโบสถ พระอาจารย์ผู้ใหญ่อถามเหล่าพระสงฆ์ที่เข้ากรรมว่า “มานัดศีลธรรมเข้าถึงนิพพานได้หรือไม่ ถ้าไม่ได้ปลงไว้ที่สมควร ตามขบวนการวิมลจิตตวิเสสด้วยกายและใจ เอากุศลนี้ไปถวายหน้าให้ไปถึงชั้นฟ้า กลายนิพพานหมดทุกคนทุกคนทุกท่านเทอญ”

ถ้าพระสงฆ์รับคำให้กล่าว สาธุ 3 ครั้ง

3.. พระอาจารย์ผู้ใหญ่นำพระสงฆ์ทั้งหมดขึ้นพระอุโบสถทำกิจสงฆ์สวดมนต์ไหว้พระ

4. เสร็จจากสวดมนต์ไหว้พระที่พระอุโบสถให้พระสงฆ์ทั้งหมดวิมลจิตตวิเสสพร้อมด้วยพระสงฆ์ที่เลียง

5. พระสงฆ์ทั้งหมดฉันอาหารเข้าพร้อมกันที่ศาลาการเปรียญ ญาติโยมถวายภัตตาหาร แต่พระสงฆ์ที่ตนเองอุปถัมภ์พร้อมทั้งธรรมเทศนา ข้อห้ามของพระสงฆ์ระหว่างเข้ากรรม

1. ห้ามปลัดใบไม้
2. ห้ามขีดเขียนตามดิน
3. ห้ามอยู่ใกล้สัตว์เพศเมียทุกชนิดแม้แต่คน
4. ห้ามพราภของเขียว

วัตร 94 ข้อของผู้อยู่ปริวาส

ทรงแสดงวัตร 94 ข้อของภิกษุผู้อยู่ปริวาส หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ การตัดสิทธิต่าง ๆ ห้ามทำอย่างนั้นอย่างนี้ รวมทั้งสิ้น ๘๔ ข้อ (แต่ในที่นี้ จะเก็บใจความมากล่าวพอให้เห็นเป็นหัวข้อใหญ่ ๆ ดังต่อไปนี้)

1. ไม่ให้ทำการในหน้าที่พระเถระ แม้เป็นเถระมีหน้าที่อย่างนั้นอยู่ก็เป็นอันระงับชั่วคราว เช่น ห้ามบวชให้ผู้อื่น, ห้ามให้ศีล (รับผู้อื่นไว้ในปกครอง) เป็นต้น.
 2. กำลังถูกลงโทษเพราะอาบัติใด ห้ามต้องอาบดินนั้นซ้ำ หรือต้องอาบดินอื่นที่มีลักษณะเดียวกัน หรือที่เลวทรามกว่านั้น.
 3. ห้ามถือสิทธิแห่งภิกษุปกติ เช่น ไม่ให้มีสิทธิ ห้ามอุโบสถ หรือปวารณาแก่ภิกษุปกติ ห้ามโจทก์ทั้งภิกษุอื่น ๆ เป็นต้น.
 4. ห้ามถือสิทธิอันจะพึงได้ตามลำดับพรรษา เช่น ไม่ให้เดินนำหน้า ไม่ให้นั่งข้างหน้าภิกษุปกติ เมื่อมีการแจกของ พึงยินดีของเวลาที่แจกที่หลัง ทั้งนี้หมายรวมทั้งที่นั่ง ที่นอน และที่อยู่อาศัย
 5. ห้ามทำอาหารของผู้มีเกียรติหรือเด่น เช่น มีภิกษุปกติเดินนำหน้า หรือเดินตามหลัง หรือให้เขาเอาอาหารมาส่ง ด้วยไม่ต้องการจะให้ใครรู้ว่ากำลังถูกลงโทษ.
 6. ให้ประธานตัว เช่น ไปสู่วัดอื่น ก็ต้องบอกอาบัติของตนแก่ภิกษุในวัดนั้น เมื่อภิกษุอื่นมาก็ต้องบอกอาบัติของตนนั้นแก่ภิกษุผู้มา จะต้องบอกอาบัติของตนในเวลาทำอุโบสถ เวลาทำปวารณา ถ้าป่วยไข้ต้องส่งทูตไปบอก.
 7. ห้ามอยู่ในวัดที่ไม่มีสงฆ์อยู่ (เพื่อป้องกันการเลียงไปอยู่วัดร้าง ซึ่งไม่มีพระ จะได้ไม่ต้องประธานตัวแก่ใคร ๆ).
 8. ห้ามอยู่ร่วมในที่มุงอันเดียวกับภิกษุปกตินี้ เพื่อเป็นการตัดสิทธิทางการอยู่ร่วมกับภิกษุอื่นชั่วคราว.
 9. เห็นภิกษุปกติ ต้องลุกขึ้นจากอาสนะ ให้เขื่อนั่งบนอาสนะ ไม่ให้นั่ง หรือขึ้นเดินในที่ หรือในอาคารที่สูงกว่าภิกษุปกติ.
 10. แม้ในภิกษุผู้ถูกลงโทษด้วยตนเอง ก็ไม่ให้อยู่ร่วมในที่มุงเดียวกัน รวมทั้งไม่ให้ตีเสมอกันและกัน (ทางที่ดีไม่ให้มารวมกัน ให้ต่างคนต่างอยู่).
- ตั้งแต่ข้อ 6 ถึงข้อ 10 ถ้าภิกษุฝ่าฝืน การประพฤติดัวของเธอเพื่อออกจากอาบัตีย่อมเป็น โมฆะ มีศัพท์เรียกว่าวัดตเถท (เสียวัตร) และรัตติเจท (เสียราตรี) วันที่ล่วงละเมิดนั้น มิให้นับเป็นวันสมบูรณ์ในการเปลื้องโทษ จะต้องทำใหม่และนับวันใหม่ในการรับโทษแก้ไขตัวเอง.
6. พระสงฆ์แต่ละรูปแยกย้ายเข้าคูบตัวเองห้ามไปไหนและมีพระสงฆ์ที่เลียงคอยติดตามตลอดเวลากระทั่งการทำกิจส่วนตัวจะคอยเฝ้าตลอดเวลาในช่วงกลางวันพระสงฆ์จะรับกิจจากพระอาจารย์ผู้ใหญ่ในการคัดลอกพระธรรมคำสอนพระไตรปิฎกใส่หนังสือใบลานการเขียนใบลานเป็นสิ่งที่ต้องใช้ความมานะพยายามต้องนั่งบรรจงใช้เหล็กแหลมลงไฟเขียนพระธรรมคำสอนลงใน

โบราณซึ่งนอกจากเขียนแล้วยังเป็นการยืมนั่นศึกษา การฝึกสมาธิความอดทนปลงในความคิด วินิจฉัยความผิดของตนเองและท่องจำคำสอนด้วยอีกวิธีทางหนึ่ง ส่วนญาติโยมนิยมถวายโบราณ เพื่อให้พระสงฆ์เขียนหนังสือโบราณเพราะเชื่อว่าหนังสือโบราณที่เขียนเสร็จตนเองมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของในการสร้างหนังสือธรรมะ

7. พระสงฆ์จะฉันเพลที่กุฏิของพระสงฆ์พี่เลี้ยงเพื่อความสะดวกและไม่รบกวนการปฏิบัติธรรมของแต่ละรูป ห้ามญาติโยมพบปะหรือรบกวนพระสงฆ์ในบริเวณที่เข้ากรรม หากญาติโยมต้องการฟังเทศนาธรรมจากพระสงฆ์ที่เข้ากรรมพระสงฆ์พี่เลี้ยงจะตรวจสอบว่าพระสงฆ์รูปใดว่างอยู่จะนิมนต์ให้แสดงธรรมแก่ญาติโยมที่ศาลาการเปรียญซึ่งในระยะเวลาที่เข้ากรรมจะมีญาติโยมมากหน้าหลายตาพร้อมฟังธรรมอยู่เสมอเป็นช่วงเวลาที่ญาติโยมยินดีในการทำบุญทำทานการประพฤติปฏิบัติในศีลธรรมคำสอน

8. ตกเย็นให้พระสงฆ์นั่งสมาธิทำจิตให้สงบ โดยมีพระพี่เลี้ยงคอยตรวจสอบตลอดทั้งคืน โดยการขานชื่อพระสงฆ์ถ้าไม่รับใช้ไม้บิณฑบาตเพื่อปลุกให้ตื่นและทำโทษ โดยหม้อกรรมแตก จะมี การลงโทษโดยใช้น้ำ 2 ถัง แซ่เหล็กหรือขาง รดพระสงฆ์พร้อมใช้ตาลปัตรพัดจนแห้งแล้วรดซ้ำอีก จนกว่าน้ำหมดทั้ง 2 ถัง แสดงถึงความอดทนและสำนึกในความผิดของตน

9. พระสงฆ์ที่ปฏิบัติในปาวาสกรรมถูกต้องไม่อาบัติจึงจะมีสิทธิในการขอมานต์เมื่อครบ สามวันให้พระสงฆ์ขอมานต์ผู้ประพฤติปาวาสพอสมควรและถูกต้องตามพระวินัยแล้ว ชื่อว่าเป็น มานต์ตารหะผู้ควรแก่มานต์ เมื่อจะขอมานต์พึงเตรียม ดอกไม้รูปเทียนให้พร้อม ห่มผ้าเฉวียงบ่า (ห่มครองรัดดอกแบบจีบจีวร) เข้าไปหาสงฆ์อย่างน้อย 4 รูป ในเขตพัทธสีมา แล้วถวายเครื่อง สักการะ ดอกไม้รูปเทียน ครั้นถวายสักการะแล้ว นั่งคุกเข่ากราบ 4 หน คัจฉะโม 4 จบ ถอยห่างจากหัตถบาธสงฆ์ในระยะพอสมควรแล้ว กล่าวคำสมาทานปาวาสและบอกปาวาสต่อสงฆ์เมื่อได้กล่าว สมาทานปาวาสแล้วบอก ปาวาส ครั้นบอกแล้ว เข้าไปหัตถบาธสงฆ์ขอมานต์ต่อสงฆ์ /www.phuttha.com เสร็จแล้วพระสงฆ์กลับที่ตนประพฤติปฏิบัติตามกิจของตนต่อไป

10. พระสงฆ์ที่ปฏิบัติปาวาสกรรม 3 วันและ มานต์ 6 วันครบตามกำหนดขออกกรรมโดย ให้พระสงฆ์ขออภัยาน (อภัยาน การเรียกเข้า (การรับกลับเข้าหมู่), เป็นขั้นตอนสุดท้าย ระเบียบ ปฏิบัติในการออกจากครุภาบัติขึ้นสังฆาติเสธ ได้แก่การที่สงฆ์สวดระงับอาบัติ รับภิกษุผู้ต้องอาบัติ สังฆาติเสธ และได้ทำโทษตนเองตามวิธีที่กำหนดเสร็จแล้ว ให้กลับคืนเป็นผู้บริสุทธิ์ เมื่อสงฆ์ อภัยานแล้ว อาบัติสังฆาติเสธที่ต้องชื่อว่าเป็นอันระงับ)

ภิกษุผู้ประพฤติปาวาสพอสมควรและถูกต้องตามพระวินัยแล้ว ชื่อว่าเป็น มานต์ตารหะผู้ควรแก่ มานต์ เมื่อมานต์ตารหะภิกษุประพฤติมานต์ 6 ราตรี โดยวินัยแล้วชื่อว่าเป็น "อภัยานารหะ ผู้ควร อภัยาน" เมื่อจะขออภัยานพึงเตรียม ดอกไม้รูปเทียนให้พร้อม ห่มผ้าเฉวียงบ่า (ห่มครองรัดดอกแบบ จีบจีวร) เข้าไปหาสงฆ์อย่างน้อย 20 รูป ในเขตพัทธสีมา แล้วถวายเครื่อง สักการะดอกไม้รูปเทียน ครั้นถวายสักการะแล้ว นั่งคุกเข่ากราบ 3 หน คัจฉะโม 3 จบ ถอยห่างจากหัตถบาธสงฆ์ (หัตถบาธ

ใช้เรียกการนั่งของพระสงฆ์ในเวลาทำสังฆกรรมเพื่อแสดงความสามัคคีความพร้อมเพรียง โดยนั่งเว้นระยะห่างกันตามพระวินัยกำหนดอยู่ในที่ประชุมโดยไม่นั่งแยกกันหรือลุกเดินไปทางโน้นทางนี้ เรียกว่า นั่งหัตถบาต) ในระยะพอสมควรแล้วกล่าวคำสมาทานมานัต เมื่อกล่าวคำสมาทานมานัตแล้วจึงถอยห่างจากหัตถบาตสงฆ์ในระยะพอสมควร แล้วบอกมานัตต่อสงฆ์เมื่อได้กล่าวมานัตแล้วจึงเข้าไปในหัตถบาตสงฆ์ แล้วกล่าวคำขออภัยทานต่อสงฆ์วิสติวรค คือ 20 รูป (20 รูป รวมองค์สาวค) เป็นอย่างน้อย ขออภัยทานต่อสงฆ์เป็นเสร็จพิธี ผู้ที่อาบัติไม่ผ่านปาวาสกรรมให้เข้ากรรมใหม่ในวัดที่จัดเข้ากรรมในช่วงเดือนย้ายหรือเดือนเจียงถ้าไม่ทันให้เข้ากรรมอีกครั้งในปีครั้งถัดไป

พระสงฆ์ชวาวนาฎที่ผ่านการเข้ากรรมครบ 9 วัน จากวัดบ้านภูแล่นช้าง ได้แก่ จารย์คล้าย วัดนาฎใต้ ปี พ.ศ. 2506 และ จารย์พรหมมา วัดนาฎเหนือ ปี พ.ศ. 2501, 2502, 2503 ตามลำดับ พระสงฆ์ที่บวชสมัยนั้นต้องเพียรพยายามหาโอกาสเข้ากรรมดังคำกล่าวที่ว่า “บวชกินข้าวสุก เสียข้าวสาร ขี้ใส่แต่ฐาน เจ็ดตำนานบ่อ่าน” (บวชในพุทธศาสนาแต่ไม่เคยปฏิบัติกิจสังฆกรรมไม่รู้แม้คำสอนของพุทธศาสนา)

หลังจากที่พระสงฆ์ทำพิธีออกจากกรรมแล้วญาติโยมดักบาตรถวายภัตตาหาร สิ่งของแก่พระสงฆ์ที่ออกจากกรรม พระสงฆ์เทศนาธรรมสั่งสอนญาติโยมถวายกัมม์เทศน์พระสงฆ์ เชื่อกันว่าถ้าผู้ใดได้ทำบุญกับพระสงฆ์ออกจากกรรมแล้วจะได้รับอานิสงฆ์ที่แรงยิ่งนัก (พรหมมา บุญแสน 2553 : สัมภาษณ์)

ประโยชน์และวัตถุประสงค์ของ "ปาวาสกรรม"

1. เพื่อดำรงธรรมวินัยให้ยั่งยืน เพราะมีครูบาอาจารย์มาให้ความรู้ทางธรรม ทั้งด้านปริยัติธรรมและการปฏิบัติธรรม
2. เพื่ออนุเคราะห์กุลบุตรที่บวชมา และต้องการชำระสิกขาบท (ศีล) ให้บริสุทธิ์
3. เพื่อเปิดโอกาสให้พระสงฆ์ได้เจริญ สมณะ-วิปัสสนากรรมฐาน
4. เป็นการรวมพระภิกษุต่างถิ่นต่างอาวาสได้มากบ่งบอกถึงความสามัคคีในหมู่สงฆ์ว่ายังแน่นแฟ้นเป็นนิมิตหมายแห่งความเจริญในพระพุทธศาสนา

พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า “ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย การแสวงหาทางออกอย่างพวกเธอนี้ ประเสริฐแท้ การแก่งแย่งกันเป็นใหญ่เป็นโตนั้น ในที่สุดทุกคนก็รู้เอง เหมือนแย่งกัน เข้าไปสู่กองไฟ มีแต่ความร้อนร้อนกระวนกระวาย เสนาบดีดื่มน้ำด้วยภาชนะ ทองคำ กับคนจนดื่มน้ำด้วยภาชนะที่ทำจากกะลามะพร้าว เมื่อมีความพอใจ ย่อมมีความสุขเท่ากัน นี่เป็นข้อยืนยันว่าความสุขนั้นอยู่ที่ความรู้สึทางใจ เป็นสำคัญ อย่างพวกเธออยู่ที่นี้มีแต่ความพอใจ แม้กระตอมมุงด้วยใบไม้ มิใช่คนใหญ่คนโต แต่เป็นคนทีุ่รู้สึกกว่าชีวิตของตนมีความสุขสงบเยือกเย็น ปราศจากความร่ำร้อนกระวนกระวาย”

เดือนยี่บุญคูณลาน

“ฮึดหนึ่งนั้น พอแต่เดือนยี่ได้ล้าล่วงมาถึง
ให้พากันหาพินสุคนโฮมไว้
อย่าได้โลกองนี้ มันสิสูญเสียเปล่า
ข้าวและของหมูนันสหายเสี่ยงบ่ยัง
จงให้ฟังกองนี้แนวกลอนเฮาบอก
อย่าเอาใจออกแท้เขินฮ้ายเล่นถึงเจ้าเอย”

ในสมัยพุทธศาสนาของพระมหากัสสปะ มีชายสองพี่น้องทำนาอยู่ด้วยกัน จนเมื่อถึงเวลาที่จะต้องทำบุญครั้งแรกคือเมื่อข้าวเป็นน้านมน้องชายก็มาชวนผู้เป็นพี่ทำข้าวมธุปายาสถวายแด่พระภิกษุสงฆ์ แต่พี่ชายปฏิเสธ และเห็นว่าน้องไม่รู้จักถนอมเอาแต่จะทำบุญจึงแบ่งนากันทำคนละผืน ผู้เป็นน้องทำบุญข้าวครบตามประเพณีทั้ง 9 ครั้ง และมีจิตศรัทธาในพระพุทธศาสนาเต็มเปี่ยม ในพระพุทธศาสนาของพระสมณโคดมจึงสำเร็จอรหัตต์เป็นอัญญาโกณฑัญญะ ส่วนผู้เป็นพี่ชายก็ทำบุญข้าวแต่ทำเพียงครั้งเดียว จึงเกิดเป็นสุภททปริภาก ลำไ้เป็นองค์สุดท้าย เมื่อทราบถึงอานิสงส์นี้จึงพากันทำบุญกันตามความเชื่อ (นายเกษม สอนถึง 2552 : สัมภาษณ์)

บุญคูณลาน เป็นการทำบุญข้าวที่นวดเสร็จแล้วและกองไว้ในลานข้าวกำหนดทำในเดือนยี่จะเป็นข้างขึ้นหรือข้างแรมก็ได้ เหตุที่มีการทำบุญนี้เนื่องจากผู้ใดที่ทำนาได้ข้าวมาากๆ ก่อนหอบหรือขนข้าวมาใส่ยุ้งฉางก็อยากทำบุญกุศล เพื่อเป็นสิริมงคลให้เพิ่มความมั่งมีศรีสุขแก่ตน และครอบครัว เหตุหนึ่งที่สำคัญคือชาวนาได้เห็นคุณค่าและให้ความสำคัญแก่ไ้ร่นา ข้าวและดินข้าว เพราะเป็นแหล่งทำมาหากินที่สำคัญ วิถีชีวิตส่วนใหญ่อยู่ในท้องไร่ท้องนา อาชีพหลักก็เป็นอาชีพด้านการเกษตรกรรมโดยเฉพาะการทำนา (นายอุทัย เนินสุค 2552 : สัมภาษณ์)

พิธีกรรม

1. ผู้ใหญ่บ้านและผู้นำชุมชนเดินป่าวร้องประกาศให้ประชาชนในชุมชนร่วมทำบุญคูณลานที่วัดเป็นที่ประกอบพิธี
2. ชาวนาจะนำข้าวเปลือกแบ่งจากส่วนของตนมากองรวมกันไว้ที่ลานที่จัดเอาไว้ เมื่อถึงเวลาประกอบพิธีก็จะนิมนต์พระมาสวด และทำพิธีสู่ขวัญลานข้าว กองข้าวที่ลานเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงความมีน้ำใจ ชอบทำบุญทำกุศล และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทั้งยังหมายถึงความอุดมสมบูรณ์ของผลผลิตในปีนั้นๆ อีกด้วย คือถ้ากองข้าวที่ลานรวมกันกองใหญ่ก็จะหมายถึง

ความศรัทธาและมีน้ำจิตน้ำใจของผู้คนในหมู่บ้านนั้น และก็แสดงว่าฝนฟ้าในปิ่นนั้นตกต้องตามฤดูกาล น้ำท่าอุดมสมบูรณ์ดีผลผลิตที่เก็บเกี่ยวได้จึงมากพอที่จะให้ชาวบ้านแบ่งปันมาทำบุญ

3. ข้าวเปลือกที่ได้ทั้งหมดเก็บไว้ใช้ประโยชน์ในวัดและในชุมชนหรือถ้ามากก็ขายเพื่อนำเงินมาทำนุบำรุงวัดต่อไป

เนื่องจากการทำบุญอุทิศส่วนกุศลต้องมีการป่าวประกาศให้ทุกคนมาร่วมงานทั้งเป็นพิธีขึ้นตอนที่ต้องร่วมกันทั้งชุมชนเมื่อขาดผู้นำที่เข้มแข็งจึงขาดประเพณีนี้ไปแต่ชาวนาอุ้งคงให้ความสำคัญและนับถือในพระแม่โพสพ (ต้นข้าวมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เรียกว่า ขวัญข้าว หรือ แม่โพสพ หรือ นางโคสพ สถิตอยู่ความเชื่อเช่นนี้ปรากฏในคนไทกลุ่มอื่นๆ ที่ทำนาเป็นอาชีพหลักด้วย มีการกึ่งคือทำนุบำรุงรักษาต้นข้าวให้ออกรวง แข็งแรง ได้เมล็ดข้าวมากๆ เพื่อเป็นอาหารเลี้ยงพลโลกขวัญข้าวหรือแม่โพสพจึงมีบุญคุณต่อมนุษย์แม่ข้าวขึ้นน้อยใจ ถ้าปฏิบัติต่อแม่ไม่ดี ไม่เคารพ กระทำรุนแรง แม่ก็จะหนีจากไปทำให้เกิดความอดอยากบนผืนพิภพ ตำราปลูกข้าวของไทยกล่าวว่า ...อันแม่พระโพสพนี้ขวัญอ่อนนักมักตกใจอย่าดูหมิ่น...คนไททุกกลุ่มมีประสบการณ์จากการดูหมิ่นแม่โพสพแล้วนางหนีจากไปปรากฏอยู่ในตำนานข้าวของคนตำนานที่มีโครงเรื่องประเภทข้าวถูกตีพบในกลุ่มไทดำ ไทขาว ตาวและไทยภาคอีสาน เล่ากันว่าแต่ก่อนเมล็ดข้าวมีขนาดใหญ่มากและจะบินเข้ามาในยุ้งเองชาวบ้านทำยุ้งข้าวรับไม่ทันจึงโกรธแล้วเอาไม้คานตีข้าวจนแตก ขวัญข้าวตกใจจึงหนีไปทำให้เกิดภาวะแห้งแล้งอดอยากบนโลกมนุษย์ ต้องไปอ้อนวอนขอให้ขวัญข้าวกลับคืนมา ชาวนาอุ้งคงเห็นคุณค่าและให้ความสำคัญแก่ไร่่นา ข้าวและต้นข้าว เชื่อในแม่โพสพแต่ละครอบครัวจึงมีพิธีปลงข้าว และพิธีขวัญข้าว (นายก่าย บุญแสน 2552 : สัมภาษณ์)

พิธีปลงขวัญข้าว เป็นการทำบุญข้าวก่อนทำการนวดข้าวกำหนดทำในเดือนยี่จะเป็นข้างขึ้นหรือข้างแรมก็ได้ มูลเหตุที่จะมีการทำบุญชนิดนี้เกิดจากความเชื่อว่าข้าวนั้นเป็นสิ่งที่แม่โพสพคลบนาคาลให้มนุษย์นางมีอิทธิฤทธิ์สามารถคลบนาคาลความสมบูรณ์พูนสุขแก่ผู้ปฏิบัติชอบต่อนางได้ และถ้าปฏิบัติไม่ดีจะได้ผลตรงข้ามการปลงข้าวจึงเป็นการขออนุญาตต่อแม่โพสพที่จะนำเอาข้าวมานวด มาฟาคดีและเป็นการเชิญแม่โพสพมาดูแลรักษาข้าวระหว่างที่นวดข้าว ทั้งยังเป็นสร้างขวัญกำลังใจและเป็นสิริมงคลให้ข้าวเปลือกเพิ่มความมั่งมีศรีสุขแก่ตนและครอบครัวสืบไป ทำให้เห็นความอ่อนโยนของคนในสังคมเกษตรกรรมที่ต้องพึ่งพาธรรมชาติเพราะรู้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ จึงอ่อนน้อมให้ธรรมชาติและเอาใจใส่กับทุกส่วนที่อยู่รอบข้างด้วยรู้ว่าทุกสิ่งต้องพึ่งพิงอาศัยซึ่งกันและกัน จึงไม่แข็งกร้าวและนึกว่าตนเก่งแต่ผู้เดียว (นายแคลง สิมสาร 2552 : สัมภาษณ์)

พิธีกรรม

1. นำฟ่อนข้าวเปลือกทั้งหมดมาลอมในลานข้าว
2. นำข้าวแสดมามัดเป็นฟ่อนนำมาปักบนลอมข้าวเปลือกโดยให้แบกข้าวแสดมาด้วย

หลาว (ทำกิริยาอาการเหมือนหนักเปรียบว่าได้ข้าวที่เต็มเม็ดเต็มหน่วยมีน้ำหนักมาก) ระหว่างที่หามห้ามพูดคุยกับใคร ถือว่านำขวัญข้าวเข้าสู่ลานข้าว

ข้าวแสด คือ ข้าวที่ปลูกก่อนทำการค่านาปลูกข้าววันประกอบพิธีต้องเป็น วันพุธ หรือ วันจันทร์ หรือวันพฤหัสบดี หรือวันเกิดของเจ้าของนา แล้วแต่ใครจะเลือกนับถือ ทำพิธี เวลาเช้า สถานที่ที่ปลูกข้าวแสดนั้นให้เลือกเอาบริเวณที่ใกล้ ๆ กับโพนา (จอมปลวก) หรือใกล้กกไม้ วิธีทำ เตรียมดินให้กว้างพอจะปลูกข้าวแสดประมาณ 7 กอ จากนั้นจึงกล่าวคำอ้อนวอนว่า "มือนี่มือ สันต์วันดี พวกข้าจะมาปักแสด ขอให้ตาแสด (หรือนางธรรณี) ช่วยคุ้มครองรักษาให้ข้าวกล้าในนา ออกงาม ไม่มีพวกช้าง พวกควาย หรือ ไพร่พลมมาทำลาย" แล้วจึงปักข้าวแสด 7 กอ เป็นอันเสร็จพิธี หลังจากนั้นเสี่ยงทายว่ากอไหนงามที่สุดให้เลือกไว้และเลือกค่านาปลูกข้าววันนั้นทั้งให้เกี่ยวข้าวกอนั้นเป็นข้าวแสดปีนั้นสำหรับทำพิธีปลงข้าว เป้าหมายของพิธี คือ ต้องการให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองข้าวกล้าในนาออกงาม ไม่มีโรคภัยมา เบียดเบียน สำหรับกรณีผู้นับถือตาแสดจะบนบานว่า หลังจากการเกี่ยวเกี่ยวแล้วจะแบ่งข้าวที่ได้ให้ ตาแสด ด้วย การแสด เปรียบเสมือนพันธสัญญาทางใจของชาวนา ทำให้มีความเชื่อมั่นในความสำเร็จของสิ่งที่ทำ ดอกย่ำกำลังใจนำไปสู่การกระทำที่มุ่งมั่น โดยมีพยานเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนนับถือ (นางทอง ละคราคี 2552 : สัมภาษณ์)

3. เรียนเชิญนักธรรมหมอสวดประจำหมู่บ้านมาดำเนินพิธีกรรมและเตรียมอุปกรณ์ดังนี้

1. ไม้ยาวประมาณ 1 เมตร
2. หับ จำนวน 1 ใบ
3. ดอกไม้ 5 คู่
4. เทียน 5 คู่ 4. เหล้าขาว 1 ขวด
5. กรวยใบตอง 5 กรวย
6. ไข่ต้มสุก 1 หน่วย
7. เหล้าขาว 1 ขวด

ขั้นตอน นำข้าวแสดนา ขดเป็นวงกลมใส่หับให้เต็ม เสร็จแล้วนำไม้ที่เตรียม

ไว้ปักบนกองลอมข้าวเปลือก นำหับมาแขวนที่ไม้จากนั้นนำดอกไม้ เทียน ใส่ในกรวย ใบตองอย่างละคู่ นำกรวยทั้งหมด เหล้าขาว ไข่ต้ม มาวางไว้กลางลานข้าว (เป็นเครื่องเชิญแม่โพสพมาดูแลรักษาข้าวที่ถือว่าเป็นลูกแม่โพสพ) กล่าวคำสูตรปลงข้าว

คำสูตรปลงข้าว

เออ มือนี่เป็นมือสันต์วันดี มือนี่วันขอบ
มือนี่ประกอบวันงาม สิบได้ฟาดคืบขึ้นของ
กินอย่าให้บก จกอย่าให้ลง เกล้าอย่าอ่อนขวัญอย่าอ่อน

เสร็จแล้วให้หมอสวดหรือผู้ปลงตีสัก 3 ครั้ง หลังจากนั้นเจ้าของที่นาเริ่มตีสักข้าวเสร็จพิธีเครื่องจัน 5 ทั้งหมด (กรวย 5 กรวย ไข่ต้ม เหล้าขาว) ใส่ไว้ในหับแขวนไว้จนกล่าวจะนวดข้าว

เสร็จ หลังจากนวดข้าวเสร็จเจ้าของที่นาที่บนบานกับผีตาแฮกไว้หลังจากการเก็บเกี่ยวแล้วจะแบ่งข้าวที่ได้ให้ ตาแฮก ให้นำข้าวแบ่งให้ผีตาแฮกตามคำสัญญา (ปกติจะแบ่งข้าวสิบหรือเกลบให้ตอบแทนการรักษาที่นา) ส่วนหีบนั้นหลังจากนวดข้าวเสร็จแล้วให้เลือกวันที่ดีเป็นสิริมงคลที่ตนนับถือเป็นวันขนข้าวขึ้นเล้าโดยในช่วงเช้าให้นำหีบแบกกลับเล้าข้าวระหว่างที่นำหีบมาขึ้นเล้าข้าวห้ามพูดคุยกับใคร (เชื่อว่าถ้าคุยกับคนอื่นขวัญข้าวในหีบจะหายหนี) นำหีบแขวนไว้ที่ขื่อเล้า เสร็จพิธีแล้วจึงร่วมกันขนข้าวขึ้นเล้า ถือว่าเป็นการนำขวัญความเป็นสิริมงคลจากท้องนาและแม่โพสพที่อัญเชิญไว้ที่ท้องนากลับมารักษาข้าวที่เล้าข้าวของเราตลอดไปและเก็บหีบนี้ไว้จนกว่าจะถึงช่วงทำนาอีกครั้งหนึ่ง (นางกอง ละครดี 2552 : สัมภาษณ์)

พิธีขวัญข้าว คือพิธีเรียกขวัญพระแม่โพสพที่ตกลงตามท้องนาขึ้นสู่ขังนางบูชาพระแม่โพสพ กล่อมขวัญแม่โพสพให้อยู่เหย้าเฝ้าอยู่อย่าตกใจหนีไปอยู่ที่อื่น และเพื่อขอขมาลาโทษที่ได้ล่วงเกิน เรียกขวัญที่อยู่ตามไร่นาให้กลับมาอยู่เล้าข้าว ทั้งป้องกันศัตรูพืชและสัตว์ทำลาย เพื่อให้ผลผลิตมากในปีต่อไป ทำกันเมื่อขนข้าวขึ้นเล้าแล้ว บางคนก็สู่ขวัญข้าวในวันนั้น บางคนก็เอาวันหลัง ที่นิยมทำกันก็คือ วันจันทร์, พุธ, พฤหัสบดี, วันศุกร์ หรือวันอาทิตย์ก็ได้ ไม่นิยมทำกันในวันอังคาร วันเสาร์ วันจุม และวันเดือนดับ (นายเกณฑ์ สอนถึง : สัมภาษณ์)

พิธีกรรม

1. เรียนเชิญนักธรรมหมอสวดประจำหมู่บ้านมาดำเนินพิธีกรรมและเตรียมอุปกรณ์ดังนี้

1. ไข่ต้มสุก 1 หน่วย
2. ข้าวต้มมัดเขาควย 1 ถู
3. เหล้าขาว 1 ขวด
4. ดอกไม้ 5 ถู
5. เทียน 5 ถู
6. หน่อกล้วย 1 หน่อ
7. ดันอ้อย 1 ดัน
8. ใบคูณ ใบยอ
9. ข้าวเหนียวหนึ่ง 1 ปั้น
10. พาชขวัญ 1

ขั้นตอน นำใบตองมาทำเป็นพาชขวัญ ส่วนถาดโคกนำอุปกรณ์ที่เตรียมไว้ได้แก่ ข้าวต้มมัดเขาควย (สัญลักษณ์แทนวัว ควย) หน่อกล้วย ดันอ้อย ใบคูณ ใบยอ (สัญลักษณ์แทนความคำคุณ ยกยอ มากมายด้วยผลาผล) ไข่ต้ม ข้าวเหนียวหนึ่ง เหล้าขาว (ขอบูชาเทวดา แม่โพสพ) ดอกไม้ เทียน (ขออัญเชิญเรียกขวัญแม่โพสพ) ยกพาชขวัญและถาดโคกขึ้นไปบนเล้าข้าวจากนั้นหมอสวดขึ้นไปสู่ขบนเล้าข้าว

คำสวดขวัญข้าว

กะสำ กระสา	ถึงฤดูเดือนห้า
ฟ้าฮ้างอยู่เดือนหก	ฝนตกฟ้าฮ้างสอง
พงหมู่ชานาพากันหา	พริ้วเข้าและชวานคม
แบกไปคงคุยก	เอาไปตากฮากไม้ใหญ่ลำสน
ขนลงและปล้ำล้มแล้ว	หวยเปลือกเสียเอาแต่แกน
ปูนแม่นแล้วแบกมาถ่มไว้	หาถนเชยและไต่ต่างเอ็นต่างมาดู
ลัวเป็นฮู้คไต่ก่อนขี้ไถใหญ่	เพื่อควายหนักปีกแข็งแรงถึงฮากไม้

เสร็จพิธีแล้วนำผ้าจึงปิดประตูเล่าข้าว ประมาณพลให้ขึ้นเก็บพาวัวและ ถาดโคกเป็น
เสร็จพิธี ส่วนข้าวต้มมัดเขาควายนามาสู่ขวัญวัวควายโดยใช้ข้าวต้มมัดห้อยใส่เขาควายเพิ่มความ
เป็นสิริมงคลแก่วัวควายให้แข็งแรงทำนาได้ข้าวเยอะๆ ข้าวและไร่นาสมนุรณทั้งยังเป็นการเรียก
ขวัญที่สูญหายตามไร่นา เมื่ข้าวที่หายนกกาเก็บไปให้ไหลมารวมกันที่เล่าข้าว และรับขวัญสร้าง
ความพอใจให้กับแม่โพสพ หลังจากนำข้าวขึ้นเล่าสู่ขวัญเสร็จแล้วชวานาคูจะไม่นำข้าวมากิน
จนกว่าจะถึงเดือนสามเพ็ง (วันขึ้น 15 ค่ำเดือน3) (นายเกษม สอนถึง : สัมภาษณ์)

เดือนสามบุญข้าวจี

"ฮิดหนึ่งนั้นถึงเมื่อเดือนสามได้
จงพากันจี่ข้าวจีไปถวายสังฆเจ้าเอาแท้มบุญ
กุศลยัง สีนาคำตามเฮามือละคาบ
หากกรรมนิยมจั้งขึ้นแท่นแต่นาน
ให้ทำบุญไปทุกบ้านทุกที่เอาบุญพอ เอย
คงหากเคยมีมาแต่ปางปฐมพูน
อย่าพากันไถถ่มประเพณีตั้งแต่เก่า
บ้านเมืองเฮาสีเศร้า ภัยฮ้ายสิเล่นตาม"

บุญข้าวจีมีเรื่องเล่าว่าในกาลครั้งหนึ่ง นางปุลณทาสีได้ทำขนมแป้งจี่ถวายแด่สมเด็จพระ
สัมมาสัมพุทธเจ้าและพระอานนท์เถระ ครั้นถวายแล้วนางคิดว่าพระองค์คงไม่เสวยและอาจเอาทิ้ง
ให้สุนัขหรือกากิน เพราะอาหารที่นางถวายไม่ประณีตมารับประทานเมื่อพระพุทธเจ้าทรงทราบ
ภาวะนิตของนางปุลณทาสี จึงรับสั่งให้พระอานนท์ปูลาดอาสนะ แล้วทรงประทับนั่งฉัน ณ ที่นาง
ถวายนั่นเป็นผลให้นางเกิดปีติยินดีเป็นอย่างยิ่ง และเมื่อนางได้ฟังพระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้า
ทรงแสดงก็บรรลุโสดาปัตติผล ด้วยอานิสงส์ที่ถวายขนมแป้งจี่ จึ่งพากันทำข้าวจีถวายทานแด่
พระสงฆ์สืบต่อมา (นายพรหมมา บุญแสน 2552 : สัมภาษณ์)

ตำนานของชาวเหล่านาคูที่เล่าต่อกันมาเล่าเกี่ยวกับบุญข้าวจีว่าสมัยพุทธกาลมียายแม่หม้าย
ยากจนคนหนึ่งเข้าป่าหาฟืนในตอนเช้าแต่กลัวจะหิวระหว่างทาง จึงได้ทำข้าวจีพกไปด้วยแต่ไม่มีที่

ใส่จึงมัดไว้ที่ขอบผ้าชั้น ระหว่างเดินทางเก็บฝันได้พบพระพุทธเจ้าบิณฑบาตร ด้วยจิตที่เป็นกุศล ต้องการถวายทานสิ่งของแต่ไม่มีสิ่งใดคิดตัวมามีก็แต่ข้าวจีที่นำมาไว้กินระหว่างทาง คิดได้ดังนั้นจึงนิมนต์พระพุทธเจ้าขอถวายข้าวจีแก่พระพุทธเจ้า เมื่อพระพุทธเจ้ารับถวายข้าวจีแล้วเดินจากไปนางแม่หม้ายเกิดวิตกกุ่นคิดว่าข้าวจีดังกล่าวนางมัดติดไว้ที่ขอบผ้าชั้นกลัวว่าพระพุทธเจ้าจะไม่ฉันทิ้งคอยชำเลื่องมออยู่ตลอดเวลา พระพุทธเจ้าเห็นดังนั้นทราบด้วยญาณจึงนั่งพักที่ใต้ร่มไม้และฉันทข้าวจีของนางแม่หม้าย เมื่อแม่หม้ายเห็นพระพุทธเจ้าฉันทข้าวจีเกิดความปีติยินดีเป็นอย่างมาก อีกหลายเพลาคต่อมาแม่หม้ายคนดังกล่าวได้เสียชีวิตลงด้วยอันิสงส์ที่ได้ถวายข้าวจีแก่พระพุทธเจ้าจึงได้เกิดเป็นเทพบุตรเทวดาบนสวรรค์ เมื่อชาวบ้านทราบเช่นนั้นจึงได้ทำบุญข้าวจีขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 ของทุกปี (นางกอง ละราศี 2552 : สัมภาษณ์)

บุญข้าวจี บุญข้าวจีนิยมทำกันในราวกลางเดือนหรือปลายเดือนสาม คือ ภายหลังการทำบุญวันมาฆบูชา ข้าวจี คือ ข้าวเหนียวหนึ่งให้สุกแล้วนำมาปั้นเป็นก้อนทากลือเคล้าให้ทั่วและนวดให้เหนียวแล้วเสียบไม้ย่างไฟ มูลเหตุที่ทำบุญข้าวจีในเดือนสาม เนื่องจากเป็นเวลาที่ชาวนาได้มีการทำนาเสร็จสิ้น ทั้งเดือนสามเป็นเดือนแจ้งไปมาสะดวก ชาวนาได้ข้าวขึ้นยุ้งใหม่จึงอยากร่วมกันทำบุญข้าวจีถวายแก่พระสงฆ์ ชื่อว่าการทำบุญข้าวจีเป็นสิริมงคลกับชีวิตครอบครัว ได้บุญมากได้ขึ้นสวรรค์เหมือนนางปุลณทาสี หรือนางแม่หม้ายส่งผลให้ผลผลิตดีขึ้นชนมีความอยู่เย็นเป็นสุข

วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 ที่เปิดเล่ากินข้าวใหม่ ชาวนาส่วนหนึ่งจะเริ่มนำข้าวใหม่มากินในวันนี้ โดยเชื่อว่าข้าวใหม่ที่ได้ต้องดำแล้วหุงนำไปทำบุญก่อน และนำข้าวสารให้คนเผ่าคนแก่ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แม่โพสพ และตายาย เพื่อความเป็นสิริมงคล ได้บุญมากและตอบแทนบุญคุณแม่โพสพ ระหว่างที่นำข้าวขึ้นเล้าแล้วชาวนามีอุบายโดยจะปูเสื่อและกวาดข้าวเปลือกไว้ในเสื่อและจะหุงกินเฉพาะในเสื่อนั้นกว่าจะถึงวัน ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3

พิธีกรรม

1.เมื่อถึงเดือนสามเพ็ง (ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3) เป็นที่ทราบกันทั้งชุมชนว่าเป็นวันทำบุญข้าวจีชาวบ้านจะไปเตรียมอุปกรณ์ดังนี้

1.ไม้สำหรับเสียบข้าวจี ซึ่งอาจเป็นไม้ไผ่ผ่าซีกหรือลำไม้เล็ก ๆ ชนิดอื่นที่ไม่เปื้อนมา โดยปลอกเปลือกไม้ออก เหลาตกแต่งให้เกลี้ยงเกลาดี ๆ

2.เตรียมฟืนไม้เป่าหรือไม้ขม้น (เป็นไม้มงคลมีสีเหลืองและเป็นสิริมงคล)

3.เมื่อถึงเวลาสามเตรียมไม้เสียบ ฟืน ข้าวเหนียวที่หนึ่งสุกแล้ว ไข่ไก่ กลือ ที่เตรียมไว้สำหรับทำบุญข้าวจีไปรวมกันที่วัด ทุกครอบครัวทั้ง ปู่ย่าตายายพร้อมลูกหลาน ผัว-เมีย นำไม้เป่าหรือไม้ขม้นก่อไฟเป็นถ่านแล้วนำข้าวเหนียวใหม่หนึ่งสุกที่มีกลิ่นหอมเอกลักษณ์แล้วนำมาปั้นเป็นก้อนโตประมาณเท่าไข่เป็ดขนาดใหญ่ หรือผลมะตูมขนาดกลาง ทากลือเคล้าให้ทั่ว และนวดให้เหนียว แล้วเสียบไม้ซึ่งอาจเป็นไม้ไผ่ผ่าซีกหรือลำไม้เล็ก ๆ ชนิดอื่นที่ไม่เปื้อนมา จีไฟโดยย่ำบน

กองไฟที่เป็นถ่านไม้เป่าไม้ขมิ้นพลิกไปพลิกมาจนเกรียมโดยรอบ จึงเอาออกมาทอดด้วยไฟ ซึ่งดีให้
ไข่ขาว – แดงเข้ากันดีแล้วทากันทั่วปิ่นข้าว จึงเอาไปย่างไฟให้สุกอีกครั้งหนึ่ง คึงไม่เสียบออกข้าง
ในมิกลั่นของไม้เสียบที่เป็นเอกลักษณ์ของไม้แต่ละชนิด เป็นอันได้ข้าวจี๊รสเลิศระหว่างที่ก่อไฟอย่าง
ข้าวจี๊มีการละเล่น เพิ่มความสนุกสนานด้วยการละเล่นพื้นบ้านเช่น เป่าแคน ร้องเพลง คิดพิณ หมอ
ลำพญา เป็นการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมแบบชวาเนา ทั้งวงอย่างข้าวจี๊ยังเป็นสภาพามสาระทุกข์สุข
ดิบ บ้านไหนได้ข้าวมากน้อยปานใดความทุกข์ยากการทำนาในช่วงที่ผ่านมา เป็นสถานที่พบปะของ
หนุ่มสาวชวาเนาเกี่ยวพาราสักกันและกัน เป็นสถานที่เพิ่มความผูกพันเอื้อเฟื้อแบ่งปันข้าวจี๊กันกิน
เพิ่มความสมัครสมานสามัคคีในชุมชน พอได้ข้าวจี๊ประมาณ 5 ก้อน แบ่งข้าวจี๊หนึ่งก้อนมา
รวมกันในถาดที่เตรียมไว้ สำหรับผู้ที่ทำข้าวจี๊ไม่ทันจะได้มีไว้ใส่บาตรแสดงถึงความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
ในชุมชนต้องการให้ทุกคนมีส่วนร่วมได้บุญได้ทานกันทุกคน เสร็จแล้วกลับบ้านเตรียมข้าวปลา
อาหาร

2. เมื่อถึงเวลาประมาณ 6 โมงเช้านิมนต์พระภิกษุและสามเณรในวัดทั้งหมดพร้อมกันที่กุฏิ
มัคคทายก รับศีล พระสงฆ์สวดพระพุทธรูป คักบาตรถวายข้าวจี๊ ถวายอาหารหวานและกล่าว
คำถวาย เมื่อพระฉันเสร็จ อนุโมทนาเป็นเสร็จพิธี

3. ภายหลังเสร็จพิธีแล้วชวาเนาจะมีเลี้ยงกันเองด้วยข้าวจี๊และอาหารหวานคาว (ซึ่งเหลือ
จากพระฉัน) เป็นทั้งงานบุญและได้อิ่มหนำสำราญโดยทั่วไป

คำถวายข้าวจี๊

อิมฺมิง ฐาเน อิมานิ มะยัง ภันเต พาหิระธัมมานิ ปิณฺฑะปาตานิ ภิกขุสังฆัสสะ โอโณชะ
ยามะ สาธุโน ภันเต ภิกขุสงฺโฆ อิมานิ พาหิระธัมมานิ ปิณฺฑะปาตานิ ปฏิกคัณหาตุ จิณะรัตตัง อิต
ถายะ หิตายะ สุขายะ

คำแปล

ข้าแต่พระภิกษุสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายก้อนข้าวจี๊ทั้งหลายเหล่านี้ แก่
พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับ ก้อนข้าวจี๊ทั้งหลายเหล่านี้ของข้าพเจ้าทั้งหลายเพื่อประโยชน์
และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลายสิ้นกาลนานเทอญ

บุญข้าวจี๊เป็นงานบุญที่มีความหมายกับทุกคนเป็นวันเวลาที่ทุกคนครอบครัวรวมตัวกันเพื่อ
ถวายทานข้าวจี๊แก่พระสงฆ์โดยที่มิได้นัดหมายกัน โดยเชื่อว่าการที่นำข้าวใหม่มาทำเป็นข้าวจี๊ถวาย
ต่อพระสงฆ์เป็นครั้งแรกนั้นสร้างความเป็นสิริมงคลต่อตนเองและครอบครัวสร้างความอยู่เย็นเป็น
สุขให้กับชุมชนทั้งยังได้บุญกุศลแรงกล้าตั้งเช่นนางปุลณทาสี หรือแม่หม้าย และทำให้ได้ผลผลิตดี
แต่ถ้าชุมชนนั้นขาดการทำบุญข้าวจี๊แล้วเปรียบเหมือนจิตใจคับแคบไม่ไผ่ในธรรมไม่ถวายทาน
ข้าวจี๊ต่อพระสงฆ์ทำให้จิตใจหดหู่ไม่ได้บุญได้กุศลไม่เป็นสิริมงคลต่อตนเองและครอบครัว ส่งผล
ต่อผลผลิตเกษตรกรรมที่ลดลงและทำมาหากินลำบาก บุญข้าวจี๊จึงเป็นอีกบุญหนึ่งที่สร้างความ
สามัคคีธรรมแก่ประชาชนในหมู่บ้าน (นายอุทัย เนินสุต 2552 : สัมภาษณ์)

เดือนสี่บุญผะเหวด

“ฮิตหนึ่งพอถึงเดือนสี่ให้เก็บคอกนุปลา
 หามาสดวกหอมสุคนธ์เก็บไว้
 อย่าได้โลกองนี้เสียดศรีสุญเปลา
 หากเอาตากแดดไว้ให้ทำแท้อันคน แท้ตาย
 อย่าได้โลกนี้เว้นแนวคองตั้งแต่เก่า
 ไปทั้งหลายลิแล่นเข้าเฝ้าบ้านเสียมสุญ
 ให้ฝูงชาวเขาแท้อ่าโลกองตั้งแต่ก่อน
 มั่นสิหมองหม่นเศร้าเมืองบ้านสิทุกขจัน แท้แหล่ว”

มีเรื่องเล่าไว้ในเรื่องพระมาลัยหมื่นมาลัยแสนว่า พระมาลัยได้ขึ้นไปไหว้พระธาตุเขสแก้ว จุฬามณีในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ พบพระศรีอริยเทตไตรย พระศรีอริยเมตไตรยได้ดำรัสสั่งกับพระมาลัยว่าถ้ามนุษย์อยากพบพระองค์ จงอย่าได้ทำบาปหนัก ได้แก่ นฆ่าหรือข่มเหงบิดามารดา สมณพราหมณาจารย์ทำร้ายร่างกายพระพุทธเจ้าและยุยงพระสงฆ์ให้แตกกัน ให้อุทิศหาฟังเรื่องราว มหาเวสสันดรชาดกหรือเพลงสวดให้จบในวันเดียวกันฟังแล้ว ให้นำไปประพาศปฏิบัติจะได้พบพระศาสนาของพระองค์ เมื่อพระมาลัยกลับมาถึงโลกมนุษย์จึงได้บอกให้มนุษย์ทราบ โดยเหตุนี้ผู้ปรารถนาจะพบศาสนาพระศรีอริยเมตไตรย จึงพากันทำบุญผะเหวดสืบทอดกันมาบุญ ผะเหวดหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า บุญมหาชาติ มีการทำกันเดือนใดเดือนหนึ่ง ในระหว่างออกพรรษาจะเป็นข้างขึ้นหรือข้างแรมก็ได้ แล้วแต่สะดวก แต่ส่วนมากนิยมทำกันในเดือนสี่ซึ่งมีคำพังเพยว่า " เดือนสามค้อยเจ้าหัวคอยปั้นข้าวจี เดือนสี่ค้อยจวนน้อยเทศน์มะที " (คำว่า เจ้าหัว หมายถึงพระภิกษุ จ้าว หมายถึง สามเณร มะที หมายถึง มัทธิ) บุญผะเหวด หรืองานบุญมหาชาติ คืองานมหากุศล ให้รำลึกถึงการบำเพ็ญบุญ คือ ความดีที่ยั่งยืน อันมีการสละความเห็นแก่ตัว เพื่อผลคือ ประโยชน์สุขอันไพศาลของมวลชนมนุษย์ชาติ เป็นสำคัญ ดังนั้น จึงถือเป็นเทศกาล ที่ประชาชนทั้งหลายพึงสนใจ ร่วมกระทำบำเพ็ญ และได้อนุรักษสืบทอดเป็นวัฒนธรรมสืบมา (นายกำย บุญแสน 2552 : สัมภาษณ์)

พิธีกรรม

1. ก่อนถึงวันจัดงาน ทางบ้านและวัดจะมีการปรึกษาหารือตกลงกันให้เรียบร้อยก่อน กำหนดการทำบุญผะเหวดจะเป็นในช่วงเดือนสี่ข้างแรมถึงเดือนห้า จะถือเอาวันใดเป็นวันบุญก็ได้ ตามแต่จะตกลงกันในหมู่บ้าน เมื่อตกลงวันกันได้แล้ว จัดทำสลากบุญแจกจ่ายตามวัดเพื่อให้ทราบทั่วกัน ป่าวประกาศให้ชุมชนได้รับทราบวันที่จะทำบุญ

2. ก่อนมีงานบุญหะเวดหลายวัน ชาวบ้านชายหญิงทั้งคนเฒ่าคนแก่ ซึ่งส่วนมากเป็นหนุ่มสาวพากันไปรวมกันที่วัด ช่วยกันจัดทำที่ปักสำหรับผู้มาร่วมงานและช่วยกันจัดทำดอกไม้ จัดตกแต่งประดับประดาศาลาการเปรียญด้วยดอกไม้ พวงมาลัยและธงทิว พวกผู้หญิงจะจัดทำหมากพันท้า เมียงพันท้า เทียนพันรูปพันเทียน ปิ่นดาบอย่างละพัน และข้าวตอกดอกไม้ไว้บูชาคาถาพัน (สำหรับบูชาคาถาพันคาถา) ดอกไม้ที่จัดมีดอกบัวพันดอก ดอกผักตบ ดอกกาบของ (ดอกป๊อบ) อย่างละพันดอก (ดอกไม้ประดับทำด้วยไม้แทน) ธงพันผืนทำด้วยเศษผ้า กระดาษสี ใบลานหรือใบตาลก็ได้ เสร็จจากการจัดดอกไม้รูปเทียนธง เป็นช่วงการจัดเตรียมที่สร้างความสัมพันธ์ในชุมชนทุกคนช่วยกันคนละไม้ละมือได้พบปะพูดคุยกันสืบทอดภูมิปัญญาพื้นบ้าน หนุ่มสาวมีโอกาสได้เกี่ยวพาราสักกัน

3. ก่อนถึงวันงานพระสงฆ์จะต้องจัดแบ่งหนังสือออกเป็นกัณฑ์กะให้พอดีกับพระเณรในวัด และจำนวนพระที่นิมนต์มาจากวัดต่างๆ หักหนึ่งอาจแบ่งเป็นหลายกัณฑ์ก็ได้เพื่อให้ชาวบ้านได้รับกัณฑ์โดยทั่วถึงกัน มอบหนังสือให้พระภิกษุสามเณรในวัดนั้นเพื่อเตรียมไว้เทศน์นอกนั้นจะมีการนิมนต์พระจากวัดอื่นมาเทศน์ โดยจะมีฎีกาไปนิมนต์พร้อมบอกชื่อกัณฑ์และบอกเชิญชวนชาวบ้านที่วัดนั้นตั้งอยู่มาร่วมทำบุญด้วย ซึ่งตามปกติเมื่อพระภิกษุสามเณรมาร่วมงานก็จะมีญาติโยมในหมู่บ้านนั้นๆ ตามมาฟังเทศน์และร่วมงานด้วยหมู่บ้านและส่วนมากหัวหน้าหรือผู้จัดงานในหมู่บ้านที่เป็นเจ้าของงานจะบอกบุญชาวบ้านในหมู่บ้านของตน ให้รับเป็นเจ้าของกัณฑ์เทศน์กัณฑ์ใดกัณฑ์หนึ่งจนทั่วถึงกันและบอกจำนวนคาถาของแต่ละกัณฑ์ให้ทราบด้วยเพื่อเตรียม เทียนมาตามจำนวนคาถาของกัณฑ์ ซึ่งจำนวนคาถาของกัณฑ์ต่าง ๆ มีดังนี้ ทศพร 19 คาถา หิมพานต์ 134 คาถา ทานกัณฑ์ 209 คาถา วนปเวสน์ 57 คาถา ชูชก 79 คาถา จุลพน 35 คาถา มหาพน 80 คาถา กุมาร 101 คาถา มัทรี 90 คาถา สักกบรรพ 43 คาถา มหาราช 68 คาถา ฉกษัตริย์ 30 คาถา และนครกัณฑ์ 48 คาถา รวม 1000 คาถา ชาวบ้านยังแบ่งหน้าที่กันด้วยว่าใครเป็นผู้รับเลี้ยงพระภิกษุสามเณรและญาติโยมหมู่บ้านใด โดยแบ่งหน้าที่มอบให้รับผิดชอบเป็นกลุ่ม ๆ เนื่องจากแต่ละวัดมีชาวบ้านจากหลายหมู่บ้านไปร่วมกันมากชาวบ้านจึงช่วยกันปลูกที่ปักชั่วคราวขึ้น เรียกว่า คูบ (กระท่อม) หรือผาม (ปะรำ) จะปลูกรอบบริเวณวัดรอบศาลาหรือรอบกุฏิก็ได้ คูบมีขนาดกว้างประมาณ 4 ศอก ขาวตามความเหมาะสม หลังคาเป็นรูปเพิงหรือเป็นจั่วก็ได้ พื้นปูด้วยกระดานหรือฟาก ที่ปักนี้กะจัดทำให้พอเพียง และให้เสร็จเรียบร้อยก่อนวันเริ่มงาน

3. จากนั้นให้จัดเตรียมขิงสายสิญจน์ ดั่งหมอน้ามนต์ มีขันหมากเบ็ง(บายศรีประดับด้วยหมาก) แปดอัน โองน้ำ 4 โอง ตั้งไว้ที่มุมธรรมาสน์ ในโองน้ำมีจอก แหน (สาหร่าย) ดอกไม้ชนิดต่าง ๆ เช่น ดอกจิกดอกฮัง (ดอกเต็งรัง) ดอกบัว ดอกบานไม่รู้โรย ดอกรัก ฯลฯ และใบบัวป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ เช่น รูปนก รูปวัว รูปควาย รูปช้าง รูปม้า ฯลฯ เอาไว้ที่ได้ธรรมาสน์ เอาขงใหญ่แปดวง ปักรอบนอกศาลาในทิศทั้งแปด เพื่อหมายว่าเป็นเขตปลอดภัย ป้องกันพญามารไม่ให้เข้ามา ตามเสาธงที่ใส่ข้าวพันก้อน ซึ่งปกติสานเป็นพานด้วยไม้ไผ่ บางแห่งสานเป็นดาด้วยไม้ดอก เป็นสิริวงศ์

ไว้รอบศาลาและทำเป็นทางเข้าศาลาการเปรียญคดเคี้ยวไปมา บนศาลานอกจากประดับประดาให้สวยงามแล้ว บางแห่งยังมีภาพมหาเวศสันดรชาดกประดับไว้ทางด้านตะวันออกของศาลา

4. ปลุกหอยอุปคุตขึ้นไว้พร้อมมีสิ่งเหล่านี้บนหอยด้วยคือ มีบาตร 1 ใบ ร่ม 1 คัน กระโถน 1 ใบ กาน้ำ 1 ใบ แลสบงจิ๋ว 2 ชุด สำหรับพระอุปคุต การจัดตกแต่งดังกล่าวจะจัดให้เสร็จเรียบร้อยวันงานพอดี

5. ชาวบ้านจะจัดอาหารการกิน เช่น ขนม ข้าวต้ม และอาหารคาวต่าง ๆ สำหรับถวายพระภิกษุสามเณร และเลี้ยงแขกเลี้ยงคนที่มาร่วมงานและจัดหาปัจจัยไทยทานสำหรับใส่ก้นขี้เทศน์เพื่อถวายพระภิกษุสามเณร

6. วันรวม (วันโฮม) วันแรกของงานเรียกว่า "วันรวมหรือวันโฮม" ในวันโฮมนอกจากจะมีประชาชนตามละแวกบ้านและหมู่บ้านอื่นที่ใกล้เคียงหลั่งไหลกันมาร่วมงานแล้ว จะมีพิธีงานที่สำคัญ 2 อย่าง คือ

1. การนิมนต์พระอุปคุต ในตอนเช้ามีคของวันโฮม ประมาณสี่หรือห้านาฬิกา มีพิธีนิมนต์พระอุปคุต โดยก่อนเริ่มพิธีการ มีการนำก้อนหินขนาดโตพอสมควรสามก้อนไปวางไว้ในวงน้ำหรือถ้าไม่มีวงน้ำอาจเป็นที่ใดที่หนึ่งก็ได้ ซึ่งอยู่ไม่ห่างจากวัดที่ทำบุญผะเหวดเท่าใดนัก พอถึงกำหนดเวลาก็มีการแห่พานดอกไม้รูปเทียนขึ้นห้าชั้นแปด (พานเทียนและดอกไม้อย่างละห้าคู่และแปดคู่) ไปยัง ณ สถานที่ก้อนหินวางอยู่ซึ่งสมมุติว่าเป็นพระอุปคุต พอไปถึงที่ดังกล่าวจะมีผู้หยิบก้อนหินขึ้นและถามว่าเป็นพระอุปคุตหรือไม่ สองก้อนแรกจะได้รับคำตอบว่า "ไม่ใช่" พอถึงก้อนที่สามจึงจะตอบว่า "ใช่" จึงมีการกล่าวคำอาราธนาพระอุปคุตแล้วอัญเชิญก้อนหินก้อนที่สามซึ่งสมมุติใส่พานหรือถาด และจะมีการจัดประทัดหรือปิ่นกันตามตาม แล้วมีการแห่พระอุปคุตพร้อมคี่ฉิ่งฉาบกลองและเครื่องดนตรีมีแคน เป็นต้นอย่างครึกครื้นเข้ามายังวัดแล้วจึงนำมาประดิษฐานไว้ที่หอยอุปคุตข้างศาลาการเปรียญ ซึ่งเตรียมจัดไว้แล้ว พอแห่พระอุปคุตเข้ามาประดิษฐานไว้เรียบร้อยแล้ว ในระหว่างงานบุญ ปรกติจะมีชายสูงอายุคนหนึ่ง นุ่งขาวห่มขาวเป็นผู้คอยปรนนิบัติดูแลพระอุปคุตและบริเวณศาลาโรงธรรม โดยถือศีลแปดและจะต้องอยู่ประจำบนศาลาโรงธรรมจนตลอดงาน ส่วนก้อนหินที่สมมุติว่าเป็นพระอุปคุตนั้น เมื่อเสร็จงานบุญผะเหวดแล้วก็มีการนิมนต์ไปไว้ยัง ณ ที่เดิมด้วย การนิมนต์พระอุปคุตมาเมื่อมีงานบุญผะเหวดนั้น เพื่อให้มีความสวัสดีมีชัย และเพื่อให้การจัดงานสำเร็จราบรื่นด้วยดี

มูลเหตุดั้งเดิมมีการนิมนต์พระอุปคุต มีเรื่องเล่าว่าพระอุปคุตเป็นพระเถระผู้มีฤทธิ์ได้นิรมิตภูมียู่กลางมหาสมุทร ครั้นพระเจ้าอโศกมหาราช ทรงรวบรวมพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าจากที่ต่าง ๆ เอามาบรรจุไว้ในสถานที่พระองค์สร้างใหม่ เสร็จแล้วจะจัดงานฉลอง พระองค์ทรงพระปริวิตกถึงมารที่เคยเป็นศัตรูกับพระพุทธเจ้า เกรงว่าการจัดงานจะไม่ปลอดภัยจึงมีรับสั่งให้ไปนิมนต์พระอุปคุตมาในพิธี ฝ่ายพญามารรู้ว่าพระเจ้าอโศกมหาราชจะฉลองพระสถูป จึงพากันมาบันดาลอิทธิฤทธิ์ต่าง ๆ พระอุปคุตจึงบันดาลฤทธิ์ตอบ ครั้งสุดท้ายพระอุปคุตเนรมิตเป็นสุนัขเฝ้า

แขวนคอมารไว้ มารไม่สามารถแก้ไขได้ เอาไปให้พระอินทร์ช่วยแก้ไข พระอินทร์ก็แก้ไขไม่ได้ มารจึงขอมสารภาพผิด พระอุปกตแก้ไขแล้วกักตัวมารไว้บนยอดเขา เสร็จพิธีแล้วจึงปล่อยให้ตัวมารไป พระเจ้าโศกมหาราชและผู้ร่วมงานนั้นจึงปลอดภัย โดยเหตุนี้เมื่อมีพิธีเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเช่น บุญพะเหวด จึงได้มีการนิมนต์พระอุปกตมาด้วย เพื่อเป็นการป้องกันภัยอันตรายต่าง ๆ และให้เกิดสวัสดิสิริมงคลแล้วก่อนพระเทศน์เอาคาถาพระอุปกตทั้งสิบหกบทไว้ข้างธรรมาสน์ทั้งสี่ทิศด้วย คำอาราธนาพระอุปกต (นายพรหมมา บุญแสน 2552 : สัมภาษณ์)

2. หลังจากเชิญพระอุปกตเสร็จแล้วก็ถึงพิธีแห่พะเหวดเข้าเมือง ซึ่งจะเป็นเวลาประมาณ 16.00 - 17.00 น. ของวันโฮมนั้นเองพอถึงเวลาจะเริ่มแห่ สมมติผู้ที่เป็นที่เคารพและเป็นที่นับถือ ให้แต่งตัวเป็นพระเวสสันดรและนางมัทรีไปอยู่ในป่า แล้วก็จัดขบวนแห่ออกไปเชิญพระเวสเข้าเมือง จะเป็นบริเวณป่าใกล้ หมู่บ้าน เพราะมีความเชื่อและสมมุติกันว่า ตอนนั้นพระเหวด (หรือพระเวสสันดร) อยู่ที่ป่าหิมพานต์พร้อมทั้งนางมัทรี ชาวบ้านชาวเมืองเห็นคุณความดีจึงพร้อมใจกันมาแห่พะเหวดให้กลับเข้าไปครองเมืองดังเดิม หลังจากที่ถูกขับออกจากเมืองนานถึง 7 ปี

อัญเชิญพระพุทธรูป 1 องค์ และพระภิกษุ 4 รูป ขึ้นนั่งบนเสลี่ยงหามไปยัง ณ ที่สมมุติว่าพระเวสสันดรและนางมัทรีประทับอยู่ พอไปถึงที่ดังกล่าว ซึ่งเป็นที่เริ่มต้นแห่พะเหวด ก่อนเริ่มต้นแห่ผู้เป็นประธานจะพาญาติโยม (ที่มาพร้อมกันในบริเวณชายป่าที่ถูกสมมุติให้เป็นป่าหิมพานต์) ไหว้พระรับศีลทำพิธีบายศรีสู่ขวัญพระเวสสันดรกับนางมัทรีนิมนต์พระเทศน์กัณฑ์จกษัตริย์ เสร็จแล้วกล่าวอันเชิญพระเวสสันดรและนางมัทรีเข้าเมือง

เมื่อฟังเทศน์จบแล้วก็จะถ่มธูปแล้วจัดขบวนแห่ดังนี้ อันดับแรกเป็นคานหามหรือเสลี่ยงสำหรับวางพระพุทธรูป (ซึ่งสมมุติว่าเป็นพระเวสสันดร) ตามด้วยเสลี่ยงหามพระภิกษุที่เป็นเจ้าอธิการวัดของหมู่บ้าน จากนั้นก็เป็นคนหามธูปตามด้วยขบวนกลองยาว ส่วนญาติโยมที่มาพร้อมขบวนแห่พะเหวดก็จะพากันถือดอกไม้ธูปเทียนซึ่งได้จากป่า และมีอีกข้างหนึ่งจะช่วยกันถือผ้าพะเหวด ซึ่งมีความยาวตั้งแต่ 50 วา ขึ้นไป และที่ผ้าพะเหวดก็จะมีรูปวาดเรื่องราวของพระเวสสันดรชาดกตั้งแต่กัณฑ์ที่ 1 ถึงกัณฑ์ที่ 13 ใครได้ถือได้จับผ้าพะเหวดจะได้บุญมากนัก ขบวนแห่พะเหวดเข้าเมืองจะเดินผ่านหมู่บ้านเข้าสู่วัดแล้วแห่เวียนขวา รอบศาลาการเปรียญที่จะเป็นสถานที่ใช้ในการเทศน์ตามรอบ จากนั้นจึงนำพระพุทธรูปประดิษฐานไว้ ณ ที่เดิม ญาติโยมที่เก็บดอกไม้ธูปเทียนจากป่าเช่น ดอกพะยอม (ดอกกันเกรา) ดอกจิก (ดอกเต็ง) ดอกฮ้าง(ดอกรัง) ดอกจาน ฯลฯ ก็จะนำดอกไม้ไปวางไว้ข้างๆ ธรรมาสน์ที่จะใช้เทศน์ แล้วจึงผ้าพะเหวดรอบศาลาการเปรียญ

3. หลังจากแห่พะเหวดเข้าเมืองแล้วญาติโยมจะพากันกลับบ้านเรือนของตน รับประทานอาหารเย็นพร้อมทั้งเลี้ยงดูญาติพี่น้องที่เดินทางมาร่วมทำบุญ เวลาประมาณหนึ่งทุ่ม ทางวัดจะตี "กลองโฮม" เป็นสัญญาณบอกให้ชาวบ้านรู้ว่าถึงเวลา "ลงวัด" ครั้นหลังจากเวลารับประทานอาหารมื้อเย็นเรียบร้อยแล้ว ญาติโยมจะพากันมารวมกันที่ศาลาการเปรียญซึ่งจะเป็นเวลาประมาณสองทุ่ม อาราธนาพระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์ เมื่อพระสวดพระพุทธมนต์จบ พระจะ

ขึ้นสวดบนธรรมมาสน์อีก 4 ครั้ง ๆ ละ 2 รูป รวม 8 รูป คือ สวดอิติปิโส โพธิสัตว์บันดั้น-บันปลาย และสวดชัยตามลำดับ ต่อไปนี้นิมนต์พระขึ้นเทศน์พระมาลัยหมื่น พระมาลัยแสน (เป็นการเทศน์ที่กล่าวถึงประวัติในชาติปางก่อนของพระเวสสันดร) ก่อนพระเทศน์เอาคาถาพระอุปคุตทั้งสี่บทปึกไว้ที่ข้างธรรมมาสน์ดังกล่าวแล้ว หลังจากฟังเทศน์มาลัยหมื่นมาลัยแสนจบก็จะมีมหรสพ ได้แก่ หมอลำ, ลำต๋อกลอน, เป็นต้น ระหว่างคบงันพวกหนุ่ม ๆ สาว ๆ จะพุดจาเข้าหยอกเกี่ยวพาราสีกัน บางก็ร้องรำทำเพลงเป่าแคนและคิดพิณเลาะผามส่วนผู้เฒ่าผู้แก่หรือพุทธศาสนิกชนถือศีลปฏิบัติธรรมเผ้าศาลาการเปรียญหรือสนทนารธรรมกัน ส่วนใครจะกลับไปพักหรือคบงันกันไปตามอัธยาศัย

4. จวนสว่าง (ราว 3 หรือ 4 นาฬิกา) ของวันบุญผะเหวด (เทศน์มหาชาติ) ญาติโยมคนเฒ่าคนแก่จะนำปิ่นข้าวเหนียวก้อนเล็กๆ ขนาดเท่าหัวแม่มือหรือจะขนาดเท่านิ้วก้อยก็ได้จำนวนหนึ่งพันก้อน ซึ่งเท่ากับหนึ่งพันพระคาถาในเรื่องราวของพระเวสสันดรชาดก ใส่ถาดจากบ้านเรือนของตนออกแห่จากหมู่บ้านเข้ามาที่ศาลาการเปรียญเวียนรอบศาลาการเปรียญสามรอบ แล้วจึงนำข้าวพันก้อนเหล่านั้นไปใส่ไว้ในกรวยไม้ไผ่ที่หลักทุ่งไชยทั้งแปดทิศและใส่ไว้ในตะกร้าที่วางอยู่บนศาลาตามจุดที่มี ทุ่ง ไช และเสดกะสัด

5. เมื่อแห่ข้าวพันก้อนเสร็จใกล้สว่างก็ประกาศป่าวเทวดาและแล้วอาราธนาพระเทศน์สังกาส เทศน์สังกาส คือการเทศน์บอกปีศักราช เมื่อจบสังกาสก็จะหยุดพักให้ญาติโยมกลับไปบ้านเรือนของตน นำข้าวปลาอาหารมาใส่บาตรจังหัน หลังจากพระฉันจังหันเสร็จแล้วจึงจะเริ่มเทศน์ผะเหวดโดยเริ่มจากคัมภีร์ทศพร ไปจนถึงนครกัมภีร์รวมสิบสามกัมภีร์ เมื่อจบแล้วมีเทศน์ฉลองพระเวสสันดรอีกครั้งหนึ่ง เมื่อเทศน์มหาชาติจบจัดขันดอกไม้รูปเทียนกล่าวคำอาราธนาพระรัตนตรัยเป็นเสร็จพิธีบุญผะเหวด ซึ่งจะใช้เวลาตลอดทั้งวันจนถึงค่ำ และมีความเชื่อกันว่าหากใครฟังเทศน์เรื่องพระเวสสันดรจบ ผู้นั้นจะได้รับอานิสงส์มาก (นายเกษม สอนถึง 2552 : สัมภาษณ์)

ระหว่างที่มีการเทศน์เรื่องพระเวสสันดรจะมีการถวายกัณฑ์ ดังนี้

1. กัณฑ์เทศน์ ตามปรกติการเทศน์มหาชาติทุกกัณฑ์ จะต้องมีชาวบ้านเป็นเจ้าภาพจัดเครื่องกัณฑ์มาถวายกัณฑ์หนึ่ง ๆ อาจมีหลาย ๆ คนช่วยกันจัดร่วมกัน หรือต่างคนต่างจัดกัณฑ์มาก็ได้กัณฑ์เทศน์นอกจากปัจจัยไทยทานต่าง ๆ แล้ว ยังมีเทียนตามจำนวนคาถาของแต่ละกัณฑ์ด้วยจำนวนเทียนคาถาของแต่ละกัณฑ์ได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น ซึ่งเมื่อรวมทุกกัณฑ์แล้ว จะมีเทียนคาถาหนึ่งพันพอดิ เมื่อเวลาพระที่ตนรับกัณฑ์ขึ้นเทศน์ เจ้าภาพก็จะจุดเทียนคาถา หว่านข้าวดอกข้าวสารตามประเพณี ในระหว่างเทศน์บางที่มีการถวายกัณฑ์เพิ่มเติม เรียกว่า "กัณฑ์แถมสมภาร" คือถึงบทใดกัณฑ์ใดที่พระเทศน์คิมีเสียงไพเราะ มีเนื้อความกินใจ ผู้ฟังจะถวายแถมกัณฑ์ให้แล้วแต่ศรัทธาของผู้ฟัง ส่วนใหญ่จะถวายเป็นเงิน เมื่อเทศน์จบจะเอาเงินที่แถมสมภารนี้ไปถวายรวมกับปัจจัยกัณฑ์เทศน์ด้วยเมื่อเทศน์จบกัณฑ์หนึ่ง ๆ มีการคิฆ้องเป็นสัญญาณ

2. เทศน์แหล่ คือ ทำนองเทศน์เล่นเสียงยาว ๆ คล้ายทำนองลำยาว มีการเล่นลูกคอและทำ

เสียงสูงต่ำเพื่อให้เกิดความไพเราะ เรื่องมหาชาตินี้ ที่นิยมเทศน์แหล่ได้แก่ กัณฑ์มัทรี กัณฑ์มหาราช หรือนครกัณฑ์การเทศน์แหล่จะนิมนต์พระที่เสียงดีมาเทศน์คั่นกลาง เพื่อช่วยให้ผู้ฟังเกิดความไพเราะซาบซึ้ง ไม่เกิดการเบื่อหน่ายที่ต้องฟังเทศน์นาน ๆ การเทศน์แหล่นี้บางแห่งก็ไม่มีเทศน์กัน

3. กัณฑ์หลอน คำ "หลอน" เป็นภาษาถิ่นไทยอีสาน แปลว่า "แอบมาหา หรือลักลอบไปหา โดยไม่บอกกล่าวล่วงหน้า" กัณฑ์หลอน คือกัณฑ์เทศน์พิเศษนอกเหนือจากกัณฑ์เทศน์ใน "บุญผะเหวด" ซึ่งมีเพียง 13 กัณฑ์ และแต่ละกัณฑ์จะมีเจ้าภาพเป็นเจ้าของกัณฑ์นั้นๆ อยู่แล้ว กัณฑ์หลอน จึงเป็นกัณฑ์เทศน์ที่ไม่ได้จองไว้ก่อน แต่จะเป็นกัณฑ์เทศน์ที่ชาวบ้านแต่ละคุ้มร่วมกันจัดขึ้นในวันที่มีการเทศน์ผะเหวดนั่นเอง โดยผู้มีศรัทธาจะตั้งกัณฑ์หลอนไว้ที่บ้านของตนแล้วบอกกล่าวพี่น้องที่มีบ้านเรือนอยู่ในคุ้มนั้นๆ จัดหาปัจจัยไทยทานต่างๆ เท่าที่มีจิตศรัทธาหาได้ ซึ่งส่วนมากจะใช้ กระบุงหรือกระจากไม้ไผ่ ใส่ข้าวสารลงไปประมาณครึ่งถึง แล้วหาดันกล้วยขนาดสูงประมาณ 1 เมตรตั้งไว้กลางกระบุง กระจาก หรือขันนํ้า นั้น แล้วนำเงินชนิดต่างๆ เช่น ใบละ 10,20,50,100,500 หรือ 1,000 บาท ตีไปด้วยไม้ไผ่ แล้วนำไปเสียบไว้ที่ลำต้นของต้นกล้วย ส่วนที่โคนต้นกล้วยนั้น นอกจากข้าวสารแล้วอาจจะนำปัจจัยอื่นๆ เช่น รูปเทียน ผงซักฟอก มะพร้าวอ่อน กล้วยสุก ยาสามัญ ประจำบ้าน ฯลฯ ใส่ไว้เป็นเครื่องไทยทาน

เมื่อได้เวลานัดหมาย คณะผู้มีศรัทธาจะพากันแห่กัณฑ์หลอนจากที่ตั้ง โดยมีกลองยาว แคน ฉิ่ง ฉาบ ฯลฯ นำขบวน ผู้มีศรัทธาบางคนก็จะพากันเพื่อนรำไปตามจังหวะเสียงกลองอย่าง สนุกสนานพอถึงวัด จะแห่รอบศาลาการเปรียญ โดยเวียนขวา 3 รอบ แล้วนำกัณฑ์หลอนขึ้นบน ศาลาดาวยแต่ภิกษุรูปที่กำลังเทศน์อยู่ขณะนั้น กัณฑ์หลอน สามารถนำไปทอดได้ตลอดทั้งวัน ขณะที่มีการเทศน์มหาชาติ ซึ่งอาจจะถึงมิดคำก็ได้ และอาจจะมีกัณฑ์หลอนจากหมู่บ้านอื่นแห่มา สมทบอีกก็ได้โดยไม่จำกัดจำนวน ถือเป็นการสร้างความสามัคคีของคนระหว่างหมู่บ้าน ที่อยู่ในละแวกเดียวกัน ดังคำพังเพยกล่าวว่า "ถือกัณฑ์หลอน มันซืรวข้าวต้ม"

4. กัณฑ์จอบ กัณฑ์พิเศษที่เจ้าของกัณฑ์จะจงนำไปถวายพระผู้เทศน์รูปใดรูปหนึ่ง โดยเฉพาะ เรียกว่า "กัณฑ์จอบ" คำว่า จอบ หมายความว่า แอบดู ดังนั้น "กัณฑ์จอบ" จึงหมายถึง ก่อนนำกัณฑ์ไปถวายไปแอบดูให้รูปแน่เสียก่อนว่าเป็นพระรูปที่เจาจะจงนำไปถวาย จึงแก่กัณฑ์ เข้าไปยังวัดขณะที่พระรูปนั้นกำลังเทศน์อยู่ และเมื่อเทศน์จบก็นำกัณฑ์ไปถวายทอด (นายสีดา สิริมาตร 2552 : สัมภาษณ์)

คำอาราธนาพระอุปคุต

โอภาสะ โอภาสะ ผุ่งข้าทั้งหลาย อภิวันท์ใหญ่ยังพระมหาอุปคุตผู้ประเสริฐ มีศักดิ์ศรัทธาปรากฏ ทรงเกียรติยศชื่อนามว่าพระอรหันตาทั้งหลาย ข้าขออาราธนามหาเถระผู้มีอาคมแก่กล้า จงเสด็จแต่น้ำองคา มาผจญมารร้ายด้วยบาทพระคาถาว่า อุปคุตโต มหาเถโร กิษณะภูญ์ สมุททะโย เอกะมาโร เตชะมาโร ปะลาอันตุ ผุ่งข้าทั้งหลายขออาราธนามหาเถระเจ้า จงมาผจญมมารทั้งห้า ใต้ร่มฟ้าและเวหน ภายบนแต่อกนิฏฐานเป็นเจ้าตลอดเท่าถึงนาคครุฑ มนุษย์เทวา ผู้มีใจสาโหด โกรธาโกรธ

ธรรม ผุ่งมีใจดำป่ง หน้ำมิดมุ่นงามมัว ถ้ำฝ่ายเหนือและขอกใต้ทั้งที่ใกล้และที่ไกล ตะวันตกและ
 ตะวันออก ขอบเขตภูมิสถาน อันผุ่งข้าทั้งหลายจักฟังพระธรรมเทศนา ในสถานที่นี้ ขออัญเชิญพระ
 อาทิตยผู้วิเศษใสแสง พระจันทร์แยงเยื้องโลก อังการโศคผายผัน พุทธพหุสพลันแว่นเทียว สุกร์เสาร์
 เกี่ยวคยระวัง กำจัดบังแควไว้ เทพให้คนลือฤทธิ์พระพาย แมนมิตรไตรสถาน พระอิศวรผันผายแผ่
 รัศมีแก่แดโช ผาบศัตร์มาฮ้าย ในคุ่มช่วงเขตสถาน อันผุ่งข้าทั้งหลายจักยกยอทานและและฟังเทศน์
 องค์เทเวศจงอักษากำจัดประคามารโหคร้าย ให้พลัดพ่ายกลับหนี ออย่าฮาวีช่วงเขตที่นี้ก็ข้าเทอญ
 โย โย อุปคุตโต มหาเถโร ยัง ยัง อุปคุตตัง มหาเถรัง กายัง ฟันธมะรัสส สะดีวัง สัพเพชฌภา ปะ
 ลายันตุ สัพเพ ภยา ปะลายันตุ สัพเพ ปีศาจา ปะลายันตุ ผุ่งผิยักษ์และผิเสื่อ ผุ่งเป็นใจพญามาร ดู
 ทานทั้งหลายมีใจ อันมักผาบแพ้นประเสริฐ สัพพัญญู ปะลายันตุ จงผันผายออกหนี จากขอบเขต
 ประเทศที่นี้ ก็ข้าเทอญ

คาถาพระอุปคุต

บทที่หนึ่ง อุปคุตโต มหาเถโร เชนะสังเจนะยะสัง วาชิปุเร อะหุตังจะ วัชเชนะ วิสัง สามัส
 สะหัญญะตุ
 บทที่สอง อุปคุตโต เชนะสังเจนะ ยะสาโม สังจิวา มาตา เปติกะโรอาหุ กุเรชฌฐา ปิงจาโยโน เอเต
 นะสังจะ วัชเชนะ วิสตา มัสสะหัญญะตุ
 บทที่สาม อุปคุตโต เชนะสังเจนะ ยะสาโม ปานาปิ ยัตตะโร มะมะ เอเตนะ สังจะวัชเชนะ วิสัง
 สามัสสะ หัญญะตุ
 บทที่สี่ อุปคุตโต ยะจิน จิตตะ ปุญญะมังทะ เจวะ สิดุจะเต สพเพนะเต สาเลนะ อีสามัสสะหัญญะ
 ตุ

คำขวัญพระเวสสันดร

ศรี ศรีสวัสดิปัญญะมัย ไตรรัตนะวรคิตติ อิมุตติะโชติ ประสิทธิโยคพร้อมนักขัตตา พระจันทร์
 พระจรใสเสร็จ เสด็จเข้าใกล้แพงภาค จากนักขัตฤกษ์ชื่อว่า (ออกชื่อราศี) ภายในมี (ออกชื่อ
 เจ้าอาวาส) เป็นแก้ว ภายนอกมี.....(ออกชื่อผู้เป็นหัวหน้างาน) พร้อมกันล้อมใส ในวพระพุทธ
 ศาสนาเป็นอันยิ่งผุ่งข้าทั้งหลายจึงพร้อมกันมา ราชายศศรี ศากยมนิพน คนเป็นครูสั่งสอน สัตตนิกร
 รอยจ้อยจึงแจ้งบ่ขาด ปางเมื่อเจ้าสิทธิธารถนรवासห้องบุรี เจ้าก็บายพระบรรค์ชัยศรี ดักเกศเกล้า
 โมหิ เจ้าก็หนีไปบวชสร้างผนวชให้หกพระวัสสา ก็จึงได้เรื่องรัตน์ ตรีสเป็นสัพพัญญุตญาณ การ
 เป็นพระ เทบเท่าไม้พระศรีมหาโพธิ เป็นเจ้าโศคสงสาร วันนั้นก็มีแลชัยยะคุระวัง ชัยยะมังคะลัง
 (ให้สวด ๓ จบสวดเสร็จแต่ละจบ ให้ตีฆ้อง ๑ ที แล้วจึงแห่เสวตเข้าเมือง)

คำอาราธนาเทศน์พระมาลัยหมื่น

สุระหิตัง นิจจัง ดังคัง รัมมัง วันทามิ ข้าไหว้บาทนาโถ กับทั้งพระศรีมหาโพธิ กุศลโสคมวลมา
 มีอัตราข้าไหว้นับได้ด้วยโกฏี เทพพระมาลัยโปรดปรานี ตั้งไว้ดื่บเศร่า ข้ากราบเศียรเกล้าวันทา ด้วย
 มาลาดวงดอกพร้อมด้วยข้าวดอกบรรณาการ ทั้งข้าวเปลือกข้าวสารผายแผ่ บูชาแก่ให้สัพพัญญู องค์

พุทธโฆสผู้ประเสริฐ อัครเลิศองค์พระธรรม สังเอนำบ่ขาด ตามโอวาทคำสอน ชีณาครองคู่ประเสริฐ
สมมุติสงฆ์เลิศทรงธรรม พวกข้ามน้อมนำมาพร้าพร้อมน้อมกายและอินทรีย์ จิตยินดีปรีดมา พึง
โอวาทคำสอน ในบรรพพุทธศาสน์ ด้วยบาทพระศาสดาว่าโยโส สุนทหิตัง รัมมัง ะรัง สักกัจจิง อา
ราธนัง ะโรมะ

คำอาราธนาเทศน์พระมาลัยแสน

ยังยัง สัทธัมมะ ะรัง คะตัตตปะโก ะระตัง สักกัจจิง นะมัสสามิ ผุ่ข้าทั้งหลาย นรหญิงชาย
ถ้วนถี่พร้อมภาควัฒนา ขก้อมมาใส่เกล้า ก้มกราบเท้านาโธ องค์พุทธโฆสผู้ยิ่ง พร้อมทุกสิ่งสักการ
ด้วยจิตบานเื้อง สุนม่งมาคแผ่บุญกุศล หวังเอาตนข้ามโอชะ พ้นจากโลกสงสาร ขอให้ได้พบ
ศาสนาของพระศรีอารยโ้วาทองค์พระบาทอนาคต ทรงเกียรติยศไภธรรม อันจักนำมาตรัสในภาย
หน้า ขอให้ข้าได้สัมฤทธิ์ บวรรมย์มิตรเห็นธรรมโสคานำบังเกิด ไกลจากโลกอสังขย อวิจิแสนล้ำ พ้น
ภาคต่ำสู่ญาณทอง เดิมตามคลองอันวิเศษ คัดกิเลสวัฏฏะวนพร้อมทุกคนผายแผ่ กัณฑ์มาลัยแสน
ผายแผ่กว้างเมตตาธรรม ข้ามน้อมนำบ่ขาด บ่ประมาทตั้งใจฟัง ขอให้สมหวังในชาตินี้และชาติหน้า
พวกข้ามน้อยวันทา ตามบาทพระศาสดาว่า อัครธัมมัง ปะกาสะละโน โอกาสะ อารานัง ะโรมะ

คำป่าวเทวดาฟังธรรมล้ามหาชาติ

สุนันตุ โภณค เย เทวา สังหา ครุราเทพเจ้าทั้งหลาย หมายมีอินทรเจ้า เป็นเค้าเป็นประธาน กับทั้ง
โสฬสมหาพรหมตนทรงญาณลือเดช พระอาทิตย์คนวิเศษใสแสง จันทรจรัสแสงส่องรุ่งราหูพุงรัศมี
ทั่วทิศาปราสาทดุราฐโลกบาล อิศวรสารแสนล้ำ ธรณีพร้อมวถมา เมขลาไกวแก้วแก้วทั่วทุกแห่ง
อันอัชสา ทั้งภูผาและถ่อนถ้ำทั้งย่านน้ำและเหวหิน ทั้งแดนดินและถ่อนกว้าง ทั้งย่านน้ำและวังสี
ทั้งโบกขรณีและห้อมหญา ทุกแหล่งหล้าและโพธิ์ศรีทั้งเจดีย์และแก้วแก้ว อันอัชสาศาสนาอยู่อาสาม
เขต ประเทศภูมิสถาน ก้าฝ่ายเหนือและฝ่ายใต้ ทุกเทศท่องอาณาทั้งคูลาและแถวถี่ ขออัญเชิญเทพ
ให้ทุกที่แดนไกล พวกผุ่ข้าทั้งหลาย ขออัญเชิญเทพแก่ให้ทั้งมวล ในหมื่นโลกธาตุดุอากาศจักรวาล
ของจงพร้อมกันเสด็จลีลา ลงมาช่องหน้า พระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสังฆเจ้า แล้วจึงพร้อมกัน
เข้ามาฟังยังล้ามหาชาติ ของจงสำเร็จความปรารถนา พวกหมุ่ข้าทั้งหลาย ทุกคนทุกคน ก็เข้าเทอญ

คำอาราธนาเทศน์สังกาส

ชัยะตุ ะวัง ชัยะตุ ะวัง ชัยะมังคะลัง บวรวิลาส องค์พระบาทสิทธิธารณราชกุมาร สมภารเพ็งบ่
ขาดเป็นปัจฉิมชาติโพธิสัตว์ ปฏิบัติถ้วนถี่ ใจแจ้งที่สงสาร มียศญาณบ่โสภ บริโภคทวยธรรม สัพพะ
สรรพทุกสิ่งเป็นลูกมิ่งทั่วสุทธโ ใจโกศลแสนโยชน์ ปางเมื่อมิได้โศคผุ่สัตว์ สมภารพันธ์เต็มคิ
ยามนอนฮ่อนอินทรีย์สะคั่งตื่นเด็กตื่นผู้คนนอน เจ้าก็จรเสด็จไปยังปราสาท เคียรคานนักสนม บาง
น่องนอนปะนมและปะกัน บางน่องนอนอ้าปากและขบฟัน นางน่องนอนมีนดาและยังไข่น้ำลาย
ไหล วิกลวิการไปหลายหลาก พร้อมทุกภคัมเหสี นอนหลับคือผู้ดีค้อย กอดลูกน้อยราหู หลยลวด
ชักม้า ไปสู่แม่น้าอันเชื่อว่าโนมานที ยกพระขรรค์ดวงคิดักเกล้าเกศ ทรงเพศบรรพชาจึง
แก้วรรกันฐัก หลยลวดชักม้า ไปสู่แม่น้าอันเชื่อว่าโนมานที ยกพระขรรค์ดวงคิดักเกล้าเกศ ทรงเพศ

บรรพชาจึงกล่าวคาถาว่า กรินทัง สิริสา นมามิ ดังนี้เป็นเค้า ครอบต่อเท่าเข้าสู่นิพพาน ก็เข้าเทอญ

คำอาราธนาเทศน์มหาชาติ

ศรี ศรี บวรไม่ตรี ชัยะโชค ข้าขออัญเชิญท้าวจตุโลกบาลทั้งสี่ พร้อมทุกที่ทวยธรรม ทั้งสุบรรณ
ครุฑนาครคักโกภาคกายนบน ปิณฺณมรณทั้งตัว จงผาบแผ้วผจญมาร ยมภิบาลท่านให้ อยู่ป่าไม้และ
วงกต ทั้งบรรพตและคูหา ขออัญเชิญธรณีนางนาค ขมวดควมวอยผม เป็นนทีผาบบมารในแท่นแก้ว
มารคลาดแคล้วกลับหนี อัญชลีกราบไหว้เชิญเทพไท้กายบน จงเอาตนเข้ามาฟังธรรมจำศีลทุก
เมื่อ อย่าได้เบียดคลองธรรม อันจักนำมาในอดีตกาลในบาทพระ คาถาในนิกายทั้งห้า กฎไว้ว่าแวน

ตระการ เป็นค่านานบทเค้า นักปราชญ์เจ้านามา ในมหาเวสสันดรราชาปฐมมาเป็นเค้า ฟังเยอ
นักปราชญ์เจ้าน้อยหนุ่มพรศรี จงมีใจอดใจเพียร กระทำดีอยู่ดีด้วยดีด้วยขวนขวายหามาแลกดอกไม้
ใหญ่หน่อยให้ได้พอพัน อุบลบานไขกาบ กับทั้งของพาบพร้อมอย่างละพัน ดอกผักคบไขช่องกาบบัว
หลวงพาบพร้อมพอพัน ประทีปน้ำมันมาบ่ขาด ธงกระชายและธงชัย ประดับไปทุกแห่ง ข้าวพัน
ก้อนแบ่งพอพันวางเป็นถันสพาส อย่างประมาทละเพียรเสีย ทั้งผิวเมียและลูกเค้า พร้อมใจกันเข้า

ภาวนา ถือนาแลกดวงดอกไม้กัมกราบไหว้วันทา มือหุดาจจ่อ ตั้งใจต่อกองบุญ ให้เป็นคุณและ
ประโยชน์ พ้นจากโทษและเวรกรรม จิตใจนำพำพร้อมน้อมหน้าอยู่สนทน จิตใจตนอย่าประมาท
มักจักเป็นบาปฮ้ายยิ่งหนักหนา คือ คั่งนางอมิตดาหนุ่มหน้า ได้พราหมณ์เฒ่าเป็นผัวนางบ่กลัวเกรง
บาป ฟังธรรมหากเหงาอน จิตใจอ่อนน้าฐ์ บาปกรรมผู้นำถึงโค ได้สามมิโซ่ถ้อยเฒ่าทุกขียากเข้าบ่มี
วาง กรรมของนางแวนเทียว เหวผู้เกี่ยวพัวพัน กรรมตามทันจึงมิโทษ น้อยหนุ่มโสดจงอุตสาห์ถือน
มาลานบ่ม พร้อมลูกเฒ่าและนาคา จิตโสภายาประมาท ฟังโอวาทชาดก พระองค์ยกทรงสอน
ทศพรกัณฑ์ เคลื่อนกลาด จรจากสวรรค์ สมทันเทียมทุกที่ สมมั่งมามากที่นางประสงค์ อินทราทรง
ทานทอด พรยอแด้วบรรพต ตามสมควรบ่ขาด ได้เป็นพุทธราชมารดา องค์สัตถาแก่นเหง้า ท่าน
กฎเข้าชื่อทศพร หิมพานวอนพราหมณ์เทียวพราหมณ์เฒ่าที่เทียวขอทาน หิมวันชอกไซ้ ท่านกฎไว้
ว่าหิมพาน ทานกัณฑ์คชสารช้างเผือก พระองค์เลือกยกขึ้นขอทาน ผูกกันการคนขมอด แลกแก้วยอด
ดวงโพธิญาณ ตามค่านานท่านกฎไว้ วนปเวสน์ใกล้เข้าสู่วงกต ชุชกพราหมณ์ใจคดเทียวขอ จุลพน

ไพเราะเถลี่ย มหาพนยังแวนตระการ สองกุมารทานทอด ท่านขอไว้ชื่อกัณฑ์กุมาร มัทรีตามแวน
เทียว นางนาคเทียวท้าวระวัย ในพงไพรเดือนกว้าง ท่านกล่าวอ้างว่ากัณฑ์มัทรี สักกบรรพมีหลายภาค
น่านาถน้อยสองศรี หลงศิริป่าไม้ เข้าขอคให้สญชัย อัถดถิบเชื่อว่ากัณฑ์มหาราช ฉกษัตริย์ภาคเทียว
ทัน เชิญจอมธรรมทั้งสี่ออกจากที่วงกต บำเพ็ญพรตลาไล กลับเวียงชัยนครกว้าง ท่านกล่าวอ้างว่า
กัณฑ์นครเป็นคำสอนถ้วนถึ กฎไว้ที่ชาดก พระองค์ทรงยกเห็นสมภารเพ็ญจิใจจิใจ น้อยนาคให้ถุน
หลัง ตั้งใจฟังในอดีตกาล ตามบทบาทพระคาถาว่าอาทิกัลยาณัง มัชฌะกัลยาณัง ปรีโยสานกัลยาณาด
ถึ สัพพัญญชนัง เกวลปริปัญณัง ปรีสุทฐัง มหาเวสสันดรชดกััง พรหมจริยัง ปกาเสถโน โอกาสะ อา

ราชนัง อะโรมะ

คำอาราธนาพระรัตนตรัย

(กล่าวตอนเทศน์มหาสมณดทุกกัณฑ์และเทศน์ฉลองเมฆแล้ว ก่อนผู้ไปร่วมฟังเทศน์กลับบ้าน)

โอกาส โอกาส ผูกเข้าทั้งหลาย ทั้งหญิงชายและนงค์ท้าว ทั้งผู้บ่าวและผู้สาว ทั้งลูกอาวและพ่อแม่ทั้งเผ่าแก่และลูกตา ทั้งท้าวพญาเสนาและอำมาตย์ ทั้งนักปราชญ์และปุโรหิต ทั้งบัณฑิตและชาวเมือง มีศรัทธาเลื่องพร้าพร้อม ใจอ่อนน้อมในธรรม บางพ่อมีเงินคำ ตามแต่ได้ บางพ่อมีดอกไม้ และเผิงเทียน ใจเสถียรชมชื่นย้าขึ้นพร้อมกันมา มีศีลาและเมี่ยงหมาก หลายหลาก พร้อมอาหารมีเครื่องหวานเป็นเค้า คือว่าข้าวคัมและข้าวหนมประสมกับข้าวมรูปายาส ข้าวปาดและข้าวมัน สัพพะสรรพปัจจัย หมกมอกหมี่แกมแกง เป็นของแพงอันประณีตแซบช้อยจิตเพิงใจ มโนมัยคกแต่ง พร้อมกันแล้วจึงนำมาถวายบูชาเลิศแล้ว แต่พระแก้วเจ้าทั้งสามในอาสามช่วงเขต ถวายแต่เจ้ากุดนวิเศษ ก็

हारแล้วบรรวน

บัดนี้ผูกเข้าทั้งหลาย จึงประมวลมายังเครื่องบูชาทั้งหลาย ๒ ประการ คือ อามิสบูชา และขันธบูชา ภายในและภายนอก บูชาภายในคือจิตใจและขันธทั้งห้า แห่งผูกเข้าทั้งหลายภายนอกนั้นคือ ข้าวดอกดอกไม้และรูปเทียนอันผูกเข้าทั้งหลายได้ตั้งใจเขียนตั้งไว้ช่องหน้าแล้ว ก็จึงอธิษฐาน ให้เป็น ๕

โกฏฐาส

ปฐมโกฏฐาสถวนหนึ่งนั้น ผูกเข้าทั้งหลาย ขอลถวายสมมานาบูชาแต่สัพพัญญูเจ้า ตนเป็นเค้าโศคสัตว์โลกเนื่องนอก โกฏฐานอันถวนสองนั้น ผูกเข้าทั้งหลาย ขอลถวายสมมานาบูชาแด่นวโลกุตตรธรรมเจ้า เจ้าดวงงาม โกฏฐานอันถวนสามนั้น ผูกเข้าทั้งหลาย ขอลถวายสมมาแต่พระอรียสงฆ์ ตนทรงศีลาอันถวนสี่ โกฏฐานอันถวนสี่นั้นผูกเข้าทั้งหลาย ขอลถวายสมมานาบูชาแต่สอุปพระพุทเจ้าและเจดีย์ ทั้งพระศรีมหาโพธิ์อันอยู่ในมื่น โยชนัมพพ ดูตระการงามในมนุษย์แหล่งหล้า โกฏฐานอันถวนห้า นั้น ผูกเข้าทั้งหลาย ขอลถวายสมมานาบูชาแต่เทพบุตรเทพดาพระอินทร์ พระพรหม พญาอมบาล ท้าวจตุโลกบาลทั้งสี่ นางน้อยนาถเมขลานางธณีสूरย์เป็นเค้า อันเป็นเจ้าพสุธา ผูกเข้าทั้งหลายบ่อจจักนับจักคณาได้ ถ้าคับค่อเถียนกันมายังโทษอันเป็นเค้า ครอบค่อเท่าปัดนี้ก็ดี โทษอันเกิดจากการวชิมนโทวารคติจิตใจ หลอนว่าได้ปากโศคและได้กล่าววาจา ได้ครหาติเตียนพระพุทฐูปเจ้าว่าบงามองค์สามนั้นช่วงสูงสักสะหนอย องค์น้อยนั้นยังต่ำพอประมาณองค์กลางนั้นหนาบางบ่ช้อยโชติ องค์ใหญ่นั้นว่าหนาโศคบ่เสมอกัน หลอนว่าได้ติเตียนพระจอมธรรมว่ามีสีอันเศร้า ขอพระพุทฐเจ้าจง

โศคณา อย่าได้เป็นโทษานุโทษคอง เป็นบาปคองอยู่ในวิภูตงสาร ก็ข้าเทอญ

ประการหนึ่ง ผูกเข้าทั้งหลายได้ตกแต่งทาน มีทั้งเครื่องหวานและเครื่องส้ม มีทั้งเครื่องคัมและเครื่องแกงหลอนว่ามีคำแดงคกไล่ เป็นฝุ่นโห่งปลิวไป เป็นของสุควิสัยบ่สู้เมื่อคือว่าเชื่อใจแล้วจึงนำมาถวายบูชาและเคนแจกแต่พระแก้วเจ้าทั้งสาม ในอาสามช่วงเขตถวายแต่เจ้ากุดนวิเศษก็หาก

แล้วบรรวน

บัดนี้ ผูกเข้าทั้งหลาย ทั้งดาบยและเด็กน้อย ยืนละห้อยเล่นนำมา นำลูกตาและพ่อแม่ เข้าสู่แต่เล่นและยินดีบางพ่อตีหิงตีและนางช่าวง บางพ่ออย่างไปมาตามภาษาเด็กน้อยบางพ่อให้อินอ้อยอยากกินนม บางพ่อได้เหยียบคตเข้ามาในช่วงเขต บางพ่อปลิดหมากไม้ผลา บางพ่อปลิดอัมพวามีม่วง

บางพ่อเล่นเดินส่วงหยอดไขกันโรหันทาฮ้องให้ ได้ไม้ก้อนแล้วไล่ตีกันส่งเสียงนันในวัด บ่ตักเมื่อ
ฟังธรรม เป็นคลองบ่ยาและประมาท หลอนว่าได้นั่งฮ่วมสาด และฮ่วมหนั่ง ได้นั่งต่าวหลังและต่า
วข้าง หลอนว่าได้ปล่อยข้างม้าและจั่วควายเข้ามาในเขต ขอกแก่เจ้าคนวิเศษจงอนุญาตให้ อย่าได้เป็น
โทโสโทษต้องเป็นบาปข้างนำไปสู่ควิสัยเมื่อจักมรมาศ ครั้นว่าคลาดคลาดแล้ว ขอให้ได้เมื่อเมือง
แก้ว ชื่อนิรพาน ก็ข้าเทอญ

จัดคารโธ รั้มมา อันว่าธรรมทั้งสี่ประการ คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ จงประวัตตนาการ ในชั้น
สันดานแห่งฝูงทั้งหลาย ทุกคนทุกคน ก็ข้าเทอญ

ในเดือนสี่นอกจากบุญผะเหวดแล้วชาวนาญยังมีบุญบวชบุญฮุดที่ถือว่าเป็นบุญที่ทำกันทุกปี
ในช่วงเวลาเดือนสี่ตามวันเวลาที่เป็วันดี ของแต่ละปีโดยจัดกันทุกปีมิให้ขาดหรือว่างเว้น

บุญบวชบุญฮุด คือประเพณีของชาวนาญโบราณ โดยชาวนาญจะทำบุญผี หรือทำบุญอุทิศ
ส่วนกุศลให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วนิยมทำพร้อมกันครั้งละหลายๆ คนหลายกองบุญ โดยการทำบุญ
บวชบุญฮุดนั้นเจ้าภาพต้องแสดงความประสงค์การจัดตั้งกองบุญโดยจับจองพระสงฆ์ที่ตนศรัทธา
และนับถือในวัดเพื่อมอบถวายทานกองบุญดังกล่าวให้พระสงฆ์รูปละ 1 กองบุญ บางครั้งมีการทำ
กองบุญพร้อมกัน 3 – 5 กองบุญ ตามแต่ที่ญาติพี่น้องผู้ตายจะแจ้งความจำนงในแต่ละปี หากมี
จำนวนกองบุญไม่ครบตามจำนวนพระสงฆ์ทางชุมชนจะหารื้อเพื่อจัดตั้งกองบุญใหม่ให้ครบตาม
จำนวนพระสงฆ์โดยประชาชนในชุมชนร่วมกันจัดตั้งกองบุญขึ้นหากเกินจะนิมนต์พระวัดอื่นมารับ
กองบุญนั้น ชาวนาญมีความเชื่อว่าการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ญาติผู้เสียชีวิตไปแล้วโดยมอบถวาย
ทานให้พระสงฆ์จะทำให้ญาติที่เสียชีวิตได้รับสิ่งของตามที่ตนมอบให้ทุกอย่างและญาติในปรโลกมี
ความสุขพ้นจากทุกข์จึงปฏิบัติกันเรื่อยมาเป็นประเพณีเป็นงานบุญประจำปีของชาวนาญ

บุญบวชบุญฮุดนิยมจัดกันในช่วงเวลาเดือนสี่ตามวันเวลาที่เป็วันดี ของแต่ละปีโดยจัดกัน
ทุกปีมิให้ขาดหรือว่างเว้น (นายฝั่ง แผลดุง 2552 : สัมภาษณ์)

พิธีกรรม

1. การบอกบุญ ก่อนจะถึงวันงานบุญเจ้าภาพจะบอกบุญถึงญาติพี่น้องเพื่อให้มาร่วมงานบุญ
เรียกว่า **แม่บุญ** ส่วนทางวัดจะจัดทำสลากบอกบุญถึงวัดใกล้เคียงเพื่อให้มาร่วมงานบุญร่วมเทศนา

2. วันจันข้าวต้ม หรือวันก่อนงานสุกดิบ 1 วันจะมีการเตรียมอุปกรณ์ ได้แก่

2.1 **เม็ง** คือการสร้างเตียง 4 ขา มีเสาต่อขึ้นข้างบนสำหรับกางมุ้ง ทำด้วยไม้ก้านเหลือง
หรือทาด้วยตีเหลือง ตกแต่งให้สวยงามด้วยกระดาสี

2.2 **ทุง** คือผ้าฝ้ายสี่เหลี่ยมผืนผ้า ยาวประมาณ 5-6 เมตร กว้าง 50-60 ซม. ปีกลวดลาย
ข้างม้า หรือผ้าขาวล้วน ส่วนปลายประดับห้อยด้วยลูกปัดสี นำผ้าที่ได้ห้อยกับไม้ไผ่ ยาวประมาณ
6-7 เมตร ตรงยอดทุงประดับด้วยยอดหัวนาค นำทุงปักที่ลานวัดเพื่อเป็นสัญลักษณ์แสดงว่าได้
จองจัดงานบุญแล้วและแจ้งให้เทพดาทราบว่าจะทำบุญ

2.3 อุปกรณ์สำหรับมอบอุทิศให้กับผู้ตาย ได้แก่ เสื้อ หมอน ผ้าห่ม ผ้าขาวม้า กางเกง ผ้าถุง มีดพร้า ถ้วย จาน ตะเกียง เป็นต้น และเตรียมกองบวชสำหรับพระสงฆ์ที่จะถวายกองบุญ พื้นที่มาร่วมงานช่วยกันเก็บกวาดจัดเก็บข้าวของให้เป็นระเบียบ จัดเตรียมหา มะพร้าว ถั่วลิสง ใบตอง อาหารให้พร้อมสรรพ ข้าวพริก ข้าวใหม่ ส่วนหนึ่งห่อข้าวต้มมัดจำนวนมาก 2-3 กระบุงไว้ใช้ในงานบุญและแจกจ่ายพื้นที่มาร่วมงาน

กลางคืนมีการจันทข้าวต้ม (จัคมรสพ) ได้แก่ การร้องลำพญา เป้าแคน คีลพิณ หยอกเหย้า ผู้สาวเป็นที่สนุกสนาน งานบุญแต่ละบ้านจะมีผู้คนคับคั่ง โดยทุกคนเชื่อว่าถ้าเราช่วยมากเท่าไรจะเป็นการร่วมสร้างบุญกุศลแก่ผู้ตายมากเท่านั้น ดังคำที่ว่า “ ผิดินแสงคนตาย คนกินแสงบ่ตายดอก ”

ส่วนที่วัดประชาชนจะร่วมกันปิดกวาดลานวัดให้สะอาด เก็บกวาดศาลา โบสถ์ ตกแต่งวัด ด้วยธงริ้วผ้าสี สร้างสถานที่สำหรับรดน้ำพระสงฆ์ และจัดสร้างผามรอบวัดสำหรับพระสงฆ์และญาติโยมต่างถิ่นที่ตามมาร่วมงานบุญ สร้างซางฮอดสร้งน้ำพระซึ่งคึกคักไม่แพ้บรรยากาศที่บ้าน เจ้าภาพทุกคนต่างช่วยกันคนละไม้คนละมือ ผู้ชายสร้างผามทำงานหนักผู้หญิงทำกับข้าวเลี้ยงผู้มาร่วมช่วยงาน ในหมู่บ้านทั้งชุมชนแทบจะไม่มีใครอยู่บ้านทุกคนสลับสับเปลี่ยนกันช่วยงาน บ้านนั้นบ้างบ้านนี้บ้างร่วมกลุ่มกันช่วยงานที่วัดทุกคนถือว่างานบุญบวชบุญฮอดถือเป็นงานบุญประจำปีเป็นงานของทุกคนเป็นงานของชุมชนที่ทุกคนมีหน้าที่ต้องปฏิบัติหรือสืบทอดร่วมกัน

อุปกรณ์ที่ฮอดสร้งน้ำพระ

1. โอ่งใส่น้ำ จำนวน 1-2 โอ่ง
2. ไม้ไผ่เจาะร่อง ยาว ประมาณ 1 เมตร จำนวน 1 ท่อน
3. รางไม้รูปพญานาค จำนวน 1 ราง
4. ก้านมะพร้าว หรือใบมะพร้าว / ดั่นกล้วย / ดั่นอ้อย
5. คานเทียน / เทียนขี้ผึ้งแท้
6. ขันตักน้ำเหล็ก
7. หับสำหรับพระสงฆ์นั่ง
8. น้ำหอม / น้ำอบ / ผ้าขาว
9. ผ้าไตร
10. ใบตองใบขยอ หล้าแพรกและใบตอง
11. ก้อนศิลามงคล

เตรียมสถานที่ฮอดสร้งดังนี้

1. ตั้งซางฮอด (รางร่อนน้ำสร้ง) ห่างจากศาลาประมาณ 10 วา เป็นอย่างน้อย ปลุกดั่นกล้วยดั่นอ้อยสองข้างทาง ใช้ผ้าขาวคาดเป็นเพดานจากศาลาถึงซางฮอด หันหัวนาซางฮอดไปทางทิศเหนือ หางนาซางฮอดไปทางทิศใต้ ทำห้องสร้งไว้ทางหัวนาซางฮอด ปลุกดั่นกล้วยดั่นอ้อยไว้รอบห้องสร้งให้เหลือทางเข้า

ไว้ กันห้องสดสงให้มิดชิด และให้หัวหน้าอยู่ตรงบนห้องสดสง หางนาให้อยู่นอกห้องสดสง ปลุกศาลเพียงดาขึ้นที่สองข้างฮางสด สำหรับตั้งบายศรีซ้ายขวา นำก้อนศิลามงคลไปวางไว้ได้ฮางสด ตรงคอกพญานาค โดยมีใบคูณใบขอ กล้วยแพรกและใบตองรองพื้น เอาผ้าผืนบาง ๆ ห่อพันกล่อง หลาบ รองลงที่คอกพญานาค ติดเทียนกิ่งหรือเทียนง่าและเทียนกาบตรงคานเทียนที่ฮางสด

2. ตั้งโองน้าอบน้าหอมไว้ใกล้บริเวณห้องสดสง จัดใบคูณใบขอไว้ฮางละ 7 ใบ วางไว้ตรงรางน้าสงโรไหลลง ใช้ผ้าขาวห่อรางน้าเพื่อกรอง และใช้ใบโพธิ์ 7 ใบ ใส่ห่อผ้าขาวหรือจะใส่เครื่องรางของขลังด้วยก็ได้ถือว่าศักดิ์สิทธิ์นัก

3. สมมติดาผ้าขาวเป็นพราหมณ์ 4 คน นุ่งขาวห่มขาว ถือไม้กระบองและไม้แบ ขาวประมาณ 1 วา ยืนรักษาทิศทั้งสี่ อยู่ในบริเวณห้องสง

ผาม (ประรำ) สร้างเสาไม้ 8 ต้น กว้าง 2 เมตร ยาว 6 เมตร สูง 2 เมตร มุงด้วยกล้วยา ผาใช้ฟางข้าวหนีบเป็นแผ่นมัดให้แน่นหนาหรือใช้ใบตองสานกับไม้แทนก็ได้ พื้นยกสูงพอประมาณทำด้วยไม้กระดานหรือไม้ไผ่ผ่าซีก กันห้อง 1 ห้องสำหรับพระสงฆ์ ผามแต่ละหลังห่างกัน 2 เมตร

3. วันสุกดิบหรือวันโฮม ญาติเจ้าภาพหรือพี่น้องชาวบ้าน พี่น้องต่างถิ่นที่แม่บุญไว้จะพร้อมกันแต่เช้าเพื่อมาจัดตั้งกองบุญ พร้อมนำอุปกรณ์ที่เตรียมไว้มาประดับตกแต่งเมืง นำสิ่งของที่จิตุทให้กับผู้ตายจัดวางในเมืงให้เรียบร้อย ประดับประดาสายรุ้งให้ท่งงาน ด้อนรับญาติผู้ที่มาร่วมงานบุญ และร่วมรับประทานอาหาร วันนี้เป็นวันที่ญาติพี่น้องต่างถิ่นมีโอกาสได้กลับบ้านเดิมได้พบปะพูดคุยซักถามซึ่งกันและกันทั้งลูกหลานยังได้รู้จักคุ้นเคยกับญาติพี่น้องตนเองผู้คนในชุมชนร่วมงานกันด้วยน้ำใจจริงช่วยเตรียมข้าวเตรียมข้าวสำหรับอาหารจนเสร็จสิ้น บรรยากาศในชุมชนผู้คนจะผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนไปช่วยเหลืองานบุญแต่ละบ้านจนครบทุกบ้านทุกกองบุญ ทั้งในระหว่างเดินทางไปแต่ละบ้านจะมีการเป่าแคน คีตพิณ ร้องเพลง เพื่อสร้างความสนุกสนานเพลิดเพลินเป็นอย่างยิ่ง ช่วงบ่ายแห่กองบุญลงสู่วัดโดย นำเมืงแบกโดยผู้ชายญาติลูกหลานผู้ตายตามด้วยขบวนแห่ของเหล่าพี่น้องมีการย่ำเมืง รำฟ้อน สนุกสนาน พอถึงวัดนำกองบุญขึ้นไว้ที่ศาลา ส่วนพระสงฆ์และญาติโยมต่างถิ่นที่มาร่วมงานบุญ เข้าพักผ่อนในผามที่เตรียมไว้ให้โดยชาวนาจะแบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบดูแล อำนวยความสะดวก 5 หลังคาเรือนต่อ 1 ผาม ดอนเย็นร่วมกันฟังเทศน์ และชมมหรสพได้แก่ หมอลำกลอน (เดิมค่าจ้างคณะละ 1,000 บาท มีหมอลำฝ่ายหญิง-ชายลำได้ตอบกันไปมา) มีการขายขนม ผัดหมี่ ลูกชิ้น เป็นต้น มีการละเล่นชวนให้เพลิดเพลิน ได้แก่ สะบ้า ธงชัย เป็นต้น ผู้ที่คนมาร่วมงานมากมายจากในชุมชนเองและชุมชนอื่นที่ได้ข่าว ไม่มีการทะเลาะวิวาทในงานบุญคนส่วนมากจะมาร่วมกันทำบุญด้วยใจจริง ส่วนหนุ่มๆ จะเป่าแคน ร้องผญาและผามเกี่ยวพราสีสาวที่มาเที่ยวงานบุญ สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างชุมชน

4. วันถวายกองบุญ ประชาชนนิมนต์พระสงฆ์ทั้งหมดโดยพระสงฆ์รูปที่จองรับกองบุญจะต้องมาร่วมแห่กองบุญด้วย ขบวนเริ่มด้วยพระสงฆ์นั่งบนสระเรียง แบกด้วยผู้ชายฉกรรจ์ จากนั้น

ต่อด้วยเม็งกงบุญ ที่แบกด้วยเหล่าญาติลูกหลานของผู้ตาย คนแก่งอ้งอ้ง และปิดท้ายด้วย ขบวนแห่ของเหล่าชาวนาคู คีพิน เป้าแคน ร้องรำทำเพลง แห่รอบโบสถ์ 3 รอบเป็นขบวนแห่ที่ยิ่งใหญ่ เชื่อว่าทุกคนที่ร่วมขบวนแห่กงบุญจากบ้านจนถึงวัดจะได้บุญกุศลและกุศelnั้นจะส่งผลต่อผู้ที่ล่วงลับที่รอรับกงบุญอุทิศส่วนกุศลด้วย ดังนั้นทุกคนจึงเฝ้ารอรการร่วมขบวนทั้งเด็ก ผู้ใหญ่ เสร็จแล้วนำกงบุญทั้งหมดขึ้นบนศาลา และนิมนต์พระสงฆ์ที่ขึ้นเสริ่งทุกรูปมาที่ห้องสดสรง พระสงฆ์ผู้ใหญ่หรือผู้เฒ่าจุดเทียนกิ่งหรือเทียนง่า และเทียนกาบบนธางสด

พระสงฆ์เอา มือจับบ่าซ้ายขวาหมุนไปขวา 3 รอบ เป็นประตักนิณ จึงนิมนต์นั่งบนตั่งพิธี ฝ่าเท้าเหยียบบนหินมงคล ประนมมือ กระทำจิตระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย ญาติโยมนั่งถือไตรจีวร พร้อมดั่งนโม ๓ จบ จากนั้นนำน้ำหอมถวายพระสงฆ์ นิมนต์พระสงฆ์ผู้ร่วมพิธีทุกรูป ขณะนั้นอ้งอ้ง และระหว่างนั้นญาติโยมชายหญิงทั้งหมดที่ไปร่วมพิธี หลังน้ำหอมสดสรงลงที่ธางสดน้ำหอมก็จะไหลลงถูกพระภิกษุสามเณรที่นั่งอยู่ตรงธางสดนั้น เสร็จแล้วผู้รับสดสรงขึ้นขึ้น ทายกนำไตรจีวรให้ครอง ครองเสร็จให้ขึ้นเรียงแถวประนมมือดั่ง นโม 3 จบ เสร็จแล้วนิมนต์ทุกรูป ที่ได้รับการสดสรงขึ้นศาลาเพื่อทำพิธีถวายกงบุญ เป็นอันเสร็จพิธี

5.วันบุญแห่กัณฑ์หลอน คือการทำบุญแห่รอบชุมชนประชาชนร่วมสมทบปัจจัย หลังจากที่ได้ถวายกงบุญเสร็จแล้ว 1 วัน การแห่กัณฑ์หลอนจะเริ่มกันในตอนเช้าโดยจัดเตรียมไม้ไผ่ ตัดแต่งกิ่งให้สวยงาม ปักติดกับมะพร้าวอ่อน นำฝ้ายไหมหลอด สมุด ดินสอ สิ่งของแล้วแต่ศรัทธา มัดตามกิ่งไม้ไผ่หรือใส่ถุง ขบวนแห่นำกลอง ฉิ่ง ฉาบ แคน ร้องรำทำเพลงรอบหมู่บ้าน ชาวบ้าน ร่วมนำเงิน ในฝ้าย ไหม หลอด ดอกไม้มาร่วมสมทบ หลังจากนั้นช่วงบ่ายนำปัจจัยที่ได้ทั้งหมด ถวายพระสงฆ์ที่แสดงเทศนาโดยไม่บอกกล่าวล่วงหน้า (หลอน) แต่ถ้าไม่พบพระสงฆ์ให้นำกัณฑ์ หลอนมอบให้วัด (แคลง สิมสาร 2552 : สัมภาษณ์)

เดือนห้าบุญสงกรานต์

ฮิตหนึ่งนั้นพอถึงเดือนห้าให้พวกไพร่ชาวเมือง

พากันทำเครื่องสรงองค์พระศัพัทญเจ้า

ทุกวัดให้ทำไปอย่าไลห่าง

ให้พากันสืบสร้างบุญไว้อย่าลืไ

จึงได้มีแต่ความสุข อันตรายภัยทุกข์สืบมีมาไกล

ทุกคนให้ถือฮิตคำกลอน ถือตามกองแต่ปางปฐมพูน

สมัยก่อน เศรษฐินหนึ่งไม่มีลูก จึงไปบะบน(บนบาล) พระอาทิตย์และพระจันทร์เพื่อ ขอลูกเวลาล่วงเลยมาสามปี ก็ยังไม่ได้ลูกจึงไปขอลูกกับคันไทรใหญ่ เทวดาประจำคันไทรใหญ่ มีความกรุณาได้ไปขอลูกนำพระยาอินทร์ พระยาอินทร์ให้ธรรมะปาละกุมาร (ท้าวธรรมบาล) มาเกิด ในท้องภรรยาเศรษฐี เมื่อธรรมะปาละประสูติ เจริญวัยใหญ่ขึ้น ได้เรียนจบไตรเภท เป็นอาจารย์

สอนการทำมงคลแก่คนทั้งหลาย ครั้งนั้น กบิลพรหม ลงมาถามปัญหาธรรมะปาละกุมารถามปัญหาตามข้อคือ คนเราในวันหนึ่ง ๆ มีศรีอยู่ที่ไหนบ้าง ถ้าธรรมบาลตอบได้จะตัดศีรษะคนบูชา แต่ถ้าตอบไม่ได้จะตัดศีรษะธรรมบาลเสีย โดยผลัดให้เจ็ดวันในชั้นแรก ธรรมบาลตอบไม่ได้ ในวันถ้วนหก ธรรมบาลเดินเข้าไปในป่า บังเอิญได้ยืนนกอินทรีสองตัวเมียพูดคำตอบให้กันฟัง ตอนเช้าศรีอยู่ที่หน้า คนจึงเอาน้ำล้างหน้าตอนเช้า ตอนกลางวันศรีอยู่ที่อก คนจึงเอาน้ำหมักประพรมหน้าอก ตอนกลางวัน ตอนเย็นศรีอยู่ที่เท้า คนจึงเอาน้ำล้างเท้าตอนเย็น ธรรมบาลจึงสามารถตอบคำถามนี้ได้ สัญญาว่าถ้าธรรมบาลตอบปัญหาจะตัดหัวของคนบูชา ธรรมบาลแก้ได้ เพราะศีรษะของกบิลพรหมมีความศักดิ์สิทธิ์มาก ถ้าตกใส่แผ่นดินจะเกิดไฟไหม้ ถ้าทิ้งขึ้นไปในอากาศฝนจะแล้ง ถ้าทิ้งลงมหาสมุทรน้ำจะแห้ง ก่อนตัดศีรษะ กบิลพรหมเรียกลูกสาวทั้งเจ็ดคน เอาขันมารองรับแห่รอบเขาพระสุเมรุหกสิบนาที แล้วนำไปไว้ที่เขาไกรลาสเมื่อถึงกำหนดปีนางเทพธิดาทั้งเจ็ดผลัดเปลี่ยนกันมาเชิญเอาศีรษะท้าวกบิลพรหมมาแห่รอบเขาพระสุเมรุแล้วกลับไปเทวโลก

นางสงกรานต์ ได้แก่ ผู้ทำหน้าที่อันเชิญเอาศีรษะของท้าวกบิลพรหมมาแห่ในวันสงกรานต์ เป็นนางฟ้าบนสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา ซึ่งเป็นสวรรค์ชั้นต่ำที่สุด มีด้วยกัน 7 คน เป็นพี่น้องกันทั้งหมด และเป็นธิดาของท้าวกบิลพรหมนางทั้ง 7 มีชื่อ วัน ดอกไม้ เครื่องประดับ อาหาร อาวุธ และสัตว์เป็นพาหนะ ดังนี้

1. พุข วัน อาทิตย์ดอกไม้ ดอกทับทิมเครื่องประดับ ปัทมราดาอาหาร อุทุมพรอาวุธ จักร - สังข์พาหนะ ครุฑ
2. โคราด วัน จันทร์ดอกไม้ ดอกป๊อบเครื่องประดับ มุกดาหารอาหาร น้ำมันอาวุธ พระขรรค์ - ไม้เท้าพาหนะ พยัคฆ์ (เสือโคร่ง)
3. รากษส วัน อังคารดอกไม้ ดอกบัวหลวงเครื่องประดับ โมราอาหาร โลหิตอาวุธ ครีฑ - ธนูพาหนะ วราหะ (หมู)
4. มณฑา วัน พุธดอกไม้ ดอกจำปาเครื่องประดับ ไพฑูรย์อาหาร นมเนยอาวุธ ไม้เท้า - เหล็กแหลมพาหนะ คัสพะ (ลา)
5. กิริณี วัน พฤหัสบดีดอกไม้ ดอกมณฑาเครื่องประดับ มรกตอาหาร ถังน้ำอาวุธ ขอ - ปืนพาหนะ กุญชร (ช้าง)
6. กิมิทา วัน ศุกร์ดอกไม้ ดอกจงกลณีเครื่องประดับ นุสรณ์อาหาร กล้วยน้ำอาวุธ พระขรรค์ - พินพาหนะ มหิงสา (ควาย)
7. มโหทร วัน เสาร์ดอกไม้ ดอกสามหาวเครื่องประดับ นิลรัตน์อาหาร เนื่อทรายอาวุธ จักร - ครีฑพาหนะ นกยูง (นายผิง แลผดุง 2552 : สัมภาษณ์)

การทำบุญสงกรานต์กำหนดเอาวันที่ 13 เดือนห้าเป็นวันแรกทำกันอยู่ 7 วัน ช่วงบุญวันแห่งความเอื้ออาทร ความรัก ความผูกพัน ที่มีต่อกันทั้งครอบครัว ชุมชน สังคม และศาสนา ทำให้สมาชิกของครอบครัวได้มีโอกาสมาอยู่ร่วมกันเพื่อแสดงความกตัญญูคติเวทิต เช่น ลูกหลานนำ

สิ่งของมาเขียนเขียน และรดน้ำขอพรจากบิดา มารดา ปู่ ย่า ตา ยาย รวมทั้งแสดงความกตัญญู กตเวทิตาต่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ด้วยการทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ การสร้างความสมัครสมานสามัคคีในชุมชน ได้แก่ การร่วมกันทำบุญให้ทาน การก่อพระเจดีย์ทรายและเป็นการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ ยังสร้างความรู้สึกผูกพันกลมเกลียวต่อบุคคลในสังคมเดียวกัน และสร้างความรู้สึกลงใจในสาธยายสมบัติของสังคม และสิ่งแวดล้อมโดยการช่วยกันทำความสะอาดบ้านเรือน วัดวาอาราม ตลอดจนอาคารสถานที่ต่างๆ โดยมีการทำบุญตักบาตร การเล่นน้ำ การใช้น้ำเป็นตัวแทน แก่กันกับความหมายของฤดูร้อน ใช้น้ำรดให้แก่กันเพื่อความชุ่มชื่น การสงวนน้ำพระที่น้ำสริมงคล เพื่อให้เป็นการเริ่มต้นปีใหม่ที่มีความสุข

การสงวนน้ำพระศาสนาพุทธ ใช้คำว่า ถวายเครื่องเถราภิเษก (สงวนน้ำพระ) ถ้าตั้งใจสงวนน้ำพระ มีจิตศรัทธาให้พระวรกายของพระพุทธเจ้าสะอาดปราศจากมลทินแล้วผลบุญนอกจะทำให้เราเป็นผู้มีความ สดชื่น เย็นกาย เย็นใจ ไม่มีเรื่องขุ่นข้องหมองใจแล้ว ยังมีอานิสงส์ทำให้ได้ไปสู่สวรรค์ ชั้นดุสิต มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับอานิสงส์ถวายเครื่องเถราภิเษก (สงวนน้ำพระ) ผู้ใดได้ถวายเครื่องเถราภิเษก(สงวนน้ำพระ)จะพ้น จากทุกข์ภัยทั้งปวงในสมัยพุทธกาลครั้งนั้นองค์สมเด็จพระเจ้า เสด็จประทับอยู่ ณ เขตวันมหาวิหาร พร้อมภิกษุสงฆ์ ๕๐๐ รูป พระเจ้าปัสเสนทิโกศล พร้อมด้วยมหาอำมาตย์ทั้งหลาย ได้นำเครื่องสักการะทั้งหลาย เข้าไปสู่พระเชตะวันมหาวิหาร ถวายอภิเษก แด่องค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว ประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วทูลถามว่า ภนเด ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อันบุคคลใดกระทำสักการะบูชาสงวนเถราภิเษก (สงวนน้ำพระ)แก่ สงฆ์ ด้วยใจเลื่อมใสศรัทธา จะได้ผลอานิสงส์เป็นอย่างไรพระเจ้าข้าองค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า ดูกรมหาราช บุคคลใด มีความเชื่อในคุณพระรัตนตรัยทั้ง ๓ ประการในเมื่อปรารถนาอันใด ก็จะสามารถปรารถนา ทุกประการ การทำเถราภิเษก(สงวนน้ำพระ)นี้ได้ทำกัน สืบ ๆ มาในครั้งพุทธเจ้าก่อน ๆ แล้วพระองค์ทรงแสดงสืบต่อไปว่า ในกาลครั้งนั้นเป็นสมัยครั้งศาสนาของพุทธเจ้าเมธังกร ยังมี พระยาพระองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่าวิชัยยะ ได้เสวยสมบัติ ในเมืองสาธนครประกอบไปด้วยทศพิศราชธรรม ๑๐ประการ มีเถระองค์หนึ่งชื่อว่าอุสสา เป็นอันเดวาสิกแห่งพุทธเจ้าเมธังกร พระยาวิชัยยะ ได้ทอดพระเนตรเห็น พระมหาเถระเข้ามาในเมือง พระยาวิชัยยะก็มีใจศรัทธาเลื่อมใส ในอิริยาบถ ของพระมหาเถระเจ้าเสร็จไปต้อนรับนิมนต์ให้ไปสู่ปราสาทของพระองค์ แล้วก็จัดแจง สงวนเถราภิเษกด้วยน้ำหอมเสร็จแล้วถวายภัตตาหาร ตั้งความปรารถนาว่า ปวงชนทั้งหลายที่อยู่ใน ขอบเขตฉันหาเสมา ขององค์อยู่ใน โอวาทคำสอน ของพระองค์ ทุกเมื่อ และขอให้ข้าพระองค์ได้พ้นจากทุกข์ภัยเวร ข้าศึกศัตรูทั้งหลายด้วยบุญกุศลที่ข้าพเจ้าได้กระทำไว้ในอนาคตกาล ไฉนเทอญ พระมหาเถระเจ้า ก็ได้อนุโมทนา แห่งพระยาวิชัยยะ แล้วถวายพระพรทิพย์ ๑๐ ประการ ลากลับไปสู่ สำนักแห่งพระมหาเถระเจ้า พระยาวิชัยยะได้รับพร แห่งพระมหาเถระ แล้วมีจิตยินดีรื่นเริงบันเทิงใจ ต่อบุญกุศลของพระองค์ที่ทรงกระทำไว้ ครั้นจุติจากโลกแล้วก็ไปอุบัติ อยู่บนสวรรค์ชั้นดุสิตพิภพ มีวิมานทองสูง ๒๒ โยชน์ มีนางเทพอัปสรแสนหนึ่งเป็นบริวาร ครันสิ้นชีพ

เทวบุตรแล้ว ได้ไปเกิดเป็นเจ้าพระสริตะ เสร็จสร้างบารมีให้แก่กล้าขึ้นไป ได้มาเกิดเป็น องค์พระ
ตถาคต เต็มนี้แล (นายเกษม สอนถึง 2552 : สัมภาษณ์)

พิธีกรรม

1. ตอนเช้าประชาชนร่วมทำบุญตักบาตร ถวายอาหารคาวหวาน หรือบางครอบครัวถือ
โอกาสทำบุญอุทิศ หลังจากพระภิกษุ - สามเณรฉันเพลแล้ว และรณน้ำทำความสะอาดอุทิศอุทิศ
ความกตัญญู ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว

2. พระสงฆ์อัญเชิญพระพุทธรูปออกทรงน้ำจัดเตรียมทำความสะอาดและจัดพระพุทธรูปไว้
ณ ที่จะทำการสงฆ์

3. หลังจากฉันเพลเสร็จแล้วพระสงฆ์คัดลอกเพื่อนักชาวบ้านร่วมสงฆ์พระที่ลานวัด พอ
ชาวบ้านได้ฉันเสร็จกลองจะจัดน้ำอาบน้ำหอม ประกอบด้วย ขมิ้น รากนาง ขมิ้น เนื้อม หวานหอม
นำมาตากแดดบดให้ละเอียดผสมกับน้ำสะอาด และดอกไม้รูปเทียนมารวมกัน ณ ที่ประดิษฐาน
พระพุทธรูปในวัดอย่างพร้อมเพรียงกัน

4. พระสงฆ์ทำพิธีบูชาดอกไม้รูปเทียน ไหว้พระ พร้อมกล่าวนำสดทรงพระพุทธรูป (พระ
ประธานหรือพระรองพระประธาน) เสร็จแล้วร่วมกันสงฆ์พระพุทธรูป ด้วยน้ำหอมหรือน้ำ
บริสุทธิ์ที่สะอาด บางคนมักอยู่ได้หอสงฆ์ เพื่อจะได้อาบน้ำสงฆ์พระพุทธรูปเพื่อเป็นสิริมงคลดังถึง
ศีลเนยจัญไรออกจากตัวหายโรคภัยไข้เจ็บและอยู่เย็นเป็นสุข พร้อมทั้งยังเก็บเอาน้ำสงฆ์กลับไปปะ
พรมบ้านเรือน หรือสัตว์เลี้ยงเพื่อความเป็นสิริมงคลอยู่เย็นเป็นสุขจากนั้นสงฆ์พระสงฆ์โดยการ
ใช้ขันตกรดที่ตัวท่าน หรือที่ฝ่ามือก็ได้ รับศีลรับพรเดือนสตาวามนุชนั้นผ่านไป 1 ปีแล้วและใน
รอบปีที่ผ่านมา เราได้ทำอะไรบ้างและควรจะทำอะไรต่อไปในปีที่กำลังจะมาถึง ทำให้จิตใจ สดชื่น
เย็นกาย เย็นใจ อาบสงฆ์ทำให้ได้ไปสู่สวรรค์ ชั้นดุสิต จากนั้นเป็นการรดน้ำผู้ใหญ่ หรือการรดน้ำ
ขอพร เป็นการแสดงความเคารพต่อผู้ใหญ่ของครอบครัว หรือผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ โดยรดน้ำทั้ง
ตัวหรือรดเฉพาะที่ฝ่ามือก็ได้ท่านให้พรมงคลเพื่อเป็นสิริมงคลในการเริ่มต้นปีใหม่และเป็นกำลังใจ
กันและกันในการดำรงชีวิตอยู่ต่อไปเป็นวันแห่งความรัก ความผูกพันในครอบครัว อย่างแท้จริง
จากนั้นเป็นการเล่นรดน้ำ หลังจากเสร็จพิธีการต่าง ๆ แล้ว เพื่อเชื่อมความ สัมพันธระหว่างญาติมิตร
เพื่อนฝูง หรือหนุ่มสาวโดยการใช้ น้ำสะอาดผสมน้ำอบหรือน้ำหอม หรือจะใช้น้ำอบก็ได้ รดกันเบา
ๆ ด้วยความสุภาพอย่างสนุกสนานไม่ถืออายุ ชั่ววรรณะไม่ลวนลามกัน ไม่มีเรื่องมีราวปากเสียงกัน
เกิดความสมัครสมานสามัคคีในชุมชน

5. ตอนบ่ายอัญเชิญพระพุทธรูปขึ้นเกวียนหรือเสลี่ยงจัดขบวนแห่จากวัดรอบหมู่บ้าน
ประชาชนทุกวัยทุกครอบครัวทำความสะอาดบ้านเรือนและสิ่งของพร้อมทั้งร่วมขบวนแห่ต่างเล่น
น้ำร่วมกันสงฆ์พระพุทธรูปเชื่อว่าหากเล่นสาดน้ำกันมากเท่าใด จะเป็นการช่วยคลุมนาคให้ฝน
ตกมากขึ้นเท่านั้น ไล่สิ่งไม่ดีสิ่งสกปรกออกจากชุมชนเป็นช่วงเวลาทั้งดงม อ่อนโยน เอื้ออาทร
และเต็มไปด้วยบรรยากาศของความกตัญญู ความเคารพซึ่งกันและกัน เป็นประเพณีที่

ความสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนมนุษย์ในสังคม โดยใช้น้ำเป็นสื่อในการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างกัน ทั้งยังเกิดความเอื้ออาทรต่อสิ่งแวดล้อม ทุกคนจะช่วยกันทำความสะอาดบ้านเรือน สิ่งของเครื่องใช้ทุกอย่างให้สะอาดหมดจดเพื่อจะได้ต้อนรับปีใหม่ด้วยความแจ่มใส เบิกบาน

6. พระสงฆ์คัดลอกให้สัตบุรุษรวมตัวกันอีกครั้งเพื่อไปเก็บดอกไม้ ได้แก่ ดอกกุหลาบ (สีเหลืองสีของศาสนาพุทธ และความคำคุณ) ดอกมูก (สีขาวความบริสุทธิ์ ความศรัทธา) ดอกจี่เหล็ก (สีเหลือง สีพระสงฆ์) ระหว่างที่เดินทางพระสงฆ์เป็นผู้นำประชาชนชาวบ้านมีการเป่าแคน ร้องรำทำเพลงเป็นที่สนุกสนาน หนุ่มสาวทยอยเข้าเกี่ยวพาราสีกัน ผู้เฒ่าผู้แก่พาลูกหลานร่วมกิจกรรม ดอกไม้ทั้งหมดที่เก็บได้นำมาบูชาพระที่หอสง การเก็บดอกไม้มาบูชาพระเป็นสิ่งที่ต้องทำเพราะถือว่าเมื่ออัญเชิญพระพุทธรูปมาแล้วต้องสักการบูชาด้วยดอกไม้รูปเทียนแสดงความเคารพ และก่อให้เกิดศรัทธาต่อพระพุทธรูปเจ้าจนครบกำหนด 7 วัน

7. วันสุดท้ายของบุญสร้างน้ำพระสงฆ์และชาวบ้านร่วมกันแห่พระพุทธรูปรอบหมู่บ้านเสร็จ อัญเชิญพระพุทธรูปประดิษฐานไว้ตามเดิม หลังจากนั้นร่วมกันก่อเจดีย์ทราย มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับ อานิสงส์การก่อเจดีย์ทรายว่าเมื่อพระองค์เสด็จประทับอยู่ ณ บุษปารามมหาวิหารในนครสาวัตถีได้เทศนาถึงอานิสงส์ก่อเจดีย์ทรายแล้วตั้งความปรารถนาไว้ เป็นใจความว่าวันหนึ่งเป็นฤดูร้อนอากาศร้อนอบอ้าวมาก พระเจ้าปิตเสนทิโกศลทรงพักผ่อนพระอิริยาบถให้สบาย ณ หาดทรายริมฝั่งแม่น้ำไม่ห่างจากพระนครเท่าใดนัก ได้ทรงทอดพระเนตรเห็นทรายขาวสะอาดราบเรียบฉิมก มีพระดำริว่าควรทำเป็นรูปเจดีย์ขึ้น เพื่อบูชาพระรัตนตรัย ดีกว่าที่เราจะมาเดินเล่นโดยเปล่าประโยชน์ เมื่อทรงดำริเช่นนั้น แล้วก็รีบลงมือก่อเป็นรูปเจดีย์ด้วยพระองค์เอง พวกบริวารทั้งหลายที่ตามเสด็จ ก็ลงมือก่อตามไปด้วย เมื่อสำเร็จแล้วมองก็เป็นทิวแถวสวยงามเกิดมีความปิติยินดีเป็นที่ยิ่ง เพราะนับดูแล้วมี ๘ หมื่น ๔ พันองค์พระบรมกษัตริย์ทรงโสมนัสเป็นยิ่งนัก ก็เสด็จกลับมาสู่บุษปารามมหาวิหารถวายอภิวาท แล้วก็นั่งอยู่ส่วนข้างหนึ่งแล้วกราบทูลถึงอานิสงส์ของการก่อพระเจดีย์ทรายบูชาพระรัตนตรัย ที่พระองค์ได้ทรงกระทำมาแล้ว โดยตลอดพระพุทธรูปองค์ทรงโปรดประทานพระธรรมเทศนาว่า มหาราชคุณกรมหาบพิตรนรชนหญิงชายทั้งหลายเหล่าใด มีศรัทธาเลื่อมใสอุทิศสาธิตพากเพียรพยายาม ทำการก่อสร้างพระเจดีย์ทรายใหญ่น้อยก็ดี มีจำนวนถึง ๘ หมื่น ๔ พันองค์นั้น หรือว่าจะมาน้อยแค่ไหนก็ตาม ด้วยศรัทธาอันแรงกล้า ก็จะไม่ไปสู่อบายภูมิตลอดร้อยชาติ ถ้าเกิดเป็นมนุษย์ ก็จะเป็นผู้มั่งคั่งด้วยทรัพย์สมบัติบริวารเป็นอันมาก ครั้นตายไปจากมนุษย์โลก ก็จะไปเกิดในสวรรค์เสวยทิพย์สมบัติ แม้พระตถาคตก็เคยได้กระทำมาแล้ว ในครั้งเป็นพระโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมีอยู่แล้วพระองค์นำอดีตนิทานมาแสดงต่อไปว่า ครั้นนั้นพระตถาคตได้เกิดในตระกูลอนาถา พอเจริญวัยขึ้นก็ต้องเข้าป่าแสวงหาพินมาขายเลี้ยงชีพ กระทำอย่างนี้เป็นอาจิม อยู่มาวันหนึ่งได้เห็นทรายขาวสะอาดบริสุทธิ์ผุดผ่องในราวป่า ก็มีจิตผ่องใสศรัทธาใคร่จะก่อพระเจดีย์บูชาพระรัตนตรัย จึงสละเวลาไม่ตัดพินทั้งวัน ได้ก่อพระเจดีย์ทรายเสร็จแล้วได้ฉีกผ้าห่มผืนหนึ่งปักเป็น

รัชชัญ แล้วบูชาพระรัตนตรัยในพุทธบาทศาสดาของพระคิณาสัมมาสัมพุทธเจ้า แล้วตั้งความปรารถนาว่า ขอให้ข้าพเจ้าได้สำเร็จพระโพธิญาณ ในอนาคตกาลโน้นเทอญ ครั้นทำลาขันธ์แล้วไปเกิดอยู่ชั้นดาวดึงส์มีวิมานสูง ๑๒ โยชน์ เสวยทิพย์สมบัติอยู่ถึง ๒ พันปีทิพย์ เมื่อสิ้นอายุขัยแล้วได้จุติมาเกิดเป็นพระราชโอรสของพระเจ้าพาราณสี ได้ท่องเที่ยวอยู่ในมนุษยโลก บำเพ็ญบารมีญาณจนเต็มเปี่ยมดีแล้ว จึงได้นำอุบัติเป็นพระศากยโคตม ดังที่มหาบพิตรปรารภอยู่ขณะนี้ เมื่อจบพระธรรมเทศนาแล้ว พระเจ้าปิตเสนทิโกศล พร้อมด้วยบริวารทั้งหลายก็มีความยินดีโสมนัส ในการที่พระองค์ทรงก่อ พระเจดีย์ทรายบูชาคุณพระรัตนตรัยโดยไม่เปล่าประโยชน์ (นายนา กลัดกันแสง 2552 : สัมภาษณ์)

ประชาชนชาวนาฎจะชนทรายจากโคกโนนสนามบินมาที่วัดเพื่อการก่อเจดีย์ทราย ไม่นำทรายที่วัดมาทำเพราะเชื่อว่าถ้าขุดทรายในวัดเกิดมาชาติหน้าตาจะบอด ตาหุบ ตาโกน การก่อเจดีย์นำเอาทรายผสมน้ำพอชุ่มแล้วนำมารวมก่อเป็นกองใหญ่ ทำเป็นรูปเรียวสูงคล้ายเจดีย์ ยอดเจดีย์ทรายปักด้วยธงสี รอบๆเจดีย์ทรายล้อมรอบด้วยลูกธาดูเจดีย์ทราย โดยเอาขันขนาดเล็กใส่ทรายซึ่งผสมน้ำพอหมาดให้เต็มดีแล้วตีคว่ำลงกับพื้นดินรอบเจดีย์ทรายองค์ใหญ่ ตกแต่งให้สวยงาม เสียบดอกมูก ดอกคูณ ดอกขี้เหล็ก คนหนึ่งทำจำนวนให้เกินอายุของตนไว้ 1 ขัน ซึ่งมีความหมายขอให้อายุยืนยาวต่อไป ทำเจดีย์ทรายจำนวน 2-4 เจดีย์ เชื่อว่าเมื่อก่อทรายที่สร้างเจดีย์ทรายจะสามารถชดใช้กรรมเวรบาปกรรมที่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ผลบุญจากเมื่อก่อทรายส่งผลให้เจ้ากรรมนายเวรได้ใช้ประโยชน์ ได้อานิสงส์ผลบุญมากมายจำนวนเมื่อก่อทราย ส่วนใหญ่การก่อเจดีย์ทรายจะก่อรอบต้นไม้โพธิ์ ต้นไทรเพราะเชื่อว่าเป็นที่สถิตของรุกขเทวดา เจดีย์ทรายจะปล่อยให้หลาหลาเอง พื้นที่แห่งนั้นจะได้รับการถมให้สูงขึ้นไปในตัวพื้นดินจะหายจากโคลนตมและมองดูสะอาดตาดีด้วยนับเป็นการได้กุศลผลบุญ ทั้งยังเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ในครอบครัวในการก่อเจดีย์ทรายร่วมกัน ความสมัครสมานสามัคคีในการรักษาพุทธศาสนาร่วมกันการทำนุบำรุงวัดด้วยทรายเพิ่มทัศนียภาพที่สะอาดตาของวัดสร้างความศรัทธาและเชื่อในบาปบุญคุณโทษ

คำขออธิฐานขอคืนก่อเจดีย์ทราย

ขอแม่ธรณี เจ้าที่ เจ้าฐาน ขอคืนมีตบเป็นเจดีย์ธาตุดูทราย แม่ธรณีให้บุญให้ทอดี

คำก่อธาตุดูเจดีย์ทราย

จัดตุ จัดตั้ง พลัง พลาย สามิ

คำบวชธาตุดูเจดีย์ทราย

อิมัสมิง จิถี บัณเฑสีตัง อุปชามิ วะโลกัง เจติยง อะหังวันทามิ สัพพะธา

(ยกมือไหว้และกล่าว 3 ครั้ง)

คำกรวดน้ำธาตุดูเจดีย์ทราย

รด สะเดโช สิทธิ ลาโพ ไชโย โหตุ

(กล่าว 3 ครั้ง)

8. หลังจากก่อเจดีย์ทรายเสร็จนิมนต์พระสงฆ์และเณรเพื่อทำการขอสมาที่แต่งตั้งหรือ
ล่วงเกินในช่วงเวลาบุญสงฆ์น้ำโดยจัดขัน 5 หรือขัน 8 (ดอกไม้ เทียน อย่างละ 5 คู่ หรือ 8 คู่) ใส่
ถาดพร้อมกล่าวคำขอสมา พระสงฆ์รับคำขอสมาแล้วเจริญพระพุทธมนต์เทศนาสอนสั่ง

คำขอสมาพระสงฆ์

ผู้ข้าทั้งหลาย ทั้งผู้ชายและน้อยใหญ่ ไพร่และเสนา พวกกันมาสมา คุณพระพุทธ
พระธรรม พระเจ้า คุณแก้วสามประการ

อนึ่ง ผู้ข้าทั้งหลาย อดิเรกบูชาพระพุทธเจ้าว่าปงาม พงหลาว หลาม ไหล่ หลอบ หน้าบ่ชอบ
สมตัว มือยืม หัวว่าเคียด ลักกะเบียดมาจำ อันประการหนึ่ง ยังได้บายตัวหนังสือธรรมตัวบ่แข็ง ให้
เอน้ำลายลือบ ไหล่ ห้อยเหนือง่าไม้ และฝาคะติ ฝาคัมภีร์บ่ใส่ บ่มาไขบุญหา ลักกล้ำเอาว่าเด็กน้อย
เขายังเล่น ขุนเขตในอาราม เดินเล่นไปมาฮ้างให้ ให้สะอื้น พระพร้อมตื่นเสียงนั้น อันว่ายังบ่ได้กิน
บักมี้ และมักฝาง หมากเฟือง และหมากม่วง ได้ลักล้วงหมากยม ได้ถือนิคคมมาลักตัด หมากมรนัด
และหมากไฟ ได้เอากะโคมมาไต่พาด ลักพร้าวทางตาล พางานขึ้นคันหมาก ได้ครากน้ำลาย ได้คายน้ำ
หมาก ได้ถากเปลือกยา ก็หัวมีทุคแล้ว ขอพระแก่นแก้วเจ้าจกภูนา รักษาเอกราช บ่ให้รู้ฉลาดนำเดียว
หนทางเดียวบ่สู้ที ขอให้ได้ชี้รดแก้วไปทำบุญ ทุกคน ทุกคน ท้อข้าเทรอญ

(นายพรหมมา บุญแสน 2552 : สัมภาษณ์)

เดือนหกบุญบังไฟ

ฮิตหนึ่งนั้น พอถึงเดือนหกแล้วให้นาเอน้ำวาริสรงโตศ

ฮตพระพุทธรูปเหนือได้สู่กาย

อย่าได้ละเบี่ยงบ้ายปักเป้าหายหยุด

มันสิสุญเสียศรีดำไปเมื่อหน้า

จงพากันทำแท่นแวคองฮิตเก่า

เขาบุญไปเรื่อยๆไปหน้าอย่าถอย

เรื่องเล่าว่าแต่สมัยก่อนพญาคางคกทำรบกับพญาเถนหากพญาเถนแพ้ต้องส่งฝนลงมาให้
โลกมนุษย์เป็นประจำทุกปี ผลการสู้รบปรากฏว่าพญาเถนแพ้พญาคันคาก เพราะพญาคันคากใช้
แผนส่งปลวกขึ้นไปกัดด้ามอาวุธ ส่งมด ตะขาบ ไปซ่อนอยู่ในรองเท้าและเสื้อผ้าที่จะออกรบของ
พญาเถนและทหาร พญาเถนก็ยอมทำตามสัญญาแต่โดยดีแต่มีข้อแม้ว่าชาวโลกจะต้องจุดบังไฟ
ขึ้นไปเตือนว่าต้องการฝนเมื่อใด ด้วยเหตุนี้ชาวโลกที่ต้องการน้ำคั้นน้ำใช้และน้ำเพื่อการเกษตรจึง
ได้ทำบังไฟจุดขึ้นไปขอฝนกับพญาเถนในช่วงก่อนฤดูทำนา คือประมาณเดือนหก ในช่วง เดือน
พฤษภาคมถึงเดือนมิถุนายน ด้วยความเชื่อตามเรื่องเล่านี้จึงทำให้จุดบังไฟทุกปีเพื่อเดือนพญาเถน
(นายแคลง ทิมสาร 2552 : สัมภาษณ์)

เรื่องเล่าเกี่ยวกับตำนานผาแดงนางไอ่ มีอยู่ว่าพระยาขอมผู้ครองเมืองเอกชะริตา มีธิดานางหนึ่งชื่อ นางไอ่ซึ่งจัดเป็นหญิงที่มีรูปร่างงดงามในวัยแตกเนื้อสาว ซึ่งจะหาสาวงามนางใดในสามไตรภพมาเทียบมิได้ ความงดงามของเธอเป็นที่เลื่องลือไปทั่วแดนไกล เจ้าชายหลายหัวเมืองต่างหมายปองอยากได้มาเป็นคู่ครองกันทุกคน ท้าวผาแดง เจ้าชายเมืองผาพาง ทราบข่าวเล่าลือถึงสิริโฉมอันงดงามของ นางไอ่ ก็เกิดความหลงใหลใฝ่ฝันในตัวนางเป็นอย่างมาก จึงวางแผนทอดสัมพันธ์ไมตรีด้วยการส่งแก้วแหวนเงินทองและผ้าแพรพรรณเนื้อดีไปฝาก นางไอ่ เมื่อมหาดเล็กนำเอาสิ่งของไปมอบให้ แถมยังได้บอก นางไอ่ ถึงความรูปหล่อ งามอาจ ผึ่งผายของ ท้าวผาแดง ให้ฟัง เท่านั้นเองนางก็เกิดความสนใจและฝากเครื่องบรรณาการไปฝาก ท้าวผาแดง เป็นการตอบแทนด้วย ก่อนที่มหาดเล็กจะเดินทางกลับ นางไอ่ ยังได้ฝากคำเชื้อเชิญท้าวผาแดง ซึ่งตั้งทัพรออยู่นอกเมืองให้เข้าพบนางที่วังพระยาขอม และได้เสียดกัน ฝ่าย ท้าวพังคิ ลูกชาย พญาศรีสุทโธ พญานาคผู้ครองเมืองบาดาล ก็เป็นอีกคนหนึ่งที่มีความใฝ่ฝันอยากยลสิริโฉมของ นางไอ่ ทั้งนี้เพราะเป็นเวอร์กรรมในอดีตชาติในบันดาลให้มีอันเป็นไป โดยเรื่องมีอยู่ว่า ท้าวพังคิ เมื่อชาติก่อน เป็นชายหนุ่มที่ยากจน และเป็นคนโง่ เดินทางเที่ยวขอรทานไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ จนมาถึงหน้าบ้านเศรษฐีคนหนึ่ง และได้เข้าไปอาศัย ช่วยทำงานให้บ้านของเศรษฐีโดยไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย ทำให้เศรษฐีมีความรักใคร่เอ็นดูอย่างมาก ถึงกับยกลูกสาวสวยนางหนึ่งให้เป็นภรรยา ลูกสาวของเศรษฐีนางนี้คือ นางไอ่ ในชาติปางก่อน ท้าวพังคิ ในชาตินั้นเป็นคนไม่เอาไหน แทนที่จะรักภรรยาลูกเศรษฐีกลับไม่สนใจใยดี ไม่ยอมหลับนอนด้วยกันฉันสามี ภรรยาแม้แต่ครั้งเดียว ภรรยาก็ไม่ปรึกษาบอกใครทราบ ประณินบิดาสามีเยี่ยงภรรยาที่ดี เสมอมา อยู่มาวันหนึ่ง ท้าวพังคิ ก็คิดถึงญาติพี่น้องที่บ้านเกิดของตน จึงพาภรรยาคลับไปเยี่ยมบ้าน เศรษฐีผู้เป็นบิดาได้จัดแจงให้ลูกสาวหาบเสบียงอาหารตามผัวไป ท้าวพังคิ หนุ่มโง่ก็ไม่เคยช่วยเหลือนางด้วยการหาบแทนเลย นางทนลำบากหาบของหนักข้ามห้วยและป่าเขา จนกระทั่งเสบียงอาหารหมดลงกลางทาง ท้าวพังคิ เห็นมะเดื่อสุกเต็มต้น จึงขึ้นไปเก็บกินแทนข้าว ฝ่าย นางไอ่ สะใจคอแหงนหน้าขึ้นมอง ท้าวพังคิ ผัวรักให้โยนลูกมะเดื่อลงมาให้กินบ้าง แต่ ท้าวพังคิ กลับไม่ใส่ใจเนื่องจากเป็นคนใจแคบ กินอิ่มคนเดียวแล้วก็ลงจากต้นมะเดื่อเดินหนีไป นางจึงขึ้นเก็บกินเอง เมื่อนางกินอิ่มแล้ว ก็ลงมาแต่ไม่พบ ท้าวพังคิ จึงออกเดินตามหาเท่าไรก็ไม่พบ นางมีความทุกข์ทรมานเป็นอย่างยิ่ง พอเดินทางถึงต้นไทรริมฝั่งแม่น้ำ นางจึงลงอาบน้ำและดื่มกินจนมีความสุขชื่นขึ้นมา จึงตัดสินใจแล้วอธิษฐานว่าชาติหน้าขอให้สามีตายอยู่บนกิ่งไม้ และอย่าได้เป็นสามี ภรรยากันอีกเลย ด้วยแรงอธิษฐานของนาง ชาติต่อมาเจ้าโง่ สามีจึงเกิดมาเป็นท้าวพังคิ ส่วนเธอเองได้เกิดมาเป็น นางไอ่

ฝ่าย พระยาขอม เห็นว่า นางไอ่ ธิดาสาวผู้มีเรือนร่าง และใบหน้าอันสิริโฉม หาหญิงใดในหล้ามาเปรียบเทียบมิได้ ปัจจุบันเธอก็โตเต็มสาวแล้ว จึงมีใบบอกแจ้งไปยังหัวเมืองน้อยใหญ่ ให้ทำบังไฟมาจุดแข่งกันที่เมืองเอกชะริตา หรือเมืองหนองหาน ดันลำนํ้าปาวในปัจจุบัน เพื่อจุดถวายพญาแถนผู้เป็นใหญ่ในชั้นฟ้าบันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ประการหนึ่ง ส่วนอีกประการ

หนึ่ง หากบั้งไฟเมืองไหนขึ้นสูงกว่าเพื่อน ก็จะได้ นางไฉ่ ธิดาสาวผู้เลอโฉมไปเป็นคู่ครอง พระยา
 ขอม ได้กำหนดวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนหก เป็นวันงาน ทำให้เจ้าชายเมืองต่าง ๆ ทำบั้งไฟหมื่น บั้งไฟ
 แสน มาจุลแข่งขันกันอย่างมากมาย บุญบั้งไฟครั้งนั้นนับเป็นงานบุญที่ยิ่งใหญ่มหัพการ พอถึงวัน
 งานผู้คนก็หลั่งไหลมาทั่วทุกสารทิศ ทั้งยังมีการแข่งขันตีกลอง ซึ่งคนอีสานเรียกว่า เส็งกอง กัน
 อย่างครึกครื้น หนุ่ม - สาวต่าง จำผญา เกี่ยวพราศร์กันอย่างสนุกสนาน บุญบั้งไฟ ในครั้งนี้ แม้
 ท้าวผาแดงจะไม่ได้รับฎีกาบอกบุญเชิญให้นำเอาบั้งไฟไปร่วมงานด้วยก็ตาม แต่ พระยาขอม ว่าที่
 พ่อตา ก็ให้การต้อนรับ ท้าวผาแดง เป็นอย่างดี ฝ่าย ท้าวพังคิ เจ้าชายเมืองบาดาล ก็อยากมาร่วมงาน
 กับมนุษย์ เพราะต้องการขอลาโหม นางไฉ่ เป็นกำลัง และคิดและวางแผนในใจว่า บุญบั้งไฟครั้งนี้ข้า
 ต้องไปให้ได้ แม้พ่อข้าจะทัดทานอย่างไรก็ตาม จากนั้นก็พาไพร่พลส่วนหนึ่งออกเดินทางขึ้นมา
 เมืองมนุษย์ ก่อนโผล่ขึ้นเมืองเอกษะธิดาของพระยาขอม ผู้เป็นใหญ่ ท้าวพังคิ ก็พาบริวารแปลงร่าง
 เป็นมนุษย์บ้าง สัตว์บ้าง ส่วนท้าวพังคิ ได้แปลงร่างเป็น กระรอกเผือก ซึ่งชาวอีสานเรียกว่า กะซอก
 ค่อน ได้ออกติดตามลอบชมโฉมนางไฉ่ ในขบวนแห่ของ พระยาขอม เจ้าเมือง ไปอย่างหลงใหลใน
 ความงามของนาง การจุดบั้งไฟแข่งขันเป็นไปอย่างสนุกสนาน ทุกคนใจจดจ่ออยากรู้ว่า บั้งไฟ
 เจ้าชายเมืองไหนชนะและได้ นางไฉ่ ไปครอง ซึ่งการจุดบั้งไฟครั้งนั้น ท้าวผาแดง และ พระยาขอม
 มีเดิมพันกันว่า ถ้าบั้งไฟท้าวผาแดง ชนะบั้งไฟ พระยาขอม แล้ว ก็จะยก นางไฉ่ ธิดาสาวให้ไปเป็น
 คู่ครอง ผลปรากฏว่า บั้งไฟของพระยาขอมไม่ขึ้นจากห้าง ซึ่งคนอีสานเรียกว่าซุ ส่วนของ ท้าวผา
 แแดง แดก(ระเบิด) คาห้าง คงมีแต่บั้งไฟของ พระยาฟ้าแดด เมืองฟ้าแดดสูงยาง และของพระยาเชียง
 เขียนแห่งเมืองเชียงเขียนเท่านั้นที่ขึ้นสู่ท้องฟ้านานถึง 3 วัน 3 คืน จึงตกลงมา แต่พระยาทั้งสองนั้น
 เป็นอาของ นางไฉ่เป็นอันว่าเธอจึงไม่ตกเป็นคู่ครองของใคร เมื่อ บุญบั้งไฟ เสร็จสิ้นลง ท้าวผาแดง
 และท้าวพังคิต่างฝ่ายต่างกลับบ้านเมืองของตน แต่ในที่สุดท้าวพังคิก็ทนอยู่บ้านเมืองแห่งตนไม่ได้
 เพราะหลงใหลในสิริโฉมอันงดงามของนางไฉ่จึงพาบริวารย้อนขึ้นมายังเมืองเอกษะธิดาอีก โดย
 แปลงร่างเป็น กระรอกเผือกอย่างเดิม ส่วนที่คอแขวนกระดิ่งทอง ไปเกาะอยู่บนกิ่งไม้ใกล้หน้าต่าง
 ห้องนอนของนางเมื่อเสียงกระดิ่งทองดังกึกก้องขึ้น นางไฉ่ ได้ยินก็เกิดความสงสัยจึงเปิดหน้าต่าง
 ออกไปดูเห็นกระรอกเผือกวิ่งและเดินไปเกาะกิ่งนั้นกิ่งนี้ด้วยท่าทางน่ารักน่าเอ็นดู นางก็เกิดความ
 พอใจอยากได้ขึ้นมาจึงสั่งให้นายพรานฝีมือดีออกติดตามจับกระรอกเผือกให้ได้ แต่จนแล้วจนรอด
 นายพรานก็จับไม่ได้ เพราะความว่องไวของกระรอกเผือกคนนั้น นางจึงเกิดความไม่พอใจขึ้นมา
 แทนที่และสั่งให้นายพรานจับให้ได้ ไม่ว่าจะจับเป็นหรือจับตาย นายพรานออกติดตามกระรอก
 เผือกเริ่มตั้งแต่บ้านพันดอน บ้านน้ำฆ้อง ก็ไม่มีโอกาสจับกระรอกเผือกเสียที จึงไล่ติดตามมาถึงบ้าน
 นาแบก บ้านเหล่าหมากบัว บ้านเหล่าแซแลหนองแวง บ้านเหล่าใหญ่ บ้านเมืองพริก บ้านคอนสาย
 บ้านม่วง ก็จับยังไม่ได้ในที่สุดผลกรรมแต่ชาติปางก่อนตามมาทัน เมื่อกระรอกเผือกตัวน้อยหนี
 นายพรานมาถึงต้นมะเดื่อที่มีผลสุกเต็มต้น เจ้ากระรอกน้อยก็ก้มหน้าก้มตากัดกินลูกมะเดื่อด้วยความ
 หิวโหย นายพรานไล่ตามมาทันก็เกิดความโมโหที่จับเป็นไม่ได้ จึงตัดสินใจจับตาย ด้วยการใส่

หน้าไม้อาญาพิณยิงถูกร่างเข้ากระรอกเผือกเต็มรักกระรอกเผือกหรือ ท้าวพังคี ? รู้ตัวว่าต้องตายแน่ ๆ จึงสั่งให้บริวารกลับเมืองบาดาลเพื่อนำเอาความไปเล่าให้บิดาทราบ และก่อนจะสิ้นใจ ท้าวพังคี ก็แสดงอิทธิฤทธิ์ โดยร่ายมนต์อธิษฐานว่า ขอให้เนื้อของตนมีมากมาย 8,000 เล่มเกวียน มากพอเลี้ยงผู้คนได้ทั้งเมืองอย่างทั่วถึง เมื่อกระรอกเผือกสิ้นใจตาย นายพรานกับพวกนักล่าฝีมือฉกาจก็นำเอาร่างของกระรอกเผือกไปชำแหละเอาเนื้อที่บ้านเชียงแหว เมื่อนายพรานปาดเอาเนื้อแบ่งให้ผู้คนที่บ้านใกล้เคียงบ้านใกล้เคียงได้กินกัน ก็ปรากฏว่าเนื้อของกระรอกน้อยก็เพิ่มขึ้นมาอย่างทวีคูณ ผู้คนในเมืองต่างพากันกินเนื้อกระรอกอย่างอิมหิพิมัน ยกเว้นผู้คนที่บ้านดอนแม่หม้ายไม่มีผัว หรือ บ้านดอนแก้ว ซึ่งอยู่กลางทุ่งหนองหานเท่านั้นที่พวกพราน ไม่ได้แบ่งปันให้กินฝ่ายบริวาร ท้าวพังคี เมื่อกลับถึงเมืองบาดาล ก็เล่าเหตุการณ์ ท้าวพังคี ถูกชายชื่อนายพรานฆ่าตายให้พญานาคราชผู้เป็นบิดาฟัง บิดาท้าวพังคีก็เกิดความกริ้วโกรธ โกรธา สั่งจัดบริวารเป็นริ้วขบวนกำลังยกพลโยธาทัพขึ้นไปอาละวาดเมืองพระยาขอมถล่มทลายให้หายแค้น พร้อมประกาศก้องว่า ใครกินเนื้อลูกพังคีของข้า พวกมึงอย่าไว้ชีวิต พญานาคพาบริวารออกอาละวาดไปทั่วแดนเมืองเอกราชธิดา เสียดังครืน ๆ ฆ่าผู้คนตายไปอย่างมากมาขสุดคณานับ แผ่นดินเมืองพระยาขอมก็ถล่มทลายลงเป็นหนองหานคันลำน้ำปาว ส่วนบ้านดอนแก้ว หรือดอนแม่หม้ายแห่งเดียวที่ผู้คนไม่ได้กินเนื้อท้าวพังคี จึงไม่ได้ถล่มทลายลง ขณะที่บ้านเมืองกำลังถล่มทลายเพราะอิทธิฤทธิ์พญานาค ศรีสุทโธ อยู่那儿 ท้าวผาแดง พระเอกของเรื่องนี้ ก็ขี่ม้า บักสาม เหยาะอย่างมุ่นหน้าไปหานางไอ่ ท้าวผาแดงเห็นนาคเต็มไปหมดและได้เล่าเรื่องที่พบเห็นให้นางฟัง นางกลับไม่สนใจแต่ได้ทำอาหารที่มีกลิ่นหอมหวลเป็นพิเศษมาให้ท้าวผาแดงรับประทาน ท้าวผาแดงจึงถามว่า เนื้ออะไรจึงหอมมัน ก็ได้รับคำตอบจากนางว่า เนื้อกระรอกชื่อนายพรานยิงตายนามให้ ? เท่านั้นเอง ท้าวผาแดงก็ทราบในทันทีว่าเป็นเนื้อของท้าวพังคีถูกชายเข้าพ่อศรีสุทโธ เจ้าเมืองบาดาลจึงไม่ยอมกินอาหารต้องห้าม ที่นางยกมาให้ พอดตกตอนกลางคืนผู้คนกำลังหลับสนิท เหตุการณ์ร้ายก็เกิดขึ้น เสียงครืน ๆ แผ่นดินถล่มดังมาแต่ไกล ท้าวผาแดงก็รู้ในทันทีว่าเป็นการกระทำของพญานาค จึงคว่ำร่างนางไอ่ขึ้นหลังม้าบักสามควบหนีออกจากเมืองอย่างสุดฝีเท้า เพื่อให้พ้นภัย แต่นางไอ่ได้กินเนื้อกระรอกกับชาวเมืองด้วย แม้ว่าท้าวผาแดงจะควบม้าคู่ชีพไปทางไหน นาคก็คำคินติดตาม แผ่นดินก็ถล่มทลายไปด้วย ท้าวผาแดงควบม้ามุ่งไปภูพานน้อยคันลำห้วยสามพาดเพื่อหนีไปยังเมืองผาพง พญานาคก็ติดตามอย่างไม่ลดละและแปลงร่างเป็นขอนไม้ยางขนาดยักษ์ขวางเส้นทางไว้ ม้าบักสามก็กระโดดข้ามอย่างสุดฤทธิ์ สองขาหน้าข้ามขอนไม้ไปได้ แต่สองขาหลังคู่ขึ้นมาไม่ข้าม จึงทำให้ม้าเสียหลักล้มพังพาลงอวัยวะเพศของม้าไปกระแทกกับภูพานน้อย เป็นร่องลึกลงไปและกลายเป็นคันลำห้วยสามพาดมาตั้งแต่นั้น

ในที่สุดนางไอ่ก็ถูกพญานาคใช้หางฟาดตกลงจากหลังม้า และจมลงในน้ำตายไปต่อหน้าท้าวผาแดง ด้วยเหตุสุดวิสัยที่จะช่วยนางเอาไว้ได้ เมื่อท้าวผาแดงกลับถึงเมืองผาพง ก็คิดถึงนางไอ่ เมียรักข้าวปลาไม่กิน ร่างกายผ่ายผอม เกิดล้มป่วยลงและตรอมใจตายตามนางไปในที่สุดเมื่อท้าวผาแดงตายเป็นผี ก็ยังมีความอาฆาตเคียดแค้นพญานาคอยู่ไม่วาย พอได้โอกาสเหมาะ ผีผาแดง ก็เตรียมไพร่พล

เดินทัพไปรบกับพวกพญานาคให้หายแค้น บริวารผีท้าวผาแดงมีเป็นแสน ๆ เดินเท้าเสียดังอีกทีก็ ปานแผ่นดินจะถล่ม เข้ารายล้อมเมืองพญานาคเอาไว้ทุกด้าน ต่างฝ่ายต่างใช้อิทธิฤทธิ์รบกันนานถึง 7 วัน 7 คืน ไม่มีใครแพ้ใครชนะ ฝ่ายเจ้าพ่อศรีสุทโธ เจ้าเมืองบาดาลซึ่งแก่ชราภาพมากแล้ว ก็ไม่ ยากก่อกรรมก่อเวร เพราะต้องการไปเกิดในแผ่นดินพระศรีอาริยมฤตตริยอีก จึงไปหาท้าวเวสสุวรรณ ผู้เป็นใหญ่ให้มาตัดสินความ ท้าวเวสสุวรรณ จึงเรียกทั้งสองฝ่ายมาโดยให้ทั้งสองฝ่ายเล่าเรื่องที่เกิดขึ้น ให้ทราบ ท้าวเวสสุวรรณจึงบอกว่าเรื่องที่เกิดขึ้นนั้นมันเป็นผลของ บุญกรรมหรือกรรมเก่าแต่ชาติปาง ก่อนที่ตามมาในชาตินี้ และทั้งสองฝ่ายก็มีเหตุผลล้ากึ่งกัน จึงให้ทั้งสองเลิกเถียงไม่ต้องเข่นฆ่ากันอีก ขอให้หันมาติดต่อกัน และให้ทั้งสองฝ่ายรักษาศีลห้า ปฏิบัติธรรม และให้มีขันติธรรม ต่อไป ท้าวผาแดง และพญานาคได้ฟังคำสั่งสอนของท้าวเวสสุวรรณก็กลับมีสติ เข้าใจในเหตุและผลต่างฝ่ายต่าง อนุโมทนา สาธุการ เหตุการณ์ร้ายจึงยุติลงด้วยความเข้าใจ มีการให้อภัยกันในที่สุด (นายพรหมมา บุญแสน 2552 : สัมภาษณ์)

บุญบั้งไฟมีตำนานเล่าขานมานาน จากนิทานพื้นบ้านเรื่องผาแดงนางไอ่ เรื่องพระยาตันคาก ล้วนแต่กล่าวถึงการจุดบั้งไฟเพื่อให้แถน (เทวดา) ได้บันดาลให้ฝนตกตามฤดูกาล ถือเป็นประเพณี อันสำคัญที่จะละเลยมิได้ เพราะมีความเชื่อว่า หากไม่จัดงานบุญบั้งไฟก็อาจจะก่อให้เกิดภัยพิบัติแก่ ผู้คนในชุมชน หากปีใดไม่ได้ทำทางชุมชนจะส่งตัวแทนผู้เฒ่าผู้แก่ทำพิธีขอขมาพญาแถนเลื่อนการ จัดงานบุญเป็นปีถัดไป (พิธีกรรมขอขมาห้ามมิให้ผู้หญิงร่วมด้วย) เพราะถ้าเว้นไม่ทำบุญหรือไม่ขอ ขมานี้เชื่อว่าอาจทำให้เกิดเหตุเภทภัยต่าง ๆ เช่น ฝนแล้งบ้าง หรือฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลบ้าง คน หรือวัวควายอาจเกิดเจ็บป่วยเป็นโรคต่าง ๆ บ้าง เป็นต้นและเมื่อทำบุญดังกล่าวแล้ว ก็เชื่อว่า ฟ้าฝน จะอุดมสมบูรณ์ ประชาชนจะอยู่เย็นเป็นสุข มีข้าวปลาอาหารบริบูรณ์ ทั้งปราศจากโรคภัยด้วยและ นัยยะเพื่อให้พี่น้องต่างถิ่นและชุมชนได้มาพบปะพูดคุยร่วมสนุกสนานก่อนจะเข้าสู่ฤดูทำไร่ทำนา เพราะหลังจากเสร็จบุญเดือนหกเป็นสัญญาณสู่การเริ่มเพาะปลูกของชุมชน

พิธีกรรม

1. ประชุมชาวบ้าน ผู้เฒ่าผู้แก่ พระสงฆ์ในหมู่บ้านเพื่อขอความเห็นว่าจะจัดงานบุญบั้งไฟ หรือไม่ ถ้าตกลงจัดก็จะทำในข้อถัดไป แต่ถ้าไม่จัดจะต้องส่งตัวแทน (ผู้มีอายุชายในหมู่บ้าน) และ พ่อเฒ่าเจ้า (หมอผีประจำหมู่บ้าน) ไปขอขมาต่อเจ้าปู่เพื่อขอเลื่อนไปจัดในปีถัดไป (พิธีกรรมนี้ไม่มี ผู้หญิงเกี่ยวข้อง)
2. เมื่อตกลงจัดผู้เฒ่าผู้แก่ของหมู่บ้านจะส่งข่าวบอกกล่าวเชื้อเชิญไปยังหมู่บ้านใกล้เคียงให้ มาร่วมงานบุญ เรียกว่า "เดินป่าว" และแจกหนังสือเชิญชวนเรียกว่า "สลากใส่บุญ" เหตุที่ถือว่างาน นี้เป็นงานบุญก็เพราะว่า วัดเป็นที่รวมของการจัดกิจกรรมของชุมชน การเตรียมการต่างๆ ตั้งแต่การ ทำบั้งไฟก็มักจะเริ่มจากพระ ซึ่งถือว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญ ค้นฉบับ ในวาระโอกาสนี้ยังมีการแทรก ประเพณีทางพุทธศาสนาเข้าไปด้วย เช่น กองบุญกองบวช

3. ชาวบ้านทำการเรียบริเงินและสิ่งของตามศรัทธาเพื่อร่วมสมทบกันสร้างบั้งไฟโดยจะทำเพียงบั้งเดียวบอกรับบุญให้บ้านเรือน 3-4 หลังการรวมกันต้อนรับแขกจากต่างบ้านที่มาร่วมบ้านหนึ่งซึ่งจำนวนไม่มากนักจะมาพร้อมบั้งไฟของหมู่บ้าน เช่น พระภิกษุ สามเณร หญิงชายที่มาร่วมขบวนแห่

4. ชาวบ้านที่ได้รับมอบหมายจะสร้างปะรำ หรือ "ผาม" ซึ่งทำด้วยโครงไม้จริง ยกพื้นข้างบนให้พระสงฆ์นั่งฉันภัตตาหาร ส่วนข้างล่างปูด้วยใบไม้หรือฟางข้าวให้หญิงสาวนั่ง โดยมีหญิงสูงอายุควบคุมดูแลหญิงสาวเหล่านี้ เพื่อป้องกันมิให้ถูกชายในขบวนซึ่งลวนลามจนเกินเหตุ ในวัดจะมีการทำบั้งไฟหัวหน้า ซึ่งมักจะเป็นพระ โดยมีลูกมือคือชาวบ้านผู้ชาย หาไม้สำหรับมาเผาเป็นถ่านสำหรับค้ำผสมกับดินประสิวเรียกว่า การทำหมื่อ ซึ่งมีสูตรจำเพาะของช่างแต่ละคน คำด้วยกรรมองให้ละเอียดรวน ทดสอบด้วยการนำมาโรยเป็นทางยาวแล้วจุดไฟดูความเร็วของการปะทุ หากปะทุช้าก็จะต้องใช้สูตรผสมใหม่ตามแต่วิธีการหรือถ้าพระไม้ชำนาญจะย้ายมาทำบั้งไฟในชุมชนโดยทุกคนมาร่วมกันสร้างบั้งไฟร่วมกัน แสดงถึงความสมัครสามานสามัคคีร่วมแรงร่วมใจกันเพื่อสร้างบั้งไฟบุญถวายพญาแถน

5. การทำบั้งไฟในสมัยก่อนจะใช้ไม้ไผ่ลำขนาดใหญ่ที่สุด ทะลวงปล้องให้ถึงกัน ภายนอกจะใช้ดอกไม้ไผ่ถักเป็นเชือกมัดครอบลำไม้ให้แน่นเพื่อไม่ให้ลำไม้แตก ส่วนหัวปล้องสุดท้ายจะถูกอุดด้วยแผ่นไม้หนาพอควร แล้วทำการอัดบรรจุหมื่อ (ดินปืน) ให้แน่นด้วยการตำ หรือใช้คานคีดคานจัด มีไม้ไผ่ลำยาวทำเป็นหาง มีขนาดสั้นยาวแล้วแต่ขนาดของบั้งไฟนอกจากบั้งไฟใหญ่ของชุมชนแล้ว ยังมีการทำพลุ ตะไล บั้งไฟขนาดเล็ก เพื่อจุดในการแห่ร่วมด้วย นอกจากนั้นตัวบั้งไฟยังต้องมีการประดับตกแต่งอย่างสวยงามเรียกว่า การเฮ้ ซึ่งเป็นหน้าที่หลักของผู้หญิงในชุมชนร่วมกันเตรียมขบวนพ่อนในวันแห่โฮมบุญ ทำนักร้านสำหรับการนำบั้งไฟขึ้นจุด ซึ่งมีถ้าหากบั้งไฟบั้งใหญ่สวยงามขึ้นสู่ท้องฟ้านานพญาแถนพอใจปีนั้นก็จะได้น้ำฝนมากพืชผลอุดมสมบูรณ์

6. วันขึ้น 15 ค่ำเดือนหกตอนเช้าร่วมกันทำบุญตักบาตรถวายอาหารคาวหวานพระสงฆ์ พระสงฆ์ตักถอยโฮมทุกคนพร้อมกันที่ลานวัดตกแต่งบั้งไฟยกขึ้นเกี่ยวนประดับประดาให้สวยงามเรียบร้อย จากนั้นแห่ขบวนบั้งไฟไปรอบ ๆ หมู่บ้าน เป็นงานบุญที่เน้นความสนุกสนานรื่นเริงในขบวนจะมีการรำฟ้อนตามบั้งไฟ การแข่งออกท่าทางต่างๆ ของการร่วมเพศอยู่ด้วย อาจมีการเอาปลัดขิก ผูกรอบเอวไว้หลายอัน มีสายสำหรับชักให้กระดกขึ้นได้ ชายแต่งกายเป็นหญิง หรือเอาโคลนพอกหน้า (ชายแต่งกายเป็นหญิง หรือเอาโคลนพอกหน้าเป็นการแสดง การการละเมิด กฎเกณฑ์และธรรมเนียมปฏิบัติกันทั่วไป มีคำอธิบายได้ว่า เป็นการปลดปล่อยคนให้หลุดจากกฎเกณฑ์ชั่วคราว ในอีสานสมัยก่อน ผู้ชายเมื่อแต่งงานต้องเข้าไปอยู่กับครอบครัวฝ่ายหญิง ผู้ชายจึงอยู่ในฐานะที่โคดเคี้ยว ต้องอยู่ในความควบคุมของญาติฝ่ายหญิง และต้องฝากอนาคตของตนไว้กับความเมตตาของครอบครัวฝ่ายหญิงด้วย เพราะจะสามารถสร้างหลักให้แก่ครอบครัวได้ก็ด้วยการอุปถัมภ์ของพ่อตา เขยจะถูกจัดให้เป็นผู้ค้อยกว่าในทางพิธีกรรม (แสดงสะท้อนในเชิงประชด

ประชันจากนิทาน "พ่อเผ่ากับลูกเขย") ดังนั้น การที่แสดงออกในทางพิธีกรรมในบุญบั้งไฟ จึงเป็นการปลดปล่อยจากกฎเกณฑ์ของสังคม เพราะเรื่องเพศ การกล่าวถึงหรือแสดงอวัยวะเพศ เป็นความหยาบโลนที่สังคมปกติไม่ยอมรับ ส่วนปลัดขิก สัญลักษณ์นี้เป็นเครื่องหมายของความสัมพันธ์ระหว่าง ฟ้ากับดิน หญิงกับชาย ที่เป็นพลังก่อกำเนิดชีวิต และเป็นพลังแห่งความอุดมสมบูรณ์ จึงมีความสัมพันธ์กับการขอฝน ซึ่งเป็นที่มาของพลังแห่งการเติบโตของพืช และด้วยเหตุที่อวัยวะเพศและเพศสัมพันธ์เป็นสัญลักษณ์สำคัญของงานบุญ จึงถือว่างานบุญบั้งไฟเป็น งานบุญของพระยามาร ซึ่งจัดแข่งกับงานบุญของพระพุทธเจ้า www.isangate.com) ขบวนแข่งจะแห่ไปตามหมู่บ้านติดคลองให้จ้งหะเจ็ง อยู่กลางขบวนพ็อน เพื่อให้ผู้พ็อนเจ็ง ได้ยินเสียงจ้งหะและคำกลอน และบรรดาผู้เผ่าผู้แ่ก่ทั้งหลายก็จะร้องเพลงผญาหยอกหย้ากันและกัน อาจจะหยาบคายแต่ก็ไม่มีใครถือสา กัน สนุกสนานยิ่งนัก ขบวนแห่กลับเข้าวัดอีกครั้ง นำบั้งไฟลงจากเกวียนแห่บั้งไฟไปยังค้ำที่เตรียมไว้ อาจใช้คันไม้ใหญ่เป็นค้ำก็ได้ การแข่งขันระหว่างหมู่บ้านก็มีเพียงบ้านใดจะสามารถยิงไปได้สูงกว่ากัน (ใช้การนับไปจนกว่าจะมองเห็นบั้งไฟหล่นพื้นก้อนเมฆลงมา) บรรดาชาวบ้านใจจดจ่อกับบั้งไฟตนเองจะขึ้นได้สูงขนาดไหนสร้างความตื่นเต้นเร้าใจ การจุดบั้งไฟเป็นการแสดงความสามารถของช่างบั้งไฟบ้านนั้น หากบั้งไฟบ้านใด ชู (พ้นดินปืนออกมาแต่ไม่ขึ้น) หรือแตกระหว่างการจุด ช่างก็จะถูกจับ โยนลงตม คือ โยนลงไป ในโคลนเป็นที่สนุกสนานทั้งผู้โยนและถูกโยน (เพื่อน โยนพอกัน) การประกวดประชันขันแข่งจัดทำเพื่องานบุญด้วยใจจริงของชุมชน ทุกคนเชื่อว่าการทำบั้งไฟและการร่วมพิธีการจุดบั้งไฟเป็นหน้าที่ที่ต้องร่วมกิจกรรมทุกคนเป็นการสร้างความศิริมงคลต่อหมู่บ้านสร้างความพอใจให้พญาแถนเพื่อให้ท่านบันดาลให้ฝนตกไร่นาอุดมสมบูรณ์ยิ่งถ้าคนใดเป็นช่างทำบั้งไฟยังเป็นศิริมงคลต่อตนเองและครอบครัว (นายมา กลัดกันแสง 2552 : สัมภาษณ์)

เดือนเจ็ดบุญชำระ

ฮึดหนึ่งนั้นพอเดือนเจ็ดแล้วพากันบุชาราช
 ผุ่งหมู่เทพเหล่านั้นบูชาแท่นสุภาย
 คลอดไปยอดฮ้ายอาร์ักษ์ใหญ่มหะลักซ์
 ทั้งหลักเมืองสู่หน บูชาเจ้า
 พากันเอาใจตั้งทำตามฮึดเก่า
 นิมนต์ตั้งฆเจ้าชำระแท่นสวคมนต์
 ให้ฝูงคนเมืองนั้นทำกันอย่าให้ห่าง
 สุตรชำระเมืองอย่าค้ำง สีเสียดร่ำคำสุญ
 ทุกข์สิเล่นวุ่นมาโฮมใส่เต็มบ้านเมือง
 มั่นสิเคื่องคำขัด กันบ่ทำตามนี้

ให้เจ้าทำตามนี้ คือหาได้บอกกล่าว
 จึงเสด็จอยู่สร้างสรรค้ำฟ้าแก่งกัน
 แม่บ่ฮ้อนหมื่นชั้นบ่มีว่ามาบาน
 ปานกับเมืองสวรรคตสุขแก่งกันเทียมได้

เรื่องเล่าในพระธรรมบทว่า ครั้งหนึ่งเมืองไพสาลีเกิดทุพภิกขภัย ภาวะข้าวยาก หมาแพง เพราะเกิดฝนแล้ง สัตว์เลี้ยงต่างๆล้มตายเพราะความหิว เกิดโรคระบาด (โรคหิวขาดโรค) ทำให้ผู้คนล้มตาย ชาวเมืองกลุ่มหนึ่งจึงพากันไปนิมนต์พระพุทธเจ้าให้มาจัดปัดเป่า พระองค์พร้อมด้วยพระสงฆ์ 500 รูป โดยเดินทางมาทางเรือใช้เวลาเดินทาง 7 วัน จึงถึงเมืองไพสาลี เมื่อเสด็จมาถึงก็เกิดฝน "ท่าแก้ว" ตกลงอย่างหนัก จนน้ำฝนท่วมแผ่นดินสูงถึงหัวเข่า และน้ำฝนก็ได้พัดพาเอาซากศพของผู้คนและสัตว์ต่างๆ ไหลล่องลอยลงแม่น้ำไปจนหมดสิ้น พระพุทธเจ้าทำนํ้ามนต์ใส่บาตรให้พระอานนท์ นํ้ามนต์ไปสาธตทั่วพระนคร โรคภัยไข้เจ็บ ก็สูญสิ้นไปด้วยอานุภาพของพระพุทธเจ้าและนํ้าพระพุทธมนต์ ดังนั้นจึงถือเป็นประเพณี เมื่อถึงเดือนเจ็ดของทุกปีจะพากันทำบุญ ชำชะ เป็นประจำทุกปี (นายมาข พจนานุกูล 2553 : สัมภาษณ์)

การทำบุญชำชะมีเรื่องราวมาดังนี้ แต่ครั้งปางก่อน มีพระยาองค์หนึ่งนามว่า พาละราชเสวยราชสมบัติอยู่เมืองจักรพรรดินคร พระยาพาละราชมีลูกสาวอยู่นางหนึ่งชื่อนางประพาพาล ต่อมาเกิดน้ำท่วมเมือง พระยาพาละราช จึงเอาลูกสาวขึ้นเรือแล้วเอาเชือกนํ้าร้อยลํามเรือไว้ พอนํ้าท่วมเรือของนางก็ลอยขึ้นตามนํ้าพลที่สุดเชือกเลยขาด แล้วเรือก็ลอยไปค้างอยู่ฝั่งใกล้ป่าใหญ่อันเป็นประเทศของพวกผีปิศาจ (ผี) เวลานั้นมีพระยาปิศาจคนหนึ่งชื่อกัลละปรโล ไปปลุกหอ(เรือน) ให้นางอยู่ในป่าตรงนั้นเองต่อมาพระยาองค์หนึ่งชื่อพิษณูราชอยู่เมืองตรินครออกไปเที่ยวหาหญิงเนื้อได้ไปเห็นนางประพาพาลอยู่ในหอแต่ผู้เดียว ก็เลยรับเอาไปเป็นเมีย ฝ่ายพระยาปิศาจกัลละปรโลกลับมากลัวนางได้รู้ว่าพระยาพิษณูราชลักเอาไป จึงได้เกณฑ์กองทัพผีไปรบกับเมืองตรินคร พระยาปิศาจบอกให้แม่ทัพผี ๔ นายไปบันดลให้คนเมืองตรินครมีอาการเป็นต่าง ๆ คือทัพหนึ่งไปทำให้แม่มาน (ท้อง) ออกลูกตาย ทัพหนึ่งไปหลอกหลอนให้คนเห็นอาการประหลาดต่าง ๆ ทัพหนึ่งไปทำให้คนเป็นโรค ปวดท้อง เจ็บตาเป็นไข้ ทัพหนึ่งไปทำให้วัวควายเกิดโรคล้มตายลง ในคราวนั้นพระยาธิบดีคนหนึ่งชื่อ มหาโคดมมีความสงสารประชานพลเมืองจึงเข้าบอกพระยาพิษณูราชว่า พระองค์ไปลักเมียของผิมาดังนั้นผิมันจึงตามมาก่อวณบ้านเมืองให้เดือดร้อนพระองค์รีบจัดการเลี้ยงฝักรักษ์หลักเมืองให้ช่วยป้องกันจึงจะพ้นภัย พระยาพิษณูราชไม่เชื่อแต่ก็ไม่ขัดขวาง ยอมให้พระยาธิบดีจัดการป้องกันเมือง พระยาธิบดีจึงไปหาเสนาศิคนหนึ่งชื่อสัตย์สุจริต มาเป็นผู้จัดการโดยปลุกศาลเทพารักษ์ (หอผี) ขึ้นกลางเมือง ให้เสนาศิคนหนึ่งเอาขันต์ไปติดไว้ตามประตูเมืองและนอกเมือง แล้วจึงจัดการเลี้ยงฝักรักษ์เหล่านั้นด้วยข้าวปลาอาหาร และเหล้ายาทุกหนทุกแห่ง ส่วนพระยาธิบดีเสกเป่าคาถาลงใส่ทรายและหินแห่หว่านไปรอบ ๆ ในคราวนั้นแม่ทัพผีทั้ง 4 ก็ยกพลมากลัวเข้าเมืองไม่ได้ฝ่ายพวกผีเมืองได้รับเครื่องเซ่นสรวงบูชาแล้วก็ดีใจ จึงชวนกันออกไปต่อสู้งานจับ

แม่ทัพสี่ทั้ง 4 นายได้ ฝ่ายพระยาปิสาธกถละปรโล ได้ทราบข่าวนั้นก็ยิ่งพิโรธโกรธกล้า แล้วก็ยกพลมาอีกแต่ถูกพวกฝอยักษ์หลักเมืองจับได้อีกแล้วนำตัวมาถวายพระยาพิษณุราช พระยาพิษณุราชมรใจเมตตาไม่ให้นำแต่ให้สาบานแล้วปล่อยไป แต่นั้นมาบ้านเมืองก็อยู่เย็นเป็นสุขเพราะมีอาลักษณ์หลักเมืองช่วยป้องกันต่อมาพระยาพละราชบิดาของนางประพาฬ ได้ทราบข่าวว่าพระยาพิษณุราชได้ลูกสาวของตนไป แต่ไม่มาบอกเล่าจึงโกรธยกกองทัพไปตีเมืองตรินครของพระยาพิษณุราช พระยาพิษณุราชทราบข่าวว่าข้าศึกมาล้อมเมือง จึงจัดการเลี้ยงฝอยให้ช่วยป้องกันเมือง พวกฝอยักษ์หลักเมืองจึงไปทำให้กองทัพของพระยาพละราชเกิดเจ็บไข้ได้ป่วยไพร่พลข้างม้าล้มตายลงเป็นอันมากจนพระยาพละราชจำต้องยอมผูกมิตรไมตรีกับพระยาพิษณุราช แต่นั้นมานครทั้งสองก็อยู่เย็นเป็นสุข จากนั้นการเลี้ยงฝอยบ้าน ฝอยเมืองนั้นก็เพื่อให้ฝอยช่วยป้องกันตามบ้านเมือง ป้องกันการเจ็บไข้ได้ป่วยด้วยแต่อดีตมาจะต้องทำบุญขึ้นในหมู่บ้านเพื่อชำระให้สะอาดปราศจากสิ่งเลวร้ายทั้งหลายทั้งปวงให้หมู่บ้านมีความสุขสบายในปีนั้น ๆ (นางทอง ละครดี 2552 : สัมภาษณ์)

บุญชำระหรือบุญล้างบ้าน บุญชำระ หรือบุญเดือนเจ็ด ทำเพื่อชำระล้างสิ่งสกปรก รุ่งรังออกจากร่างกาย และทำจิตใจให้สดใส คำว่า ชำระหรือชำระ หมายถึง ทำให้สะอาด ปราศจากมลทินโทษ คือความสกปรก ภายนอก ได้แก่ร่างกาย เสื้อผ้า อาหาร การกิน ที่อยู่อาศัย สกปรก ความสกปรกภายใน ได้แก่จิตใจ เกิด ความโลภ โกรธ หลง จนต้องมีการชำระล้างด้วยหลักธรรมทางศาสนา คือการให้ทานรักษาศีลและเจริญเมตตาภาวนา อันเป็นการบำเพ็ญหรือบุญกริยาวัตรนั้นเองตามอิตติปิฎกสองมัวพอเมื่อเดือนเจ็ดให้พากันบูชาเทวดาอารักษ์หลักเมืองทั้งมหัศจรรย์ด้วยเพื่อขอความคุ้มครองจากเทวดาอารักษ์มหัศจรรย์เมืองปฐาเมืองให้ปกป้องรักษาบ้านเมืองให้อยู่เย็นเป็นสุขไม่มีเหตุเภทภัยต่างๆมากล้ากราย

พิธีกรรม

1.เครื่องพิธีหรือเครื่องประกอบพิธีได้แก่ กองหิน กองทราย ดันกล้วย ใหน้ำมันดี พานบายศรี สายสิญจน์ ข้าวดอก ดอกไม้ เมี่ยง หมาก พลู จำนวนนับร้อย ข้าวคำ ข้าวแดง แองส้ม และแองหวาน รูป เทียน น้ำมันหนักหมิ่น ตุ๊กตาช้าง ม้า ข้าหญิง ข้าชาย เป็นต้น รวมทั้งสัตว์ที่จะปล่อยมี นก ปลา ปู หอย และเต่า (สัตว์ที่มีความมงคล อายุยืนยาว)

2. สำหรับกรวดทรายหรือหินถูกรังพระจะนำไปหว่านโปรยรอบ ๆ หมู่บ้าน จะหว่านขึ้นบนหลังคาบ้านก็มี ทางเข้าหมู่บ้านเพราะเชื่อกันว่าผีหรือสิ่งจัญไรจะเข้ามาทางประตูบ้านจึงต้องนำหินทรายไปกันไว้ก่อน อาจจะใช้ด้ายสายสิญจน์หรือไม่ก็หญ้าคาไปผูกขึงไว้ที่ทางจะเข้าหมู่บ้านเวลาผีจะเข้าหมู่บ้านจะได้เกรงกลัวไม่กล้าเข้า

3. เมื่อได้จัดสถานที่เตรียมความพร้อมแล้ว เมื่อถึงวันอันเป็นที่นัดหมายในช่วงเช้าพระสงฆ์ 4 รูปสวดทักษิณทั้งสี่ ของเมืองที่สมมติขึ้น คือบูรพา (ทิศตะวันออก) ทักษิณ (ทิศใต้) ปังฉิม (ทิศตะวันตก) และอุดร (ทิศเหนือ) เพราะถือตามคตินิยมทางพระพุทธศาสนา ที่เชื่อว่าโลกนี้ในแต่ละทิศจะมีเทพดาราเรียกว่า ท้าวจตุโลกบาลซึ่งมีบทบาทปรากฏเป็นหลักฐานในหนังสือปฐม

สมโภชน์และกัมภีร์พุทธวงศ์ รวมทั้งมหาปริณิพพานสูตร โดยสรุปว่า เมื่อคราวที่เจ้าชายสิทธัตถะ ออกผนวชแล้วท้าวจตุโลกบาลทั้งสี่ได้ นำบาตรมาถวาย และพระองค์ได้ทรงอธิษฐานจิตให้บาตรที่ ท้าวจตุโลกบาลทั้งสี่นำมาถวายนั้น รวมกันเข้าเป็นใบเดียว

4. ครึ่งพอถึงเวลาบ่ายแคว้นมคธประชาชนผู้เข้าร่วมพิธีแต่งกายชุดขาวพร้อมนำเทียนสี ผี้งสำหรับ ทำน้ำพุทธมนต์ คนละ 3 เล่ม โดยวัดรอบศรีษะ 1 เล่ม วัดจากดินผมถึงสะดือ 1 เล่ม และ วัดตามแนว ขาวของข้อศอกของแต่ละคนอีก 1 เล่ม พร้อมเงินร่วมทำบุญคนละ 4 คำตึง (16 บาท) ไป รวมกัน ณ จุดนัดหมายเมื่อพร้อมแล้วนำประธานในพิธีโดยมีการสมมติเอาบุคคลสำคัญในท้องถิ่น เป็นตำแหน่งทางปกครอง ได้แก่ อุปฮาด ผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น พร้อมผู้เข้าร่วมพิธีสักการะ บวงสรวง อัญเชิญเทวดามารับเครื่องสังเวทที่จัดเตรียมเอาไว้เมื่อเสร็จแล้วจึงเริ่มประกอบ พิธีไหว้พระ สมาทานศีล อาราธนาพระปริตมงคล และพระสงฆ์ เจริญพุทธมนต์แบบโบราณจบแล้ว มีการเทศน์ ชำระ โดยพระสงฆ์ 5 รูปเทศน์ทำนองอีสานใช้หนังสือผูกคัมภีร์โบราณ 5 พระสูตรพร้อมกัน คือ ขึ้นนะโม พร้อมกัน และเมื่อจบก็จบ เอิ๋ว พร้อมกัน ซึ่งแต่ละสูตรที่นำมาเทศน์ในประเพณีบุญ ชำระนั้น ล้วนแต่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการสืบชะตาต่ออายุและขับเสนียดจัญไร คือ ปัญญาประณี อุณหิสสระวิชัย ทิพพมนต์ อากาโรตตสูตร และฉวิซารสูตร จบแล้วถวายไทยธรรมพระสงฆ์ อนุโมทนาประพรมน้ำพระพุทธมนต์แก่ผู้เข้าร่วมพิธีและนิมนต์ พระสงฆ์อีก 4 รูปประพรมน้ำพระพุทธมนต์ไปยังทิศทั้ง 4 ของเมืองที่กำหนดสมมติเอาไว้ เพื่อขับส่งเสนียดจัญไร ออกจากเมืองตาม คตินิยมที่เคยถือปฏิบัติกันสืบมา เป็นอันเสร็จพิธี

5. การทำบุญชะชะนี้มักทำกันสามคืน โดยมีการฟังพระสวดมนต์และถวายอาหาร บิณฑบาตทุกเช้าวันรุ่งขึ้น และในวันสุดท้ายของบุญชะชะ นอกจากมีถวายอาหารบิณฑบาตแล้ว ชาวบ้านจะนำสิ่งปฏิกูลต่าง ๆ เช่น ขยะมูลฝอย กระตืบข้าว ตะกร้า หวด ฯลฯ ที่ชำรุดแล้ว กระบอกลาว่าที่ไม่ได้ใช้ เศษหม้อ เศษถ้วยชามที่แตก เป็นต้น ขนไปทิ้งนอกหมู่บ้านอีกด้วย หรือทำการเผา หรือฝังให้บริเวณบ้านสะอาดเรียบร้อยถือว่าเป็นการนำสิ่งอัปมงคลออกจากบ้าน จะทำให้อยู่เย็น เป็นสุข ปราศจากสิ่งเสนียดจัญไรและโรคภัยไข้เจ็บทั้งปวง ส่วนกรวดทรายก็จะนำไปหว่าน รอบๆ บริเวณบ้านและที่สวนไร่นาเพื่อขับไล่เสนียด จัญไร และสิ่งอัปมงคลทั้งหลายให้หมดสิ้นไป เป็นการทำความสะอาดชุมชนครั้งใหญ่ประจำปีส่งผลต่อสิ่งแวดล้อมที่สะอาดไม่มีแหล่งเพาะพันธุ์ เชื้อโรคประชาชนมีสุขภาพที่ดีทั้งร่างกายและจิตใจ

จากนั้นประชาชนในหมู่บ้านร่วมกันทำความสะอาดบริเวณบ้านของตนและสถานที่ สาธารณะของหมู่บ้าน และคอนปุดา ซึ่งถือว่าเป็นผีบ้าน เพื่อให้คุ้มครองชาวบ้านทุกคนทั้งหมู่บ้าน ให้อยู่ดีมีสุขสร้างความร่วมมือความสามัคคีในชุมชนช่วยเหลือกัน ในชุมชนรู้สึกหวงแหนในปูชนียสถาน ถือว่าเป็นบุญที่เกี่ยวกับภูตผีปีศาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีประจำหมู่บ้าน มีผีปู่ตาผีตาแฮก มเหศักดิ์หลักเมือง ที่คอยคุ้มครองหมู่บ้าน เป็นต้น บุญนี้จะเลี้ยงทั้งหมดที่กล่าวมาซึ่งชาวบ้านถือว่าเป็นผีที่ ใกล้เคียงมาก เพราะเป็นที่รวมของผีอาชังหรืออารักษ์ที่ผีบรรพบุรุษรวมอยู่ด้วยบรรดาผีดังกล่าวจะ

ช่วยคลั่นดาลให้ชาวบ้านอยู่เย็นเป็นสุขความเชื่อในกฎเกณฑ์ประเพณีเป็นระเบียบทางสังคมของชุมชนดั้งเดิม ความเชื่อนี้เป็นรากฐานระบบคุณค่าต่าง ๆ ความกตัญญูรู้คุณต่อ พ่อแม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ความเมตตาเอื้ออาทรต่อผู้อื่น ความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใน ธรรมชาติรอบตัว ความเชื่อ "ผี" หรือ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในธรรมชาติเป็นที่มาของการดำเนิน ชีวิตทั้งของส่วนบุคคลและของชุมชน โดยรวมการเคารพในผีปู่ตา หรือผีปู่ย่า ซึ่งเป็นผีประจำหมู่บ้านทำให้ชาวบ้านมีความเป็นหนึ่งเดียวกันเป็นลูกหลานของปู่ตาเดียวกันเชื่อและเคารพไม่กล้าทำความผิดฮึดคองกลัวการลงโทษสร้างความรู้สึกลี้ภัยจิตตันธ์เทวภูติภายใต้ผีปู่ตาผีตาแฮก มหะคักหลักเมืองเดียวกัน (นายผ้ง แผลผดุง 2552 : สัมภาษณ์)

เดือนแปดบุญเข้าพรรษา

ฮึดหนึ่งนั้น พอถึงเดือนแปดได้ล่ำถ่วงมาถึง ผูกหมี่สังฆคุณ เข้าวัดสงฆ์ข้อย

ทำตามฮอยของเจ้าพระ โคมทำก่อน
แล้วจึงพากันฝ่ายหาของไปทานทอด
สิบเป็นของหนูเจ้าถึงสวรรค์เมืองอาจ
เพ็งจึงตรัสบอกไว้ฮึดเก่าคองหลัง
จงให้พากันเข้าทำทานคักบาตร
เพิ่นให้เปิดให้ชอกกัน ขุดกันขุมบุญ
ผูกหมี่วิบากวันบิมีว่าสิมาพาน

บ่ทะเลนเล็กแท้สุภาย
ทำทานไปอย่าได้คร้านเอาไว้หมี่บุญ
บ่ตลาดเคลื่อนด้วยบุญนี้ส่งไป
ฟังให้คักคักอย่าสิไลเคอเจ้า
อย่าให้ขาดอย่าสิเว้นให้ไปแท้คู่คน
เอาทุนไปภายหลังเมื่อคายไปแท้
เนาวิมานแสนสุขทุกขบิมีมาใกล้

เดือน 8 เป็นเดือนอยู่ในระยะหน้าฝน และเป็นเดือนที่พระอยู่จำพรรษาลดตามเดือน ไม่ไปค้างคืนที่อื่น ยกเว้นแต่มีกิจที่จำเป็น บางทีพอที่จะอนุโลม ให้ไปค้างคืนที่อื่นได้ แต่ทั้งนี้ต้องไม่เกิน 7 วัน ถ้าเกินนั้นถือว่าพรรษาขาด โดยปกติแล้วกำหนดเอาวันแรม 1 ค่ำ เดือนแปด ของปีที่เป็น ปกติมาส(8 หนเดียว) เป็นวันอธิฐานเข้าพรรษา สำหรับปีที่เป็นอธิกมาสคือ 8 สองหน กำหนดเอา วันแรม 1 ค่ำเดือนเก้า หลัง เป็นวันอธิฐานเข้าพรรษา เพราะมีกำหนดทำกันในเดือนแปด เป็นประจำ จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “บุญเดือนแปด” (นายกำย บุญแสน 2552 : สัมภาษณ์)

บุญเข้าพรรษา วันขึ้น 15 ค่ำ เดือนแปด เป็นวันทำบุญ การเข้าพรรษาได้แก่ พระภิกษุสามเณร อยู่ประจำวัดใดวัดหนึ่งตลอด 3 เดือน ตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือนแปด ถึง วันขึ้น 15 ค่ำ เดือนสิบเอ็ด ห้ามมิให้พระภิกษุสามเณรไปค้างคืนที่อื่น นอกจากไปด้วยสัตตปาหกรณียะ คือการไปค้างคืนนอกวัดในระหว่างอยู่จำพรรษา เมื่อมีเหตุจำเป็น ได้แก่

1. สหธรรมิก (ผู้มีธรรมอันร่วมกัน) หรือมารดาบิดาป่วย ไปเพื่อรักษาพยาบาล
2. สหธรรมิกกระวนกระสันจะสึก ไปเพื่อระงับ
3. มีกิจสงฆ์เกิดขึ้น เช่น วิหารชำรุด ไปเพื่อปฏิสังขรณ์
4. ทายกบำเพ็ญกุศล ส่งมานิมนต์ไปเพื่อบำรุงศรัทธา

แม้พระอื่นนอกจากนี้ ที่เป็นกิจจะลักษณะอนุโลมตามนี้ก็ไปค้างคืนที่อื่นได้ และต้องกลับมาภายใน 7 วัน มูลเหตุมีการเข้าพรรษาเนื่องจากสมัยพุทธกาล เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จประทับอยู่เวฬุวันกลันทกนิวาปะสถาน ณ เมืองราชคฤห์ มีพระภิกษุพวกหนึ่งเรียกว่า “ฉับพคิย์” ได้เที่ยวไปทุกฤดูกาล ไม่หยุดพักเลย โดยเฉพาะฤดูฝนอาจไปเหยียบย่ำข้าวกล้า และเหยียบบดใบตลอดสัตว์เล็กเป็นอันตราย ประชาชนทั่วไปพากันติเตียน พระพุทธเจ้าจึงทรงอนุญาตให้พระภิกษุสามเณรจำพรรษาตามกำหนดเวลาดังกล่าว

ส่วนการทำบุญในวันเข้าพรรษานี้ ส่วนใหญ่แล้วจะมีการถวายเทียนเข้าพรรษา เพื่อให้ภิกษุสามเณร ได้บูชาพระพุทธรูป พระธรรมคุณ และพระสงฆ์คุณตลอดพรรษา และอีกอย่างหนึ่งคือการถวายผ้าอาบน้ำฝน เพื่อให้พระได้ใช้นุ่งอาบในหน้าฝน ตลอดทั้งการใช้ประโยชน์อย่างอื่นตามความเหมาะสม ซึ่งในเรื่องการถวายผ้าอาบน้ำฝนนี้ มีเรื่องเล่าไว้ในฎีกาสมันตปสาทิกา ในส่วนที่ว่าด้วยวัตรอุปนิสัยขันธกะว่า ในยุคคั่นๆก่อนพุทธกาล พระภิกษุสมัยนั้นเปลือยตัวอาบน้ำ อันเนื่องมาจากจิตรหรือผ้าใช้นุ่งห่มนี้น้อย จึงต้องใช้ผ้าอย่างจำกัด วันหนึ่งนางวิสาขา มหาอุบาสิกาให้สาวใช้ไปวัด ในขณะที่ฝนกำลังตก พอสาวใช้เข้าไปในวัด นางเห็นพวกภิกษุเปลือยตัวอาบน้ำฝนกันอยู่ เกิดเข้าใจว่าเป็นเปรต จึงได้กลับไปบอกนางวิสาขาว่า ที่วัดไม่มีพระเลยซักองค์เดียว มีแต่พวกเปรตเดินเล่นพละนอยู่ทั่ววัด นางวิสาขาเกิดความสงสัยว่า ถ้าในวัดมีแต่เปรตเช่นนั้นแล้ว พระพุทธเจ้าและพระภิกษุสงฆ์ จะมีความเป็นอยู่อย่างไร ด้วยความเป็นห่วงนางจึงได้มายังวัดพระเชตุวันพร้อมทั้งสาวใช้ แต่ก็ไม่เห็นอะไรเลย เพราะฝนได้หยุดตกแล้ว นางได้เข้าเฝ้าและทูลถามถึงเรื่องที่เกิดขึ้น พระพุทธเจ้าทรงเล่าเรื่องตามความเป็นจริงให้ฟังว่า ที่อุบาสิกาเห็นนั้นมิใช่เปรต นั้นเป็นภิกษุที่กำลังอาบน้ำฝนอยู่ต่างหาก ในเมื่อนางวิสาขาเข้าใจความเป็นจริงเช่นนี้แล้ว นางจึงได้ขอถวายผ้าอาบน้ำฝนแด่พระภิกษุสงฆ์เป็นคนแรก และพระพุทธเจ้าก็ทรงอนุญาต การถวายผ้าอาบน้ำฝนนี้ ถือได้ว่า ใ้บุญมาก และเป็นกาละทานชนิดหนึ่งที่ชาวพุทธนิยมทำกันเมื่อถึงฤดูเข้าพรรษา (นายก่าย บุญแสน 2552 : สัมภาษณ์)

พิธีกรรม

1. ก่อนถึงวันขึ้น 15 เดือนแปดชวานาคูจะเรียไรเงินจัดซื้อน้ำมันก๊าด จี๋ผึ้งนำมาหล่อเทียน (หากใครได้ทำเทียนไปถวายวัด เมื่อเกิดชาติใหม่ผู้นั้นจะได้เสวยสุขในสวรรค์ อานิสงค์ของการถวายเทียนนั้น หากมิได้ขึ้นสวรรค์แต่เกิดบน โลกมนุษย์ผู้นั้นจะมีความเฉียวฉลาด มีสติปัญญาไหวพริบเล่ห์เหลี่ยม ประดุจแสงเทียนอันสว่างไสว”) จัดทอผ้าอาบน้ำฝนย้อมสีด้วยขมิ้น (การถวายผ้าอาบน้ำฝนนี้ ถือได้ว่า ใ้บุญมาก เหมือนดังนางวิสาขา) เพื่อถวายพระสงฆ์เป็นการทำบุญร่วมกันทำมากได้บุญมาก

2. วันขึ้น 15 ค่ำ เดือนแปด ตอนเช้านิมนต์พระสงฆ์ชวานาคูถวายภัตตาหารเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่จำเป็นแด่พระสงฆ์ เช่น ผ้าอาบน้ำฝน ดั่งเตียง ยารักษาโรค เป็นต้น โดยเฉพาะเครื่องให้แสงสว่าง เช่น เทียน ตะเกียง น้ำมัน เป็นต้น ถือเป็นสิ่งสำคัญ เชื่อว่าถวายแล้วทำให้ตาทิพย์และสติปัญญาดี

ตลอดบริวารอื่น ๆ แต่พระสงฆ์ มีการสวดมนต์ และฟังเทศน์ด้วย และพุทธศาสนิกชนส่วนหนึ่ง ถวายคนร่วมเข้าพรรษาพร้อมกับพระสงฆ์โดยเริ่มเข้าพรรษา วันขึ้น 15 ค่ำเดือนแปดถึงแรม 1 ค่ำ เดือนสิบเอ็ดห้ามพักแรมที่ห้องนาและรักษาศีล 5 จำศีลฟังเทศน์

3. ช่วงระหว่างที่เข้าพรรษา 3 เดือนนั้นคกเข็นตึกลองร่วมทำกิจกรรมที่วัดได้แก่ คายหญ้า วัดตอนคืนเดือนแฉ่ง , ฟังเทศน์ฟังธรรม , ทำรูปหอม (รูป ประกอบด้วย กาบมะพร้าว , ขางโมง , ไม้ไผ่) สำหรับพระสงฆ์ใช้ในช่วงเข้าพรรษา , ตะเกียงหมากตุมกา (หมากตุมกาผ่าครึ่ง , น้ำมันมาพร้าว) ใช้ส่องสว่างระหว่างที่ปฏิบัติธรรมร่วมกิจกรรมลานวัด ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวสร้างความสามัคคีในชุมชนและเป็นการซึมซับพระธรรมคำสอนประพุดิปฏิบัติในศีลในธรรมเป็นต้น

คำถวายผ้าอาบน้ำฝน

อิมานิ มะยังภันเต วัสติกะสาฎิกะจีวะราณี สะปะริวารานิ ภิกขุสังฆัสสะ โอโณชะยามะ สาธุโนภันเต ภิกขุสังฆโม อิมานิ วัสติกะสาฎิกะจีวะราณี สะปะริวารานิ ปะฏิคคัณหาตุ อัมहाกัง ทิฆะรัตตัง หิตายะ สุขายะ

คำแปล

ข้าแต่พระภิกษุสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายผ้าอาบน้ำฝนกับทั้งบริวารทั้งหลายเหล่านี้ แก่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระสงฆ์จงรับผ้าอาบน้ำฝนพร้อมด้วยบริวารทั้งหลายเหล่านี้เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนานเทอญ

คำถวายเทียน

อิมานิ มะยัง ภันเต ปะทีปัง สะปะริวารัง ภิกขุสังฆัสสะ โอโณชะยามะ สาธุโน ภันเต ภิกษุสังฆโม อิมานิ ปะทีปัง สะปะริวารัง ปฎิคคัณหาตุ อัมหากัง ทิฆะรัตตัง หิตายะ สุขายะ

คำแปล

ข้าแต่พระภิกษุสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายเทียนกับทั้งบริวารทั้งหลายเหล่านี้แก่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับเทียนและบริวารทั้งหลายเหล่านี้ เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนานเทอญ

เดือนกัณณูข้าวประดับดิน

ฮิตหนึ่งนั้นพอเถิงเดือนกัณณูกลางแห่งวัสสากาล

ฝูงประชาชนชาวเมืองก็เล่าเตรียมตัวพร้อม

พากันทานยังข้าวประดับดินกินก่อน

ทายกทานให้เจ้าพระสงฆ์พร้อมสู่ภาย

ทำจึ่งซิบฮ้ายเถิงขวบปีมา

พระราชาในเมืองก็จงทำแนวนี

ฮิตหากมีมาแล้ววางลงให้ถืฮื้อต่อ

จำไว้เคื้อพ้อเถ้าหลานเว้า กล่าวจา

มูลเหตุที่จะมีการทำบุญข้าวประดับดิน โดยมีเรื่องเล่าว่า ครั้งพุทธกาลบรรดาญาติของพระเจ้าพิมพิสารกษัตริย์ของสงฆ์ ตายไปแล้วไปเกิดเป็นเปรต เมื่อพระเจ้าพิมพิสารถวายทานแด่พระพุทธเจ้าและพระภิกษุสงฆ์แล้ว มิได้ทรงอุทิศส่วนกุศลผลบุญไปให้บรรดาเปรตที่เป็นญาติเหล่านั้น เมื่อเปรตมิได้รับผลบุญ ถึงเวลากลางคืนพากันมาส่งเสียงน่ากลัว เพื่อขอส่วนบุญอยู่ใกล้ ๆ กับพระราชานิเวศน์ พระเจ้าพิมพิสารทรงได้ยินเช่นนั้น พอรุ่งเช้าจึงเสด็จไปทูลถาม สาเหตุจากพระพุทธเจ้าพระพุทธเจ้าจึงทรงแจ้งถึงสาเหตุให้พระเจ้าพิมพิสารทรงทราบ เมื่อพระเจ้าพิมพิสารได้ทรงทราบแล้ว จึงถวายทานแล้วอุทิศส่วนกุศลซึ่งได้ทำไปให้เปรต ตั้งแต่นั้นมาบรรดาเปรตเหล่านั้นก็ไม่มารบกวนอีกเพราะเปรตที่เป็นญาติได้รับผลบุญแล้วชาวนาเชื่อว่าลูกหลานทำบุญส่งให้ถ้ามีโทษ โทษจะเบาบางลงแต่ถ้าไม่ทำบุญไปให้บาปจะเพิ่มทวีโทษจะหนักขึ้น และถ้าไม่ห่อข้าวน้อยไปให้ผู้ที่ยากจนจะได้กินข้าวต้องรับจ้างหาบสิ่งของหรือขอฝืนคนอื่นกิน จึงพร้อมใจกันทำบุญข้าวประดับดินเรื่อยมา (นางกอง ละคราคี 2552 : สัมภาษณ์)

อีกตำนานเล่าว่า "ครั้งที่มหาโมคคัลลาน์แทรกแผ่นดินลงไปเยือนนรก ซึ่งเขากำลังเสวยกรรมอยู่ในแดนต่างๆ พอท่านไปถึงก็บันดาลให้ไฟนรกดับ สัตว์นรกก็ไม่ได้เสวยกรรม พอท่านจะกลับมายังโลกมนุษย์พวกสัตว์นรกได้สั่งท่านให้มาบอกญาติพี่น้องทางโลกได้ทราบ และทำทานอุทิศส่วนกุศลไปให้บ้าง เมื่อพระโมคคัลลาน์กลับมาถึงชมพูทวีปก็ประกาศข่าวนี้ให้ประชาชนทราบ ซึ่งวันนั้นตรงกับวันดับเดือนเก้า (วันแรม 15 ค่ำ) จึงถือเอาวันดังกล่าวเป็นวันทำบุญข้าวประดับดินบุญข้าวประดับดินนิยมทำกันในแรม 14 ค่ำ เดือนเก้า เป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งเมื่อถึงแรม 14 ค่ำ เดือน 9 ชาวบ้านจะพากันทำข้าวปลาอาหารคาวหวานพร้อมหมากพลูที่ห่อใส่ใบตอง เรียกว่า "ข้าวประดับดิน" (ห่อข้าวน้อย) นำไปวางไว้ใต้ต้นไม้บริเวณวัดเพื่อให้ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วนั้นมากิน เพราะเชื่อว่าในช่วงเดือนเก้านี้ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว จะได้รับการปลดปล่อยให้ออกมาท่องเที่ยวได้ (นายอุทัย เนินสุค 2553 : สัมภาษณ์)

พิธีกรรม

1. เมื่อถึงวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 10 ญาติโยมจะเตรียมทำห่อข้าวน้อย (ข้าวประดับดิน) นำทั้งหมดมาห่อด้วยใบตองประมาณ 10-15 ห่อ ร้อยเป็นพวง ห่อข้าวน้อยประกอบด้วย

- ข้าวเหนียวหนึ่ง
- ปลาปิ้งหั่นเป็นชิ้นพอคำ
- ข้าวต้มมัดหั่นเป็นชิ้นพอคำ
- ผลไม้หั่นเป็นชิ้น

2. เตรียมเครื่องเคียงห่อคำมาก 1 ถ้วย ,กรอกยาเส้น 1 ถ้วย ,ข้าวสาร 1 กำมือ ,เกลือ 1 ช้อน ข้าวเปลือก 1 กำมือ , พริก 10 เม็ด ห่อด้วยใบตอง ร้อยในพวงเดียวกันกับห่อข้าวน้อยเป็นของใช้เครื่องปรุงผู้ที่ล่วงลับไปแล้วนำไปใช้ในปรโลก

3. แรม 14 ค่ำ เดือนเก้า ทำบุญตักบาตรถวายอาหารคาวหวาน นำห่อข้าวน้อยกองรวมกัน พระสงฆ์สวดอุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ล่วงลับ กรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลไปให้ผู้ล่วงลับไป

4. จากนั้นนำห่อข้าวน้อยส่วนหนึ่งวางไว้กับพื้นดินบริเวณต้นไม้ใหญ่ หรืออิฐธาดู พร้อมทั้งจุดเทียนกรวดน้ำบอกกล่าวให้ผู้ล่วงลับไปแล้วมารับส่วนบุญ และกล่าวคำฝากพระแม่ธรณี ป้องกันห่อข้าวสูญหาย (เชื่อว่าพญามราชปลอญผีเปรตให้มี เวลาอยู่บน โลกมนุษย์เพียง ๒ ชั่วโมง จากตี 4 ถึง 6 โมงเช้า และที่ต้องวางเครื่องไทยทานไว้กับพื้นดินนั้นเพื่อให้เปรตรับเอาง่ายๆ โดยไม่ต้องมีพิธีรีตอง เคี้ยวจะกลับไม่ทันเวลา) สิ่งของที่อยู่ในห่อข้าวน้อยทั้งหมดผู้ล่วงลับจะได้กินและผลบุญนี้จะส่งให้ผู้ล่วงลับพ้นบ่วงกรรมความทุกข์ทรมานในยมโลก ทั้งทำบุญประดับประดาทำให้ผู้ทำบุญระลึกถึงบุญคุณของพ่อแม่ผู้เลี้ยงดูตั้งแต่วัยเด็กไปแล้วยังมีใจศรัทธาห่วงหา ลูกหลาน ได้ทราบเครื่องญาติพี่น้องความกตัญญูตอบแทนคุณพ่อแม่ในตอนที่ยังมีชีวิตอยู่ ตกคึกห่อข้าวน้อย อีกส่วนหนึ่งพระสงฆ์จุดเทียนสวดอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ล่วงลับบอกกล่าวให้มารับเอาอาหารและผลบุญนี้ เชื่อกันว่าวิญญาณ ผี เปรต มารับของอุทิศจะมีแสงไฟสว่างเหมือนดวงไฟลอยมารับส่วนบุญ ห่อข้าวส่วนหนึ่งนำไปหว่านที่ท้องนาเชื่อว่าจะทำให้นาได้ผลสมบูรณ์

คำถวายสังฆทาน (ข้าวประดับดิน)

อิมานิ มะยัง ภันเต ปิณฑะภักตานิ สะปะริวารานิ ภิกขุสังฆัสสละ โอโณชะยามะ สาธุโน ภันเต ภิกขุ สังโฆ อิมานิ ปิณฑะภักตานิ สะปะริวารานิ ประภักคิมาหุ อัมहाกัง ทิฆะ รัตตัง หิตาเย สุขายะ

คำแปล

ข้าแต่พระภิกษุสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายข้าวและอาหาร (ข้าวประดับดิน) กับทั้งบริวารทั้งหลายเหล่านี้ แก่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับข้าวและอาหาร (ข้าวประดับดิน) พร้อมด้วยบริวารทั้งหลายทั้งหลายเหล่านี้ เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนานเทอญ

คำฝากแม่ธรณี

สาธุ สาธุ สาธุ น้ำเต็มขันผู้ข้าขอหยาด ข้าวใส่บาตรผู้ข้าให้ทาน บริวารให้สอดพี่น้อง เเจาะป้องฟ้าขึ้นสอดเมืองแดน กวาดแขนขึ้นมือถึงแท่นแก้ว ขึ้นสอดแล้วเทพบุตรมาเป็นสักขี-นางธรณี มาเป็นพยาน ขอให้หอมของทานให้สอด(ชื่อผู้ล่วงลับ).....ของข้าเทรอญ

เดือนสิบบุญข้าวสาก

ฮิตหนึ่งนั้น เมื่อถึงเดือนสิบแล้วทยอยทอดบวชบาน

เบิกพลีทำทานต่อมาสองห้า

ข้าว สลากนำไปให้สังโฆทานทอด

พากันหวังยอดแก้วนิพพานพ้นพ้นที่สูง

ฝูงหมู่ลุงอาร์ป่าคณาเมือง น้อมส่ง
ศรัทธาลงทอดไว้ทานให้แผ่ไป
อุทิศให้ฝูงเปรตเปโต
พากันโมทนานำสู่คนจนเกลี้ยง

มูลเหตุที่มีการทำบุญข้าวสาก มีเรื่องเล่าไว้ในธรรมบทว่า มีบุตรชายกณฺฐพินฺธุหนึ่ง เมื่อพ่อสิ้นชีวิตแล้วแม่ได้หาหญิงผู้มีอายุและตระกูลเสมอกันมาเป็นภรรยา แต่อยู่ด้วยกันหลายปีไม่มีบุตร แม้จึงหาหญิงอื่นมาให้เป็นภรรยาอีก ต่อมาเมียน้อยมีลูก เมียหลวงอิจฉา จึงคิดฆ่าทั้งลูกและเมียน้อยเสีย ฝ่ายเมียน้อยเมื่อก่อนจะตายก็คิดอาฆาตเมียหลวงไว้ ชาติต่อมาฝ่ายหนึ่งไปเกิดเป็นแมว อีกฝ่ายหนึ่งไปเกิดเป็นไก่ แมวจึงกินไก่และไข่ ชาติต่อมาฝ่ายหนึ่งไปเกิดเป็นเสือ อีกฝ่ายหนึ่งไปเกิดเป็นกวาง เสือจึงกินกวางและลูก ชาติสุดท้าย ฝ่ายหนึ่งไปเกิดเป็นคนอีกฝ่ายหนึ่งไปเกิดเป็นยักษ์นิมิ พอฝ่ายคนแต่งงานคลอดลูก นางยักษ์นิมิของเวร ได้ตามไปกินลูกถึงสองครั้งต่อมามีครรภ์ที่สาม นางได้หนีไปอยู่กับพ่อแม่ของตนพร้อมกับสามี เมื่อคลอดลูกเห็นว่าปลอดภัยแล้วจึงพร้อมด้วยสามีและลูกกลับบ้าน พอคืนนางยักษ์นิมิมาพบเข้า นางยักษ์นิมิจึงไล่ นาง สามีและลูก นางจึงพาลูกหนีพร้อมกับสามี เข้าไปยังเขตวันมหาวิหาร ซึ่งพอดีพระพุทธเจ้ากำลังทรงแสดงพระธรรมเทศนาอยู่ นางและสามีจึงนำลูกน้อยไปถวายขอชีวิตไว้ นางยักษ์จะตามเข้าไปในเขตวันมหาวิหารไม่ได้ เพราะถูกเทวดากางกั้นไว้ พระพุทธเจ้าจึงโปรดให้พระอานนท์ไปเรียกนางยักษ์เข้ามาฟังพระธรรมเทศนา พระองค์ทรงสั่งสอนไม่ให้พยายามทองเวรกัน แล้วจึงโปรดให้นางยักษ์ไปอยู่ตามหัวไร่ปลายนานางยักษ์ตนนี้มีความรู้เกณฑ์เกี่ยวกับฝนและน้ำดีปีไหนฝนจะตกคดียปีไหนฝนจะตกไม่ดีจะแจ้งให้ชาวเมืองได้ทราบ ชาวเมืองให้ความนับถือมาก จึงได้นำอาหารไปส่งนางยักษ์อย่างบริบูรณ์สม่ำเสมอ นางยักษ์จึงได้นำเอาอาหารเหล่านั้น ไปถวายเป็นสลากภัตแด่พระภิกษุสงฆ์วันละแปดที่เป็นประจำ ชาวอีสานจึงถือเอาการถวายสลากภัตหรือบุญข้าวสากนี้เป็นประเพณีสืบต่อกันมาและเมื่อถึงวันทำบุญข้าวสาก นอกจากนำข้าวสากไปถวายพระภิกษุและวางไว้บริเวณวัดเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว ชาวนาจะเอาอาหารไปเลี้ยงนางยักษ์ หรือผีเสื้อนาในบริเวณนาของตนเปลี่ยนเรียกนางยักษ์ว่า "ตาแฮก" (นายพรหมมา บุญแสน 2552 : สัมภาษณ์)

ความเป็นมาของสลากภัตตาน ในสมัยหนึ่งพุทธองค์ได้เสด็จไปกรุงพาราณสี ในคราวนั้นบุญเจ้าใจ พากรรษาประกอบอาชีพตัดฟืนขายเป็นนิตยสัมมา เขาเป็นคนเลื่อมใสพระพุทธศาสนา ยิ่งนัก วันหนึ่งเขาได้ปรึกษากับภรรยาว่า "เราขายฟืนในปัจจุบันนี้เพราะไม่เคยทำบุญให้ทาน รักษาศีลแต่ละบรรพกาลเลย ดังนั้นจึงควรที่เราจักได้ทำบุญกุศล อันจักเป็นที่พึ่งของคนในสัมปรายภพ-ชาติหน้า" ภรรยาได้ฟังดังนี้แล้ว ก็พลอยเห็นด้วย จึงในวันหนึ่งเขาทั้งสองได้พากันเข้าป่าเก็บผักหักฟืนมาขายได้ทรัพย์แล้วได้นำไปจ่ายเป็นค่าหม้อข้าว 1 ใบ หม้อแกง 1 ใบ อ้อย 4 ลำ กล้วย 4 ลูก นำมาจัดแจงลงในส้ารับเรียบร้อยแล้วนำออกไปยังวัด เพื่อถวายเป็นสลากภัตตานพร้อมอุบาสกอุบาสิกาเหล่าอื่น สามีภรรยาจับสลากถูกพระภิกษุรูปหนึ่งแล้วมีใจยินดี จึงน้อมภัตตาหารของตนเข้า

ไปถวายเสร็จแล้วได้ห้ล้งน้ำทักษิโณทกให้ตกลงเหนือแผ่นปฐพีแล้วตั้งความปราถนา "ด้วยผลทาน
ทั้งนี้ข้าพเจ้าเกิดในปรภพใดๆ ขึ้นชื่อว่าความยากจนเงินใจไร้ทรัพย์เหมือนดังในชาตินี้ โปรดอย่าได้
มีแก่ข้าพเจ้าทั้งสองเลย ขอให้ข้าพเจ้าทั้งสองเป็นผู้มั่งคั่งสมบูรณ์เพียบพร้อมด้วยทรัพย์สมบัติและมี
ฤทธิ์เดชมาก ในปรภพภพอากาศหน้าโน้นเถิด" ดังนี้ ครั้นสองสามีภรรยานั้นอยู่พอสมควรแก่อายุขัย
แล้วก็ดับชีพวายนมไปตามสภาพของสังขาร ด้วยอานิสงฆ์แห่งสลากกัตตทาน จึงได้ไปเกิดเป็น
เทพบุตร เทพธิดาในดาวดึงส์สวรรค์ เสวยสมบัติทิพย์อยู่ในวิมานทองอันผุดผ่องโสภาคระการยิ่งนัก
พร้อมพรั่งไปด้วยแสนสรวงคั่นางเทพอัปสรห้อมล้อมเป็นบริวาร มีนามบรรหารว่า "สลากกัตต
เทพบุตรเทพธิดา"

กาล กตวา ครั้นจุติเลื่อนจากสวรรค์แล้วก็ได้ลงมาเกิดเป็นกษัตริย์ในเมืองพาราณสี มีพระนาม
ว่าพระเจ้าสัทธาติส เสวยราชสมบัติอยู่ 84,000 ปี ครั้นเมื่อหน่ายจึงเสด็จออกบรรพชา ครั้นสูญสิ้น
ชีवालงแล้วก็ได้ไปเกิดในพรหมโลก และต่อมาก็ได้มาอุบัติเป็นพระตถาคตของเรานั้นเอง นี่คือ
อานิสงฆ์แห่งการถวายสลากกัตต นับว่ายิ่งใหญ่ไพศาลยิ่งนัก สามารถอำนวยสุขสวัสดิ์แก่ผู้บำเพ็ญ
ทั้งชาติมนุษย์และสวรรค์ ในที่สุดถึงความเป็นพระพุทธเจ้าได้ (นายมา กลัดกันแสง 2552 :
สัมภาษณ์)

บุญข้าวสากนี้ ทำกันในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนสิบ เป็นวันที่พระยายมกิบาล เปิดขุมนรกให้
สัตว์นรกได้มารับส่วนบุญส่วนกุศลจากญาติพี่น้องที่อยู่ในมนุษย์โลก ตั้งแต่เที่ยงคืนถึงวันขึ้น 14 ค่ำ
ไปจนถึงเที่ยงคืนวันขึ้น 15 ค่ำ ที่นี้ในเมื่อพวกเปรต หรือสัตว์นรกเหล่านั้นมารับส่วนบุญจากญาติที่
พี่น้องที่อยู่ในมนุษย์โลก พวกที่ได้รับบุญกุศล ที่เกิดจากการทำบุญข้าวสากนี้ ก็จะอวยพรให้ลูกหลาน
อยู่เย็นเป็นสุข มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยสิ่ง ที่ต้องการและปรารถนา ในทางตรงข้าม ถ้าหากว่า
มาแล้วเกิดไม่ได้ส่วนบุญอะไรเลย ก็จะน้อยเนื้อต่ำใจว่า ลูกหลานไม่ใส่ใจ ถึงแม้ว่าผู้อื่นไม่ใช่ญาติ
สายโลหิตจะอุทิศแผ่ส่วนบุญไปให้ ก็ได้แต่เลียใบตองห่อข้าวสากเท่านั้น ซึ่งไม่ถึงกับอึดท้องอะไร
เลย ก็ได้สาปลูก แขนงหลานที่ไม่เอาใจใส่ มัวแต่แข่งทรัพย์สินสมบัติมรดก ที่เขาหามาในขณะที่ยังมีชีวิต
อยู่ จนกระทั่งถึงผู้มีพระคุณ ในเรื่องนี้ก็จะทำให้น่ากลัวเกรงโทษ ในการทอดทิ้งผู้มีพระคุณ
โดยเฉพาะพ่อแม่ ญาติสายโลหิต ควรได้รับการเอาใจใส่จากลูกหลาน ทั้งในขณะยังมีชีวิตอยู่ และ
หลังจากที่ตายไปแล้ว และเป็นการทำบุญให้กับตนเองเพื่อในชาติหน้าจะได้บุญกุศลที่ทำมาส่งให้
ตัวเองมีกินอุดมสมบูรณ์ ส่วนใบตองที่ห่อข้าวสากก็นำเอามาเก็บไว้ตามไร่นาดากกล้า (สถานที่เพาะ
ข้าวกล้าก่อนปักดำ)

บุญเดือนสิบจะจัดให้มีการถวายทาน รักษาศีล เพื่อเป็นอุทิศส่วนกุศล ไปให้ปวงญาติที่ตายไป
แล้ว นอกจากนี้ยังจัดให้มีการฟังเทศน์ตลอดทั้งวันอีกด้วย โดยเรื่อง ที่นำมาเทศน์ส่วนมากเป็นเรื่อง
วรรณกรรมท้องถิ่น และมีอิทธิพลต่อความเชื่อของท้องถิ่น ในลักษณะของการขัดเกลาคิดใจ และ
เร่งเร้าให้ทำคุณงามความดีในรูปแบบต่างๆ เช่น เรื่องมโหสถ เรื่องพระเจ้าสิบชาติ เรื่องท้าวกำกาคำ

เป็นต้น บุญเดือนสิบถือได้ว่าเป็นประเพณีอันดีงามที่ควรเอาใจใส่ประพุดปฏิบัติกัน (นายเกษร สอนถึง 2552 : สัมภาษณ์)

พิธีกรรม

1. เมื่อถึงวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 10 ญาติโยมจะเตรียมจัดทำข้าวสากหรือฉลากภัต (ข้าวห่อ น้อย) นี่เป็นลักษณะห่อด้วยใบตองกล้วย เอาไม้กลัดหัวกลัดท้ายมีรูปลักษณะคล้ายๆ กลีบข้าวต้ม แต่ไม่พับสันตองเหมือนการห่อข้าวต้ม แล้วเย็บติดกันเป็นชุดๆ ประมาณ 10-15 ห่อ และใบตองกล้วย ฉีกให้เป็นริ้วเล็กๆแต่ไม่ให้ขาดจากกันร้อยเป็นพวง (ข้าวสากมาจากการฉีกใบตองกล้วยเป็นริ้วๆ เรียกว่า สาก) เพื่อไว้ให้ผีเปรตกินภายในหอนั้น ประกอบด้วย

- ข้าวเหนียวหนึ่ง 1 ปั้น
- ปลาปิ้งหั่นเป็นชิ้นพอคำ
- ข้าวต้มมัดหั่นเป็นชิ้นพอคำ
- ผลไม้หั่นเป็นชิ้น

2. เตรียมห่อเครื่องเคียงประกอบด้วย คำหมาก 1 คู่ , กรอกยาเส้น 1 คู่ , ข้าวสาร 1 กำมือ , เหลือ 1 ชิด ข้าวเปลือก 1 กำมือ , พริก 10 เม็ด ห่อด้วยใบตอง ร้อยในพวงเดียวกันกับห่อข้าวน้อย

3. พอเข้าวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 ญาติโยมจะพากันทำบุญใส่บาตร ญาติโยมนำอาหารที่เตรียมถวายพระสงฆ์และห่อข้าวน้อย อย่างละเล็กละน้อย พระสงฆ์สวดอุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ตายญาติโยมกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลไปให้ญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว

4. จากนั้นนำห่อข้าวน้อย แขนตามธาตุกระดูก กำแพงวัด ได้ต้นไม้ใหญ่ กรวดน้ำเรียกผู้ล่วงลับไปแล้วมารับ ส่วนห่อข้าวน้อยส่วนหนึ่งจะนำไปเลี้ยง "ผีตาแฮก" ที่นาของตนเองด้วย โดยมีความเชื่อว่าจะทำให้ผีตาแฮกพอใจ และช่วยดูแลข้าวกล้าในนาให้งอกงามสมบูรณ์ ตลอดจนช่วยขับไล่ศัตรูข้าวได้แก่ นก หนู ปูนา ไม่ให้มาทำลายต้นข้าวในนาต้นข้าวไม่เป็นแสด (โรคระบาด) มีความสมบูรณ์

คำถวายสลากภัต

อิมานิ มะยัง ภันเต สละกะภัตตานิ สะปะริวารานิ ภิกขุสงฆ์สสสะ โอโณชะยามะ สาธุโน ภันเต ภิกขุสงฆ์ อิมานิ สละกะภัตตานิ สะปะริวารานิ ปะฏิคคัณหาตุ อัมหากัญเจะ มาดาปีตุอาทินัง ญาคะกานันถะกะละ กะตานัง ทิมะรัตตัง หิตายะ สุขายะ

คำแปล

ข้าแต่พระภิกษุสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายกับทั้งบริวารเหล่านี้แก่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์ จงให้โอกาสรับซึ่งสลากภัต กับทั้งบริวารเหล่านี้ เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลายด้วย และญาติทั้งหลาย มีมารดาบิดา เป็นต้น ซึ่งล่วงลับไปแล้วตลอดกาลนานาเทอญ (วัง กลับริง 2553 : สัมภาษณ์)

เดือนสิบเอ็ดบุญออกพรรษา

ถึงเดือนสิบเอ็ดแล้วเป็นแนวทางปอง

เป็นช่องของพระเจ้าเคยเข้าแล้วออกมา

ถึงวัสสามาแล้ว 3 เดือนก็เลยออก

เชื่อกว่าออกพรรษาปวารณากล่าวไว้เอาได้เล่ามา

บุญออกพรรษาจัดทำในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนสิบเอ็ด ในวันนี้ในตอนเช้าชาวบ้านจะไปทำบุญ ตักบาตรและจัดอาหารคาวหวานไปถวายแด่พระภิกษุสามเณร มีการรับศีลสวนมนต์ทำวัตรเช้า ฟัง เทศน์ มูลเหตุที่จะมีบุญออกพรรษา เนื่องจากพระภิกษุสามเณรได้มารวมกันอยู่ที่วัดใดหนึ่งโดย พร้อมเพรียงกัน ซึ่งจะไปค้างคืนหรือจำที่วัดที่อื่นไม่ได้เป็นเวลาสามเดือนพอดี พระสงฆ์จึงได้ทำ พิธีออกวัสสาปวารณาดังกล่าวทั้งภายหลังออกพรรษาแล้ว พระภิกษุสามเณรส่วนมากมักจะแยกกันไปในที่ต่าง ๆ ได้ตามใจชอบและพระภิกษุสามเณรบางรูปอาจลาสิกขาบท เมื่อถึงวันก่อนที่ พระภิกษุสามเณรจะแยกย้ายกันไปเช่นนี้ ชาวบ้านจึงถือเป็นวันสำคัญถือโอกาสทำบุญถวาย ภัตตาหารและบริวารต่าง ๆ แด่พระภิกษุสามเณรที่วัดเป็นพิเศษ เพราะภายหลังวันออกพรรษาแล้ว จะหาโอกาสที่พระภิกษุสามเณรอยู่พร้อมเพรียงกันเช่นนี้ยาก และในวันออกพรรษานี้ อากาศเริ่มสด ชื่นเย็นสบายเนื่องจากฝนเริ่มตกน้อยลง อากาศก็จวนเริ่มเข้าฤดูหนาว การคราดไถนาตกกล้าหว่าน คำนางของชาวบ้านก็เสร็จแล้ว ชาวบ้านจึงหมกการะในการทำไร่นาไปตอนหนึ่ง ทั้งข้าวในนา กำลังเขียวข่มและเริ่มออกรวง ประกอบกับอากาศแจ่มใส ทำให้ชาวบ้านรู้สึกมีความสุขสบายกาย สบายใจ จึงถือโอกาสทำบุญในวันออกพรรษานี้โดยพร้อมเพรียงกัน (นายมาย พลนาถ 2552 : สัมภาษณ์)

พิธีกรรม

1. ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ตั้งแต่ตอนเช้ามืด พระสงฆ์จะตีระฆังและไปรวมกันที่โบสถ์ แสดงอาบัติต่อกันทำวัตรเช้า จากนั้นก็ปวารณา แทนการสวดปาฏิโมกข์ (ปวารณา คือ พิธีกรรมทาง ศาสนาขอมให้สงฆ์ว่ากล่าวตักเตือนกันได้ ก่อนจะปวารณาให้ตั้งญัตติก่อนองค์ละ 1 - 2 หรือ 3 จบ โดยให้พระเถระขึ้นนั่งบนอาสนะแล้วตั้งญัตติเป็นภาษาบาลีว่า "สุณาตุ เม ภีรเด สังโฆ อชชะ ปวารณา ปิณณะเรสี ยะทิ สังฆัสสะ ปิตตะกัลลัง สังโฆ เคววาจิกัง ปะวาเรยยะ" หลังจากนั้น ลงจาก อาสนะ หันหน้ามาหาพระสงฆ์ทั้งหมด กล่าวคำปวารณาต่อสงฆ์ว่า สังฆังอาวุโส ปะวาเรมิ ทิฏฐะเน วา สุเตนะวา ประริตังกายะวา ะนตุมัง อาขัสสัมมันตคค อนะนุกัมปัง อุปาทายะ ปัสสันโต ปะฏิกะริสส เม" กล่าวเช่นนี้รูปละ 3 จบ เรียงตามลำดับอาวุโสพรรษา เมื่อจะคำปวารณา พระเถระจะให้โอวาท ตักเตือนพระสงฆ์

2. ญาติโยมร่วมทำบุญตักบาตร ถวายอาหารคาวหวาน อุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติผู้ที่ล่วงลับ ฟังพระธรรมเทศนา จากนั้นในตอนเย็นมีการชักดอกไม้

บุญชั้ดดอกข้าว ทำกันในช่วงวันขึ้น 14 ค่ำ และ 15 ค่ำ เดือนสิบเอ็ด โดยมีเรื่องเล่าว่าแต่ก่อนเมื่อข้าวจะโตเท่าลูกมะพร้าว มีชีวิตไปมาด้วยตนเองถึงฤดูเก็บเกี่ยวมีแม่มายคนหนึ่งสร้างเล้าข้าว (ยุ้งข้าว) คนเดียวแต่สร้างไม่เสร็จข้าวข้าวแก่ก่อน แม่มายโมโหเลยตีข้าว ข้าวโมโหเลยหนีไปอยู่ป่าหิมพานต์ ทำให้เมืองมนุษย์อดอยากไม่มีข้าวกิน ผู้คนล้มตายเป็นจำนวนมาก บางคนเข้าป่าหาผลไม้กินแทนข้าว มีลูกเศรษฐีคนหนึ่งเข้าไปพบหนองบอนเจอปลาจำนวนมากคิดจะจับปลามาเป็นอาหาร ปลาจึงร้องขอชีวิต โดยมีเงื่อนไขว่าจะไปขอร้องข้าวกลับมาเมืองมนุษย์ให้ ปลาจึงเดินทางไปหาปลาที่ป่าหิมพานต์ขอร้องให้กลับมา ข้าวกลับมาแต่กลายเป็นข้าวเม็ดเล็ก มนุษย์ถึงเห็นความสำคัญของข้าวจึงทำบุญบูชาแต่ไม่เห็นดอกไม้ชนิดใดจะวิเศษดีเลิศเท่าเทียมกับดอกข้าว ดังนั้นวันออกพรรษาทุกปีจะมีการนำดอกข้าวมาบูชา จึงเรียกว่า ชั้ดดอกข้าว (นางทอง ละราศี 2552 : สัมภาษณ์)

พิธีกรรม

- 1.ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนสิบเอ็ดหลังจากทำบุญตักบาตรเสร็จชวนญาติไปเก็บดอกรวงข้าวในท้องนาของตนคนละ 2 รวง พร้อมเทียน 1 รวง รูป 1 รวง สำหรับชั้ดดอกข้าว
- 2.ตอนเย็นวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนสิบพระสงฆ์ตักถองฟิงเสียงตักถองเป็นสัญญาณประชาชนรวมตัวกันที่ลานวัดเมื่อถึงเวลานิมิตพระสงฆ์นำสวดมนต์ไหว้พระเทศนาให้พรสั่งสอนการเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี หลังจากนั้นเวียนเทียนเดินรอบพระอุโบสถ 3 รอบ ตั้งจิตอธิษฐานยึดมั่นในศาสนา
- 3.เวียนเทียนครบ 3 รอบพระสงฆ์นำ **สู่ฮ้านดอกข้าว** (ที่สำหรับชั้ดดอกข้าว ปลุกเสก 4 คัน สูงเพียงตา ต่อเสกสูงประมาณ 2 ศอก นำทางมะพร้าวมาคัดโค้งเป็นซุ้มทั้ง 4 ทิศ พื้นข้างทำด้วยไม้ไผ่สาน) นำกล่าวคำชั้ดดอกข้าว จากนั้นจุดเทียน ปักธูปอธิษฐานจิตพร้อมกับชั้ดดอกข้าว เป็นการบูชาพระแม่โพสพและระลึกถึงคุณข้าวที่ให้เราบริโภคอุดมสมบูรณ์และสร้างความเป็นสิริมงคลต่อการทำไร่ทำนาให้อุดมสมบูรณ์ได้ผลผลิตดี จากนั้นพระสงฆ์เทศนาสั่งสอน เป็นอันเสร็จพิธี

คำขอดอกข้าว

เอก้า เอกา ข่อยขอมาลานำต้นเจ้าเน ต้นเจ้าให้บุญได้ถ่อกัน

คำจุดเทียน

ผู้ข่าจุดเทียนเล่มน้อย	ข้อยหยิงการพฤษ
ขอผู้ข่านึกในใจ	ขอให้แสงตาไหลคั่งน้ำมันงาป่า
ขอให้เอ็กผู้ข่าอ่า	เอวกินแขนแพน
ขอให้แขนแพนส่วย	ธนูศิลป์กานก่อง
ขอให้คิ้วคาคคอง	คิ้วก่องพองาม
ขอให้งามพอบานเดือน สามคำสำหน้าต่างเขาไส	ไก่อ้วนขนอรนาคคิงอาจเอวกลม
ขอให้คอป้องกลม	งามเสมอเสียน

ขอให้หน้าเคียงคิ้วคอป้องแปด

เขียนก่อกำถื่น

คำจตุรป

สารุ ผู้ชำจตุรกระทุ้รูปแทนบูชา จำปาทั้งต้น พันหมู่ทั้งหลายไคว้แขนขึ้น
นิรพานเป็นที่แล้ว ขอให้ผู้ขำนั่งแท่นแก้วเสวยสุข
ขอให้ผู้ขำมีความสุขกว่า คนทางค่ายก่อกำเธรอญ

คำซัดดอกข้าว

ตั้งนะโม 3 จบ

สารุ ออกกลอดท้อลำทอง สองมือศรีลูบได้ ข้าพเจ้าจตุรปไว้เทินฮานบูชา
มือเบื่องซ้ายถือดวงจำปา มือเบื่องขวาถือดอกประเสริฐ
ขอให้ข้าได้เกิดพร้อมพระอารียะเมตริย์ ขอให้ข้าได้กวยแขนขึ้นเมืองเทิงนั่งแท่นแก้ว ขึ้นฮอดแล้ว
ขอให้ได้เียงแวนเสวยสุข ขอให้มีความสุขสิ้นคนเมืองนี้เธรอญ

เดือนสิบสองบุญกฐิน

ฮิดหนึ่งนั้น เดือนสิบสองมาแล้วลมวอยหนาวสั่น เดือนนี้หนาวสะบัดบ่คือแท้แต่หลัง
ในเดือนนี้เพิ่นว่าให้ลงทอดพานเฮือ บูชาผุ้งนาโคนาคนเฒ่าในพื้น
ชื่อว่าอุชุระนาโคคันห้าตระกูลเป็นใหญ่ สิบห้าสกุลบอกไว้บูชาให้ส่งสะการ
ให้ทำบุญทุกบ้านบูชาท่านนาโค แล้วลงโมทนาทานขึ้นชมกันเล่น
ทุกข์ทั้งหลายก็เว้น หนีห่างบ่มาพาน ของสามานย์ทั้งปวงบ่ไคมีมาไกล
ไฟผู้ทำตามนี้เจริญดียอดยิ่ง ทุกสิ่งมีบ่ไฮ้ทั้งเข้าหมู่ของ
กรรมบ่ถืค้องลำบากในคัว โลคบ่มีมัวหมองอย่าได้พอดิ
อดให้หลังป่องนี้เด้อเจ้าอย่าสิไล

มูลเหตุที่มีการทำบุญกฐิน มีเรื่องเล่าว่า ในสมัยพุทธกาลมีพระภิกษุชาวเมืองปาฐาจำนวน 30 รูป พากันเดินทางจะไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ซึ่งเสด็จประทับอยู่ที่ พระเชตวันมหาวิหาร แต่เนื่องจากการเดินทางเป็นวันที่จวนใกล้กำหนดเข้าพรรษาทั้งหนทางระยะไกลและลำบาก พระภิกษุเหล่านั้น จึงไม่สามารถไปให้ถึงพระเชตวันมหาวิหารได้ ก็พอดีกำหนดเข้าพรรษาเสียก่อน พระภิกษุทั้ง 30 รูป จึงต้องหยุดจำพรรษาอยู่ที่เมืองสาเกตออกพรรษาแล้วจึงพากันรีบไปเฝ้าพระพุทธเจ้าแต่โดยเหตุที่หนทางไกลดังกล่าว และพอดีฝนตกจึงทำให้ผ้าจีวรของพระภิกษุเหล่านั้นเปียกน้ำและเปื้อนโคลนตมมาก พอไปถึงพระเชตวันมหาวิหาร ก็พากันตรงเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าทันที พระพุทธเจ้าทรงเห็นพระภิกษุที่มาเฝ้าชุ่มเหงื่อเปื้อนเปรอะ และจีวรที่จะใช้ผลัดเปลี่ยนก็ไม่มี เมื่อพระองค์ทรงเห็นความลำบากของพระภิกษุเช่นนั้น จึงมีพุทธบัญญัติให้พระภิกษุแสวงหาผ้าและรับผ้ากฐินได้มีกำหนด 1 เดือน นับตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือนสิบเอ็ด ถึงวันเพ็ญ เดือนสิบสอง ฝ่ายนางวิสาขา มหา

อุบาสิกา ครั้นทราบพระพุทธประสงค์แล้วก็นำผ้ากฐินไปถวายแด่พระภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน นางเป็นคนแรกที่ถวายผ้ากฐิน การทำบุญกฐินจึงถือเป็นประเพณีตลอดมาจนทุกวันนี้ (นายศรีมา บุญแสน 2552 : สัมภาษณ์)

บุญกฐิน กฐินถือเป็นอุปกรณสำคัญสำหรับใช้เย็บจีวรของพระสงฆ์ ซึ่งเดิมทีบรรดาพระภิกษุสงฆ์จะต้องทำกันเอง โดยจะต้องตัด เย็บ ย้อม และตากแห้ง ให้เสร็จภายในวันเดียว ซึ่งต้องอาศัยความสามัคคีของเหล่าพระภิกษุสงฆ์จึงจะทำงานให้ลุล่วงไปได้ ในสมัยนั้นการเย็บจีวรพระจัดว่าเป็นงานใหญ่โตที่ทำกันอย่างเอิกเกริกผ้าที่ใช้เสด็จเป็นกรอบข้างเย็บจีวร เรียกกันว่าผ้ากฐิน มีกำหนดเวลาถวายเพียง 1 เดือน คือตั้งแต่แรม 1 ค่ำ เดือนสิบเอ็ด ถึงวันเพ็ญ เดือนสิบสอง เพราะมีกำหนดทำในระหว่างเดือน 12 จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าบุญเดือนสิบสอง

กฐิน มีความหมายที่เกี่ยวข้องกันอยู่หลายความหมายดังนี้

กฐินที่เป็นชื่อของกรอบไม้ กรอบ ไม้แม่แบบสำหรับทำจีวร ซึ่งอาจเรียกว่าเสด็จก็ได้ เนื่องจากในครั้งพุทธกาลการทำจีวรให้มีรูปลักษณะตามที่กำหนดกระทำได้โดยยาก จึงต้องทำกรอบไม้สำเร็จรูปไว้ เพื่อเป็นอุปกรณ์สำคัญในการทำเป็นผ้าห่มหรือผ้าห่ม หรือผ้าห่มซ้อนที่เรียกว่า จีวรเป็นส่วนรวม ผืนใดผืนหนึ่งก็ได้ ในภาษาไทยนิยมเรียก ผ้าห่ม ว่า สบง, ผ้าห่ม ว่า จีวร และ ผ้าห่มซ้อน ว่า สังฆาฏิ

กฐินที่เป็นชื่อของผ้า หมายถึงผ้าที่ถวายให้เป็นกฐินภายในกำหนดกาล 1 เดือน นับตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 ผ้าที่จะถวายนั่นจะเป็นผ้าใหม่ หรือผ้าเทียมใหม่ เช่น ผ้าฟอกสะอาด หรือผ้างา หรือผ้าบังสุกุล คือผ้าที่เขาทิ้งแล้ว และเป็นผ้าเบื่อนฝุ่นหรือผ้าที่มีผู้ถวายจะเป็นคฤหัสถ์ก็ได้ เป็นภิกษุหรือสามเณรก็ได้ ถวายแก่สงฆ์แล้วก็ป็นอันใช้ได้

กฐินที่เป็นชื่อของบุญกิริยา คือการทำบุญ คือ การถวายผ้ากฐินเป็นทานแก่พระสงฆ์ผู้จำพรรษาอยู่ในวัดใดวัดหนึ่งครบไตรมาส เพื่อสงเคราะห์ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบให้มีผ้าห่มหรือผ้าห่มใหม่ จะได้ใช้ผลัดเปลี่ยนของเก่าที่จะขาดหรือชำรุด การทำบุญถวายผ้ากฐิน หรือที่เรียกว่า ทอดกฐิน คือทอดหรือวางผ้าลงไปแล้วกล่าวคำว่าถวายในท่ามกลางสงฆ์ เรียกได้ว่าเป็น กาลทาน คือการถวายก่อนหน้านั้น หรือหลังจากนั้นไม่เป็นกฐิน ท่านจึงถือโอกาสทำได้ยาก

กฐินที่เป็นชื่อของสังฆกรรม คือกิจกรรมของสงฆ์ก็จะต้องมีการสวดประกาศขอรับความเห็นชอบจากที่ประชุมสงฆ์ ในการมอบผ้ากฐินให้แก่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง เมื่อทำจีวรสำเร็จแล้วด้วยความร่วมมือของภิกษุทั้งหลายก็จะได้เป็นโอกาสให้ ได้ช่วยกันทำจีวรของภิกษุรูปอื่น ขยายเวลาทำจีวรได้อีก 4 เดือน ทั้งนี้เพราะในสมัยพุทธกาลการหาผ้า การทำจีวรทำได้โดยยาก ไม่ทรงอนุญาตให้เก็บสะสมผ้าไว้เกิน ๑๐ วัน แต่เมื่อได้ช่วยกันทำสังฆกรรมเรื่องกฐินแล้วอนุญาตให้แสวงหาผ้าและเก็บไว้ทำ เป็นจีวรได้จนตลอดฤดูหนาว คือจนถึงวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 4

ข้อกำหนดเกี่ยวกับกฐิน

1. จำนวนพระสงฆ์ในวัดที่จะทอดกฐิน สงฆ์ผู้จะให้ผ้ากฐินนั้น จะต้องมิใช่น้อยกว่า 5 รูป เพราะจะต้องจัดเป็นผู้รับผ้ากฐิน 1 รูป เหลืออีก 4 รูปจะได้เข้าเป็นองค์คณะ (สงฆ์) มากกว่า 5 รูปขึ้นไปใช้ได้ แต่น้อยกว่า 4 รูปใช้ไม่ได้

2. คุณสมบัติของพระสงฆ์ที่มีสิทธิรับกฐิน คือพระสงฆ์ที่จำพรรษาในวัดนั้นครบ 3 เดือน ปัญหาที่เกิดขึ้นมีอยู่ว่าจะนำพระสงฆ์จากวัดอื่นมาสมทบ จะใช้ได้หรือไม่ คำตอบคือ ได้ แต่พระรูปที่มาสมทบจะไม่มีสิทธิในการรับผ้าและไม่มีสิทธิออกเสียงว่าจะถวายผ้าให้กับรูปใด (เป็นเพียงแต่มาร่วมให้ครบองค์สงฆ์เท่านั้น) แต่คณะทายกทายิกาอาจถวายของสิ่งอื่นได้

3. กำหนดกาลที่จะทอดกฐิน การทอดกฐินนั้นทำได้ภายในเวลากำหนด คือ ตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 จนถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 ก่อนหรือหลังจากนั้นไม่นับเป็นกฐิน

4. กฐินไม่เป็นอันทอดหรือเป็นโมฆะ การที่พระในวัดเที่ยวขอโดยตรงหรือโดยอ้อม ด้วยวาจาบ้าง ด้วยหนังสือบ้าง เชิญชวนให้ไปทอดกฐินในวัดของตน การทำเช่นนั้นผิดพระวินัย กฐินไม่เป็นอันกราน นับเป็นโมฆะ การทอดก็ไม่ใช่ทอด พระผู้รับก็ไม่ได้อาณิสสงส์

พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสไว้ว่าคนที่ทอดกฐินด้วยใจบริสุทธิ์ หรือว่าร่วมในการทอดกฐินครั้งหนึ่งก็ดี ท่านว่าบุญบารมีจากการทอดกฐินยังไม่ทันหมดก็ปรากฏว่า ท่านเจ้าของทานไปนิพพานก่อน ดังนั้นคนถวายผ้ากฐิน หรือร่วมในการถวายกฐินท่านครั้งหนึ่งนั้น จะปรารธนาเป็นพระพุทธเจ้าก็ได้ จะปรารธนาเป็นพระอัครสาวกก็ได้ จะปรารธนาเป็นพระอรหันต์ก็ได้ เมื่อบุญน้อยลงมาจะเป็น พระมหาภิกษุ 500 ชาติ เป็นมหาเศรษฐี 500 ชาติ เป็นอนุเศรษฐีอีก 500 ชาติ เป็นคหบดีอีก 500 ชาติ ตามลำดับ

อาณิสต์ของการร่วมทำบุญทอดกฐินยังมีอีกมากมายดังนี้

1. ทำให้เป็นผู้มั่งคั่งมีทรัพย์สินมาก และประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานได้โดยง่าย
2. ทำให้เป็นผู้มีจิตใจเข้มแข็ง บริสุทธิ์และผ่องใสอยู่เสมอ
3. ทำให้เป็นผู้มีจิตใจตั้งมั่น เป็นสมาธิและเข้าถึงธรรมได้โดยง่าย
4. ได้ชื่อว่าเป็นผู้สามารถใช้ทรัพย์สมบัติให้เกิดเป็นบุญกุศลติดตัวไปในภพเบื้องหน้าได้อย่างเต็มที่

5. ทำให้เป็นคนรูปงาม ผิวพรรณงาม เป็นที่รักของคนทั่วไป
 6. ทำให้เป็นผู้มีชื่อเสียง เกียรติคุณ น่ายกย่องสรรเสริญ เป็นที่ดั่งแห่งศรัทธา น่าเคารพนับถือ
- ประเภทของกฐิน** การทอดกฐินที่ปฏิบัติกัน แยกเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้ 2 ประเภทคือ กฐินหลวง และ กฐินราษฎร์

กฐินหลวง เมื่อพระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้ามายังสุวรรณภูมิ และประดิษฐานอยู่บนผืนแผ่นดินนี้อย่างสถิตยสถาพร ประชาชนไทยได้ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนา เป็นศาสนาประจำชาติ การทอดกฐินก็ได้กลายเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมา พระเจ้าแผ่นดินผู้ครองแผ่นดินสยามได้

ทรงรับเรื่องกฐินนี้ขึ้นเป็นพระราชพิธีอย่างหนึ่ง การที่พระเจ้าแผ่นดินทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเกี่ยวกับกฐินเป็นพระราชพิธี ทำให้เรียกกฐินนี้ว่า กฐินหลวง วัดใดก็ตามไม่ว่าจะเป็นวัดราษฎร์หรือวัดหลวง หากพระเจ้าแผ่นดินเสด็จพระราชดำเนินไปทรงถวายผ้าพระกฐินแล้วจะเรียกว่า กฐินหลวง ทั้งสิ้น

กฐินราษฎร์ เป็นกฐินที่ประชาชนหรือราษฎรที่เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา มีกำลังศรัทธานำผ้ากฐินของตนเองไปทอดถวาย ณ วัดต่างๆ เว้นไว้แต่วัดหลวง การทอดกฐินของราษฎรตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันมีการเรียกชื่อแตกต่างกันออกไปตามลักษณะวิธีการทอดถึง 4 รูปแบบคือ

มหากฐิน เป็นกฐินที่ราษฎรนำไปทอด ณ วัดใดวัดหนึ่ง ซึ่งตนมีศรัทธาเป็นการเฉพาะ กล่าวคือ ท่านผู้ใดมีศรัทธาจะทอดกฐิน ณ วัดใด ก็ให้ทำใบปวารณาของกฐินติดใบบอกไว้ ณ เขตวัดนั้นๆ เมื่อถึงเวลากำหนดก็นำผ้ากฐิน บางครั้งเรียกว่า ผ้าที่เป็นองค์กฐิน ซึ่งจะเป็นผืนเดียวก็ได้ หลายผืนก็ได้ เป็นผ้าขาวซึ่งยังมิได้ตัด ก็ตัดออกเป็นชิ้นๆ พอที่จะประกอบเข้าเป็นจีวรผืนใดผืนหนึ่งก็ได้ ทำเสร็จแล้วยังมิได้ย้อมหรือย้อมแล้วก็ได้ อย่างใดอย่างหนึ่งจัดเป็นองค์กฐิน นำไปทอด ณ วัดที่ได้จองไว้หน้านอกจากองค์กฐินแล้ว เจ้าภาพบางรายอาจศรัทธาถวายของอื่นๆ ไปพร้อมกับองค์กฐินเรียกว่า บริวารกฐิน ตามที่นิยมกันประกอบด้วยปัจจัย 4 คือ

1. เครื่องอาศัของพระภิกษุสามเณร มี ไตร จีวร บริวารอื่นๆ ที่จำเป็น
2. เครื่องใช้ประจำปี มีมุ้ง หมอน กลด เติง ตั้ง โต๊ะ เก้าอี้ โอ่งน้ำ กระจก กระทะ กระโถน

เตา ภาชนะสำหรับใส่อาหารคาวหวาน

3. เครื่องซ่อมเสนาสนะ มี มิค ขวาน สิ่ว เลื่อย ไม้กวาด จอบ เสียม
4. เครื่องศิลาแลง มี ยารักษาโรค ยาสีฟัน แปรงสีฟัน อุปกรณ์ซักล้าง เป็นต้น

หรือจะมีอย่างอื่นนอกจากที่กล่าวมานี้ก็ได้ ขอให้เป็นอย่างที่สมควรแก่พระภิกษุ สามเณร จะใช้อุปโภคบริโภคเท่านั้น หากจะมีของที่ระลึกสำหรับแจกจ่ายแก่คนที่อยู่ในวัดหรือคนที่มาร่วมงานกฐินด้วยก็ได้ สุดแต่กำลังศรัทธาและอหยาศัยไมตรีของเจ้าภาพนอกจากนั้นยังมีธรรมเนียมที่เจ้าภาพผู้ทอดกฐินจะต้องมี ผ้าห่มพระประธานอีกหนึ่งผืน เทียนสำหรับจุดในเวลาที่จะพระภิกษุสวดปาติโมกข์ ที่เรียกสั้นๆ ว่า เทียนปาติโมกข์ จำนวน 24 เล่ม และมีธงผ้าขาวเขียนรูปพระเช้ หรือสัตว์น้ำอย่างอื่น เช่น ปลา นางเงือก สำหรับปักหน้าวัด การปักธงนี้เป็นเครื่องหมายให้ทราบว่าจะวัดนั้นๆ ได้รับกฐินแล้ว และอนุโมทนาร่วมกุศลด้วยได้

ธงจระเข้ ปัญหาที่ว่าเพราะเหตุไรจึงมีธงจระเข้ปักขึ้นในวัดที่ทอดกฐินแล้ว ยังไม่ปรากฏหลักฐาน และข้อวิจารณ์ อันสมบูรณ์โดยมิต้องสงสัย เท่าที่รู้กันมี 2 เรื่อง คือ

1. ในโบราณสมัย การจะเดินทางต้องอาศัยดาวช่วยประกอบเหมือน เช่น การยกทัพเคลื่อนขบวนในตอนจวนจะสว่าง จะต้องอาศัยดาวจระเข้ขึ้น เพราะดาวจระเข้ขึ้นในจวนจะสว่าง การทอดกฐิน มีภาระมาก บางทีต้องไปทอด ณ วัดซึ่งอยู่ไกลบ้าน ฉะนั้น การดูเวลาจึงต้องอาศัยดาว พอดาวจระเข้ขึ้น ก็เคลื่อนองค์กฐินไปสว่างเอาที่วัดพอดี และต่อมาก็จะมีผู้คิดทำธงใน

งานกฐินในชั้นต้น ก็คงทำทรงทิวประดับประดาให้สวยงามทั้งที่องค์กฐิน ทั้งที่บริเวณวัดและภายหลัง คงหวังจะให้มันเป็นเครื่องหมายเนื่องด้วยการกฐิน ดังนั้น จึงคิดทำทรงรูปพระเช้ เหมือนประกาศให้รู้ว่า ทอดกฐินแล้ว

2.หนึ่งเล่าเป็นนิทานโบราณว่า ในการแห่กฐินในทางเรือของอุบาสกผู้หนึ่ง มี พระเช้ตัวหนึ่งอยากได้นุญจึงอุตส่าห์ว่ายตามเรือไปด้วย แต่ยังไม่ทันถึงวัดก็หมดกำลังว่ายตามต่อไป อีกไม่ไหว จึงร้องบอกอุบาสกว่า เหนื่อยนักแล้ว ไม่สามารถจะว่ายตามไปร่วมกองการกุศล วาน ท่านเมตตาช่วยเขียนรูปข้าพเจ้า เพื่อเป็นสักขีพยานว่าได้ไปร่วมการกุศลด้วยเถิด อุบาสกผู้นั้นจึงได้ เขียนรูปพระเช้ยกเป็นธงขึ้นในวัดเป็นปฐม และสืบเนื่องมาจนบัดนี้

จุลกฐิน หรือ กฐินแล่น เป็นกฐินที่ต้องอาศัยความร่วมมือของคนหมู่มาก ต้องเร่งรีบทำให้เสร็จ เลยเรียกว่า **กฐินแล่น** (ความหมายคือเร่งรีบ ฟ้าว ต้องแล่น (วิ่ง) จึงจะเสร็จทันกาล) เจ้าภาพผู้ที่จะจัดทำจุลกฐินเพื่อทอดถวาย ณ วัดใดวัดหนึ่งจะต้องมีบารมี มีพวกพ้องคอยช่วยเหลือ เพราะต้องเริ่มจากการนำฝ้ายที่แกะใช้ได้แล้วแต่ยังอยู่ในฝัก มีปริมาณมากพอที่จะทำเป็นจีวรผืนใดผืนหนึ่งได้ แล้ว ทำพิธีสมมติว่าฝ้ายจำนวนนั้นได้มีการหว่านแตกงอก ออกต้น เติบโต ผลิดอก ออกฝักแก่สุกแล้วเก็บมาอ้าวเอาเมล็ดออก คิดเป็นผง ทำเป็นเส้นด้าย เบียออกเป็นใจ กรอออกเป็นเช็ด แล้วนำด้วยน้ำข้าว ตากให้แห้ง ไล่กงปั่นเส้นหลอด ไล่กระสวยเครือแล้วทอเป็นแผ่นผ้าตามขนาดที่ต้องการนำไปทอดเป็นผ้ากฐิน

เมื่อพระสงฆ์รับผ่านั้นแล้ว มอบแก่พระภิกษุผู้เป็นองค์ครอง ซึ่งพระภิกษุองค์ครองจะจัดการต่อไปตามพระวินัย-หลังจากนั้นผู้ทอดต้องช่วยทำต่อ คือ นำฝ้านั้นมาขยำ ทูบ ชัก แล้วไปตากให้แห้ง นำมาดัดเป็นจีวรผืนใดผืนหนึ่ง แล้วเย็บซ่อม ตากแห้ง พับ ทับรัดเสร็จเรียบร้อยนำไปถวายพระภิกษุองค์ครองอีกครั้งหนึ่ง เพื่อให้ท่านทำพินทุจริยฐาน เสร็จการพินทุจริยฐานแล้วจะมีการประชุมสงฆ์ แจ้งให้ทราบ พระภิกษุสงฆ์ทั้งหมดจะอนุโมทนาเป็นเสร็จพิธีจุลกฐินแต่อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่ผู้ทอดกฐินไม่มีกำลังมาก พอจะตัดวิธีการในตอนต้นๆ ออกเสียก็ได้ โดยเริ่มตั้งแต่การนำเอาผ้าขาวผืนใหญ่ มากะประมาณให้พอที่จะดัดเป็นจีวรผืนใดผืนหนึ่งแล้วนำไปทอด เมื่อพระภิกษุสงฆ์ท่านนำไปดำเนินการตามพระวินัยแล้ว ก็ช่วยทำต่อจากท่าน คือ ชัก กะ ดัด เย็บ ซ่อม ให้เสร็จ แล้วนำกลับไปถวายพระภิกษุองค์ครองเพื่อพินทุจริยฐานต่อไปเหมือนวิธีทำที่กล่าวมาแล้วในการทำจุลกฐินเต็มรูปแบบส่วนบริวารของจุลกฐิน ผ้าห่มพระประธาน และเทียน ปาติโมกข์ ตลอดจนธงจรเข้ ตะขบ เป็นเช่นกับกฐินหรือมหากฐินนั่นเอง

กฐินสามัคคี เป็นกฐินที่มีเจ้าภาพหลายคนร่วมกัน จะบริจาคมากน้อยอย่างไรไม่กำหนด เพื่อไม่ให้เกิดความยุ่งยากในการดำเนินการก็มักจะตั้งคณะทำงานขึ้นมาคณะหนึ่งเป็นผู้ดำเนินการ ตั้งแต่มีหนังสือบอกบุญไปยังผู้อื่น เมื่อได้ปัจจัยมาก็นำมาจัดหาผ้าอันเป็นองค์กฐินรวมทั้งบริวารต่างๆ เมื่อมีปัจจัยเหลือก็นำถวายวัดเพื่อช่วยเป็นค่าใช้จ่ายในการบูรณปฏิสังขรณ์ กุฏิ โบสถ์ เจดีย์ เป็นต้น กฐินสามัคคีนี้นักจะนำไปทอดยังวัดที่กำลังมีการก่อสร้างหรือปฏิสังขรณ์ เพื่อเป็นการ

สมทบทุนให้สิ่งอันพึงประสงค์ของวัดให้สำเร็จเสร็จสิ้นไปโดยเร็วเรื่องของกฐินสามัคคีเป็นที่นิยมแพร่หลายกันมาก เพราะนอกจากจะถือกันว่าเป็นบุญเป็นกุศลแล้ว ยังเป็นการช่วยทำนุบำรุงวัดตลอดจนเป็นการสร้างความสามัคคีของชุมชน ให้มีความรักมั่นกลมเกลียวอันเนื่องมาจากอานิสงส์ของกฐินสามัคคีนั่นเอง

กฐินตกค้าง กฐินประเภทนี้มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า กฐินตก กฐินโจร ศาสตราจารย์พระยาอนุมานราชธน ได้กล่าวถึงเหตุผลที่เกิดกฐินชนิดนี้ ตลอดจนชื่อเรียกที่ต่างกันออกไปว่า (จากเรื่องเทศกาลออกพรรษา) กฐินประเภทนี้ เรื่ององค์กฐิน บริวารกฐิน ยังคงเป็นเช่นเดียวกับกฐินอื่นๆ ที่กล่าวมาแล้ว ส่วนข้อแตกต่างที่ชัดเจนคือ ไม่มีการจองวัดล่วงหน้า การทอดก็ทอดได้เฉพาะวัดที่ยังไม่มีใครทอด และเจ้าภาพเดียวอาจจะทอดหลายวัดก็ได้ ตลอดจนสามารถนำเอาของไทยธรรมที่เหลือทำการบุญชนิดหนึ่งที่เรียกว่า ผ้าป่าแถมกฐิน ได้อีกในกรณีที่วัดใดวัดหนึ่งไม่มีผู้จองกฐินหรือที่เรียกว่ากฐินตกค้างนั้น ถ้าเข้าใจความมุ่งหมายของการทอดกฐินแล้วแก้ปัญหาได้ง่าย เพราะคนส่วนใหญ่เข้าใจผิดคิดว่าการทอดกฐินนั้นต้องใช้จ่ายสิ้นเปลืองมาก ถ้าไม่มีกำลังทรัพย์พอก็ไม่ค่อยกล้าแสดงความจำนงจองกฐินความจริงการทอดกฐินนั้นมีเพียงผ้าผืนเดียว ซึ่งอาจตัดเย็บซ่อมเป็นผ้านุ่ง หรือผ้าห่มซ้อนอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ หรืออาจถวายผ้าสำเร็จรูปผืนใดผืนหนึ่งก็ได้ นับเป็นการทอดกฐินแล้ว ที่เราสิ้นเปลืองกันมากนั้นเป็นการไปเพิ่ม โน่นเพิ่มนี้ขึ้นมากันตามกำลังศรัทธา เพื่อให้มีองค์ประกอบสวยงาม โดยเฉพาะมหรสพคบงันต่างๆ ที่สร้างความครึกครื้นนั้น ไม่ได้มีบัญญัติไว้แต่อย่างใด ซึ่งไม่ใช่สิ่งจำเป็นใดๆ เลยเพราะฉะนั้นถ้ามีปัญหาเรื่องวัดใดวัดหนึ่งไม่มีใครจองกฐิน ใครก็ได้ที่มีศรัทธาและทุนไม่มากไปซื้อผ้าสำเร็จรูปผืนใดผืนหนึ่งมาถวายก็เรียกว่า ทอดกฐิน แล้ว หรือในกรณีที่บางวัดมีประเพณีให้ตัดเย็บ ซ่อมให้เสร็จในวันนั้นก็ซื้อผ้าขาวผืนเดียวมาถวาย ก็จัดเป็นการทอดกฐินที่สมบูรณ์ตามพระวินัย เป็นอันแก้ปัญหาเรื่องกฐินตกค้างอย่างง่ายๆ เพียงเท่านี้ (นายพรหมมา บุญแสน 2552 : สัมภาษณ์)

ภิกษุผู้รับกฐินได้อานิสงส์ 5 คือ

- 1 เทียวไปไม่บอกลาภิกษุรูปใดรูปหนึ่งก็ได้
- 2 อยู่ปราศจากไตรจีวรก็ได้
- 3 ฉันทอาหารเป็นวงล้อมตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไปก็ได้
- 4 เก็บจีวรได้ตามปรารถนา
- 5 ลาภที่เกิดขึ้นในวัด ได้แก่ ภิกษุจำพรรษาในวัดและได้อานิสงส์ทั้ง 5 ขึ้นไปถึงเพ็ญเดือน ๔

ส่วนผู้ถวายกฐินก็ได้านิสงส์ 5 คือ

- 1 เป็นที่รักใคร่ของคนทั้งหลาย
- 2 มีเกียรติฟุ้งไปในสารทศ
- 3 เป็นผู้แก้ตัวกล้าหาญ
- 4 ไม่หลงตาย

5 ดาบแล้วไปสู่สวรรค์

พิธีกรรม

1. การจองกฐินแข่งถ่วงหน้าให้ทางวัดและประชาชนได้ทราบว่าจะมีคนๆ มีผู้ศรัทธาทอดกฐินเพื่อให้มีโอกาสดูและเพื่อไม่ให้เกิดการทอดซ้ำ วัดหนึ่งวัดปีหนึ่งทอดกฐินได้ครั้งเดียว และในเวลาจำกัด คือหลังจากออกพรรษาแล้วเพียงเดือนเดียว ถ้ามีศรัทธาวัดเดียวกันก็มักจะรวมกันซึ่งเรียกว่า กฐินสามัคคี

2. วันเตรียม หรือเรียกว่าวันห่อข้าวต้ม วันนี้เป็นวันที่พี่น้องร่วมกันทำบุญมีหน้าที่ใดแบ่งกันทำงานมิได้เหน็ดเหนื่อยเมื่อเช้า เช่น กลุ่มหนึ่งมีหน้าที่เดินทางบอกบุญญาติพี่น้องใกล้ชิด , กลุ่มหนึ่งจัดเตรียมดูแลบริเวณจัดงาน , กลุ่มหนึ่งเป็นช่างจัดเตรียมเครื่องถวายทาน , กลุ่มหนึ่งนักดนตรีขับกล่อมสร้างความสนุกสนาน กลุ่มหนึ่งนักปราชญ์จัดเตรียมพิธีกรรมอันเนื่องมาจากกฐินเป็นพุทธบัญญัติ ผู้ถวายกฐินจึงได้บุญกุศลแรงผู้รับก็ได้านิสงส์มาก การทำแต่ละอย่างต้องทำให้ถูกต้อง หากทำไม่ถูกต้องแทนที่จะได้บุญกลับเป็นบาปแทนเมื่อจองแล้วก็จัดหาเครื่องบริวารและบริวารกฐินไว้ เครื่องบริวารและบริวารกฐินดังนี้

ผ้ากฐินต้องทำให้ได้ขนาด สำหรับผ้าสบงให้ยาว 6 ศอก กว้าง 2 ศอก ผ้าจีวรและสังฆาฏิ ยาว 6 ศอก กว้าง 4 ศอกถ้าผู้รับเล็กให้ลดขนาดลงตามส่วน ผ้าที่ควรทำเป็นผ้ากฐินต้องเป็นผ้าใหม่ , ผ้ากลางเก่ากลางใหม่ , ผ้าเก่า , ผาบังสุกุล , ผาตกตามร้านตลาด ส่วนผ้าที่ไม่ควรทำผ้ากฐิน คือ ผ้าขี้เมามา , ผ้าทำนิมิตได้มา , ผ้าที่พูดเลียบเคียงได้มา , ผ้าเป็นนิสสังคัลย , ผ้าที่ลักขโมยเขามาเป็นต้น

บริวาร 8 เป็นบริวารที่จำเป็นขาดไม่ได้ ได้แก่ บาตร , ผ้าสังฆาฏิ , ผ้าจีวร , ผ้าสบง , มิดโกน , เข็ม , ผ้าประคตเอว , ผ้ากรองน้ำ

ส่วนบริวารได้แก่เครื่องใช้สอย เช่นผ้าปูนั่ง ผ้าอาบน้ำ ผ้าห่มหนาว เสื้อ หมอน ถ้วย โถ โอ งานเป็นต้น สิ่งเหล่านี้มิได้ถือว่าห้าม เครื่องใช้เครื่องครัว อาหารการกิน ได้แก่ ดาดอิ้ว , หล้า , ฝั้น , หม้อ , ฮวด , มวย กระต๊อบข้าว , ถ้วย , ชาม , ช้อน , หมอน , ผ้าห่ม , กกล้วย , อ้อย , มะละกอบเป็นต้น ยกเว้น แห่ ช้อง เนื่องจากเป็นอุปกรณ์จับสัตว์น้ำผิดศีล ไว้ใช้ในบ้านเรือน(เมื่ง) หรือปัจจัยซึ่งเมื่อถวายจุดปัจจัยไทยธรรมแล้วพระสงฆ์พิจารณาเป็นค่าใช้จ่ายภายในวัดเป็นค่าน้ำค่าไฟตลอดทั้งปี รวมทั้งค่าก่อสร้าง ทั้งส่วนซ่อมแซมและต่อเติมเสริมใหม่กิจการพระศาสนาขยายตัวได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ขงทิว วางยาวติดต่อกันจากองค์กฐินเรื่อยไปตามเส้นทางแห่งจนถึงวัดและระหว่างทางปลูกต้นกล้วย อ้อย ไว้รับประทานเวลาหิว

ทุง (ผ้าฝ้ายสีเหลี่ยมผืนผ้า ยาวประมาณ 2-3 เมตร ปีกลดปลาย ช้างม้า หรือประวัตินุททกาล ส่วนปลายห้อยด้วยลูกปัดสี ห้อยกับไม้ไผ่ ตรงขมทงมัดค้ำด้านยอดหัวนาถ) วันทำบุญนำไปปักไว้ที่ลานวัดเพื่อให้เทพดาทราบที่กำลังจะทำบุญ

ทรงรูปสัตว์ วาดในผ้าสีขาว ยาวประมาณ 4 ศอก กว้าง 1 ศอก ได้แก่รูป นางเงือก เต่า ตะขาบ จระเข้ เชื่อว่าสัตว์เหล่านี้ ยอกร่วมทำบุญด้วยแต่มาไม่ได้ ดังนั้นเพื่อต้องการให้สัตว์เหล่านี้ ร่วมทำบุญด้วยจึงให้เขียนรูปสัตว์เหล่านี้ไว้ในองค์กฐิน

จัดทำหาข้าวสาร มะพร้าว ถั่วลิสง ใบตอง น้ำตาล เป็นต้น พร้อมกันห่อข้าวต้มอาหารการ กิน ช่างจัดทำเมง (เม็ง คือการสร้างเตียง 4 ขา มีเสาต่อขึ้นข้างบนสำหรับกางมุ้ง ทำด้วยไม้ ก้านเหลืองหรือทาสีเหลือง ตกแต่งให้สวยงามด้วยกระดาษสีเพื่อใส่เครื่องกฐินให้ครบถ้วน เปรียบเสมือนบ้านหลังงาม) (นายผิง แผลดง 2552 : สัมภาษณ์)

3. พิจารณาผู้รับผ้าองค์กฐิน โดยต้องเป็นภิกษุผู้จำพรรษาครบ ๓ เดือน และมีจำนวนไม่ต่ำกว่า 5 รูป ถ้าต่ำกว่าใช้ไม่ได้ แม้จะไปนิมนต์มาจากวัดอื่นก็ไม่ได้ ภิกษุผู้ควรรับผ้าองค์กฐิน ได้แก่ พระเถระให้ผู้อยู่ใหญ่ในสงฆ์, เป็นผู้มั่งคั่งกว่าเพื่อน, เป็นผู้ฉลาดสามารถที่จะทำกรณกฐินให้ ถูกต้องได้ ผู้ประกอบด้วยลักษณะ 3 อย่างใดอย่างหนึ่งสมควรให้รับผ้าองค์กฐิน

4. สร้างถนนหนทางใหม่ช่วยกันถากถางหรือซ่อมแซมถนนหนทางให้เรียบร้อยสมัยก่อน ถ้าต้องการถนนเชื่อมต่อถึงกันแต่ละหมู่บ้านจะทำกฐินทอดถวายแต่ละหมู่บ้านเช่นกฐินชวานากู ถอดถวายที่วัดบ้านหินลาด เพราะถือว่าการทำทางกฐินผ่านนี้ได้กุศลแรงมาก

5. วันโสมหรือวันรวม พี่น้องชวานากู พี่น้องต่างถิ่นที่แม่บุญไว้จะนำของมาโสม ได้แก่ หมอน รูป เทียน ดอกไม้ พร้อมกับเงิน แล้วแต่ศรัทธา ความใกล้ชิดสนิทสนม ได้รู้จักสายสัมพันธ์ ดันตระกูลเดียวกันได้พบปะหลังจากที่เสร็จสิ้นช่วงค่านา เพาะปลูก พร้อมร่วมกันรับประทาน อาหาร ร่วมบุญนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ ฟังเทศน์ ตกกลางคืน ก็มีหมอลำเสพพัน ตลอดทั้งคืน ได้แก่ หมอลำกลอน ลำผญา คีพิน เป้าแคน แล้วแต่กำลังทรัพย์ของเจ้าภาพ

6. วันถวาย หรือวันทอดกฐิน รุ่งเช้าถวายอาหารบิณฑบาตแล้วแห่กฐินไปทอดที่วัดโดย ขบวนจะเริ่มจากผ้าไตร 3 ไตร ก่อน เครื่องอัฐบริขาร และบริวารทั้งหมดและปิดท้ายด้วย กระบวน แห่จะมีกลอง ฉิ่ง และเครื่องดนตรีอื่น ๆ เช่น แคน และมีการร้องรำทำเพลงไปด้วย ขณะองค์กฐิน ผ่านไป ชาวบ้านจะมาคอยต้อนรับและนำปัจจัยมาร่วมบริจาคทาน บางทีก็ร่วมกระบวนแห่ไปด้วย ด้วยความสนุกสนาน พอใกล้จะถึงวัด ผู้เฒ่าผู้แก่ 2 คนกวาดตาด (ไม่กวาดทางมะพร้าว) ทำความ สะอาดหน้าหน้าก่อนไปก่อนเชื่อว่าเพื่อบรรอยที่เราเดินเข้าวัดถ้ากฐินผ่านรอยเท้าแล้วจะไม่ได้บุญ จะ ทำการกวาดตาดทั้งเวลาเข้า-ออก จากนั้นก่อนเข้าวัดทุกคนต้องถอดผ้ากฐิน โดยมี 2 คน จับผ้ายกให้ ถอดได้ เชื่อว่าถ้าได้ถอดผ้ากฐินจะได้บุญก่อนถอดจะมีคำขออธิษฐานเข้าวัด จากนั้นประทัภณ เวียนรอบโบสถ์สามรอบทั้งหว่านข้าวสาร (ข้าวสารมีความหมายแทน ดอกไม้เงิน ดอกไม้คำ) แล้ว นำกฐินไปรวมไว้ที่ศาลาการเปรียญ ใช้ทั้งสาธุชนและบุตรหลานเยาวชนมาร่วมขบวน ซึ่งแสดงถึง ภูมิปัญญาที่หล่อหลอมให้เยาวชนใกล้ชิดวัดตั้งแต่เล็ก

เมื่อพระสงฆ์พร้อมแล้วก่อนถวายกฐิน อาราธนาศีล รับศีล เมื่อรับแล้ว ทายกประกาศให้รู้ พร้อมกัน หัวหน้าผู้ทอดกฐิน (ผู้ควรทอด เป็นผู้มีศรัทธา จะเป็นภิกษุ ภิกษุณี อุบาธกภิกษุบาธิกา

หรือเทวดา มารพรหม คนใดก็ได้ ซึ่งมีบริวาร สามารถจะถวายให้ภิกษุได้รับประโยชน์ทางพระวินัย ได้ ย่อมเป็นผู้ควรทอดกฐินได้ทั้งสิ้น) หันหน้าไปทางพระพุทธรูป ตั้งนโม 3 จบ แล้วหันหน้ามาทางพระสงฆ์กล่าวถวายเป็นภาษาบาลี ภาษาไทย หรือทั้งสองภาษาก็ได้ ว่าคนเดียวหรือว่ามาแล้ว คนทั้งหลายว่าตามพร้อมกันก็ได้ การกล่าวคำถวายจะกล่าวเป็นคำๆ หรือจะกล่าวรวมกันเป็นวรรคๆ แล้วแต่ความสะดวกของผู้กล่าวนำและผู้กล่าวตาม แล้วยกผ้ากฐินไปถวาย (การทอดกฐิน การถวายกฐินไม่เหมือนถวายทานอย่างอื่น ผู้ถวายจะพอใจในภิกษุรูปใด จะยกถวายให้รูปนั้นไม่ได้ ต้องมอบให้เป็นหน้าที่ของพระภิกษุสงฆ์ท่านจะให้ใครท่านจะอุปโลภณ์ให้ ถ้าสงฆ์พร้อมกันจึงจะทอดให้ภิกษุองค์นั้นได้)

เมื่อจบคำถวายแล้ว พระสงฆ์รับสาธุพร้อมกัน องค์กฐินพร้อมทั้งบริวารนั้นถ้าปรารถนาถวาย เป็นของสงฆ์ทั้งหมดก็ไม่ต้องประเคน ถ้าปรารถนาจะประเคนก็อย่าประเคนสมภาร หรือองค์ที่รู้ว่า จะต้องครอง ให้ประเคนองค์อื่น องค์ที่เหมาะสมก็คือองค์รองลงมา เฉพาะองค์กฐินนั้นไม่ จำเป็นต้องประเคน ส่วนบริวารนั้น ถ้าจำนงถวายแก่ภิกษุสามเณรในวันนั้นส่วนเฉพาะ ก็ช่วยกัน ถวายโดยทั่วกัน เมื่อประเคนเสร็จแล้วจะกลับเพียงนั้นก็ได้ แต่ถ้ายังไม่กลับจะรอนจนพระสงฆ์ อุปโลภณ์ และมอบผ้ากฐินเสร็จแล้วก็ได้ ถ้าผ้ากฐินนั้นต้องทำต่อไปอีกเช่น ต้องซัก กะ ดัด เย็บ ย้อม จะอยู่ช่วยพระก็ได้ จึงมีธรรมเนียมอยู่ว่า ประเคนเฉพาะองค์กฐินแก่พระรูปใดรูปหนึ่งเท่านั้น แล้วรออนุญาตเมื่อพระสงฆ์ทำพิธีเบื้องต้นของท่านเสร็จจึงประเคนบริวารกฐินในภายหลัง พระสงฆ์อนุโมทนา ผู้ถวายทั้งหมดตั้งใจฟังคำอนุโมทนา และขณะนั้น เจ้าภาพกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศล เพียงเท่านั้นก็เสร็จพิธีถวายกฐินสำหรับทายกผู้มีศรัทธา ต่อจากนั้นเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์จะได้ ดำเนินการในเรื่องกรานกฐินต่อไป (นายคำม้วน สิริมาตรา 2552 : สัมภาษณ์)

คำถวายผ้ากฐิน

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ (ว่า 3 จบ)

อิมัง ภันเต สะปะริวารัง กะฐินะทุสสัง สังฆัสสะ โอโณ ชะยามะ

สาธุ โน ภันเต สังโฆ อิมัง สะปะริวารัง กะฐินะทุสสัง ปะฏิคคัณหาตุ

ปะฏิคคเหตะวา จะ อิมินา ทุสเสนะ กะฐินัง อัตถะระคฺช อัมहाกัง ทีฆะรัตตัง หิตายะ สุขายะ

คำแปล

ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายผ้ากฐินกับทั้งบริวารนี้แด่พระสงฆ์ ขอพระสงฆ์จงรับผ้ากฐินกับ บริวารนี้ ครั้นรับแล้วจงกรานกฐินด้วยผ้าผืนนี้ เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลายสิ้น

กาลนานเทอญฯ

คำขอขมาเข้าวัด

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ (ว่า 3 จบ)

ผู้ข้าขอเถาะ ผู้ข้าขอเลียบ ข้าเหยียบบาปหา ขอขมาพุทธา เจตีย์ทั้งเก้า ดินผู้ข้าหม่น ข้าเหยียบแผ่นดินทอง ดินผ้าข้าหมอง ขอเหยียบย่างได้ ย้ายจากนี้ เข้าสู่อารามหลวง ขออย่ามีบาปบัง อันทำให้บาป ครอบต่อเท่า เข้าสู่พระนิพพานหมด ทุกคน ทุกคน ก็ข้าเทรอญ

หากจะแยกประเภทของบุญตามจุดมุ่งหมายแล้วอาจแยกได้ดังนี้

1. บุญที่เกี่ยวกับพระสงฆ์โดยตรง บุญลักษณะนี้จะมี 6 บุญ หรือ 6 เดือน คือ บุญเข้ากรรม บุญข้าวจี บุญบวชบุญสด บุญเข้าพรรษา บุญออกพรรษา และ บุญกฐิน
2. บุญที่เกี่ยวกับการทำมาหากิน บุญลักษณะนี้จะเกี่ยวกับการขอพรหรือบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ลดบันดาลความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ จะมีอยู่ 2 บุญ คือ บุญคูณลาน และ บุญบั้งไฟ
3. บุญเกี่ยวกับขวัญกำลังใจในการดำรงชีพ บุญลักษณะนี้เกิดขึ้นภายใต้ความเชื่อที่ว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะอำนวยความสุข สวัสดิภาพให้มี 2 บุญ คือ บุญสงน้ำและบุญชาชะ
4. บุญที่เกี่ยวกับความกตัญญู บุญลักษณะนี้จะเน้นที่การทำบุญอุทิศเป็นสำคัญมี 2 บุญ คือ บุญข้าวประดับดินและบุญข้าวสาก

กระบวนการทางสังคม คือ การอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัว เป็นหมู่บ้าน เป็นการใช้ชีวิตที่อยู่ร่วมกันหลายเชื้อตระกูลภายใต้กฎทางกายภาพ เศรษฐกิจเดียวกัน เพราะขีดจำกัดทางกายภาพและภูมิปัญญา การช่วยกันคิด ช่วยกันทำ การพึ่งตนเองและการพึ่งกันเองน่าจะเป็นทางออกที่ดีที่สุด ทำอย่างไรการอยู่ร่วมกันจึงจะเกิดประโยชน์สุข ผู้ฉลาดปราดเปรื่องจึงร่วมกันกำหนด คอง ขึ้นเพื่อตราเป็น กฎหมายท้องถิ่นขึ้นเพื่อให้คนในชุมชนรู้จักกฎหมายของชุมชนอยู่กันภายใต้กฎกติกาและคำสั่งสอน เชื่อในบาปบุญคุณโทษ กติกาชุมชนไม่ให้เกิดการผิดศีลธรรมไม่ให้เกิดความวุ่นวายในสังคมซึ่งยึดคองดังกล่าวมีดังนี้

คองสิบสี่ คือประเพณีของชาวบ้าน เป็นวัฒนธรรมและกฎกติกาของชุมชน หรือวิถีชีวิตของคนในสังคมนั้นๆ เป็นการปฏิบัติให้ถูกต้องตามมารยาทในสังคม คองสิบสี่ คือการครองธรรมสิบสี่อย่าง คือ

1. ฮีตเจ้าคองขุน คือการปฏิบัติระหว่างพระเจ้าแผ่นดินกับขุนนาง
2. ฮีตท้าวคองเพี้ย คือ การปฏิบัติระหว่างเจ้านายชั้นผู้ใหญ่กับขุนนางชั้นผู้ใหญ่
3. ฮีตไพร่คองนาย เป็นการปฏิบัติของราษฎรต่อนายของตน
4. ฮีตบ้านคองเมือง คือกฎระเบียบของบ้านเมือง
5. ฮีตปู่คองย่า
6. ฮีตพ่อคองแม่
7. ฮีตสะใภ้คองเขย

8. ฮีตป้ากองลุง

9. ฮีตลูกกองหลาน

จาก 5-6 เป็นธรรมเนียมที่พึงปฏิบัติระหว่างคนในครอบครัว

10. ฮีตเฒ่ากองแก่ เป็นธรรมเนียมที่พึงปฏิบัติของผู้เฒ่าผู้แก่ ซึ่งถือเป็นผู้หลักผู้ใหญ่ที่จะต้องวางตนให้เป็นที่เคารพของลูกหลาน

11. ฮีตป้ากองฮีตเคื่อน หมายถึงการปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีใน 12 เดือน

12. ฮีตไร่คองนา หมายถึงธรรมเนียมที่ต้องปฏิบัติในการทำไร่ทำนา

13. ฮีตวัดคองสงฆ์ เป็นหลักสำหรับบุคคลที่ต้องปฏิบัติต่อพระศาสนา

14. ฮีตเจ้าคองเมือง เป็นแบบแผนสำหรับผู้ปกครอง

(นายแคลง สิมสาร 2552 : สัมภาษณ์)

ฮีตเจ้าคองเมือง คือกฎระเบียบของบ้านเมืองที่ผู้ปกครองบ้านเมืองจะต้องมีในใจเพื่อให้การปกครองนั้นเป็นไปด้วยความยุติธรรม

กลอนอ่านอักษรสังวาส

หนึ่งนั้นเอ็น	เรียกชื่อพูเมือง
คนผญามี	ต่างดาเมืองบ้าน
เป็นทูตให้	ต่างดาคองค์เอก
คนฉลาดรู้	เมืองบ้านอยู่เย็น ท่านเอย
ดาเมืองนั้น	คนคินักปราชญ์
คนฉลาดรู้	สอนแท้แก่นธรรม
อันหนึ่ง พระสงฆ์เจ้า	กล้าแก่ในธรรม
เป็นหลักคิ	แก่นเมืองเหลือล้น
อันหนึ่ง อาวุธนั้น	คือ แม่่นักตูเมือง
เป็นเครื่องกันศัตรู	ต่อเชิงเชิงขาด
ฮากเมืองนั้น	โหราจารย์ดูเลข
อมาดย์กล้า	เป็นเหง้าแห่งเมือง แท้แล้ว
อันหนึ่ง ชื่อเมืองนี้	โยธาทหารใหญ่
ใจซื่อตั้ง	ฤทธิ์กล้าต่อดาว
(ผู้ใหญ่บ้าน/กำนัน) ดากวนนั้น	ฝ่าเมืองอัคเจบ
สัตย์ซื่อแท้	เมืองบ้านอยู่เกษม
อันหนึ่ง ขางเมืองนั้น	หรือแปกระตามช่าง
ก็คือ ข้าราชการเที่ยงแท้	ใจนั้นยุติธรรม
อันว่าผู้ฉลาดรู้	ในเขตแดนเมืองก็ดี

คือเขตเมือง
 อันว่า คนใดผู้
 ผู้ฮ้อมแท้
 อันว่า สติเมื่อนั้น
 สมบัติมีมากล้น
 แต่ว่า ใจเมื่อนั้น
 ปัวปิ้นได้
 อันหนึ่ง เมฆก่ายกึ่ง
 คือทewa
 ให้เขา พากันเลี้ยง
 ครอบครอง
 หากบ่เลี้ยง
 ภายหลังลุ่น
 อันนี้ เพ็นเฮียกเอ็น
 มันก็ค่องล่องค่อง
 เพ็นจ้งเอ็น
 ให้เขาจำจ้อไว้

มากผญา หลังผู้
 ทรัพย์ขกรมีมาก
 แนวนี คำเมือง แท้แล้ว
 คือเศรษฐีมูลมาก
 คนได้ย่องขอ
 หมอยาวิชาเอก
 เขาแท้เที่ยงจริง
 ปานโกบควมหัว เสานัน
 อักขา แคนค้ำว
 มเหศักดิ์ หลักแก่น
 เมืองบ้านอยู่เกษม
 เขียบข้าคูดาย
 สิจุ่มจ่มเมือหน้า ท่านเอย
 กองหลักตั้งสิบสี่
 คือแท้ฮัดสิบสอง
 ฮัดสิบสองกองสิบสี่
 เมื่อน้ำสิจุ่งเฮือง ท่านเอย

(นายกอง ละราตี 2552 : สัมภาษณ์)

ฮิตบ้านคองเมือง คือกฎระเบียบของบ้านเมืองสำหรับชุมชนยึดถือปฏิบัติ

เป็นนายแล้ว
 นำคองขุน
 เป็นปู่แล้ว
 ลูกหลานเหลนฮอบบ้าน
 ลุงและป้า
 ขอให้ ทำโตเป็น
 อารามนัน
 สงฆ์ธาคผู้
 อันหนึ่ง ปีเดือนนั้น
 วันคินดี
 เป็นนายให้
 เป็นตัวอย่าง
 อันหนึ่ง ยามเข้าบ้าน

อย่าดูถูกชาวนา
 ชื่อนำชาวบ้าน
 อย่าหลงโตเป็นดาหน้า
 เขาเลี้ยว่าบ่ดี
 หวังเพื่อชีวิต
 คังมรดกแก้ว
 กองสงฆ์มาก
 เฮียนได้จ้อจำ แท้แล้ว
 มีฮิตคองกัน
 จังหากินได้
 มีดีทุกอย่าง
 ลูกบ้านเสียแล้ว จังดี
 มีฮิตคองกัน

คองเมืองมี	เบ้งแยงคูได้
พ่อแม่นั้น	คืออาจเหนื่อหัว
ย่านแยงเกรง	มากคุณเหลือล้น ท่านเอย
อันหนึ่ง ฮิตปุ่น	ปับยาปองคอง
ยูท่าสร้าง	สมบุญมูลมาก
อันว่า ลูกหลานนั้น	ยอมมือกัมขาบ
คองฮิตนี้	เมื่อน้ำอย่าไล
อันหนึ่ง เป็นลูกไก่	ให้ฮำคะนึ่งผัว
ลูกเขยดี	ให้ฮำเพ็งเถิงบ้าน
ไปนานั้น	ให้ถืคองเฒ่าเก่า
ขอให้ จำจื่อไว้	โนนั้นแม่นคอง
คองสิบสี่นี้	มีมากแต่ปางก่อน
เพิ่นให้จำจื่อไว้	เมื่อน้ำฮุ่งเฮือง
ไผปู้	ให้จคไต้หนังสือ
เวลามี	ให้อ่านโอยเอาฮ้าง
ฮิตคองนี้	ของคิแต่ปางก่อน
เพิ่นก็ สอนสั่งไว้	ทานให้ลูกหลาน
ยามคิดพ้อ	ให้คิฮำคินงา
อย่าสิ พากันหลง	หลูคหนีเขี้ยวฮิตต้อง

(นายแคลง สิมสาร 2552 : สัมภาษณ์)

คองสิบสี่ ที่ควรปฏิบัติเป็นธรรมเนียมที่พึงปฏิบัติระหว่างคนในครอบครัว
คองที่หนึ่ง เมื่อได้ข้าวใหม่หรือผลไม้มีลูกมีผลผู้เป็นเจ้าของต้องนำไปบริจาคทานให้ผู้มีศีล
ก่อนแล้วตนเองค่อยกินทีหลัง

คองที่สอง อย่าโกงตาชั่ง อย่าขายเงินกู้ อย่าปลอมแปลงเงินตรา

คองที่สาม ให้พร้อมกันทำวัตรและรับบิณฑบาตตนเอง

คองที่สี่ ให้ล้างเท้าก่อนขึ้นเรือนทุกครั้ง

คองที่ห้า ให้ขอขมากรรมเสีย คิไฟ แม่บ้านใดและประตูบ้านของตนเองทุกวันพระ

คองที่หก ให้ล้างเท้าก่อนเข้านอนทุกคืน

คองที่เจ็ด ให้ภริยาจัดขันห้าขอขมาสามีและพ่อแม่ของตนทุกวันพระ

คองที่แปด ทุกวันเพ็ญวันแรมสิบสี่ค่ำสิบห้าค่ำเป็นวันเดือนดับนิมนต์พระสงฆ์มาสวดมนต์

คองที่เก้า เมื่อภิกษุมานิเทศบาตอย่าปล่อยให้ท่านยืนคอย

คองที่สิบ เมื่อภิกษุอยู่ปริวาสกรรมให้จัดดอกไม้ธูปเทียนบูชาท่าน

กองที่สิบเอ็ด เมื่อเห็นภิกษุเดินผ่านมาให้นั่งลงยกมือไหว้แล้วค่อยเจรจา
 กองที่สิบสอง อย่าเหยียบเงาภิกษุผู้มีศีลบริสุทธิ
 กองที่สิบสาม ยำนำอาหารที่ตนหรือผู้อื่นกินแล้วไปถวายพระ
 กองที่สิบสี่ อย่าเสพงามคุณในวันศีล วันเข้าวัดสา วัดออกพรรษา วันมหาสงกรานต์และ
 วันเกิดของตน (นายมาย พหลนาถ 2552 : สัมภาษณ์)

4.2.3 การนับถือประเพณีศีลสิบสองกองสิบสี่ในปัจจุบัน

สถานการณ์ประเพณีศีลสิบสองกองสิบสี่ปัจจุบัน

ศีลประเพณี	สูญหาย	คุณค่าคงเดิม	คุณค่าเปลี่ยนไป
บุญเข้ากรรม	✓		
บุญอุณฺถาน	✓		
บุญข้าวจี			✓
บุญพะเหวด			✓
บุญสงฆ์			✓
บุญบั้งไฟ			✓
บุญข้าชะ	✓		
บุญเข้าพรรษา		✓	
บุญข้าวประดับดิน		✓	
บุญข้าวสาก		✓	
บุญออกพรรษา		✓	
บุญกฐิน			✓

1. ประเพณีศีลสิบสองกองสิบสี่ที่สูญหาย

เดือนอ้ายบุญเข้ากรรม

เดือนอ้ายบุญข้าวกรรมเป็นบุญที่พระสงฆ์เข้ากรรม (ปริวาสกรรม) ประเพณี
 ศีลเดือนอ้ายบุญเข้ากรรมได้จางหายไปโดยเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2508 บ้านนาถเข้าสู่วิกฤติแนวคิด
 แตกต่างลัทธิคอมมิวนิสต์เข้ามาแทรกซึมเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันศีลเดือนอ้ายบุญเข้ากรรมได้สูญหาย
 จากชาวนาถอันเนื่องจากสาเหตุหลายประการ ที่สำคัญคือชุมชนไม่เห็นความสำคัญของวัดขาด
 ความศรัทธาในพระสงฆ์ที่เป็นศูนย์รวมด้านจิตใจเหมือนในอดีตทั้งปัจจุบันพระสงฆ์ในแต่ละวัดมี
 จำนวนน้อยและพระสงฆ์ที่จะมีความประสงค์เคร่งครัดในการปฏิบัติตัวก็น้อย การที่จะจัด บุญเข้า
 กรรมขึ้นจึงยากทั้งจะรวมพระสงฆ์เข้ากรรมร่วมกันเหมือนในอดีตก็ทำได้ยากเนื่องจากวัดแต่ละวัด

มีความเป็นเอกเทศไม่ขึ้นต่อกัน ไม่มีวัดที่เป็นศูนย์กลางด้านพุทธศาสนา ทั้งการจะจัดงานบุญเข้ากรรมมีพระสงฆ์ส่วนน้อยที่เข้าใจขั้นตอนและคุณค่าที่แท้จริงของการทำบุญเข้ากรรมปัจจุบัน พระสงฆ์จึงมุ่งหันเหไปเป็นการปฏิบัติกรรมฐานแทนทั้งยังเข้าใจผิดคิดว่าบุญเข้ากรรมและการปฏิบัติกรรมฐานเป็นสิ่งเดียวกันจึงทำให้บุญเข้ากรรมหายไป

เดือนยี่บุญคุณหลาน

บุญคุณหลานได้จางหายไปเนื่องจากได้นำบุญดังกล่าวไปรวมไว้ในเดือนสี่ปฏิบัติพร้อมกับบุญบวชบุญสดหรือบุญประจำปีเพื่อความสะดวกและปัจจุบันการทำได้เปลี่ยนยุคสู่การหวังพึ่งเทคโนโลยีตั้งแต่ การใช้รถไถนา , เครื่องสูบน้ำ , ปุ๋ยเคมี , รถขนข้าว , รถสีข้าว , รถขนข้าวเปลือก เป็นต้น ระยะเวลาในการทำนาจึงน้อยลงเหลือแค่ 4-5 เดือน ความใกล้ชิดผูกพันกับท้องนาลดน้อยลงความเชื่อเกี่ยวกับพระแม่โพสพ , ผีตาแฮก ที่จะช่วยปกป้องดูแลข้าวในท้องนาให้ได้ผลผลิตมาก ไม่มีอาเพศ จึงไม่มีความหมายและคุณค่าสำหรับชาวนายุคใหม่ คงเชื่อมั่นแต่ตนเองว่าถ้ามีเงินมากซื้อเทคโนโลยีเครื่องทุ่นแรงได้เยอะมากเท่าไรผลผลิตจะได้มากเท่านั้น ความเชื่อเรื่องปลงข้าว ขวัญข้าวจึงหายไป

เดือนเจ็ดบุญข้าชะ

บุญข้าชะ ได้สูญหายไปอันเนื่องจากสาเหตุ เนื่องจากปัจจุบันบ้านเมืองได้เจริญขึ้น ความเชื่อในเรื่องอาเพศหรือลางร้ายได้หายไปเชื่อในวิทยาศาสตร์ วิทยาการการแพทย์ มากกว่าจะหวังพึ่งเรื่องเทวคาถารักขมเหศักดิ์เมืองปู่ตาเมือง เช่น เรื่องโรคระบาด , ความตาย , ทะเลาะเบาะแว้ง เป็นต้น ดังนั้นบุญข้าชะที่เป็นการสร้างขวัญกำลังใจในการอยู่ร่วมกันปิดเป่าสิ่งเลวร้ายในสังคมจึงสูญหายไปพร้อมกับความเจริญด้านวัตถุและเทคโนโลยีที่เข้ามาแทนที่มากขึ้นทั้งขาดการสืบทอดภูมิปัญญาในด้านพิธีกรรม

2. ประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่คุณค่าเปลี่ยนไป

เดือนสามบุญข้าวจี

บุญข้าวจี เริ่มจัดงานบุญข้าวจีครั้งแรกปี พ.ศ. 2528 จัดทำกันในเดือนสาม ของทุกปี แต่ไม่ระบุวันที่แน่นอนเน้นความสะดวกของทุกหน่วยงาน (อุทัย เนินสุด 2553 : สัมภาษณ์)

พิธีกรรม

1. ก่อนถึงวันบุญข้าวจีชาวนาอุท หน่วยงานราชการประทุมหารือโดยมีกิจกรรมหลัก คือ แสดงอาหารพื้นบ้าน 8 ชุมชน , การทำข้าวจี , แสดงสินค้า OTOP , แสดงวัฒนธรรมพื้นบ้านบนเวที , โดยจัดสรรงบประมาณสนับสนุนแต่ละชุมชนและหน่วยงาน
2. ก่อนถึงวันงานแต่ละชุมชนร่วมฝึกฟ้อนรำแสดงออกถึงความร่วมมือในการร่วมคิดสร้างสรรค์ทำทางฟ้อนรำ ช่วยกันทำกับข้าวพื้นบ้าน เตรียมสินค้าพื้นเมืองเพื่อแสดง และจำหน่ายทำให้เกิดความสมัครสมานสามัคคี ในชุมชน

3. ถึงวันงานประมาณ 9.00 น. ประชาชนหน่วยงานราชการพร้อมกันที่วัดนาตุใต้ / วัดนาตุเหนือ / วัดบ้านวังเวียงเทศบาลตำบลนาตุ สลับสับเปลี่ยนตามปี จัดร้านค้าแสดงอาหารพื้นบ้าน , แสดงสินค้า OTOP , เตรียมเตาถ่านอุปกรณ์ทำข้าวจี๋ เตรียมความพร้อมงานแสดงบนเวที

4. ประมาณ 10.00 น. ประธานในพิธีกล่าวเปิดงาน และเยี่ยมชมสินค้า OTOP แต่ละต้นที่พร้อมรับประทานอาหารพื้นบ้าน กินข้าวจี๋ ประชาชนที่ร่วมงานร่วมรับประทานอาหารพื้นบ้านแต่ละหมู่บ้านที่นำมาแสดงพร้อมชมการแสดงการฟ้อนรำบนเวที

5. ประมาณ 12.00 น.ประธานในพิธีกล่าวปิดงานเป็นอันเสร็จพิธี

บุญข้าวจี๋ในปัจจุบันมุ่งเน้นความสะดวกสบายอันเนื่องจากความเร่งรัดที่เกิดขึ้นในแต่ละครอบครัวจึงทำข้าวจี๋ที่บ้านหรือซื้อข้าวจี๋จากตลาดเพื่อนำมาถวายข้าวจี๋พระสงฆ์ในตอนเช้าไม่มีการทำข้าวจี๋ร่วมกันที่วัดทั้งบางครั้งไม่มีโอกาสเวลาในการถวายข้าวจี๋ในตอนเช้าเพราะพะวงกับการต้องเตรียมกิจกรรมเพื่อร่วมงานบุญข้าวจี๋ในช่วงสายของวัน และกิจกรรมที่เกิดขึ้นในงานมุ่งเน้นการแสดงภูมิปัญญาวัฒนธรรมอาหารพื้นบ้าน มากกว่าที่จะส่งเสริมในการดำเนินกิจกรรมตามขั้นตอนประเพณีที่แท้จริงไม่มีการอธิบายความเป็นมาหรือความสำคัญของกิจกรรมงานบุญข้าวจี๋ที่แท้จริงกิจกรรมจึงเกิดขึ้นแค่รูปแบบขาดคุณค่าที่แท้จริง

เดือนสี่บุญพะเหวด

บุญพะเหวดเริ่มดำเนินกิจกรรมกันมาตั้งแต่ช่วง พ.ศ. 2524 โดยดำเนินกิจกรรม 3 ปี ติดต่อกันแล้วเว้นวรรค 3 ปี เรื่อยมา ทำกันในเดือนสี่วันขึ้นหรือแรมก็ได้

พิธีกรรม

1.กรรมการวัดหรือประชาชนหาวันดีจัดงานบุญพะเหวด เมื่อได้วันแล้วประชาสัมพันธ์แจ้งให้ชุมชนได้รับรู้และประชาสัมพันธ์ถึงวัดข้างเคียง

2. ก่อนถึงวันงานประชาชนร่วมกันตกแต่งประดับประดาศาลาการเปรียญด้วยดอกไม้ พวงมาลัยและธงทิว จัดทำหมากพันท้า เมี่ยงพันท้า เทียนพันรูปพันเทียน และข้าวตอกดอกไม้บูชาคาถาพัน (สำหรับบูชาคาถาพันคาถา) ธงพันผืนทำด้วยเศษผ้า กระดาษสี เสริมจากการจัดดอกไม้รูปเทียนธง โดยแบ่งหน้าที่ให้แต่ละชุมชนแบ่งกันจัดทำหรือจัดซื้อหาแล้วนำมารวมกันที่วัด

3. ก่อนถึงวันงานกรรมการวัดประสานคณะเทศน์มหาชาติที่มีชื่อเสียงมาเทศน์และจัดหาหมรศพแสดงในช่วงกลางคืน

4. จากนั้นให้จัดเตรียมชิงสายสิญจน์ ตั้งหมอน้ำมันต์ มีขันหมากเบ็ง(บายศรีประดับด้วยหมาก) แปะอัน โองน้ำ 4 โอง ตั้งไว้ที่มุมธรรมาสน์ ในโองน้ำมีจอก แห่น (สำหรับ) ดอกไม้ชนิดต่าง ๆ เช่น ดอกจิกดอกฮัง (ดอกเต็งรัง) ดอกบัว ดอกบานไม่รู้โรย ดอกรัก ฯลฯ และใบบัวป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ เช่น รูปนก รูปวัว รูปควาย รูปช้าง รูปม้า ฯลฯ เอาไว้ที่ใต้ธรรมาสน์ เอาธงใหญ่แปดวง ปีกกรอบนอกศาลาในทิศทั้งแปด เพื่อหมายว่าเป็นเขตปลอดภัย ป้องกันพญามารไม่ให้เข้ามา ตามเสาธงที่ใส่ข้าวพันก้อน ซึ่งปรกคิสาณเป็นพานด้วยไม้ไผ่ บางแห่งสานเป็นตาด้วยไม้ดอก เป็นกิริวงกด

ไว้รอบศาลาและทำเป็นทางเข้าศาลาการเปรียญคดเคี้ยวไปมา บนศาลานอกจากประดับประดาให้สวยงามแล้ว บางแห่งยังมีภาพมหาเวศสันดรชาดกประดับไว้ทางด้านตะวันออกของศาลา

5. ปลุกหอยอุปคุตขึ้นไว้พร้อมมีสิ่งเหล่านี้บนหอยด้วยคือ มีบาตร 1 ใบ ร่ม 1 คัน กระโถน 1 ใบ กาน้ำ 1 ใบ แลสบงจิ๋ว 2 ชุด สำหรับพระอุปคุต การจัดตกแต่งดังกล่าวจะจัดให้เสร็จเรียบร้อยวันงานพอดี

6. วันรวม (วันโฮม) วันแรกของงานมีพิธีงานที่สำคัญ 2 อย่าง คือ

การนิมนต์พระอุปคุต ในตอนบ่ายของวันโฮม ประมาณบ่ายสองโมง มีพิธีนิมนต์พระอุปคุตโดยก่อนเริ่มพิธีการ มีการนำก้อนหินขนาดโตพอสมควรสามก้อนไปวางไว้ในวงน้ำหรือถ้าไม่มีวงน้ำอาจเป็นที่ใดที่หนึ่งก็ได้ ซึ่งอยู่ไม่ห่างจากวัดที่ทำบุญผะเหวดเท่าใดนัก พอถึงกำหนดเวลาก็มีการแห่พานดอกไม้รูปเทียนชั้นห้าชั้นแปด (พานเทียนและดอกไม้อย่างละห้าคู่และแปดคู่) ไปยัง ณ สถานที่ที่ก้อนหินวางอยู่ซึ่งสมมุติว่าเป็นพระอุปคุต พอไปถึงที่ดังกล่าวจะมีผู้หยิบก้อนหินชูขึ้นและถามว่าเป็นพระอุปคุตหรือไม่ สองก้อนแรกจะได้รับคำตอบว่า "ไม่ใช่" พอถึงก้อนที่สามจึงจะตอบว่า "ใช่" จึงมีการกล่าวคำอาราธนาพระอุปคุตแล้วอัญเชิญก้อนหินก้อนที่สามซึ่งสมมุติใส่พาน และจะมีการจัดประทัดหรือปิ่นกันดูตาม แล้วมีการแห่พระอุปคุตพร้อมตีฆ้องตีกลองและเครื่องดนตรีมีแคน เป็นต้นอย่างครึกครื้นเข้ามายังวัดแล้วจึงนำมาประดิษฐานไว้ที่หอยอุปคุตข้างศาลาการเปรียญ ซึ่งเตรียมจัดไว้แล้ว การนิมนต์พระอุปคุตมาเมื่อมีงานบุญผะเหวดนั้น เพื่อให้มีความสวัสดีมีชัย และเพื่อให้การจัดงานสำเร็จราบรื่นด้วยดี

หลังจากเชิญพระอุปคุตเสร็จแล้วก็ถึงพิธีแห่ผะเหวดเข้าเมือง ซึ่งจะเป็นเวลาประมาณ 15.00 - 16.00 น. ของวันโฮมนั้นเองพอถึงเวลาจะเริ่มแห่ สมมติผู้ที่เป็นที่เคารพและเป็นที่น่าเชื่อถือ ให้แต่งตัวเป็นพระเวศสันดรและนางมัทรีไปอยู่ในป่า แล้วก็จัดขบวนแห่ออกไปเชิญพระเวศเข้ามาเมือง จะเป็นบริเวณป่าไผ่ หนุบบ้าน เพราะมีความเชื่อและสมมุติกันว่า ตอนนั้นพระเวศ (หรือพระเวศสันดร) อยู่ที่ป่าหิมพานต์พร้อมทั้งนางมัทรี ชาวบ้านชาวเมืองเห็นคุณความดีจึงพร้อมใจกันมาแห่ผะเหวดให้กลับเข้าไปครองเมืองดั้งเดิม หลังจากที่ถูกขับออกจากเมืองนานถึง 7 ปี

อัญเชิญพระพุทธรูป 1 องค์ และพระภิกษุ 4 รูป ขึ้นนั่งบนเสลี่ยงหามไปยัง ณ ที่สมมุติว่าพระเวศสันดรและนางมัทรีประทับอยู่ พอไปถึงที่ดังกล่าว ซึ่งเป็นที่เริ่มต้นแห่ผะเหวด ก่อนเริ่มต้นแห่ผู้เป็นประธานจะพาญาติโยม (ที่มาพร้อมกันในบริเวณชายป่าที่ถูกสมมุติให้เป็นป่าหิมพานต์) ไหว้พระรับศีลทำพิธีบายศรีสู่ขวัญพระเวศสันดรกับนางมัทรีนิมนต์พระเทศน์กัณฑ์อุกภัยตรีย์ เสร็จแล้วกล่าวอัญเชิญพระเวศสันดรและนางมัทรีเข้าเมือง

7. หลังจากแห่ผะเหวดเข้าเมืองแล้วญาติโยมจะพากันกลับบ้านเรือนของตน รับประทานอาหารเย็นพร้อมทั้งเลี้ยงดูญาติพี่น้องที่เดินทางมาร่วมทำบุญ เวลาประมาณหนึ่ง ญาติโยมจะพากันมารวมกันที่ศาลาการเปรียญซึ่งจะเป็นเวลาประมาณสองทุ่ม อาราธนาพระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์ เมื่อพระสวดพระพุทธมนต์จบ พระจะขึ้นสวดบนธรรมมาสน์อีก 4 ครั้ง ๆ ละ 2 รูป

รวม 8 รูป คือ สวดอิติปิโส โพธิสัตว์บันดั้น-บันปลายและสวดชัยตามลำดับ ต่อไปนี้มนต์พระขึ้นเทศน์พระมาลัยหมื่น พระมาลัยแสน (เป็นการเทศน์ที่กล่าวถึงประวัติในชาติปางก่อนของพระเวสสันดร) ระหว่างที่ฟังเทศน์มาโดยหมื่นมาโดยแสนก็จะมีมหรสพ ได้แก่ หมอลำ , ภาพยนตร์ , ราววง เป็นต้น

8. รุ่งเช้านำข้าวปลาอาหารมาใส่บาตรจังหัน หลังจากพระฉันจังหันเสร็จแล้วจึงจะเริ่มเทศน์ผะเหวดโดยเริ่มจากกัณฑ์เทศพร ไปจนถึงนครกัณฑ์รวมสิบสามกัณฑ์ เมื่อจบแล้วมีเทศน์ฉลองพระเวสสันดรอีกครั้งหนึ่ง เมื่อเทศน์มหาชาติจบจัดขันดอกไม้รูปเทียนกล่าวคำการวะพระรัตนตรัยเป็นเสร็จพิธีบุญผะเหวด ซึ่งจะใช้เวลาตลอดทั้งวันจนถึงค่ำ และมีความเชื่อกันว่าหากใครฟังเทศน์เรื่องพระเวสสันดรจบ ผู้นั้นจะได้รับอานิสงส์มาก

กัณฑ์เทศน์ ตามปรกติการเทศน์มหาชาติทุกกัณฑ์ จะต้องมีชาวบ้านเป็นเจ้าภาพจัดเครื่องกัณฑ์มาถวายกัณฑ์หนึ่ง ๆ อาจมีหลาย ๆ คนช่วยกันจัดร่วมกัน หรือต่างคนต่างจัดกัณฑ์มาก็ได้ กัณฑ์เทศน์นอกจากปัจจัยไทยทานต่าง ๆ แล้ว ยังมีเทียนตามจำนวนคาถาของแต่ละกัณฑ์ด้วย จำนวนเทียนคาถาของแต่ละกัณฑ์ได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น ซึ่งเมื่อรวมทุกกัณฑ์แล้ว จะมีเทียนคาถาหนึ่งพันพอดิ เมื่อเวลาพระที่ตนรับกัณฑ์ขึ้นเทศน์ เจ้าภาพก็จะจุดเทียนคาถา หว่านข้าวดอกข้าวสารตามประเพณี

ปัจจุบันการเตรียมงานได้สะดวกขึ้นโดยบางอย่าง เช่น ดอกไม้ พวงมาลัยและธงทิว หมากพันคำ เมี่ยงพันคำ เทียนพัน รูปพันเทียน และข้าวดอกดอกไม้ไว้บูชาคาถา ธงพันผืน เป็นต้น มักจะซื้อจากร้านค้าสังฆภัณฑ์ ข้างข้างผู้มีฝีมือ หยิบยืมจากวัดที่ดำเนินงานบุญผะเหวดก่อนหน้า หรือการตกแต่งศาลาการเปรียญจะจ้างช่างผู้มีฝีมือในการจัดตกแต่ง ทำให้ประชาชนในชุมชนขาดความเข้าใจในความหมายของการเตรียมสิ่งของแต่ละชิ้น ไม่เข้าใจในกระบวนการไม่มีการถ่ายทอดภูมิปัญญา เช่น การจัดทำดอกไม้ หมาก เมี่ยง ข้าวพันคำ เป็นต้น ขาดความสัมพันธ์ความสามัคคีระหว่างที่จัดเตรียมสถานที่ร่วมกัน มุ่งแต่ความสะดวกเป็นหลัก

สำหรับพิธีกรรมได้เน้นที่ความสะดวกโดยรวบรัดขั้นตอนนิมนต์อุปัฏฐกร่วมกับห้วงเวลาการอัญเชิญผะเหวดทั้งยังมีการจัดจ้างทีมงานการนิมนต์พระอุปัฏฐกและอัญเชิญผะเหวดจากท้องถิ่นอื่นมาดำเนินพิธีกรรม ทั้งผู้ที่สมมุติตนเป็นพระเวสดรและนางมัทรี ใช้ผู้ที่มิชื่อเสียงหรือเศรษฐกิจผู้มีความมากกว่าจะเป็นผู้ที่เคารพนับถือในสังคม ขบวนการแห่งบางครั้งขาดเครื่องพิธีกรรมแต่เน้นที่ขบวนการแห่ที่สนุกสนานดนตรีไพเราะเสียงดังโดนใจระหว่างที่ขบวนแห่เข้าวัด ในช่วงเย็นประชาชนขาดความสนใจและศรัทธาการรับฟังเทศน์มาโดยหมื่นมาโดยแสน มุ่งหวังแต่ความเพลิดเพลินจากมหรสพที่นำมาแสดงทำให้ขาดความเข้าใจและซาบซึ้งในพุทธประวัติของพระพุทธเจ้า

การเทศน์มหาชาตินั้นจัดจ้างคณะเทศน์จากต่างจังหวัด และบางครั้งไม่ครบสิบสามกัณฑ์เนื่องจากขาดทุนทรัพย์ ประชาชนให้ความสนใจน้อยอาจเนื่องจากยังเห็น้อยจากการชมมหรสพหรือเมามายจากการดื่มสุราตลอดทั้งวันจนถึงค่ำ ส่วนหนึ่งเข้าใจกันว่าเทศน์มหาชาติเป็นมหรสพชนิด

หนึ่งสำหรับคนเฒ่าคนแก่ชมเท่านั้นลิ้มคุณค่าของเทศน์มหาชาติที่สั่งสอนคนให้ประพฤติปฏิบัติ
อย่างพระเวสสันดรหรืออานิสงส์ที่จะได้รับจากการฟังเทศน์มหาชาติจนจบ

เดือนห้าบุญสงกรานต์

การทำบุญสงกรานต์ครั้งแรกปี พ.ศ. 2528 กำหนดเอาวันที่ 13 เมษายน ของทุกปี

พิธีกรรม

1. ก่อนถึงวันวันที่ 13 เมษายน หน่วยงานราชการประชุมหารือโดยมีกิจกรรมหลัก คือ ขบวนแห่นางสงกรานต์, ขบวนแห่พระพุทธรูป, กิจกรรมบันเทิงบนเวที โดยจัดสรรงบประมาณสนับสนุนแต่ละชุมชนและหน่วยงาน
2. ก่อนถึงวันงานแต่ละชุมชนประสานงานเครื่องเสียง คนตรีเพื่อร่วมขบวนแห่ ตกแต่งรถ ขบวนนางสงกรานต์ แสดงออกถึงความร่วมมือในการร่วมคิดสร้างสรรค์ ในชุมชน
3. ถึงวันที่ 13 เมษายน ช่วงเช้าประชาชนร่วมทำบุญตักบาตรที่วัดนาคูเหนือ เสร็จแล้ว ร่วมกันรดน้ำคำหัวผู้สูงอายุพร้อมมอบของที่ระลึกผู้สูงอายุ อัญเชิญพระพุทธรูปสู่รถแห่พระพุทธรูป
4. ประมาณ 13.00 น. ประชาชนหน่วยงานราชการ และขบวนแห่นางสงกรานต์ รถเครื่องเสียงพร้อมกันที่ลานตลาดสดเทศบาลตำบลนาคู ร่วมล่นน้ำสาดน้ำพร้อมชมการแสดงดนตรีบนเวที
5. ประมาณ 14.00 น. ประธานในพิธีกล่าวเปิดงานและปล่อยขบวนแห่โดยเริ่มจาก รถนำขบวน, รถแห่พระพุทธรูป, รถแห่พระสงฆ์, ขบวนนางสงกรานต์แต่ละชุมชนตามถนนสายชนะรัตน์ ถึง เทศบาลตำบลนาคู ถึง หมู่ 12 บ้านนาคูพัฒนา ถึงถนนสายนาคู-ห้วยผึ้ง และกลับไปที่ลานตลาดสดเทศบาลตำบลนาคู ประชาชนร่วมกันเดิน ราฟ้อนด้วยความสนุกสนานตามจังหวะเครื่องดนตรีแห่แต่ละชุมชนพร้อมเล่นสาดน้ำทาแป้งระหว่างที่แห่ขบวนดังกล่าว
6. ประมาณ 16.00 น. ขบวนทั้งหมดพร้อมกันที่ลานตลาดสดเทศบาลตำบลนาคูอีกครั้ง ประธานในพิธีกล่าวปิดงาน เป็นอันเสร็จพิธี

ชุมชนเห็นว่างานสงกรานต์เป็นงานเล่นสาดน้ำรื่นเริงสนุกสนานจากขบวนแห่ที่ยิ่งใหญ่ได้รวมตัวกันเล่นน้ำในลานบันเทิงคนเป็นสิบเป็นร้อยในลานตลาดสดมีดนตรีให้สนุกสนานตลอดทั้งวัน หลงลืมกิจกรรมที่ต้องดำเนินในวัด การบูชาสรงน้ำพระพุทธรูปการถวายความเคารพขอพรจากพระสงฆ์และผู้ใหญ่การได้ร่วมกิจกรรมเก็บดอกไม้แห่พระรอบหมู่บ้านที่แสดงถึงความสมัครสมานสามัคคีความร่วมมือร่วมใจของชุมชน การขนทรายเข้าวัดทำเจดีย์ทรายเพื่อความเป็นสิริมงคลกับชีวิตและครอบครัว มุ่งแต่ความสนุกสนานจากการเล่นสาดน้ำและดนตรีเครื่องคี่มามายจนทำให้ประเพณีบุญสงกรานต์เป็นงานเล่นสาดน้ำเท่านั้นเท่านั้น

เดือนหกบุญบั้งไฟ

บุญบั้งไฟ จัดครั้งแรกปี พ.ศ. 2542 กำหนดจัดงานวันที่ 14-15 เมษายน ของทุกปี

พิธีกรรม

1. ก่อนถึงวันงานประชาสัมพันธ์แจ้งทุกพื้นที่ร่วมส่งบั้งไฟ 2 ประเภท โดย

วันแรกเป็นการแข่งขันบั้งไฟในระดับเทศบาล วันที่สองเป็นการแข่งขันบั้งไฟจระ (บั้งไฟที่เปิดเสรีในการแข่งขัน)

2. วันที่ 14 เมษายน เวลา 9.00 น. ประธานในพิธีกล่าวเปิดงาน เริ่มทำการแข่งขันบั้งไฟในระดับเทศบาล มีมหรสพเครื่องเสียงให้ชมฟรีตลอดงาน สรุปผลการแข่งขันมีการมอบรางวัล

3. วันที่ 15 เมษายน เวลา 10.00 น. เริ่มทำการแข่งขัน บั้งไฟจระ (บั้งไฟที่เปิดเสรีในการแข่งขัน) มีมหรสพเครื่องเสียงให้ชมฟรีตลอดงาน สรุปผลการแข่งขันมีการมอบรางวัล ประธานในพิธีกล่าวปิดงาน

ปัจจุบันบุญบั้งไฟชาวนาคูเป็นแค่การจุดบั้งไฟไม่มีการทำบุญถวายทานร่วมกันมุ่งเน้นการแข่งขันและการเล่นการพนันระหว่างบั้งไฟเป็นเรื่องของธุรกิจมากกว่าจะเป็นงานบุญชุมชนไม่มีการจัดทำบั้งไฟร่วมกัน ไม่มีการแห่ขบวนบั้งไฟ ไม่มีการร่วมทำบุญ ทั้งบั้งไฟที่นำมาจุดจัดซื้อจากต่างอำเภอ งานบุญบั้งไฟของชาวนาคูในปัจจุบันจึงเป็นแค่เวทีประชันความเป็นเลิศของบั้งไฟต่างถิ่นที่ให้นักพนันได้เล่นการพนัน ประชาชนได้แค่ความเพลิดเพลินจากชมการจุดบั้งไฟและสนุกสนานจากมหรสพที่นำมาแสดง ขาดคุณค่าความหมายที่ต้องการบูชาบุญญาแด่นเพื่อคลibanดาลให้ฝนตกพืชผลได้ผลผลิตมากขาดความสามัคคีหรือการถวายทานต่อพระสงฆ์ร่วมกัน

เดือนสิบสองบุญกฐิน

บุญกฐิน คือ การถวายผ้ากฐินภายในกำหนดกาล 1 เดือน นับตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 ผ้าที่จะถวายนั้นจะเป็นผ้าใหม่ หรือผ้าเทียมใหม่ เช่น ผ้าฟอกสะอาด หรือผ้าเก่า หรือผ้าบังสุกุล คือผ้าที่เขาทิ้งแล้ว และเป็นผ้าเปื้อนฝุ่นหรือผ้าที่มีผู้ถวายจะเป็นคฤหัสถ์ก็ได้ เป็นภิกษุหรือสามเณรก็ได้ ถวายแก่สงฆ์แล้วก็ป้อนอันใช้ได้ ชาวนาคูปฏิบัติกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แต่ปัจจุบันหันมาจัดงานบุญกฐินกันเองที่บ้าน

พิธีกรรม

1. การจองกฐินแจ้งล่วงหน้าให้ทางวัดได้ทราบว่ามีผู้ศรัทธาทอดกฐินเพื่อให้มีโอกาสและเพื่อไม่ให้เกิดการทอดซ้ำ

2. วันเตรียม หรือเรียกว่าวันห่อข้าวต้ม วันนี้เป็นวันที่พี่น้องร่วมกันทำบุญมีหน้าที่ไต่แบ่งกันทำงานมิได้เหน็ดเหนื่อยเมื่อเช้า เช่น กลุ่มหนึ่งมีหน้าที่เดินทางบอกบุญญาติพี่น้องใกล้ชิด , กลุ่มหนึ่งจัดเตรียมดูแลบริเวณจัดงาน , กลุ่มหนึ่งเป็นช่างจัดเตรียมเครื่องคาวหวาน จัดเตรียมพิธีกรรมจัดหาเครื่องบริหารและบริวารกฐินไว้

- ธงทิว วางยาวติดต่อกันจากองค์กฐินเรื่อยไปตามเส้นทางแห่จนถึงวัด

- ทุง (ผ้าฝ้ายสีเหลืองผืนผ้า ยาวประมาณ 2-3 เมตร ปักลวดลาย ช้างม้า หรือประวัตินุททกาล ส่วนปลายห้อยด้วยลูกปัดสี ห้อยกับไม้ไผ่ ตรงขอตุงมัดด้านยอดหัวนา) วันทำบุญนำไปปักไว้ที่ลานวัดเพื่อให้เทพยดาทราบว่ากำลังจะทำบุญ

- ธงรูปสัตว์ วาดในผ้าสีขาว ยาวประมาณ 4 ศอก กว้าง 1 ศอก ได้แก่รูป นางเงือก เต่า ตะขาบ จระเข้ เชื่อว่าสัตว์เหล่านี้ ยอกร่วมทำบุญด้วยแต่มาไม่ได้ ดังนั้นเพื่อต้องการให้สัตว์เหล่านี้ ร่วมทำบุญด้วยจึงให้เขียนรูปสัตว์เหล่านี้ไว้ในองค์กฐิน

- ทำเมฆ เมฆ คือการสร้างเตียง 4 ขา มีเสาต่อขึ้นข้างบนสำหรับกางมุ้ง ทำด้วยไม้ ก้านเหลืองหรือทาด้วยสีเหลือง ตกแต่งให้สวยงามด้วยกระดาษสีเพื่อใส่เครื่องกฐินให้ครบถ้วน เปรียบเสมือนบ้านหลังงาม

3. วันโสมหรือวันรวม พี่น้องชวานาคู พี่น้องต่างถิ่นที่แผ่บุญไว้จะนำของมาโสม ได้แก่ หมอน รูป เทียน ดอกไม้ พร้อมกับเงิน แล้วยกศรัทธา ความใกล้ชิดสนิทสนม ได้รู้จักสายสัมพันธ์ ดันตระกูลเดียวกันได้พบปะ พร้อมร่วมกันรับประทานอาหาร นิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ ฟังเทศน์ ตกกลางคืนมีมหรสพตลอดทั้งคืน ได้แก่ หมอลำกลอน , ภาพยนตร์ , วงดนตรี แล้วยกกำลังทรัพย์ของเจ้าภาพ

6. วันถวาย หรือวันทอดกฐิน รุ่งเช้าถวายอาหารบิณฑบาตแล้วแห่กฐินไปทอดที่วัดโดย ขบวนจะเริ่มจากผ้าไตร 3 ไตร ก่อน เครื่องอัฐบริขาร และบริวารทั้งหมดและปิดท้ายด้วย กระบวน แห่กลองยาว ราฟ้อนด้วยความสนุกสนาน พอใกล้จะถึงวัด ผู้เฒ่าผู้แก่ 2 คนกวาดศาล (ไม้กวาด ทางมะพร้าว) ทำความสะอาดหน้าวัดก่อนไปก่อนเชื่อว่าเพื่อรบรอยที่เราเดินเข้าวัดถ้ากฐินผ่าน รอยเท้าแล้วจะไม่ได้บุญ จะทำการกวาดศาลทั้งเวลาเข้า-ออก จากนั้นก่อนเข้าวัดทุกคนต้องถอดผ้า กฐินโดยมี 2 คน จับผ้ายกให้ถอดได้ เชื่อว่าถ้าได้ถอดผ้ากฐินจะได้บุญก่อนถอดจะมีค่าขออธิษฐาน เข้าวัด จากนั้นประทักษิณเวียนรอบโบสถ์สามรอบทั้งหว่านข้าวสาร (ข้าวสารมีความหมายแทน ดอกไม้เงิน ดอกไม้คำ) แล้วนำกฐินไปรวมไว้ที่ศาลาการเปรียญ

เมื่อพระสงฆ์พร้อมแล้วก่อนถวายกฐิน อาราธนาศีล รับศีล เมื่อรับแล้ว ทายกประกาศให้รู้ พร้อมกัน หัวหน้าผู้ทอดกฐิน (ผู้ควรทอด เป็นผู้มีศรัทธา จะเป็นภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกอุบาสิกา หรือเทวดา มารพรหม คนใดก็ได้ ซึ่งมีบริวาร สามารถจะถวายให้ภิกษุได้รับประโยชน์ทางพระวินัย ได้ ย่อมเป็นผู้ควรทอดกฐินได้ทั้งสิ้น) หันหน้าไปทางพระพุทธรูป ตั้งนโม 3 จบ แล้วหันหน้ามา ทางพระสงฆ์กล่าวถวาย การกล่าวคำถวายจะกล่าวเป็นคำๆ หรือจะกล่าวรวมกันเป็นวรรคๆ แล้วแต่ ความสะดวกของผู้กล่าวนำและผู้กล่าวตาม แล้วยกผ้ากฐินไปถวาย (การทอดกฐิน การถวายกฐิน ไม่เหมือนถวายทานอย่างอื่น ผู้ถวายจะพอใจในภิกษุรูปใด จะยกถวายให้รูปนั้นไม่ได้ ต้องมอบให้ เป็นหน้าที่ของพระภิกษุสงฆ์ท่านจะให้ใครท่านจะอุปโลกน์ให้ ถ้าสงฆ์พร้อมกันก็จะทอดให้ภิกษุ องค์นั้นได้) เมื่อจบคำถวายแล้ว พระสงฆ์รับสาธุพร้อมกัน องค์กฐินพร้อมทั้งบริวารนั้นถ้าปรารถนา ถวายเป็นของสงฆ์ทั้งหมดก็ไม่ต้องประเคน ถ้าปรารถนาจะประเคนก็อย่าประเคนสมภาร หรือองค์ ที่รู้ว่าจะต้องครอง ให้ประเคนองค์อื่น องค์ที่เหมาะสมก็คือองค์รองลงมา เฉพาะองค์กฐินนั้นไม่ จำเป็นต้องประเคน ส่วนบริวารนั้น ถ้าจำนงถวายแก่ภิกษุสามเณรในวัดนั้นส่วนเฉพาะ ก็ช่วยกัน ถวายโดยทั่วกัน เป็นอันเสร็จพิธี

ปัจจุบันการเตรียมงานได้สะดวกขึ้น จัดหาเครื่องบริการและบริวารภณ ชง พุง หรือ แม้กระทั่งเม็ง จัดหาได้ตามร้านสังฆภัณฑ์ไม่จำเป็นต้องทำเอง การเตรียมอาหารจัดข้างแม่ครัว มหุสพจัดข้างตามกำลังทรัพย์ของเจ้าภาพ แม้กระทั่งการจัดเตรียมพิธีกรรมก็ว่าจ้างผู้มีความรู้ มี คำเนินการให้ ซึ่งจะเห็นว่าการดำเนินงานบุญภณ มีความสะดวกและเป็นในเชิงงานภณจัดเพื่อความยิ่งใหญ่หรือหน้าตามากกว่างานบุญหรือคุณค่าที่เกิดขึ้นจากบุญภณ เช่น ความสามัคคีจากการ จัดเตรียมเครื่องบริการ อัฐบริวาร การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจากการเตรียม ชง พุง เม็ง , ความ ใกล้ชิดสนิทสนมของสายตระกูล เป็นต้น ดังนั้นบุญภณในปัจจุบันจึงเป็นอีกองค์หนึ่งที่มุ่งเน้นใน ความสะดวกความยิ่งใหญ่ชื่อเสียงหน้าตาความสนุกสนานเพลิดเพลินเป็นงานภณมากกว่างานบุญ

2. ประเพณีที่ยังคุณค่าเหมือนเดิม

เดือนแปดบุญเข้าพรรษา

บุญเข้าพรรษา วันขึ้น 15 ค่ำ เดือนแปด เป็นวันทำบุญ การเข้าพรรษาได้แก่ พระภิกษุสามเณร อยู่ประจำวัดใดวัดหนึ่งตลอด 3 เดือน ตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือนแปด ถึง วันขึ้น 15 ค่ำ เดือนสิบเอ็ด ห้ามมิให้พระภิกษุสามเณร ไปค้างคืนที่อื่น ปัจจุบันฆวานาภูมิการร่วมทำบุญตัก บาตรในตอนเช้าทั้งวัดเหนือวัดได้ชุมชนยังมีความตระหนักในการทำบุญเพื่อความเป็นสิริมงคลของ ชีวิตตนเองและครอบครัวและถือว่าการอุทิศฐานจิตในการทำบุญช่วงเข้าพรรษา เช่น เลิกเหล้า รักษาศีล 5 ทั้งฆวานาภูมิการยังถือว่าการทำบุญใหญ่ของชุมชนที่จะได้พบปะพูดคุยกันและกัน

เดือนเก้าบุญข้าวประดับดิน

บุญข้าวประดับดินนิยมนำกันในวันแรม 14 ค่ำ เดือนเก้า ปัจจุบันฆวานาภูมิการยังคงดำรง แนวทางพิธีกรรมเหมือนครั้งอดีต ทุกคนยังคงมองเห็นคุณค่าของการทดแทนบุญคุณพ่อแม่ญาติที่ ล่วงลับไปแล้วให้ได้รับส่วนบุญกุศลที่อุทิศให้ให้หลุดพ้นจากปวงกรรมความลำบากในปรโลก ซึ่ง ส่วนหนึ่งเกิดจากการบอกกล่าวและสร้างความตระหนักในครอบครัวในการแสดงบทบาทหน้าที่ ความกตัญญูต่อผู้ที่ล่วงลับไปแล้วและความรู้สึกใกล้ชิดทั้งแสดงให้สังคมยอมรับในความกตัญญู ของตนเอง ดังนั้นในวันแรม 14 ค่ำเดือนเก้าจะมีประชาชนฆวานาภูมิการร่วมทำบุญข้าวประดับดินกัน มากหน้าหลายตาทั้งเด็ก ผู้ใหญ่ คนแก่เต็มศาลาการเปรียญ ตามคัน โพร้ ดันไม้ใหญ่ ธาตุอุทุมากไป ด้วยห่อข้าวน้อยของลูกหลาน จึงเป็นอีกองค์หนึ่งที่ฆวานาภูมิการยังสืบสานกันจนถึงปัจจุบัน

เดือนสิบบุญข้าวสาก

บุญข้าวสากนี้ ทำกันในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนสิบ ปัจจุบันฆวานาภูมิการยังคงดำรง แนวทางพิธีกรรมเหมือนครั้งอดีต มองเห็นคุณค่าของบุญข้าวสากที่จะส่งผลให้ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว ได้รับบุญกุศล ทั้งยังอวยพรให้ลูกหลานอยู่เย็นเป็นสุขและเป็นการทำบุญให้ตนเองในชาติหน้าจะได้ นำบุญกุศลที่ทำมาส่งให้ตัวเองมีกินอุดมสมบูรณ์ เมื่อกล่าวพ่อแม่ญาติจะไม่ได้กินข้าวหรือได้รับ บุญกุศลส่วนหนึ่งที่คุณค่ายังคงเดิมเกิดจากการปลูกฝังแนวคิดถึงหน้าที่ของลูกหลานที่ต้องปฏิบัติ

ต่อผู้ที่ล่วงลับไปแล้วและสังคมยอมรับในการปฏิบัตินั้น รุ่งเช้าวันขึ้น 15 ค่ำเดือนสิบ จึงเต็มไปด้วยลูกหลานชาวนาเกลือเต็นศาลาการเปรียญมาร่วมกันทำบุญข้าวสาก แต่ละธาตุอุปัชฌาย์ข้าวน้อยวางอยู่มิได้ขาดทั้งห่อข้าวน้อยข้าวต้มยังวางตามกำแพงวัดเต็มไปด้วยหมอคแสดงให้เห็นถึงจิตใจที่กตัญญูต่อผู้มีพระคุณงานบุญข้าวสากจึงเป็นประเพณีฮึดคงที่ชาวนาเกลือยังปฏิบัติอย่างแน่นแฟ้น

เดือนสิบเอ็ดบุญออกพรรษา

บุญออกพรรษาจัดทำในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนสิบเอ็ด ปัจจุบันชาวนาเกลือยังคงดำรงแนวทางพิธีกรรมเข้าพรรษาเหมือนดังในอดีตเนื่องด้วยมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาและพระสงฆ์ที่เข้าพรรษาคงตลอดเวลา 3 เดือน ประพฤติปฏิบัติในธรรมวินัยอย่างเคร่งครัดเชื่อผู้ใดได้ทำบุญจะมีอานิสงส์มากมายและเป็นสิริมงคลกับตัวเองในช่วงทำนา และเป็นช่วงที่ข้าวในนาใกล้ถึงออกงามทุกคนจึงหวังว่าบุญนี้จะทำให้ได้ผลผลิตมาก และนำข้าวในนาของตนมาร่วมบุญชดเชกข้าวอย่างถ้วนหน้า เมื่อถึงวันขึ้น 15 ค่ำเดือนแปดจึงมีชาวนาเกลือไปวัดกันมากหน้าหลายตาพร้อมทำบุญกัน

ประเพณีที่เกิดขึ้นมาใหม่

เดือนแปดประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา

งานแห่เทียนพรรษาเป็นประเพณีปฏิบัติของชาวพุทธ ที่ได้กระทำมาแต่ครั้งพุทธกาล เหตุที่ทำให้เกิดประเพณีเพราะสมัยก่อน มีภิกษุได้เดินไปเหยียบย่ำข้าวกล้าในนาของชาวบ้านทำให้ได้รับความเดือดร้อน ดังนั้นพระพุทธเจ้าจึงได้อนุญาตให้ภิกษุสามเณรอยู่จำพรรษาที่วัดเป็นเวลา 3 เดือนคือในช่วงวันแรมหนึ่งค่ำเดือนแปด ถึงวันขึ้นสิบห้าค่ำเดือน 11 ซึ่งเป็นช่วงสิ้นสุดการเก็บเกี่ยวของชาวบ้านพอดี

ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู นับถือวัวเพราะถือว่า วัวเป็นพาหนะของพระอิศวร เมื่อวัวตาย จะเอาไขจากวัวมาทำเป็นน้ำมันเพื่อจุดบูชาพระผู้เป็นเจ้าที่ตนเคารพ แต่ชาวพุทธซึ่งนับถือศาสนาพุทธจะทำเทียนเพื่อจุดบูชาพระรัตนตรัย โดยการเอารังผึ้งร้างมาคั้นเอาขี้ผึ้ง แล้วปั้นเป็นเทียนเล่มเล็ก ๆ มีความยาวตามต้องการ เช่น ยาวเป็นคืบ หรือเป็น ศอกแล้วใช้จุดบูชาพระในช่วงเข้าพรรษานี้ประชาชนจะนำเทียนไปถวายพระภิกษุเพราะเชื่อว่าจะทำให้ตนเฉลี่ยจลลามีไหวพริบปฏิภาณประดุจขี้ผึ้งที่ใช้ทำเทียนที่ได้จากรังผึ้ง

ประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษาเทศบาลตำบลนาเกลือจัดขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำเดือนแปดของทุกปีเพื่อสืบทอดพุทธศาสนาและเป็นการถวายเทียนพรรษาและปัจจัยไถธรรมแก่วัดต่างๆในเขตเทศบาลตำบลนาเกลือ (นายพรหมมา บุญแสน 2552 : สัมภาษณ์)

พิธีกรรม

1. ก่อนถึงวันขึ้น 15 ค่ำเดือนแปด ชาวนาเกลือ หน่วยงานราชการประทุมหารีอกาโดยมีกิจกรรมหลัก คือ ขบวนแห่ โดยจัดสรรงบประมาณสนับสนุนแต่ละชุมชนและหน่วยงาน
2. ก่อนถึงวันงานแต่ละชุมชนร่วมฝึกฟ้อนรำ ตกแต่งขบวนแห่ตกแต่งเทียนพรรษา (

จัดซื้อเทียนสำเร็จรูปหรือจ้างช่างจากที่อื่น) แสดงออกถึงความร่วมมือในการร่วมคิดสร้างสรรค์ ขบวนแห่และท่าทางฟ้อนรำ ทำให้เกิดความสมัคสมานสามัคคี ในชุมชน ทั้งยังเป็นการพบปะ สังสรรค์ สนุกสนานรื่นเริงบันเทิงใจร่วมกันระหว่างที่ตกแต่ง

1. วันขึ้น 15 ค่ำเดือนแปด ประมาณ 13.00 น. ประชาชนหน่วยงานราชการพร้อม กันที่ลานตลาดสดเทศบาลตำบลนาคูตั้งขบวนแห่ประกอบด้วย รถแห่เทียนพรรษาและนางเทียน พรรษา ขบวนฟ้อนรำ ป้ายคำขวัญ การรณรงค์ต่างแสดงถึงศิลปวัฒนธรรมประเพณีของชาวนาคู เป็นต้น

4. ประมาณ 15.00 น. ประธานในพิธีกล่าวเปิดงานและปล่อยขบวนแห่ ขบวนเทียน พรรษาเคลื่อนออกจากลานตลาดสดเคลื่อนตามถนนสายธนรัตน์และแยกย้ายมุ่งสู่วัดตามหมู่บ้าน ได้แก่ วัดนาคูเหนือ, วัดนาคูใต้, วัดบ้านวังเวียง, ป่านาคลองเพื่อถวายเทียนพรรษาและปัจจัยต่างๆ ตามกำลังศรัทธาของแต่ละชุมชน

คำถวายเทียนพรรษา

ยักเฆ ภันเต,สังโฆ ปะฏิขานาคู, มะยัง ภันเต, เอตัง ปะทีปะยุตัง, สะปะริวารัง, เตมาสัง , พุทธัสสะ ปุชเชนัตถายะ, อิมัสสะหิมัง อะโปสะถาคาเร, นิยาเทมะ, สาธุ โน ภันเต, อะยัง เตมาสัง , พุทธัสสะ , ปุชเชนัตถายะ, ปะทีปะยุตัสสะ, ทานัสสะ , อานิสังโส , อัมหากัญเจะ, มาตาปิตุอาทีนัญ จะ, ปิยะชะนัง, ทิฆะรัตตัง, หิตายะ สุขายะ สังวัตตะตุ.

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ขอพระสงฆ์โปรดรับทราบ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอมอบถวาย เทียนคู่นี้ พร้อมกับของบริวาร ไว้ ณ อุโบสถนี้ เพื่อเป็นพุทธบูชาตลอดพรรษา ขออาณิสย์แห่งการ ถวายคู่นี้ เพื่อเป็นพุทธบูชา ตลอดพรรษนี้ของข้าพเจ้าทั้งหลาย จงเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อ ความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลายด้วย แก่ปิตุชนทั้งหลายมีมารดาบิดาเป็นต้นด้วย ตลอดกาลนานเทอญ

เดือนสิบสองประเพณีลอยกระทง

ประเพณีลอยกระทง เป็นประเพณีโบราณของไทย แต่ไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าทำ กันมาตั้งแต่เมื่อไร เท่าที่ปรากฏ กล่าวได้ว่ามีมาตั้งแต่สุโขทัยเป็นราชธานี พระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสันนิษฐาน ว่า เดิมทีเดิยเห็นจะเป็นพิธีของพราหมณ์ กระทำเพื่อบูชาพระ ผู้เป็นเจ้าทั้งสาม คือ พระอิศวร พระนารายณ์ และพระพรหม ต่อมาได้ถือตามแนวทาง พระพุทธศาสนา มีการชัก โคมเพื่อบูชาพระบรมสารีริกธาตุพระจุฬามณีในชั้นดาวดึงส์ และลอยโคม เพื่อบูชารอยพระพุทธรูป ซึ่งประดิษฐาน ณ หาดทรายแม่น้ำนัมมทา ในสมัยสุโขทัย นางนพมาศ พระสนมของพระร่วงได้คิดทำกระทงถวายเป็นรูปดอกบัวและรูปต่างๆให้ทรงลอยตามสายน้ำไหล

พระร่วงเจ้าทรงพอพระราชหฤทัยกระทงดอกบัวของนางนพมาศมาก จึงโปรดให้ถือเป็น เชิงอย่าง และปฏิบัติสืบต่อกันมา จนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ด้วยเหตุนี้ กระทงรูปดอกบัวจึงปรากฏมาจนทุกวันนี้

สาเหตุที่มีประเพณีลอยกระทงขึ้นนั้น เกิดจากความเชื่อหลาย ๆ ประการของแต่ละท้องถิ่น ที่ได้แก่

1. เพื่อแสดงความสำนึกถึงบุญคุณของแม่น้ำที่ให้เราได้อาศัยน้ำกิน น้ำใช้ ตลอดจนเป็นการขอขมาต่อพระแม่คงคา ที่ได้ทิ้งสิ่งปฏิกูลต่าง ๆ ลงไปในน้ำ อันเป็นสาเหตุให้แหล่งน้ำไม่สะอาด
2. เพื่อเป็นการสักการะรอยพระพุทธรูปที่ริมแม่น้ำลำพูนที่ เมื่อคราวที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปแสดงธรรมโปรดในนาคพิภพ และได้ทรงประทับรอยพระบาทไว้บนหาดทรายแม่น้ำลำพูนที่ ซึ่งเป็นแม่น้ำสายหนึ่งในแคว้นทักขิณาบถของประเทศอินเดีย ปัจจุบันเรียกว่าแม่น้ำเนรพุทท
3. เพื่อเป็นการสะเดาะเคราะห์ เพราะการลอยกระทงเปรียบเหมือนการลอยความทุกข์ ความโศกเศร้า โรคภัยไข้เจ็บ และสิ่งไม่ดีต่าง ๆ ให้ลอยตามแม่น้ำไปกับกระทง คล้ายกับพิธีลอยบาปของพราหมณ์
4. เพื่อเป็นการบูชาพระอุปคุต ที่ชาวไทยภาคเหนือให้ความเคารพ ซึ่งบำเพ็ญเพียรบริกรรมคาถาอยู่ในท้องทะเลลึกหรือสะดือทะเล โดยมีตำนานเล่าว่าพระอุปคุตเป็นพระมหาเถระรูปหนึ่งที่มีอิทธิฤทธิ์มาก สามารถปราบพญามารได้ (นายเกษม สอนถึง 2552 : สัมภาษณ์)

วันลอยกระทง เป็นวันสำคัญวันหนึ่งของชาวไทย ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนสิบสองตามปฏิทินจันทรคติไทย ประเพณีนี้กำหนดขึ้นเพื่อเป็นการสะเดาะเคราะห์และขอขมาต่อพระแม่คงคา บางหลักฐานเชื่อว่าเป็นการบูชารอยพระพุทธรูปที่ริมฝั่งแม่น้ำลำพูนที่ และบางหลักฐานก็ว่าเป็นการบูชาพระอุปคุตอรหันต์หรือพระมหาสาวก ในวันลอยกระทง ผู้คนจะพากันทำ "กระทง" จากวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ตบแต่งเป็นรูปคล้ายดอกบัวบาน ปักธูปเทียน และนิยมตัดเล็บ เส้นผม หรือใส่เหรียญกษาปณ์ลงไปในกระทง แล้วนำไปลอยใน เชื่อว่าเป็นการลอยเคราะห์ไป นอกจากนี้ยังเชื่อว่าการลอยกระทง เป็นการบูชาพระแม่คงคาด้วย

พิธีกรรม

1. ก่อนถึงวันงานผู้นำชุมชนเทศบาลตำบลนาคู หน่วยงานราชการประชุมหารือการจัดกิจกรรมโดยมีกิจกรรมหลัก ได้แก่ ขบวนแห่ , ประทวงกระทง , ประทวงนางนพมาศ , มหรสพ โดยจัดสรรงบประมาณสนับสนุนแต่ละชุมชนและหน่วยงาน
2. ก่อนถึงวันงานแต่ละชุมชนร่วมกันจัดทำกระทงขนาดใหญ่ และฝึกฟ้อนรำ ตกแต่งขบวนแห่พร้อมทั้งสรรหานางนพมาศ แสดงออกถึงภูมิปัญญาในการจัดทำกระทงและความร่วมมือในการร่วมคิดสร้างสรรค์ขบวนแห่และทำทางฟ้อนรำ ทำให้เกิดความสมัครสมานสามัคคี ในชุมชน เช่น ร่วมกันคิดประดิษฐ์กระทงเป็นการส่งเสริมและ สืบทอดศิลปกรรมด้านช่างฝีมืออีกด้วย ทั้งยังเป็นการพบปะ สังสรรค์ สนุกสนานรื่นเริงบันเทิงใจร่วมกัน
3. เมื่อถึงวันขึ้น 15 ค่ำเดือนสิบสอง เวลา 13.00 น. นัดหมายขบวนแห่พร้อมกัน ณ โรงเรียนบ้านนาคูพัฒนา กรป กลางอุปถัมภ์ ขบวนแห่ประกอบด้วย รถขบวนกระทงและนางนพมาศ ขบวนฟ้อนรำ ป้ายคำขวัญ การรณรงค์ต่างแสดงถึงศิลปวัฒนธรรมประเพณีของชาวนาคู เป็นต้น
4. ประมาณ 15.00 น. ประธานในพิธีกล่าวเปิดงานและปล่อยขบวน ขบวนเคลื่อนตามถนน

สาขธนรัตน์มุ่งสู่สนามบินเสรีไทย

5. เมื่อถึงลานสนามบินเสรีไทยประธานนำประชาชนทั้งหมดร่วมกล่าวคำขอมาพระแม่คงคา เป็นอันเสร็จพิธี แยกย้ายกลับบ้านหรือจะอยู่ร่วมกิจกรรมต่อไปในภาคกลางคืน ได้แก่ ประภคาง นพมาศ , หมอลำ , ภาพยนตร์ เป็นต้น

6. ประชาชนส่วนหนึ่งรับประทานอาหารเสร็จกลับมา พร้อมนำกระทงสวยงาม ปีกุรูป เทียนและดอกไม้เครื่องสักการบูชา ก่อนทำการลอยในอ่างเก็บน้ำห้วยมะโนธิฐานในสิ่งที่มุ่งหวัง พร้อมขอมาต่อพระแม่คงคาทำให้สมาชิกในครอบครัวได้ทำ กิจกรรมร่วมกัน แสดงความกตัญญู กตเวทิต่อหน้าที่ให้ทุนประโยชน์แก่เรา ทั้งยังได้ร่วมชมแสงสีเสียง การจุดดอกไม้ไฟ พลุ ตะไล และการประภคางนพมาศ การแสดงบนเวที สนุกสนานกับมหรสพตลอดทั้งคืน

ขอมาแม่คงคา

สัพพัง อะปะราธัง ขะมะถะ เม ภันเต อุกาสะ ทวารัตนะเยนะ กะตัง, สัพพัง อะปะราธัง ขะมะถะ เม ภันเต

ข้าแต่คงคา ลูกขอวันทา ด้วยประทีปกระทง พระแม่คงคา มีความเมตตา ต่อลูกสูงส่ง คือ น้ำในกาย สามส่วนมั่นคง กายจึงยืนยง ชุ่มชื้นยืนนาน เทวาทรงฤทธิ์ ซึ่งสิ่งสถิต ทุกสายธารา ทั้งผีพรายน้ำ อย่าซ้ำไกรธา ลูกขอขมา อโหสิกรรม อุทกภัย อย่าได้เค็มขี้ อย่าพบพิบัติ ข้องขัดระกำ อย่าให้ชอกช้ำ น้ำท่วมไรนา วันนีวันเพ็ญ พระจันทร์ลอยเด่น เป็นศุภสมัย ลูกจัดกระทง ประสงค์จงใจ นำมากราบไหว้ พระแม่คงคา กรรมชั่วใดใด ทั้งกายวาจา ที่ลูกหยาบซ้ำ กระทำอ้าย ต่อแม่คงคา ชั่วชาติปี ขอแม่จงมี จิตใจเมตตา รับขมาลูกเทอญ

4.3 ระบบความสัมพันธ์ของประเพณีฮิลีสองคลองสิบสี่กับวิถีชีวิตของคนนาญ

ชาวนาญในอดีตครั้งสมัยบ้านกุดนาญมีความผูกพันและพึ่งพาในธรรมชาติเป็นหลักทั้งอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย ปราชญ์ชุมชนผู้ปกครองชุมชนเห็นในสำคัญดังกล่าวจึงจัดให้มีกิจกรรมประเพณีฮิลีสองคลองสิบสี่ขึ้นทุกเดือนเพื่อบูชาในสิ่งเหนือธรรมชาติและสืบสานพุทธศาสนา ชาวนาญจึงมีความเข้มงวดและให้ความสำคัญต่อประเพณีฮิลีสองคลองสิบสี่อย่างมากเชื่อว่าถ้าร่วมกิจกรรมประเพณีฮิลีสองคลองสิบสี่แล้วจะเป็นสิริมงคลกับตัวเอง และส่งผลให้ผลผลิตสมบูรณ์แต่ถ้าขาดการร่วมประเพณีฮิลีสองคลองสิบสี่หรือทำผิดขั้นตอนพิธีกรรมจะส่งผลให้บ้านเมือง อ่อน เกิดเหตุไม่คิดต่อพืชผลไร่นา

หลังจากนั้นประมาณ 20.-30 ปี บ้านกุดนาญเกิดโรคระบาดบ้านเมืองอ่อน จึงได้อพยพมาตั้งหมู่บ้านใหม่ชื่อบ้านเหล่านาญ วิถีชีวิตการทำมาหากินของชาวเหล่านาญยังคงเหมือนเดิมเหมือนครั้งบ้านกุดนาญ มีความศรัทธาอย่างมากที่เชื่อว่าประเพณีฮิลีสองคลองสิบสี่จะช่วยให้ชีวิตมีความเจริญพืชผลอุดมสมบูรณ์และเคารพในพระพุทธศาสนาพระสงฆ์ที่เป็นแบบอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิตตามศีลธรรม ทั้งการสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีมีอย่างมากมายกว้างขวางทั้งปราชญ์ผู้ปกครอง

มีบทบาทสำคัญในชุมชนเป็นแกนนำในการจัดประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ในชุมชนทุกเดือน ชุมชนจึงมีความหวงแหนในประเพณี บ้านเหล่านาคูจึงเป็นช่วงสมัยที่มีความเจริญในด้านประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ของชุมชนอย่างมากชุมชนมีการจัดงานบุญได้แก่ เดือนอ้ายพระสงฆ์เข้ากรรม อ้ายอี่ร่วมกันทำบุญกุศลลาน เดือนสามทำบุญข้าวจี เดือนสี่บุญพะเหวด เดือนห้าบุญสงน้ำ เดือนหก บุญบังไฟ เดือนเจ็ดบุญซำชะ เดือนแปดบุญเข้าพรรษา เดือนเก้าบุญข้าวประดับดิน เดือนสิบบุญข้าวสาก เดือนสิบเอ็ดบุญออกพรรษา เดือนสิบสองบุญกฐิน หมุนเวียนไปตามเดือนนอกจากจะมี ประชาชนในชุมชนร่วมกิจกรรมอย่างมากมายแล้วครอบครัวพ่อแม่ลูกได้ดำเนินกิจกรรมร่วมกัน เกิดการสืบทอดทางวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่นก่อเกิดปราชญ์ชุมชนมากมายความเจริญด้านวัฒนธรรมนี้ ทำให้ประชาชนหมู่บ้านข้างเคียงเข้าร่วมกิจกรรมอยู่เสมอ

ช่วงปี พ.ศ. 2482 — พ.ศ. 2524 ได้เปลี่ยนการปกครองเป็นตำบลนาคูชุมชนมีการพัฒนา ชุมชนให้เจริญขึ้นมีการทำถนนระหว่างหมู่บ้านมีการแบ่งคุ้มการขยายหมู่บ้านให้ใหญ่ขึ้นการใช้ ประโยชน์จากธรรมชาติจึงมากขึ้นป่าไม้และป่าชุมชนลดลง ใน พ.ศ. 2507 กองอำนวยการกลาง รักษาความปลอดภัยแห่งชาติ (กรป. กลาง) ได้เข้ามาตั้งฐานปฏิบัติการในบ้านนาคูอันเนื่องมาจาก ลัทธิคอมมิวนิสต์ที่แผ่ขยายเข้ามาในประเทศไทยและมีฐานปฏิบัติการที่สำคัญในเขตภาคอีสานและ ประชาชนส่วนหนึ่งของบ้านนาคูเข้าร่วมขบวนการคอมมิวนิสต์ทั้งที่เปิดเผยและแอบแฝง ทหารจึง เข้ามาพัฒนาพื้นที่ทั้งด้านถนน การแพทย์ โรงเรียน สาธารณูปโภค การค้าขาย และแนวคิด ประชาธิปไตยเพื่อต่อต้านขบวนการคอมมิวนิสต์ทำให้หมู่บ้านนาคูเจ็บเจ็บประชาชนส่วนหนึ่ง หลบไปใช้ชีวิตอยู่ตามท้องนา ส่วนในชุมชนก็ปิดตัวเงียบในครอบครัวผู้นำชุมชนและปราชญ์ ชุมชนถูกจับตามองจากฝ่ายทหารและขบวนการคอมมิวนิสต์ประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ในช่วงนี้ จึงลดบทบาทลงอย่างมากประชาชนไม่กล้าเข้าร่วมกิจกรรมห้วงในสวัสดิภาพของตนเองทั้งผู้นำก็ หวั่นเกรงในความปลอดภัยของชุมชนประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่บางประเพณีจึงไม่มีการจัด เช่น บุญเข้ากรรม บุญกุศลลาน บุญข้าวจี บุญสงน้ำ บุญบังไฟ บุญซำชะ บุญกฐิน ส่วนที่เหลือให้จัด งานเฉพาะกลางวันและทำกันในระยะเวลานั้นๆห้ามมีมหรสพหรืองานรื่นเริง เช่น บุญเข้าพรรษา บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวสาก บุญออกพรรษา เท่านั้น เมื่องานประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ลด บทบาทลงการถ่ายทอดขั้นตอนและพิธีกรรมของปราชญ์ไม่มีความตระหนักและสำนึกในคุณค่า ความสำคัญของงานประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่จึงลดลงความสามัคคีในชุมชนลดลง จนในที่สุด ชุมชนชาวนาคูขาดการจัดงานประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่

สถานการณ์ความรุนแรงทางการเมืองเป็นอย่างนี้ประมาณ 20 ปี ปราชญ์ ผู้ปกครองที่ ชำนาญในเรื่องประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ได้ล้มหายตายจากไปเป็นอันมากจนในสมัยสุขาภิบาล นาคูมีความพยายามที่จะฟื้นฟูประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่แต่เป็นไปด้วยความลำบากเนื่องจาก ชุมชนขาดผู้นำที่เห็นความสำคัญของประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่อย่างแท้จริงทั้งประชาชนก็มีวิถี ชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปมากมีสิ่งอำนวยความสะดวก การศึกษา หน่วยงานราชการ เทคโนโลยีเจริญ

มากขึ้น ไม่มีเวลาหรือให้ความสำคัญกับงานประเพณีฮัตสึบะสองคองสึบสึงานประเพณีฮัตสึบะสองคองสึบสึจึงจัดได้บางประเพณี เช่น บุญผะเหวด , บุญสงน้ำ , บุญบังไฟ , บุญเข้าพรรษา , บุญข้าวประดับดิน , บุญข้าวสาก , บุญออกพรรษา , บุญกฐิน แต่งงานประเพณีที่เกิดขึ้นมีแต่รูปแบบคุณค่าที่แท้จริง ทั้งยังเกิดประเพณีขึ้นใหม่ได้แก่ แห่เทียนเข้าพรรษา งานประเพณีลอยกระทง แต่ก็สามารถรวมกลุ่มประชาชนให้หันมาร่วมกิจกรรมกันได้อีกครั้งหลังจากที่ห่างเหินกันมานาน

ปัจจุบันความเจริญมากขึ้น ประชาชนต้องต่อสู้กับเศรษฐกิจ ค่าใช้จ่ายที่สูงการทำมาหากิน นอกจากทำนาแล้วต้องมีอาชีพเสริมเช่น การรับจ้าง ค้าขาย อพยพทำงานต่างถิ่น ชุมชนไม่มีเวลาในการพบปะพูดคุยกันชุมชนจึงห่างเหิน ต่างคนต่างทำมาหากิน เด็กและผู้ใหญ่ไม่ค่อยได้อยู่ด้วยกัน สังคมเอาเงินนำหน้า ทุกอย่างทุกกิจกรรมในสังคมจึงเป็นเรื่องเงินและการแข่งขันเห็นแก่ตัวและแก่งแย่งชิงดีกัน ถึงแม้ว่าปัจจุบันองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะเห็นความสำคัญและต้องการจะมีการฟื้นฟูก็ตาม แต่งานประเพณีฮัตสึบะสองคองสึบสึในปัจจุบันมุ่งเน้นความสะดวก รวดเร็วและสามารถรวมตัวประชาชนได้มากๆ เป็นหลัก ได้เฉพาะรูปแบบคุณค่าและความหมายหายไปทำให้ผู้คนที่เข้ามาชมไม่ได้รู้สึกและตระหนักต่อประเพณีดังกล่าว ทำให้ขาดการมีส่วนร่วมและขาดพลังที่จะทำให้ผู้คนเกิดความสามัคคีร่วมกัน จึงมีแค่ความสนุกสนานขาดความต่อเนื่องในแก่นสารของวัฒนธรรม สิ่งที่ตามมาคือชุมชนเกิดความห่างเหินมากขึ้น ครอบครัว เด็กเยาวชนมีปัญหา การทำงานด้านการพัฒนาในชุมชนลดลง

จากอดีตจนถึงปัจจุบันจะเห็นว่าวิถีชีวิตชาวนาคูผูกพันกับธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติเป็นหลักก่อให้เกิดประเพณีฮัตสึบะสองคองสึบสึที่เข้มงวดทั้งขั้นตอนและพิธีกรรมที่นำมาซึ่งความสามัคคีของชุมชนแต่เมื่อธรรมชาติลดน้อยลง การเมืองการปกครองที่เปลี่ยนไปความเจริญด้านวัตถุเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาแทนที่วิถีชีวิตชาวนาคูเปลี่ยนไปส่งผลให้ประเพณีฮัตสึบะสองคองสึที่เคยรุ่งเรืองขาดหายไปแม้ว่าจะพยายามฟื้นฟูแต่คุณค่าความสำคัญที่แท้จริงมีแต่รูปแบบเท่านั้นซึ่งหากเป็นอย่างนี้เรื่อยไปชุมชนจะขาดความสามัคคีความเชื่อมโยงของชุมชนขาดไป ความสัมพันธ์ในครอบครัวลดลง

4.4. แนวทางการฟื้นฟูประเพณีเพื่อสร้างความสามัคคีของประชาชน

จากการศึกษาความสัมพันธ์ของวิถีชีวิตและประเพณีฮัตสึบะสองคองสึพบว่าปัจจัยที่ส่งผลให้ประเพณีฮัตสึบะสองคองสึและความสามัคคีลดหายไป คือ

1. เริ่มจากความเจริญที่เข้ามาสู่ชาวนาคูในยุคการพัฒนาของหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ตามนโยบายของรัฐบาล จอมพล ปอ พิบูลย์สงคราม นำความเจริญเข้าสู่ชุมชน ทำให้วิถีชีวิตชนบทแบบเดิมของชาวนาคูเปลี่ยนสู่สังคมเมือง สังคมเศรษฐกิจที่มีการค้าขายมากขึ้นชุมชนเริ่มเหินห่างจากประเพณีฮัตสึบะสองคองสึ

2. เมื่อความเจริญมากขึ้นความต้องการใช้เทคโนโลยีมากขึ้นปัจจัยลดน้อยลงการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนเป็นสังคมเมือง ชาวนาคูเหินห่างจากธรรมชาติหันพึ่งพาสิ่งอำนวยความสะดวกมากขึ้น

ความเชื่อและถ้อยมั่นในธรรมชาติและความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติจำพวก ผี แถน บาปบุญคุณโทษ ระบบฮัตคองคำสอนหายไป

3.เทคโนโลยีที่พัฒนาขึ้น สื่อโทรทัศน์ วิทยุ มากขึ้นและเข้าถึงทุกคนส่งผลให้ชาวนาตูสนใจในสื่อไม่มีเวลาในการศึกษาประเพณีฮัตคองสองคองสิบสี่หรือร่วมกิจกรรมที่วัดทั้งยังยึดมั่นและเรียนแบบค่านิยมจากสื่อโทรทัศน์

4.จากการศึกษาที่สูงขึ้น หน่วยงานราชการที่มากขึ้น ส่งผลให้ความเชื่อความศรัทธาส่งที่ยึดถือ เช่น ผีบรรพบุรุษ ผีแถน เปลี่ยนไปมุ่งเชื่อตัวเอง , คุณค่าเงิน , แนวคิดแบบวิทยาศาสตร์ ระบบข้าราชการ , การศึกษา มากขึ้น

5.ระบบการปกครองที่แบ่งเป็นรายหมู่บ้าน มีตัวแทนจากชุมชนหลายกลุ่ม เช่น สมาชิกสภาเทศบาล , ผู้ใหญ่บ้าน , ผู้นำคุ้ม , กรรมการชุมชน ก่อให้เกิดแนวคิดด้านการปกครองที่แตกต่างกันมากขึ้น แบ่งพรรคพวกมากขึ้นความสามัคคีจึงลดน้อยลง

จากปัจจัยที่พบในการศึกษาความสัมพันธ์ของวิถีชีวิตและประเพณีฮัตคองสองคองสิบสี่ทำให้คาดหมายว่าในอนาคตชาวนาตูจะมีสังคมและวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป ความช่วยเหลือกันในสังคมหายไป ทั้งจิตใจที่ดั่งใจหายไป ไม่มีความเกรงกลัวบาปบุญความสัมพันธ์ฉันพี่น้อง หายไปมีแต่การแก่งแย่งชิงดีกัน ผู้คนไม่ทราบความสัมพันธ์เครือญาติตระกูลตนเองส่งผลให้องค์กรหรือคนภายนอกเข้ามามีบทบาทสำคัญในการตัดสินใจและปัญหาและความขัดแย้ง เช่น ตำรวจ ทนาย ศาล เป็นต้น ชุมชนขาดความไว้วางใจกันและกัน

จากความคาดหมายที่ค้นพบทำให้ชุมชนร่วมกันวิเคราะห์สาเหตุและความสัมพันธ์ร่วมกัน จึงคิดหาแนวทางการฟื้นฟูความสามัคคีให้กลับคืนมาสู่ชุมชน ได้แก่

1.ติดตามระบบเครือญาติทั้งหมดของชาวนาตูจากตระกูลใหญ่ในอดีตจนถึงปัจจุบันเพื่อฟื้นฟูความสัมพันธ์เชื่อมโยงในระบบเครือญาติความเป็นพี่น้องให้กลับมาโดยจัดวันรวมญาติให้เยาวชนช่วยกันสืบย้อนตระกูลตนเองเพื่อให้ทราบความสัมพันธ์โดยใช้เครื่องมือผังเครือญาติเข้ามาช่วยและฟื้นฟูระบบศีลเชื่อเข้ามาร่วมสนับสนุนแนวคิด

2.ฟื้นฟูระบบความอาวุโส กระบวนการสังคม ได้แก่ ล่าม ว่าความ ขอบมา เป็นต้นเพื่อนำสู่การแก้ปัญหาและความขัดแย้งในชุมชนสร้างแนวคิดการใช้ระบบล่ามสร้างโรงเรียนล่ามเพื่อสร้างล่ามที่มีคุณภาพและเข้าใจในบทบาทของคนเหมือนในอดีตทั้งค้นหาผู้อาวุโสร่วมเป็นสภาท้องถิ่นในการตัดสินใจและแก้ไขความขัดแย้งในชุมชนภายใต้แนวคิดชุมชนแก้ไขชุมชนร่วมกัน

3. ฟื้นฟูระบบคำสั่งสอนตามระบบคองสิบสี่ เพื่อสร้างความไว้วางใจเชื่อใจในครอบครัวและชุมชนและเคารพในผู้อาวุโส ความเป็นผู้นำชุมชน

4.ฟื้นฟูบุญเดือนสี่บุญบวชบุญฮุด เพื่อให้ชุมชนร่วมสร้างศรัทธาความสามัคคีในชุมชนให้ชุมชนมีโอกาสร่วมดำเนินกิจกรรมแบ่งบทบาทหน้าที่และสร้างกิจกรรมบุญที่ตรงตามฮัตคองสองคองสิบสี่อย่างแท้จริงภายใต้ความหมายและคุณค่าที่ถูกต้อง

บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย

5.1 บทสรุป

หมู่ที่ 12 บ้านนาคูพัฒนา ตำบลนาคู อำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ลาว และภูไท ในอดีตมีวิถีชีวิตที่พึ่งพาธรรมชาติ มีประเพณีวัฒนธรรมที่อิงตามฮีตสิบสองคองสิบสี่ ชุมชนสมัครสมานสามัคคีช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ปัญหาด้านสังคมน้อยมีความเคารพยำเกรงใน ประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ศาสนาและความนับถือผู้ที่อาวุโส

ปัจจุบันสังคมก้าวเข้าสู่ยุคเทคโนโลยีที่ทันสมัยมากขึ้น ชุมชนต่างคนต่างอยู่ คนไม่ค่อยได้ พุดคุย ต่างคนต่างทำมาหากิน ความสามัคคีจึงลดน้อยถอยลง แตกต่างจากสมัยอดีตที่มีความเอื้อเฟื้อ ซึ่งกันและกันและผู้คนในชุมชนมีความสามัคคีกัน จุดหนึ่งที่สังเกตได้คือ ชุมชนยังมีวัฒนธรรม ประเพณีที่เหนียวแน่นและผู้คนยังยึดถือปฏิบัติกันอย่างเคร่งครัด จุดนี้จึงนำมาสู่การศึกษาประเพณี ฮีตสิบสองคองสิบสี่หมู่ 12 โดยการค้นหาคคุณค่าและความหมายของประเพณีทั้งสิบสองเดือน เพื่อนำมาฟื้นฟูความสามัคคีของชุมชน

วัตถุประสงค์ของงานวิจัย ศึกษาวิถีชีวิตและประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ของคนนาคู ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันค้นหาคคุณค่า ความหมาย และระบบความสัมพันธ์ของประเพณีฮีตสิบสอง คองสิบสี่กับวิถีชีวิตของคนนาคูเพื่อหาแนวทางการฟื้นฟูประเพณีเพื่อสร้างความสามัคคีของ ประชาชนโดยใช้กระบวนการศึกษาแบบมีส่วนร่วมของชุมชนซึ่งได้ผลการศึกษา ดังนี้

1. วิถีชีวิตและประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ของคนนาคูตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ความเชื่อในสมัยอดีตวิถีชีวิตรอบหนึ่งปีมีพิธีกรรมฮีตสิบสองทุกเดือนแสดงออกถึงความ เชื่อและความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในสังคมกับพุทธศาสนา ระหว่างคนกับธรรมชาติ และระหว่าง คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ มีวัฏจักรการทำมาหากินแรกเริ่มเมื่อถึงเดือนหก เข้าสู่ช่วงฤดูการทำนา เตรียมหว่านกล้า ไถนา อย่างเข้าเดือนเจ็ดเดือนแปด ปักดำข้าว เดือนเก้าเดือนสิบข้าวเขียวเจริญงอก งามหมั่นดูแลน้ำในท้องนามิให้ขาด เดือนสิบเอ็ดเดือนสิบสองข้าวแก่หน้าดีทั้งท้อง เดือนธันวาคม เกี่ยวข้าวคอข้าวจั่น ลงแขกช่วยเหลือกันขนข้าวเข้าลาน เดือนยี่นวดข้าวนอนเฝ้ากองข้าว เดือนสาม เดือนสี่ เดือนห้า งวดการทำนาทำบุญเรื่อยมามีความสุขอยู่กันแบบพอเพียง

วัฒนธรรมประเพณีของชาวนาจะเกี่ยวพันกับธรรมชาติและ ความเชื่อในสิ่งเหนือ ธรรมชาติส่งผลให้ชุมชนมีความผูกพันกับธรรมชาติก่อเกิดวัฒนธรรมการเลี้ยงผีปู่ตา ผีตาแฮก ผี บรรพบุรุษ และวัฒนธรรมการสร้างบ้านเรือนเครื่องแต่งกาย การรักษาพยาบาล ที่เป็นเอกลักษณ์ แบบอย่างเดียวกัน

ชุมชนชาวนาคูมีความเคารพและยึดมั่นในความเป็นต้นแบบของผู้นำและผู้สูงอายุทั้งยัง ศรัทธาในผีบรรพบุรุษ ผีบ้านผีเมือง มีฮีตคองเดียวกันโดยผ่านกระบวนการทางสังคมที่ช่วยสมาน

ความสามัคคีและใกล้ชิดความขัดแย้งในชุมชนทำให้ชุมชนอยู่กันอย่างสามัคคีพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน

ชาวนาภูมิคำนานการยึดถือฮีตสิบสองกองสิบสี่มาแต่ครั้งในอดีตคงจะเห็นได้จากการสืบทอดพิธีกรรมของปราชญ์ปัจจุบัน การบันทึกในโบราณของปราชญ์ที่ตกทอดกันมาหรือการบอกเล่าของผู้สูงอายุที่กล่าวถึงประเพณีฮีตสิบสองกองสิบสี่ที่มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตชาวนาอย่างแน่นแฟ้นเกี่ยวกับฮีตสิบสองนั้นถือเป็นประเพณีเกี่ยวกับการทำบุญที่มีประจำเดือนของชาวนาในอดีต เป็นการผสมผสานระหว่างแนวคิดของพุทธพราหมณ์ และผี เพราะรากฐานเดิมเชื่อในเรื่องภูติผีปีศาจ วิญญาณ เปรต เทวดาอารักษ์ต่าง ๆ ที่เชื่อกันว่ามีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของผู้คน เชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ภูติผีที่มองไม่เห็นตัวจะมีอิทธิพลต่อชีวิตตั้งแต่เกิดจนตายความอุดมสมบูรณ์ภาวะความแห้งแล้ง น้ำท่วม ความแปรปรวนทางสภาวะอากาศ ฤดูกาลต่าง ๆ นำเอาพิธีกรรมศาสนาพุทธเข้าไปผสมผสาน มีพระสงฆ์องค์เจ้าเข้าไปมีส่วนร่วม มีพระเป็นผู้นำในบางพิธีเพื่อความสมบูรณ์ของแนวคิดและพิธีการ โดยแยกเป็น

1. บุญที่เกี่ยวกับพระสงฆ์โดยตรง บุญลักษณะนี้จะมี 6 บุญ หรือ 6 เดือน คือ บุญเข้ากรรม บุญข้าวจี บุญบวชบุญสด บุญเข้าพรรษา บุญออกพรรษา และ บุญกฐิน
2. บุญที่เกี่ยวกับการทำมาหากิน บุญลักษณะนี้จะเกี่ยวกับการขอพรหรือบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ลดบันดาลความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ จะมีอยู่ 2 บุญ คือ บุญคูณลาน และบุญบังไฟ
3. บุญเกี่ยวกับขวัญกำลังใจในการดำรงชีพ บุญลักษณะนี้เกิดขึ้นภายใต้ความเชื่อที่ว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะอำนวยความสุข สวัสดิภาพให้มี 2 บุญ คือ บุญสงน้ำและบุญฆ่าชะ
4. บุญที่เกี่ยวกับความกตัญญู บุญลักษณะนี้จะเน้นการทำบุญอุทิศเป็นสำคัญมี 2 บุญ คือ บุญข้าวประดับดินและบุญข้าวสาก

กองสิบสี่ประเพณีของชาวบ้าน เป็นวัฒนธรรมและกฎกติกาของชุมชนหรือวิถีชีวิตของชุมชน ได้แก่ ฮีตเจ้ากองขุน , ฮีตท้าวกองเพี้ย , ฮีตไพร่กองนาย , ฮีตบ้านกองเมือง , ฮีตปู่กองย่า , ฮีตพ่อกองแม่ , ฮีตสะใก่อกองเขย , ฮีตปู่กองลุง , ฮีตลูกกองหลาน , ฮีตเฒ่ากองแก่ , ฮีตปู่กองฮีตเดือน , ฮีตไร่กองนา , ฮีตวัดกองสงฆ์ , ฮีตเจ้ากองเมือง

2. ระบบความสัมพันธ์ของประเพณีฮีตสิบสองกองสิบสี่กับวิถีชีวิตของคนนา

จากอดีตก่อตั้งเป็นบ้านภูคนาภูมิประเพณีฮีตสิบสองกองสิบสี่มีความสำคัญต่อชุมชนในการเป็นสิ่ขงบวชสิ่งเหนือธรรมชาติและเป็นการสืบสานตำนานพุทธศาสนาให้บันดาลให้ชีวิตมีความเจริญพืชผลมีความอุดมสมบูรณ์ ประชาชนจึงร่วมจัดกิจกรรมประเพณีฮีตสิบสองกองสิบสี่ทุกเดือนหลังจากนั้นชุมชนภูคนาภูมิโรคระบาดจึงอพยพมิดั้งถิ่นฐานใหม่เรียกว่า บ้านเหล่านาภูมิ ปราชญ์ชุมชนผู้นำชุมชนมีบทบาทที่สำคัญต่อชุมชนจึงเป็นแกนนำที่สำคัญในการจัดงานประเพณีฮีตสิบสองกองสิบสี่ ประกอบกับความเชื่อและความศรัทธาของประชาชนที่มีมากขึ้นจึงทำให้ช่วงสมัยนี้

เป็นช่วงความเจริญสูงสุดของประเพณีฮิลิบสองกองสิบที่มีการรวมตัวกันจัดงานประเพณีฮิลิบสองกองสิบสีทุกเดือน

ช่วงปี พ.ศ. 2482 — พ.ศ. 2524 เกิดความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างขบวนการคอมมิวนิสต์และรัฐบาลมีการจัดตั้งหน่วย กองอำนาจการกลางรักษาความปลอดภัยแห่งชาติ ในบ้านนาคูมีการแย่งชิงมวลชลกันและกันประเพณีฮิลิบสองกองสิบสีจึงลดบทบาทลงอย่างมากการจัดงานประเพณีบางกิจกรรมหรือให้จัดกิจกรรมได้เฉพาะช่วงกลางวันเพื่อสวัสดิภาพของชีวิตชุมชนจึงห่างเหินและขาดการถ่ายทอดถือว่าเป็นช่วงที่หดหายไปของประเพณีฮิลิบสองกองสิบสี

ปัจจุบันความเจริญมากขึ้น ประชาชนต้องต่อสู้กับเศรษฐกิจ ต่างคนต่างทำมาหากิน ไม่มีเวลาในการพบปะร่วมกิจกรรมกันและกัน แม้ว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนจะพยายามฟื้นฟูงานประเพณีฮิลิบสองกองสิบสีแต่งานที่เกิดขึ้นมีเพียงรูปแบบขาดคุณค่าและความหมายที่แท้จริงขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนขาดพลังที่จะทำให้ผู้คนเกิดความสามัคคีร่วมกัน

3. แนวทางการฟื้นฟูประเพณีเพื่อสร้างความสามัคคีของประชาชน

จากสถานการณ์ปัจจุบันในอนาคตชวนาจะจะมีสังคม เห็นแก่ตัว ไม่มีความเกรงกลัวบาปบุญความสัมพันธันท์ที่พี่น้องหายไปแก่งแย่งชิงดีกัน ขาดความไว้วางใจกันและกันในชุมชน สังคมจะกลับคืนสู่ความสามัคคีสู่ชุมชนได้ดำเนินกิจกรรม ได้แก่ 1. การติดตามระบบเครือข่ายทั้งหมดของชวนาเพื่อฟื้นความสัมพันธเชื่อมโยงในระบบเครือญาติความเป็นพี่น้องให้กลับมาและฟื้นฟูระบบศีลเชื่อเข้ามาร่วมสนับสนุนแนวคิด 2. ฟื้นฟูระบบความอาวุโส ระบบสังคม เพื่อแก้ปัญหาและความขัดแย้งในชุมชน 3. ใช้ระบบคำสั่งสอนตามระบบกองสิบสี เพื่อสร้างความไว้นื้อเชื่อใจในครอบครัวและชุมชนและเคารพในผู้อาวุโส ความเป็นผู้นำชุมชน 4. จัดกิจกรรมงานบุญเดือนสี่บุญบวชนาค เพื่อให้ชุมชนร่วมสร้างศรัทธาความสามัคคีในชุมชน

5.2. ผลที่เกิดขึ้นจากงานวิจัย

กระบวนการศึกษาวิจัย ประเพณีฮิลิบสองกองสิบสีเป็นการสืบค้นหาข้อมูล เพื่อรวบรวมเป็นองค์ความรู้นำเสนอต่อชุมชนเพื่อหาแนวทางการฟื้นฟูและสร้างความสามัคคีในชุมชนร่วมกัน โดยช่วยกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชน ทีมวิจัยชุมชนเป็นคนของชุมชนที่ประสานกันระหว่างผู้ใหญ่และเยาวชน หน่วยงานพัฒนาในชุมชน เป็นการร่วมสืบค้นและศึกษาทำความเข้าใจไปพร้อมกันจึงก่อให้เกิดผลดีต่อชุมชนหลายประการ ดังนี้

1. ทีมวิจัยท้องถิ่น เป็นตัวขับเคลื่อนสำคัญในกระบวนการวิจัย ซึ่งทีมประกอบด้วย นักวิชาการ เจ้าหน้าที่สถานีอนามัย ผู้นำชุมชน อสม. และเยาวชนในชุมชน มารวมตัวกันเป็นทีมวิจัยเพื่อร่วมศึกษาและใช้กระบวนการด้านการวิจัยในชุมชน ส่งผลให้ทีมวิจัยมีความเปลี่ยนแปลง ดังนี้ ประการแรก ทีมวิจัยรู้จักแนวคิดการวิจัยเพื่อท้องถิ่นและกระบวนการวิจัยที่นำมาใช้สามารถพัฒนาศักยภาพตัวเองในการสืบค้นรวบรวมวิเคราะห์ข้อมูลได้ เช่น การทำงานเป็นทีมรู้จักการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบตามความสามารถของแต่ละคน, รู้จักการสัมภาษณ์บุคคลเชิงลึกที่ต้องรู้จักใช้คำถาม

ที่ง่ายเข้าใจง่ายและสอบถามให้ได้ข้อมูลที่เจาะลึกปลีกย่อยมากที่สุด , เข้าใจการดำเนินกระบวนการกลุ่มที่ต้องตรวจสอบข้อมูลหรือสอบถามข้อมูลปลีกย่อยให้ได้ครบทุกคน , รู้จักการบันทึกประเด็นหัวข้อสำคัญจากการทำกิจกรรมกลุ่ม รู้จักการนำข้อมูลมารวบรวมหรือแบ่งปันความรู้ที่ตนเองได้รับจากการสัมภาษณ์เรียงร้อยเป็นเรื่องราวมาร่วมกัน รู้จักการเขียนที่ถูกต้อง ประการที่สอง ทีมวิจัยได้สัมผัสและศึกษาข้อมูลด้วยตนเองเหมือนตนเองกำลังสืบค้นความเป็นมาของตนเองสร้างความหวงแหนต่อชุมชนของตนเขาวชนรู้จักวิถีความเป็นมาของตนประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ของตนเอง ประการที่สาม ทีมวิจัยเข้าใจกระบวนการวิจัยนำแนวคิดการวิจัยท้องถิ่นเผยแพร่สู่ครอบครัวและเพื่อนบ้าน และปรับใช้กับชีวิตประจำวันทั้งความเป็นนักวิจัยในตัวเองทีมวิจัยจะมีการสืบค้นข้อมูลอยู่ตลอดเวลากับผู้สูงอายุในครอบครัวและชุมชน

2. ชุมชน กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ชุมชนมีส่วนร่วมทุกขั้นตอนจึงส่งผลดีต่อชุมชน ได้แก่ จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้สูงอายุมีโอกาสได้ถ่ายทอดความหลังและภูมิปัญญาสู่ผู้วิจัยที่สอบถามผู้นำทางธรรมชาติได้ถ่ายทอดประวัติความหลังของการปกครองในอดีต กลุ่มวัยทำงานได้ถ่ายทอดบรรยากาศที่พบเจอในอดีต และทุกกลุ่มอายุในชุมชนร่วมกันวิเคราะห์สถานการณ์ชุมชนในปัจจุบันและแนวทางการพัฒนาความสามัคคีให้ชุมชน สร้างความสนใจตระหนักและหวงแหนประเพณีภูมิปัญญาชุมชนต้องการมีสังคมที่สามัคคีและเจริญด้านวัฒนธรรมประเพณีเหมือนในอดีตต้องการเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มดังเช่นการประชุมเพื่อนำเสนอข้อมูลต่อชุมชนทุกคนเข้าร่วมกันมากทั้งเด็กผู้ใหญ่ผู้สูงอายุทั้งในชุมชนอื่นก็เข้าร่วมอย่างหนาตา สอบถามวันเวลาที่จะทำกิจกรรมฟื้นฟูประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ และผู้สูงอายุมักจะรวมกลุ่มกันพูดคุยกันเรื่องวิถีชีวิตความหลังอยู่เสมอ กลุ่มเยาวชนชักชวนผู้เฒ่าผู้แก่พ่อแม่ในประวัติความเป็นมาของชุมชนอยากรู้จักประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ในอดีต

3. องค์การที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาในพื้นที่ เช่นวัด เทศบาลตำบลนาเกลือ สถานีอนามัย นำการศึกษาวิถีชีวิตความเป็นมาของชาวนาเกลือสู่ชุมชนฟังก่อนดำเนินกิจกรรมเพื่อสร้างความเข้าใจทั้งเทศบาลตำบลนาเกลือผู้นำระดับท้องถิ่นเล็งเห็นความหมายและคุณค่าประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ที่ชัดเจนและค้นพบปราชญ์ ผู้นำทางธรรมชาติที่มีภูมิความรู้ซึ่งควรนำข้อมูล ปราชญ์ ผู้นำ มาใช้ในการส่งเสริมงานประเพณี ฮีตสิบสองคองสิบสี่ในท้องถิ่น

5.3 บทเรียนที่ได้รับจากการทำวิจัย

โครงการกระบวนการศึกษาวิจัย ประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่เพื่อสร้างความสามัคคีหมู่ 12 เป็นการใช้กระบวนการการมีส่วนร่วมของชุมชน ตั้งแต่การสืบค้นข้อมูล ศึกษาสถานการณ์ปัจจุบันเรียนรู้ความสัมพันธ์ของวิถีชีวิตและประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ จนนำไปสู่การหาแนวทางในการฟื้นฟูประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่เพื่อสร้างความสามัคคีในชุมชน จากการวิจัยครั้งนี้สามารถสรุปบทเรียนดังนี้

1. ประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ และวิถีชีวิต และความเชื่อยังคงเป็นฐานด้านความคิด

และความเชื่อมโยงกันของคนกลุ่มคนในชุมชนชาวนาคูแม้ว่าจะลดน้อยลงในปัจจุบัน เช่น เมื่อพูดถึงประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ และวิถีชีวิต ผู้สูงอายุทุกคนจะร่วมกิจกรรมหรือพูดคุยด้วยอย่างไม่รู้จักเบื่อหน่ายและมีใบหน้าที่มีความสุข ทั้งสนับสนุนแนวคิดในการศึกษาและฟื้นฟูประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่

2. การจัดการเรียนรู้ร่วมกัน โดยกระบวนการวิจัย สร้างแรงกระตุ้นในชุมชนเกิดความภูมิใจและหวงแหนในชุมชน เช่น ปราชญ์ชุมชนจะเดินทางมาก่อนเวลาเพื่อพูดคุยแลกเปลี่ยนกันก่อนการจัดกิจกรรมทุกครั้ง , ผู้ร่วมกิจกรรมกลุ่มจะถามไถ่ในกิจกรรมและมีความประสงค์อยากร่วมกิจกรรมกลุ่มอีกครั้ง , คนที่เข้าร่วมกิจกรรมกิจกรรมมีความอยากรู้ในผลการศึกษาวิจัยอยู่เสมอ , ลูกหลานเยาวชนถามไถ่ให้ผู้สูงอายุเล่าความหลังให้ฟัง

3. ทีมวิจัยต้องสร้างความสนิทสนมกันให้มากเพื่อผลในการรวบรวมข้อมูลร่วมกัน และสร้างความไว้วางใจกับชุมชนในการดำเนินกระบวนการวิจัย เช่น ต้องให้ผู้ให้สัมภาษณ์เข้าใจวัตถุประสงค์การวิจัยก่อนการสัมภาษณ์ทุกครั้ง

4. การวางรูปแบบขั้นตอนการเก็บข้อมูลมีความสำคัญอย่างมาก ต้องมีการเก็บซ้ำหลายรอบเพื่อความถูกต้อง การเตรียมทีมวิจัยต้องทำการฝึกซ้อมการเก็บข้อมูลและพูดคุยก่อนทำการเก็บจริง การเก็บข้อมูลรายบุคคลเป็นสิ่งสำคัญมากที่สุดเนื่องจากผู้ให้สัมภาษณ์มีเวลาและเอกภาพในการเสนอความคิดอย่างเต็มที่จึงต้องเก็บอย่างละเอียด การเก็บข้อมูลกลุ่มเป็นการนำข้อมูลมาร้อยเรียงภายใต้การตรวจสอบร่วมกันเป็นกลุ่มแต่จะมีอุปสรรคในเรื่องความเกรงใจและการแสดงออกที่มากเกินไปของผู้เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มต้องมีเวลาในการหยุดพักหรือใช้ทีมวิจัยในการหยุดการแสดงความคิดเห็น

5. การศึกษาข้อมูลงานวิจัยท้องถิ่นทำการศึกษาตลอดเวลาโดยไม่ยึดติดสถานที่หรือเวลา เนื่องจากข้อมูลอาจจะแตกยอดและมีรายละเอียดมากขึ้นเมื่อไม่อยู่ในสถานการณ์ที่ต้องตอบแบบสัมภาษณ์หรือเวทีกลุ่ม

5.4 ปัญหาและอุปสรรคในการวิจัย

1. ทีมวิจัยมีการทำหน้าที่ที่ต่างกันจึงยากในการทำกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่องแต่ต้องมีการเชื่อมโยงกันโดยมีการนัดพูดคุยกันทุกสัปดาห์

2. ทีมวิจัยทุกคนขาดประสบการณ์ในการทำงานวิจัยมาก่อนจึงยากในการทำความเข้าใจและต้องใช้เวลาในการศึกษาและพัฒนาศักยภาพตนเองดังนั้นการเก็บข้อมูลในช่วงแรกจึงเป็นการฝึกการใช้กระบวนการวิจัย

3. กลุ่มเยาวชนยังขาดการเข้าร่วมกระบวนการวิจัยทั้งหมดทำให้ไม่เข้าใจในการศึกษาวิจัยท้องถิ่นร่วมกัน

5.5 อภิปรายผล

5.5.1 งานวิจัยกับการขับเคลื่อนทางสังคม งานวิจัยเป็นการสร้างทีมวิจัยร่วมมือกันระหว่างประชาชนหมู่ 12 ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน , ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน , อสม. , กลุ่มแม่บ้าน , เยาวชน เจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลนาคู และสถานีนามัยบ้านนาคูซึ่งเป็นเครือข่ายด้านการพัฒนาในชุมชนที่ปฏิบัติงานร่วมกันในชุมชนร่วมกันมาก่อนจึงเป็นจุดเด่นอย่างหนึ่งของทีมวิจัย ทีมวิจัยคาดหวังว่าการศึกษาฮิตสิบสองกองสิบสี่ จะเป็นเป็นข้อมูลและแนวทางที่จะส่งผลให้มีกิจกรรมที่ให้ประชาชนหมู่ 12 มีความสามัคคี มีความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมร่วมกันจากทุกกลุ่มในชุมชน ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้เฒ่าผู้แก่ พระ เด็ก และหน่วยงานราชการ เทศบาล เห็นความสำคัญนำแนวคิดข้อมูลที่ศึกษาปรับใช้กับกิจกรรมประเพณีในชุมชน เช่น งานบุญข้าวจี , งานแห่เทียน เป็นต้นสร้างคุณค่าความหมายกิจกรรมเพื่อประโยชน์ของชุมชน

5.5.2 ความสอดคล้องเชื่อมโยงการศึกษาวิจัย การศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องมีสอดคล้องและเชื่อมโยงกับงานวิจัยที่ศึกษาโดยสามารถเพิ่มรายละเอียดให้ชัดเจนมากขึ้นในด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมาของฮิตสิบสองกองสิบสี่ของแต่ละเดือนและเชื่อมโยงถึงวิถีชีวิตของคน ทั้งในด้านความเชื่อในคุณค่าของแต่ละฮิตสิบสองกองสิบสี่ที่จะส่งผลต่อชีวิต ครอบครัวและชุมชนในด้านความเป็นสิริมงคล ความกตัญญู ส่งผลต่อผลผลิตเกษตรกรรม และความหมายที่ต้องทุกคนต้องปฏิบัติเพื่อให้เกิดขวัญกำลังใจ บาปบุญที่จะลดบาปลดลาให้มีความอยู่เย็นเป็นสุข และสืบสานพุทธประวัติพุทธศาสนา สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น การยึดมั่นถือมั่นในกอง สิบสี่ส่งผลให้ครอบครัวมีความสุข สังคมสามัคคี ซึ่งงานวิจัย และงานเขียนที่เกี่ยวข้องกับฮิตสิบสองกองสิบสี่ทั้งหมดล้วนกล่าวถึงผลที่ตามมาเหมือนกันกับงานวิจัยที่ศึกษา

5.5.3 ภาพรวมของประเด็นวิจัยกับผู้เกี่ยวข้อง ผู้ที่มีส่วนร่วมในการวิจัยได้แก่ ปราชญ์ชุมชน ผู้นำชุมชน พระ เยาวชน ภาคีที่มีส่วนร่วม ได้แก่ เทศบาลตำบลนาคู , สถานีนามัยบ้านนาคู ล้วนมองว่าประเด็นการวิจัยเป็นเนื้อหาที่น่าสนใจเหมาะสำหรับประชาชนชาวนาคูในสถานการณ์ปัจจุบันที่มีการแก่งแย่ง เศรษฐกิจรัดตัว เทคโนโลยีเจริญก้าวหน้า สังคมห่างเหิน ปัญหาเยาวชนทั้งเป็นประเด็นวิจัยที่ชุมชนอยากรู้อยากศึกษาพร้อมมีความเชื่อเหมือนกันว่าถ้าฮิตสิบสองกองสิบสี่ กลับคืนมาได้ความสามัคคีหรือความเป็นพี่น้องเช่นในอดีตจะกลับมาอีกครั้งและคาดหวังว่าประเด็นวิจัยนี้จะเป็แนวทางในการรวบรวมประวัติความเป็นมาของชาวนาคู ตำนานฮิตสิบสองกองสิบสี่ที่มีคุณค่าของชาวนาคูได้อย่างสมบูรณ์เพื่อเผยแพร่สู่และเป็นสมบัติของชุมชนต่อไป

5.5.4 การเรียนรู้ของทีมวิจัย ศักยภาพที่เพิ่มขึ้นจากการศึกษาวิจัยทำให้ทีมวิจัยมีการเรียนรู้ และศักยภาพเพิ่มขึ้นดังนี้

1. มีการนำเยาวชนเข้าร่วมทีมวิจัยเพื่อช่วยบันทึกและเป็นการสร้างจิตสำนึกในเรื่อง ประเพณีฮิตสิบสองกองสิบสี่ นื่องอุมาพร สิมสารพรพูดว่า “คิดว่างานบุญเป็น

เรื่องของผู้นำ แต่ความจริงแล้วมันเป็นเรื่องของทุกคนว่าผู้นำหรือเด็กน้อย ทุกคนมีส่วนทำบุญนำกันหมด”

2. ทีมวิจัยมีความสามารถในการสัมภาษณ์เชิงลึกตามประเด็นวิจัย
3. ทีมวิจัยสามารถจับบทเนื้อหาได้อย่างละเอียดและตรงประเด็น
4. ทีมวิจัยเรียนรู้การตรวจสอบข้อมูลร่วมกัน โดยแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างทีมวิจัย
5. ทีมวิจัยสามารถจัดเวทีประชาคมได้ตามกระบวนการ
6. ทีมวิจัยมีการคิดและวิเคราะห์ร่วมกันที่มีเหตุและผลร่วมกัน
7. ทีมวิจัยสามารถเผยแพร่อธิบายผลการศึกษากับทีมวิจัยและชุมชนเข้าใจ
8. ทีมวิจัยสามารถนำแนวคิดกระบวนการในการศึกษาวิจัยปรับใช้กับงานประจำ เช่น การประชุมชุมชน , งานอสม. , กลุ่มอาชีพ เป็นต้น

5.5.5 ความร่วมมือจากการวิจัย การศึกษาวิจัยอิตลิสสองคลองสิบสี่ต้องสร้างการมีส่วนร่วมในทุกภาคส่วนทั้ง เทศบาลตำบลนาเกลือและสถานีอนามัยบ้านนาเกลือ การมีส่วนร่วมของชุมชน ได้แก่ พระ ผู้เฒ่าผู้แก่ ผู้นำชุมชน แม่บ้าน เยาวชน เพื่อให้ทุกคนเป็นส่วนหนึ่งในวิจัย การให้ข้อมูลและเสนอแนะความคิดเห็นร่วมกันเพื่อการพัฒนางานวิจัยที่ก้าวไปพร้อมกันทั้งชุมชน หากขาดความร่วมมือระหว่างชุมชนและภาคีเข้าร่วมการวิจัยในครั้งนี้ก็จะได้เพียงข้อมูลแบบรูปเล่ม ขาดความหมายและคุณค่าความเป็นเจ้าของร่วมกันของชุมชนขาดการขับเคลื่อนชุมชน จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องศึกษาวิจัยร่วมกันทุกภาคส่วนและทุกกลุ่มมีส่วนร่วมในการวิจัย

5.6 ข้อเสนอแนะ

1. การวิจัยครั้งนี้ ทำให้ชุมชนเข้าใจในความเป็นมาของตนเองและตระหนักและเห็นคุณค่าในประเพณีอิตลิสสองคลองสิบสี่ที่มีผลต่อชุมชนในอดีต ดังนั้นการฟื้นฟูประเพณีอิตลิสสองคลองสิบสี่ควรส่งเสริมให้มีการดำเนินการในชุมชนเพื่อให้เกิดความสามัคคีที่ยั่งยืน
2. การวิจัยในครั้งนี้ ทำให้ทีมวิจัยเข้าใจกระบวนการการศึกษาและค้นหาปัญหาและสิ่งที่ต้องการรู้ในชุมชน ดังนั้นควรส่งเสริมให้มีการวิจัยร่วมกันในท้องถิ่นมากขึ้นนำกระบวนการการมีส่วนร่วมมาใช้ในชุมชนให้มากที่สุด
3. การวิจัยครั้งนี้ทำให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างคนและธรรมชาติ สิ่งเหนือธรรมชาติ พุทธศาสนาที่ส่งผลให้ประเพณีอิตลิสสองคลองสิบสี่มีคุณค่าในการสร้างความสามัคคี ดังนั้นควรส่งเสริมความเชื่อให้กลับคืนมา สร้างความหวงแหนในทรัพยากร และทำนุบำรุงศาสนาให้รุ่งเรือง
4. การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วม ทีมวิจัยหลากหลายวิชาชีพ และระดับความรู้ สกวก ความเสริมทักษะกระบวนการวิจัยเพื่อสร้างความเข้าใจและมั่นใจในการทำงานของทีม
5. ประเพณีอิตลิสสองคลองสิบสี่เป็นกลวิธี โบราณที่สร้างให้คนรู้จักตอบแทนธรรมชาติ สิ่งเหนือธรรมชาติ พุทธศาสนาที่สอดคล้องกับกระบวนการที่ก่อให้เกิดความผูกพันและสามัคคีร่วมกันในสังคม ดังนั้นการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืนควรพัฒนาด้านวัตถุควบคู่กับประเพณีอิตลิส

สองกองสิบสี่ พร้อมให้ความสำคัญกับคุณค่าและความหมายที่แท้จริงของชีวิตกองเพื่อความสามัคคีที่ยั่งยืน

ภาคผนวก

ประวัติทีมวิจัย

ประวัติทีมวิจัย

1. หัวหน้าทีมวิจัย นายทวีศักดิ์ เยี่ยมเจริญ อายุ 30 ปี

เกิด วันที่ 17 พฤศจิกายน 2523

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 59 หมู่ที่ 4 ต.สระพังทอง อ.เขาวง จ.กาฬสินธุ์ 46160 โทรศัพท์

085-4618952

การศึกษา ปริญญาตรี สาธารณสุขศาสตร์ สุขศึกษาและพฤติกรรมสุขภาพ มหาวิทยาลัยบูรพา จ.ชลบุรี

ประสบการณ์การทำงาน

1. ผู้ช่วยนักวิชาการสาธารณสุข ฝ่ายเวชปฏิบัติครอบครัว โรงพยาบาลเขาวง อ.เขาวง จ.กาฬสินธุ์
ปี พ.ศ. 2545- พ.ศ. 2548
 2. ผู้ช่วยนักวิชาการส่งเสริมสุขภาพ กองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม เทศบาลตำบลกุดสิม อ.เขาวง จ.กาฬสินธุ์
ปี พ.ศ. 2549 – พ.ศ. 2550
 3. นักวิชาการส่งเสริมสุขภาพ กองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม เทศบาลตำบลนาอู อ.นาอู จ.กาฬสินธุ์ ปี พ.ศ. 2550 - ปัจจุบัน
2. นางไพรวรรณ มูลสาระ อายุ 45 ปี

เกิด วันที่ 5 มีนาคม 2508

ที่อยู่ สถานีอนามัยบ้านนาอู อ.นาอู จ.กาฬสินธุ์ โทรศัพท์ 081-7681925

ประสบการณ์การทำงาน

1. คณะกรรมการเครือข่ายสาธารณสุขถ้วนหน้า ระดับอำเภอ
 2. หัวหน้าสถานีอนามัยบ้านนาอู อ.นาอู จ.กาฬสินธุ์ ปี พ.ศ. 2544 – ปัจจุบัน
 3. หัวหน้าหน่วยบริการปฐมภูมิ อ.นาอู จ.กาฬสินธุ์ ปี พ.ศ. 2545 - ปัจจุบัน
3. ชื่อ นางสาวสุภาพ สิริมาตร อายุ 44 ปี

เกิด วันที่ 5 กรกฎาคม 2509

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 372 หมู่ที่ 9 ต.นาอู อ.นาอู จ.กาฬสินธุ์

ประสบการณ์การทำงาน

1. อสม. หมู่ที่ 12 ปี พ.ศ. 2535 – ปัจจุบัน
2. พนักงานผู้ช่วยสถานีอนามัย ปี พ.ศ. 2543- ปัจจุบัน

4. ชื่อ นางมา ศรีหอม อายุ 49 ปี

เกิด วันที่ 30 พฤษภาคม 2504

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 183 หมู่ที่ 12 ต.นาตุ อ.นาตุ จ.กาฬสินธุ์

ประสบการณ์การทำงาน

1. ประธาน อสม. หมู่ที่ 12 ปี พ.ศ. 2525 – ปัจจุบัน
2. คณะกรรมการ กองทุนหมู่บ้าน , กองทุนปฎิชีวนภาพ , กลุ่มสตรี

5. ชื่อ นางอนงค์ รังหอม อายุ 37 ปี

เกิด วันที่ 3 สิงหาคม 2516

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 383 หมู่ที่ 12 ต.นาตุ อ.นาตุ จ.กาฬสินธุ์

ประสบการณ์การทำงาน

1. อสม. หมู่ที่ 12 ปี พ.ศ. 2525 – ปัจจุบัน
2. คณะกรรมการ กองทุนหมู่บ้าน , กองทุนปฎิชีวนภาพ , กลุ่มสตรีอาสา

6. ชื่อ นายทองมา เวินชุม อายุ 59 ปี

เกิด วันที่ 5 สิงหาคม 2494

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 231 หมู่ที่ 12 ต.นาตุ อ.นาตุ จ.กาฬสินธุ์

ประสบการณ์การทำงาน

1. ผู้ใหญ่บ้าน ปี พ.ศ. 2546 – ปัจจุบัน
2. ประธานกองทุนหมู่บ้าน , กองทุนปฎิชีวนภาพ

7. ชื่อ นางสาววัน คำงาม อายุ 50 ปี

เกิด วันที่ 1 ธันวาคม 2503

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 202 หมู่ที่ 12 ต.นาตุ อ.นาตุ จ.กาฬสินธุ์

ประสบการณ์การทำงาน

1. อสม. หมู่ที่ 12 ปี พ.ศ. 2537 – ปัจจุบัน
2. คณะกรรมการ กลุ่มสตรีอาสา

8. ชื่อ นางชนัด อ่อนใส อายุ 49 ปี

เกิด วันที่ 9 มกราคม 2504

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 191 หมู่ที่ 12 ต.นาตุ อ.นาตุ จ.กาฬสินธุ์

ประสบการณ์การทำงาน

1. คณะกรรมการ กลุ่มสตรีอาสา
2. อสม. หมู่ที่ 12 ปี พ.ศ. 2537 – ปัจจุบัน

9. ชื่อ นายจัน สีดา อายุ 50 ปี

เกิด วันที่ 19 กันยายน 2503

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 177 หมู่ที่ 12 ต.นาตุ อ.นาตุ จ.กาฬสินธุ์

ประสบการณ์การทำงาน

1. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ปี พ.ศ. 2546 – ปัจจุบัน

สัญญาเลขที่ PDG52E0022

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์
โครงการ ศึกษาประเพณีฮีตสิบสองกองสิบสี่เพื่อสร้างความสามัคคีประชาชนหมู่ 12
ตำบลนาคู อำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์

ชื่อหัวหน้าโครงการ : นายทวีศักดิ์ เข็มเจริญ

วัตถุประสงค์ของโครงการ

1. เพื่อศึกษาวิถีชีวิตและประเพณีฮีตสิบสองกองสิบสี่ของคนนาคูตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาคุณค่า ความหมาย และระบบความสัมพันธ์ของประเพณีฮีตสิบสองกองสิบสี่กับวิถีชีวิตของคนนาคู
3. เพื่อค้นหาแนวทางการฟื้นฟูประเพณีเพื่อสร้างความสามัคคีของประชาชน

รายละเอียดผลการดำเนินงานของโครงการตามแผนงานโดยสรุป

กิจกรรม (ตามแผน)	ผลที่ได้รับตลอดโครงการ	ผลการดำเนินงาน	หมายเหตุ
1.ประชุม วางแผนทีมวิจัย	1. ทีมวิจัยเข้าใจวัตถุประสงค์การจัด โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น 2. ทีมมีแนวคิดในเรื่องการทำวิจัย เพื่อท้องถิ่น 3. ทีมวิจัยเข้าใจขั้นตอนการวิจัย 4. ทีมวิจัยเข้าใจบทบาทของตนเอง	1. ทีมวิจัยแลกเปลี่ยนแนวคิด ความเข้าใจในเรื่องการวิจัยเพื่อ ท้องถิ่น 2. อธิบายวัตถุประสงค์ของ โครงการวิจัยวิธีการค้นหา ข้อมูลวิจัยเพื่อตอบ โจทย์วิจัย 3. แบ่งหน้าที่การทำงานตาม ความถนัดของแต่ละคน ได้แก่ การเงิน , ภูมิคม, เลขานุการ วิชาการ, ประสานงาน 4. กำหนดระยะเวลาการทำงาน สอดคล้องกับชุมชนและ ช่วงเวลาที่เหมาะสมกับชุมชน ได้แก่ 16.00 – 19.00 น.	-ทีมวิจัยบางคนไม่ เคยทำวิจัย

2.เวทีเตรียมเครื่องมือและสร้างความเข้าใจ	1. ได้กรอบคำถามงานวิจัย 2. แบบสอบถามหรือแบบสัมภาษณ์งานวิจัย 3. เข้าใจการใช้เครื่องมือการสัมภาษณ์รายบุคคล / สัมภาษณ์รายกลุ่มและการเก็บข้อมูลที่มีอยู่แล้ว	1. กรอบคำถามงานวิจัย - วิถีชีวิตชาวนาคูในอดีต - ฮีตสิบสองชาวนาคู - กองสิบสี่ชาวนาคู - ความหมายความสัมพันธ์ของฮีตสิบสองกองสิบสี่กับชาวนาคู 2. คำสัมภาษณ์งานวิจัยแต่ละประเด็นคำถามวิจัย 3. ชักซ้อมการสัมภาษณ์และทำความเข้าใจคำถามและกลวิธีการสัมภาษณ์ 4. แบ่งช่วงอายุผู้ให้สัมภาษณ์เป็น 3 ช่วง ได้แก่ 70 ปีขึ้นไป , 55 – 70 ปี , 40- 55 ปี เพื่อให้ได้ข้อมูลในแต่ละช่วงสมัย 5. คัดเลือกเยาวชนร่วมทีมวิจัย 7 คน เพื่อบันทึกข้อมูลการสัมภาษณ์และร่วมรับทราบข้อมูลการวิจัย 6. จัดทีมงานสัมภาษณ์งานวิจัย จำนวน 7 ชุดๆละ 2 คน และทีมวิชาการค้นหาเอกสาร 1 ชุดๆละ 3 คน 7. แบ่งหน้าที่การสัมภาษณ์ ปรากฏชนชุมชนจำนวน 30 คน แบ่งรับผิดชอบ 2-3 คน/ชุด 8. แบ่งระยะเวลาในการสัมภาษณ์รายบุคคล 1 สัปดาห์	-การค้นหาผู้ให้สัมภาษณ์ลำบาก บางคนอยู่ห่างไกลชุมชน
---	---	--	---

3. เก็บข้อมูล	1. ได้ข้อมูลตามกรอบคำถามงานวิจัย 2. ทีมวิจัยมีประสบการณ์ในการใช้เครื่องมือการสัมภาษณ์รายบุคคล 3. ทราบตัวบุคคลที่จะให้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์งานวิจัย	1. สัมภาษณ์รายบุคคลรอบแรก จำนวน 50 คน ได้ข้อมูลตามกรอบวิจัยโดยการนำมาปะติดปะต่อหลายๆคนเข้าด้วยกัน 2. ได้ตัวบุคคลเข้าใจในฮัตสึบสองกองสึบที่ วิถีชีวิตชาวนาฏที่สามารถจะให้ข้อมูลตามงานวิจัย จำนวน 30 คน 3. ทำการเก็บข้อมูล 30 คนซ้ำ จำนวน 4 ครั้งเพื่อเจาะลึกและเพิ่มเติมข้อมูลที่ได้ในครั้งแรกจนได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ - วิถีชีวิตชาวนาฏ - ประเพณี 12 เดือน - กองสึบที่ - ความสัมพันธ์ของประเพณีฮัตสึบสองกองสึบที่มีต่อชาวนาฏ	- การสัมภาษณ์ของทีมจัดทำไม่ได้ไม่สมบูรณ์เนื่องจาก การแปลภาษาอีสานเป็นภาษาไทย แปลภาษาพูดเป็นภาษาเขียน - ระยะเวลาในการสัมภาษณ์ทำได้ ช่วง 16.00 – 19.00 น. เนื่องจาก ชาวชนยังไม่เลิกเรียนและทีมวิจัยไม่เสร็จภารกิจครบครัน - ช่วงฤดูกาลทำนา
เก็บข้อมูลแบบกลุ่ม	1. ได้แลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างปราชญ์ชุมชน 2. ได้ข้อมูลและความชัดเจนของข้อมูลวิจัยที่ต้องการ 3. ได้เห็นวิถีชีวิตที่แลกเปลี่ยนกันและกัน 4. ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูล	1. สัมภาษณ์แบบกลุ่มปราชญ์ชุมชน เวทีละ 10 คน จำนวน 3 เวที 2. ทำการสัมภาษณ์ประเด็นคำถามเดิมเพื่อตรวจสอบข้อมูลและเพิ่มเติมข้อมูล 3. ได้วิถีชีวิตความหมายของฮัตสึบสองกองสึบที่มีต่อชุมชน 4. ผู้ให้สัมภาษณ์มีความสุขในการเล่าความหลัง	--ระยะเวลาในการสัมภาษณ์ทำได้ ช่วง 16.00 – 19.00 น. เนื่องจาก ชาวชนยังไม่เลิกเรียนและทีมวิจัยไม่เสร็จภารกิจครบครัน - ช่วงฤดูกาลทำนา

เวทีเรียนรู้ ประเพณีร่วมกัน	1. เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ฮีตสิบสองคองสิบสี่ร่วมกัน 2. ทราบแนวคิดของชุมชนต่อฮีตสิบสองคองสิบสี่ 3. ความถูกต้องของข้อมูลทั้งหมด	1. จัดเวทีแลกเปลี่ยน โดยมีบุคคล 3 กลุ่ม - เยาวชน - ผู้นำ - ปราชญ์ 2. เวทีมีหลากหลายแนวคิดจากหลายมุมมองของแต่ละกลุ่ม 3. เวทีร่วมถูกความถูกต้องข้อมูล	- จัดกิจกรรม 1 บางคนไม่ได้แสดง ความคิดเต็มที่
รวบรวมและ วิเคราะห์ข้อมูล	1. รวบรวมข้อมูลงานวิจัย 2. ทีมวิจัยมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ข้อมูล	1. นำข้อมูลมารวบรวมและวิเคราะห์ตามกรอบหัวข้องานวิจัย 2. ทีมวิจัยได้แสดงความคิดเห็นร่วมกัน 3. เตรียมแนวทางนำเสนอผลงาน	
นำเสนอข้อมูลสู่ ชุมชนและ วางแผน ดำเนินงาน	1. ชุมชนรับทราบข้อมูลชุมชนตนเอง 2. เกิดแนวความคิดการฟื้นฟูฮีตสิบสองคองสิบสี่	1. จัดแสดงผลงาน ฮีตสิบสองคองสิบสี่ 2. แสดงวิทัศน์เกี่ยวกับข้อมูลฮีตสิบสอง คองสิบสี่ ความยาว 1 ชม. พร้อมอธิบายรายละเอียดทุกขั้นตอนทุกเนื้อหาที่ศึกษาให้รับทราบร่วมกัน 3. เวทีค้นหาแนวทางฟื้นฟูประเพณี	
เก็บข้อมูล เพิ่มเติม	1. เก็บข้อมูลเพิ่มเติมส่วนที่ขาดเพื่อความสมบูรณ์ของข้อมูล	1. ทำการจัดเก็บข้อมูลจำนวน 4 วันโดยใช้ทีมจำนวน 20 คน 2. เก็บข้อมูลในพื้นที่ตำบลนาตู	
เวทีคืนข้อมูลสู่ ชุมชน	1. นำเสนอผลการวิเคราะห์วิจัยและข้อมูลทั้งหมด 2. ทราบแนวคิดของชุมชนต่อฮีตสิบสองคองสิบสี่	1. ประสานผู้เข้าร่วมประกอบด้วยปราชญ์จากตำบลนาตู, อปท., สภาวัฒนธรรม ผู้นำชุมชน, ประชาชน	

	3. ความถูกต้องของข้อมูลทั้งหมด 4. แนวทางการดำเนินกิจกรรม ต่อไปของโครงการวิจัย	2. จัดแสดงผลงานฮิตลิปสองคอง ลิปส์ 3. แสดงวีดิทัศน์เกี่ยวกับข้อมูลฮิต ลิปสอง คองลิปส์ ความยาว 1 ชม. พร้อมอธิบายรายละเอียด ทุกขั้นตอนทุกเนื้อหาที่ศึกษาให้ รับทราบร่วมกัน	
สรุปผลการวิจัย	ประเมินผลการวิจัยและสรุป วิเคราะห์ข้อมูล	1. นำเสนอข้อมูลทั้งหมดแก่ทีม วิจัยและตัวแทนชุมชน 2. วิเคราะห์และสรุปผลการวิจัย โดยนักวิชาการ	

ภาพกิจกรรม

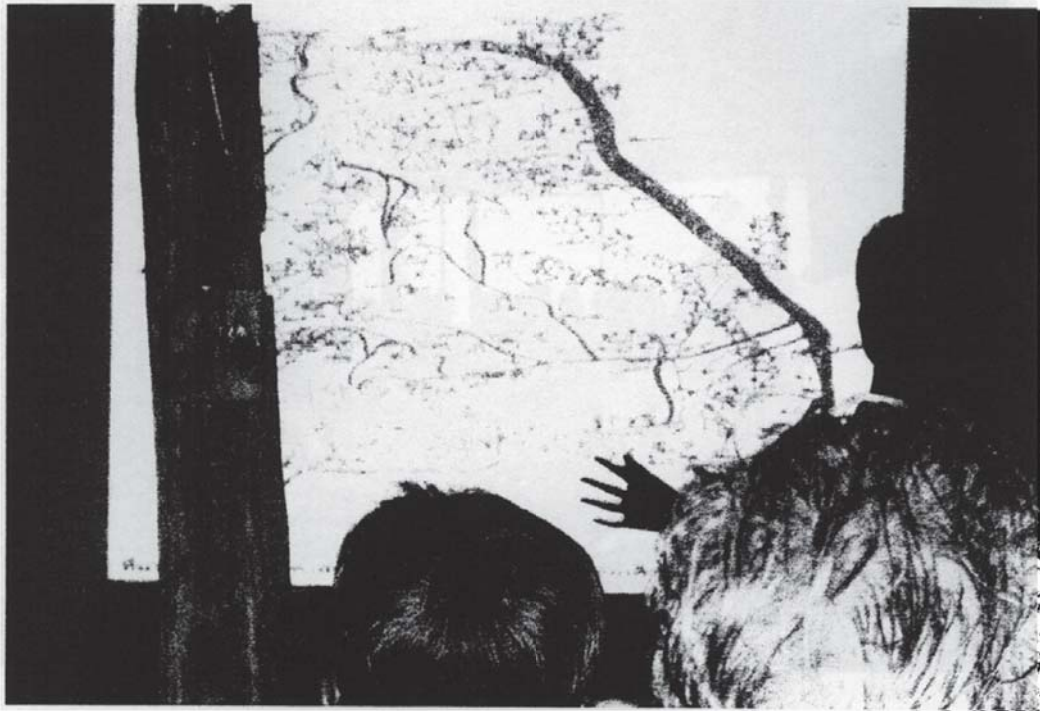

การเก็บข้อมูลกลุ่มปราชญ์ชุมชน

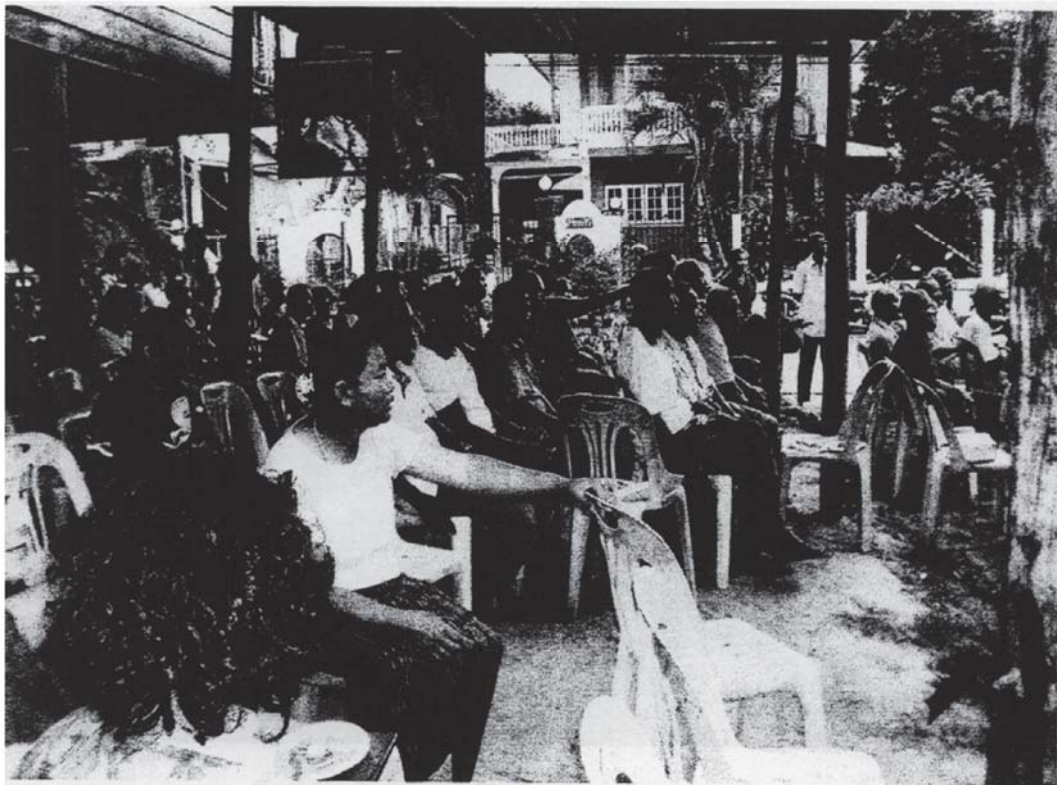

การเก็บข้อมูลกลุ่มย่อยโดยใช้เยาวชนเข้าร่วมในการจดบันทึก

การเก็บข้อมูลกลุ่มย่อยโดยใช้เยาวชนเข้าร่วมในการจดบันทึก

เวทีนำเสนอข้อมูลต่อชุมชนในช่วงกลางคืน

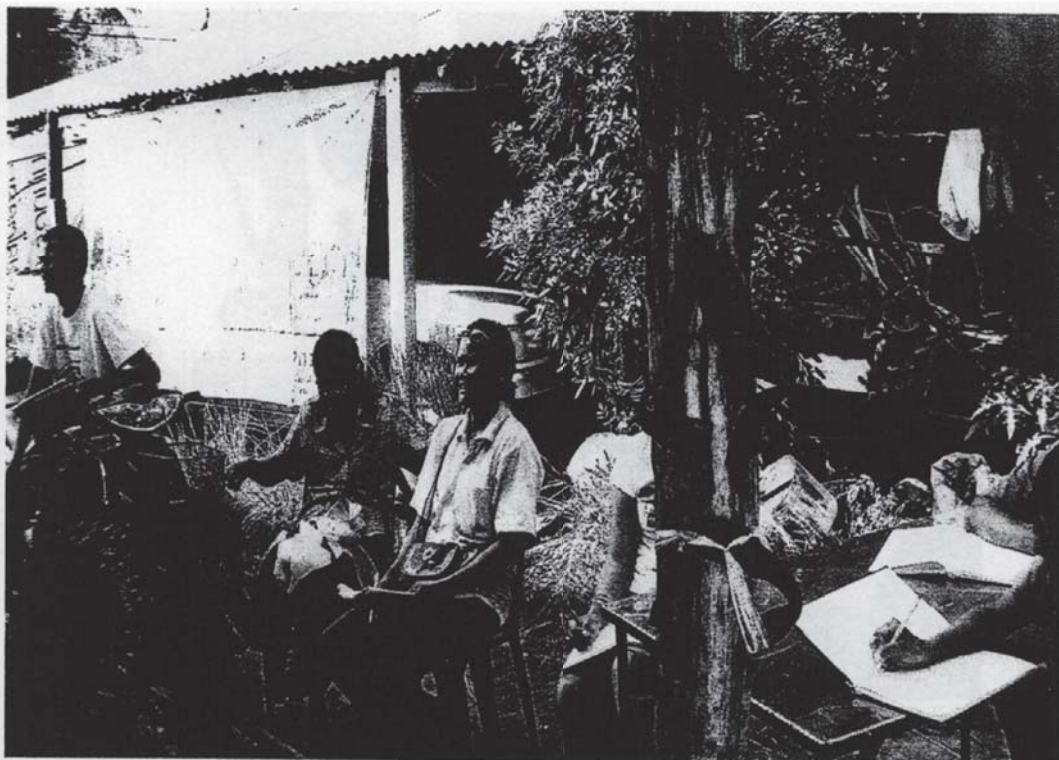

บรรยากาศการประชุมกลุ่มนำเสนอข้อมูลสู่ชุมชน

บรรยากาศการประชุมกลุ่มนำเสนอข้อมูลสู่ชุมชน

แย่งหน้าที่รับผิดชอบให้เยาวชนมี ส่วนในการจัดกิจกรรมกลุ่ม

ทีมวิจัยทำการจดบันทึกประเด็นการเวทีกลุ่มทุกครั้ง

ทีมวิจัยทำต้อนรับทีมวิจัย จากบ้านโพนและโพนแพง

ทีมพี่เลี้ยงงานวิจัยให้ข้อคิดและข้อเสนอแนะงานวิจัย

ทีมวิจัยศึกษารายละเอียดงานวิจัยร่วมกัน

ทีมวิจัยสรุปข้อมูลงานวิจัยร่วมกัน